

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
Б. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы

Министерство образования и науки Республики Казахстан
Национальная академия образования им. И. Алтынсарина

**БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ БОЙЫНДА ОТБАСЫЛЫҚ
ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ**

Әдістемелік ұсынымдар

ФОРМИРОВАНИЕ У ОБУЧАЮЩИХСЯ СЕМЕЙНЫХ ЦЕННОСТЕЙ

Методические рекомендации

Нұр-Сұлтан
2020

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Ғылыми кеңесімен баспаға ұсынылды (26.02.2020 жылғы № 3 хаттама)

Рекомендовано к изданию Ученым советом Национальной академии образования им. И. Алтынсарина (протокол № 3 26.02.2020 года)

Білім алушылардың бойында отбасылық құндылықтарды қалыптастыру. Әдістемелік ұсынымдар. – Нұр-Сұлтан: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2020. – 192 б.

Формирование у обучающихся семейных ценностей. Методические рекомендации. – Нұр-Сұлтан: НАО имени И. Алтынсарина, 2020. – 192 с.

Бұл әдістемелік ұсынымда орта білім беру ұйымдарында білім алушылардың отбасылық құндылықтарын қалыптастыру бойынша өскелең ұрпақты тәрбиелеу ерекшеліктері айтылып, халықаралық тәжірибелер көрсетіледі.

Әсіресе, білім алушылардың жалпыдамзаттық, ұлттық құндылықтарын білім бағдарламаларын кіріктіру қалыптастырудағы білім беру үдерісінің тәрбиелік әлеуетін іске асыру жөніндегі ұсынымдар қызығушылық тудырады.

Бұл әдістемелік ұсыным мектеп директорына, орынбасарларына, мұғалімдерге, психологтарға білім беру беру жүйесіне құндылықтарды енгізу жұмыстарында көмекші құрал болып табылады.

В методических рекомендациях описывается международный опыт по формированию семейных ценностей в организациях среднего образования, представлены традиционные культурные ценности как основа воспитания в семье, предлагаются методические рекомендации по культивированию семейных ценностей и важности института семьи в учебно-воспитательном процессе организаций среднего образования.

Данное издание адресовано заместителям директоров по воспитательной работе, педагогам-организаторам, старшим вожатым, классным руководителям, методистам и другим педагогическим работникам для обеспечения методической поддержкой и помощью в воспитательной работе по семейному воспитанию.

© Ы. Алтынсарин атындағы
Ұлттық білім академиясы, 2020
© Национальная академия
образования им. И. Алтынсарина, 2020

Кіріспе

*Тәртіптің ең тамаша мектебі – отбасы.
Сэмюэл Смайлс*

Тұңғыш Президентіміз, Елбасының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласы жаңғыру жағдайындағы еліміздің болашағын айқындайтын аса маңызды бағдарламалық құжат болып табылады [1].

Бағдарламалық мақалада білім беру саласының жаңа бағыт-бағдары, міндеттері айқын көрініс тапқан. «Біріншісі – ұлттық код, ұлттық мәдениет сақталмаса, ешқандай жаңғыру болмайды» - деп көрсеткен Н.Ә.Назарбаев білім алушыларда ұлттық сананы қалыптастыруды ұсынады. Сонымен қатар, кейінгі жылдары жарияланған «Ұлы Даланың жеті қыры» [2] мен «Абай және ХХІ ғасырдағы Қазақстан» [3] мақалалары да «Рухани жаңғыру» мазмұнымен сабақтас туындылар. Ел басшылары бұл мақалаларында Ұлттық сананы қалыптастыру жолында ұлттық рухымызды оятатын әдебиетіміз мен мәдениетімізді жас ұрпаққа танытудың маңыздылығын түсіндіреді.

2020 жылы Американың «U.S. News & World Report» жаңалықтар журналы «Бала тәрбиесіндегі үздік елдер» рейтингін жариялады. Журнал алдымен «адам құқықтарын сақтау, отбасын құрметтеу, гендерлік теңдікке қол жеткізу үшін қоршаған орта, бақыт деңгейі, табыс теңдігі, қауіпсіздік деңгейі, мемлекеттік білім берудің дамуы және денсаулық сақтау жүйелері» бағытында жаһандық сауалнамаға жүргізген. Сегіз түрлі көрсеткіштердің нәтижесі бойынша Қазақстан соңғы орынды иеленді» деп жазады Qazweek.kz сайты.

Білімдегі бұл ахуал білім берудегі тәрбие жүйесіне жаңаша көзқарас қажеттігін көрсетіп отыр. Сондықтан, рухани жаңғырудың ауқымды идеяларын жүзеге асыру үшін алдымен қоғамдағы құндылықтарды анықтау қажет болды. Осы мақсатта «Нұр Отан» партиясының Қоғамдық саясат институты, еліміздегі Фридрих Эберт қоры, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы «Қазақстандық қоғамның әлеуметтік өлшемдегі құндылықтары» және «Қоғамдық сананы жаңғырту аясында қазіргі заманғы қазақстандық қоғам құндылықтары» атты әлеуметтік зерттеулер жүргізді.

«Нұр Отан» партиясының Қоғамдық саясат институтының зерттеу деректері бойынша «қазақстандық патриотизмді» маңызды құндылық ретінде сауалнамаға қатысқандардың 13 %-ы ғана атап көрсетті. Бұл еліміздегі отбасы тәрбиесінде үлкен олқылықтың барын көрсетіп берді [4].

Отанға деген сүйіспеншілік отбасыдан басталады. Туған шаңырақтан алған тәрбие – бұл барша халқымыздың бақуатты да табысты болашағының кепілі» [5].

Халқымыздың ғасырлар бойғы қалыптасқан отбасылық тәрбиесі де өзгеше. Тәрбие адам тағдырын шешетін ұлы іс. Ұлы істің бастау бұлағы, қайнар көзі – отбасындағы тағылым мен үлгі-өнегенің, тәлім-тәрбиенің жүйелі, бірізді жүргізілуінен бастау алатыны баршаға белгілі. Үздіксіз тәрбиенің басты сатысы – отбасы тәрбиесі. Отбасында бала еңбек етуге, өмір сүруге әлеуметтік қатынас

тәжірибесін игеруге үйренеді, отбасында өзіндік өмірлік көзқарасы қалыптасады.

Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы білім алушылар арасында отбасылық қарым-қатынасты анықтау мақсатында элеуметтанушылық зерттеулер жүргізді. Зерттеу деректері бойынша ата-аналардың 62 %-ы өз балаларына жеткілікті уақыт бөлмейді, 43 %-ы балаларының проблемаларына аз мән береді [4].

Балалардың өз-өзіне қол жұмсауының өсуі сақталып отыр (2018 жылы балалардың арасына өз-өзіне қол жұмсаудың 178 оқиғасы тіркелді. Бұл 2017 жылмен салыстырғанда 6,6 %-ке жоғары).

Сондықтан, білім беру саласында отбасы тәрбиесін дамыту өзекті болып отыр. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2019 жылы 15 сәуірдегі №145 бұйрығымен «Рухани жаңғыру» бағдарламасын іске асыру жағдайындағы Тәрбиенің тұжырымдамалық негіздері (бұдан әрі – Тәрбиенің тұжырымдамалық негіздері) әзірленді. Бұл құжатта тәрбиенің базалық мазмұнын жаңартудың басым бағыттары анықталады. Соның бірі отбасы тәрбиесіне арналды [6].

Сонымен қатар, 2020-2025 жылдарға арналған білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасында (бұдан әрі- БДМБ) 5 бағыт, 11 міндет қарастырылған. «Білім алушының зияткерлік, рухани-адамгершілік және физикалық дамуын қамтамасыз ету» бағытында негізгі міндеттердің бірі – «жалпыадамзаттық құндылықтар негізінде тұлғаны тәрбиелеу және оқыту» болып бекітілді [4].

Жоғарыда айтылған бағыт пен міндеттерді жүзеге асыру мақсатында Ыбырай Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы «Білім алушылардың отбасылық құндылықтарын қалыптастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар» құралын әзірлеп отыр.

Себебі, орта білім беру беру жүйесіне отбасылық құндылықтарды енгізу барысында мектеп директорына, оның орынбасарларына, мұғалімдерге, психологтарға ғылыми-әдістемелік көмектің ауадай қажеттілігі туындады.

Бұл әдістемелік ұсынымда өскелең ұрпақтың бойына отбасылық құндылықтарды қалыптастырудың бірегей жолдары қарастырылған. Ғасырлар бойы қалыптасқан ұлттық салт-дәстүрімізді талдап, саралай отырып оны жаңғыртып жас ұрпаққа заманауи үлгіде ұсынады. Білім беру ұйымдарында ата мен әке, әже мен ана, аға мен жеңге мектебін ұйымдастыру жолын үйретеді. Сабқтың мақсаты мен міндетін дұрыс қою арқылы әулет ішіндегі ынтымақ пен бірлік, бауырмалдық құндылықтарын және ағайын арасындағы туыстық атауларды үйретеді. Отбасылық құндылықтар бойынша тапсырмалар, танымдық сұрақтар, тренингтер, зияткерлік ойындар берілген. Осы арқылы білім алушыларды күнделікті өмірде отбасылық құндылықтарды орынды қолдана білуге тәрбиелейді.

Білім алушылардың бойында отбасылық құндылықтарды қалыптастыруда Әдістемелік ұсынымның көмегі көп деп сенеміз.

1 Отбасылық құндылықтарды орта білім беру ұйымдарында қалыптастырудың халықаралық тәжірибесі

*Адамға ең бірінші білім емес, тәрбие керек.
Тәрбиесіз берген білім – адамзаттың қас жауы.
Әбу Насыр әл-Фараби.*

Қазақстан Республикасындағы орта білім беру жүйесіне құндылықтарды енгізу жұмыстары қолға алына басталды. Себебі, құндылықтарға арналған білім беру бағдарламасына қатысқан жоғары класс білім алушылары, бағдарламаға қатыспайтын мектептегі оқушылармен салыстырғанда құндылықтарының оқу дағдысының және математика пәні бойынша деңгейлерінің айтарлықтай өскенін көрсетті. (Opuni Washington, and Giddings 2012).

Алдымен, құндылықтар тарихына шолу жасаймыз. Құндылықтардың абсолютті және салыстырмалы қасиеттері туралы түсініктер антика заманында өмір сүрген Сократ, Платон, Аристотель еңбектерінде өздерінің даму деңгейіне сәйкес анықталып отырған. Өз кезегінде немістің ұлы философтары Кант пен Гегель де құндылықтар мәселесіне назар аударып, әрқайсысы талдаулар жүргізген.

Г.Риккерт, А.Д. Тойнби, В.Виндельбанд, Э. Кассирер, М.Шеллер, В.Дильтей, О.Шпенглер, П.Сорокин, Ф.Ницше тәрізді шетел ғалым-философтары аксиологияның ілім ретінде қалыптастыруға өз үлестерін қосқан. Аталған философтардың алуан түрлі құндылықтар теориясынан бір бірінен ерекше философиялық және социологиялық концепциялар қалыптасты.

Қалыптасқан құндылықтардың жіктелуінде әртүрлі көзқарастар мен тұрғылар бар. Философия мен мәдениеттану оқулықтарында, әдебиеттерінде олардың жіктелуі былай беріледі.

1. Витальдық құндылықтар.
2. Әлеуметтік құндылықтар.
3. Саяси құндылықтар.
4. Моральдық құндылықтар.
5. Діни құндылықтар.
6. Эстетикалық құндылықтар.

Сол сияқты әртүрлі аксиологиялық теориялар адамдардың құндылықтық қатынастары топтарын қарастырады.

Рухани-адамгершілік құндылықтарды зерттеудің әлемдік тәжірибесі олардың табиғаты, қалыптасуы мен дамуының әртүрлі тұжырымдамаларын ұсынады.

Э. Дюркгеймнің пікірі бойынша құндылықтарды адам сыртқы мәжбүрлеу- тәрбиелеу арқылы қабылдайды және қоғамдағы адам мінез-құлқын реттеуші рөлін атқарады.

М. Вебердің шығармаларында құндылықтар дәуірдің немесе қоғамның белгілі бір қатынасы ретінде қарастырады.

М. Шхлер – сезімдер арқылы белгілі идеалды қарапайым тәуелсіз және өзара байланыссыз қасиеттер ретінде.

Э. Толман адам реакцияларының күші мен бағытын сипаттай отырып, құндылықты адамның әрекеттері бағытталған объектінің тартымдылығы ретінде анықтайды.

Н. Роких рухани-адамгершілік құндылықтарды зерттеу нәтижелерін қорытындылауға әрекет жасай отырып, құндылықтарды белгілі бір объектіге немесе жағдайға ешқандай қатысы жоқ оң немесе теріс абстрактылы идеялар ретінде түсінуді ұсынды, бірақ адамның мінез-құлқының түрлері мен мақсаттары, іс-әрекеттерді жүргізудің таңдаулы стратегиялары туралы сенімдерін білдірді.

М.С. Каган еңбектерінде және басқа ғалымдардың құндылықтары табиғат құбылыстары (материалдық құндылықтар) және қоғам (рухани және адамгершілік құндылықтар) ретінде қарастырылады, олар шын мәнінде бар нәрсені ғана емес, сонымен бірге оған ұмтылу үшін қажет нәрсені де білдіреді. Кең мағынада рухани-адамгершілік құндылықтар адам үшін белгілі бір маңызы бар құбылыстар, сезімдер, мұраттар, әртүрлі қажеттіліктерді қанағаттандыру мүмкіндігі ретінде әрекет етеді [7].

Кенес дәуірінде рухани дүниені біздерге материалдық дүниеден кейінгі немесе оның дамуының жалғасы, жақсара түскен материалдық жағдайдың әрі қарай дамуының жемісі деп танытты.

Бүгінгі күні К.Ушинскийдің халықтың өзі құрған және халықтық бастамаларға негізделген тәрбие абстрактілі идеяларға негізделген немесе басқа халықтан алынған ең жақсы жүйелерде жоқ тәрбиенің күші бар [8]. деген сөзі өзекті болып қалып отыр.

А.С.Макаренко – Сіздер баланы тек сөйлеген кезде ғана, оған ақыл айтқанда немесе бұйрық берген кезде ғана тәрбиелейміз деп ойламаңыздар – Сіздер оны өмірлеріңіздің әрбір минутында, тіпті өздеріңіз үйлеріңізде жоқ уақыттың өзінде тәрбиелейсіздер, сіздер қалай киінесіздер, сіздер басқалармен қалай сөйлесесіздер немесе басқа адамдар туралы қалай қуанасыздар және ренжисіздер, сіздер достарыңызбен қандай қарым-қатынаста боласыздар, сіздер қалай күлесіздер, газет-журнал оқисыздар – осылардың бәрінің бала үшін маңызы бар – деп жазады өз еңбегінде.

Адам дайын ұлттық сипатпен туылмайды, ол белгілі бір ұлттық және әлеуметтік ортада, атап айтқанда, отбасында тәрбиелеу барысында ғана нақты этникалық қауымдастықтың өкілі болып қалыптасады. Отбасы – тәрбиенің әлеуметтік институты, бұл отбасылық құндылықтар мен мінез-құлық стереотиптерін беруден тұратын ұрпақтар сабақтастығын, балаларды әлеуметтендіруді жүзеге асырады.

Белгілі психолог Л.С. Выготский отбасы дамудың әлеуметтік жағдайының маңызды элементі болып табылады деп жазды. Отбасында әлеуметтену неғұрлым табиғи және ауыртпалықсыз өтеді, оның негізгі механизмі – тәрбие [9].

Құндылықтар бойынша шетелдік тәжірибелер тарихы осы болды. Біздің еліміздегі білімдегі рухани-құндылықтар жүйелі жолға қойылып келеді.

Қазақстан Республикасында 2019 жылы бекітілген «Рухани жаңғыру» бағдарламасын іске асыру жағдайындағы тәрбиенің Тұжырымдамалық негіздері мен «Білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы» мектеп және отбасы, мемлекет және қоғамды тұтастай өскелең ұрпақты тәрбиелеуге жұмылдырады.

Мектеп пен отбасы баланың тәрбиесі үшін жауапкершілікті бөліссе, ортақ мақсатқа жету үшін бірігіп жұмыс жасаса, оқушының білім алуына және академиялық үлгірімін арттыруға мүмкіндігі болады. (Boonk, Gijsselaers, Ritzen u Brand Gruwel, 2018)

Отбасы үйде адамгершілік тәрбиені қолға алса, оқушылардың өміріндегі құндылықтардың маңыз артады. Тұрақты және мазмұнды адамгершілік тәрбиесі үшін отбасы мен мектеп бірлесіп жұмыс жасауы қажет.

«Баланың бас ұстазы – ата-ана». Бала тәрбиесінің алғашқы алтын қазығы – туған ұясы саналады. Қай ғасырда болмасын, тәрбие мәселелері назардан тыс қалып көрген емес. Әсіресе, бала тәрбиесі. «Балалы үй базар, баласыз үй қу мазар» деген халық ұрпағының өсіп-жетілуіне, тәрбиесіне барынша жағдай жасауға тырысқан. Ал тәрбие, тал бесіктен емес, құрсақтан басталады. Оның себебі, болашақ ана баланы бесіктен емес, құрсақтан бастап тәрбиелеуі керек. Балаға деген мейірімі, сезімі, махаббаты ананың ыстық ықыласы мен тәрбиесінен берілетін құнды дүние. Бала тәрбиесі ата-ана тәрбиесімен ұштасып жатуы тиіс.

Кемеңгер Абай жетінше қара сөзінде «Жас бала анадан туғанда екі түрлі мінезбен туады: біреуі – ішсем, жесем, ұйықтасам деп тұрады. Бұлар – тәннің құмары, бұлар болмаса, тән жанға қонақ үй бола алмайды. Һәм өзі өспейді, қуат таппайды. Біреуі – білсем екен демеклік. Не көрсе соған талпынып, жалтыр-жұлтыр еткен болса, оған қызығып, аузына салып, дәмін татып қарап, тамағына, бетіне басып қарап, сырнай-керней болса, дауысына ұмтылып, онан ержетіңкірегенде ит үрсе де, мал шуласа да, біреу күлсе де, біреу жыласа да тұра жүгіріп, «ол немене?», «бұл немене?» деп, «ол неге үйтеді?» деп, «бұл неге бүйтеді?» деп, көзі көрген, құлағы естігеннің бәрін сұрап, тыныштық көрмейді. Мұның бәрі – жан құмары, білсем екен, көрсем екен, үйренсем екен деген...».

Бала бойындағы білмекке құмарлықты дамыту, болашақта баланың жеке тұлға болып қалыптасуына, саналы ұрпақ болып өсуіне, дұрыс білім алып жетілуіне, өмірде өз орнын табуына көмек беру ата-ананың міндеті деп санайды. Бұл көзқарасын «Баламды медресеге біл деп бердім, қызмет қылсын, шен алсын деп бермедім» деп білдіреді.

Білім тәрбие арқылы беріледі. Болашақта ел тізгінін ұстар азаматтар – бүгінгі мектеп оқушылары. Осы қағиданы нақты ұғынған Елбасы да «Ұлт болашағы білімді ұрпақ қолында» деп әрдайым айтып келеді. Дана халқымыз «Ағаш түзу өсу үшін оған көшет кезінде көмектесуге болады, ал үлкен ағаш болып өскенде оны түзете алмайсың» деп бекер айтпаған. Сондықтан баланың бойына жастайынан ізгілік, мейірімділік, яғни адамгершілік секілді құнды

қасиеттерді сіңіріп, өз-өзіне сенімділікке тәрбиелеуде отбасы мен педагогтар шешуші рөл атқарады.

Тәрбие жоқ жерде білім де жоқ. Тәрбие қаншалықты тереңде болса, білім де соншалықты тереңде. Болашақ білімді, дарынды, адмгершілігі мол ұрпақ үшін бұл – өте маңызды. Сол себепті де отбасының бала тәрбиесінде алатын орны айрықша. Әрине, әрбір ата-ана өз ұлы мен қызының әдепті, саналы, иманды да ибалы, Отанының білімді азаматы мен азаматшасы болып жетілуін қалайды. Сыйластық, түсіністік, зор жауапкершілік сезімдері бар отбасы – бақытты отбасы. Бақытты отбасында ғана ата-ана және олардың өзара қарым-қатынасы мазмұнды, сенімді болады.

Халықаралық зерттеулер білім алушыларға адамгершілік-құндылықтарды үйрету отбасы, мектеп, қоғамның ынтымақтасуы арқылы кешенді түрде жүргізілетінін нақтылайды. Себебі, отбасы, мектеп, қоғам құндылықтарды қалыптастырушы тараптар болып саналады.

Қоғамның алғашқы ұйтқысы отбасында бала үлкендермен араласады. Баланың қоғамдық әлеуметтік дамуы жанұяда өз орнын алуынан басталады. Жас шыбық иілгіш болса, жас адам да сондай, жақсыға да жаманға да бірдей бейімделгіш. Халқымызда «Әкеге қарап ұл өсер, шешеге қарап қыз өсер» немесе «Ұяда не көрсен, ұшқанда соны ілерсің» деген нақыл сөздер тегін айтылмаған. Ата-ана өзінің мінезі, дағдысы, сөзі, іс-әрекеті арқылы баласына үлгі көрсетеді.

Бала тәрбиесі – өте күрделі үрдіс және ешқандай үзіліс, демалыс дегенді білмейді. Баланың жақсысы әке мен шешенің ары, ата-ананың абыройы, жаманы – қайғысы, бақытсыздығы, азабы», - дейді халқымыз.

Қай заман, қай қоғамда болмасын адамзат баласы жас ұрпақ тәрбиесіне зор мән беріп келген. Өркениет жолында алға ұмтылған ұлт, ең алдымен жастарға оқу, білім беру ісін дұрыс жолға қоюы тиіс. Сондықтан да Елбасымыз ХХІ ғасырды «білім жарысы ғасыры» деп атап отыр. Тәрбиенің мақсаты пәнді керемет меңгерген оқушы тәрбиелеу емес, ең бастысы адамды тәрбиелеу.

Қазақ халқы айтпақшы, «балалы үй – базар» екені, бала бар жерде күнде мереке екені айтпаса да түсінікті. Бала – басты байлығымыз, ал ең асылы – оның тәрбиесі. Отбасы – бала тәрбиесінің ең алғашқы алтын ұясы. Баланың тәрбиелі болып өсуіне отбасы мен өскен ортасының тигізетін әсері мол. Бала тәрбиесі ұлт таңдамайды, тәрбие барлық ұлтқа қызмет етеді. Алайда, әр елдің балаларының бала тәрбиелеу ісі бір-біріне ұқсай бермейді. Әр ұлттың тәрбие беруі әрқилы болса да, бала атаулыға бірдей нәрселер қажет. Олар: туған отбасы, ұядай жылы үй, ата-анасының қамқорлығы мен сүйіспеншілігі. Бала тәрбиесіндегі әр елдің өзіндік ерекшеліктерін оқытатын ғылым бар. Оны этнопедия деп атайды. Жас ғылым саласы деуге де болады. Бүгінгі таңда әлемде тұрмысы мен мәдениеті бойынша этникалық, лингвистикалық, психологиялық белгілері бірдей екі халықты табуға болмайды. Әрбір халықтың тәрбиелеу жүйесінің ұлттық мәдениеті, ұлттық сипаттағы өз ерекшеліктері бар. Бұл тұрғыда халықтың дәстүрлеріне негізделген және оның менталдығын анықтайтын жекелеген шет елдердің отбасылық тәрбиесі үлкен қызығушылық тудырады.

Жапония. Бұл елдің білім беру ісін дамытудың стратегиясын осы уақытқа дейін император Мэйдзидің 1879 жылғы Жарғысы мен «Ваконесай» – «Жапон рухы–батыс технологиясы» принципі анықтайды. Бұл принциптерге жатады:

1. Өзін тұлға ретінде терең түсінетін баланы тәрбиелеу.
2. Мәдениетті тасымалдайтын, қалыптастыратын және дамытатын баланы тәрбиелеу.
3. Өзін Жапония азаматы деп танитын баланы тәрбиелеу.
4. Дені сау және белсенді баланы тәрбиелеу.

Мектеп құрылғанына 130 жыл өтсе де алғашқы жылы анықталған мақсаттары әлі де өзгеріссіз қалған. Мектептің негізгі мақсаты – оқушылардың рухани және физикалық дамуына сәйкес бастауыш білім беру.

Жапония Білім министрлігінің мәлімдеуінше мақсатымыз – мектептегі барлық оқу іс-әрекеттері арқылы «оқушының моралін, оның ішінде адамгершілік, ақыл-ойды, пайымдауды, белсенділік пен қарым-қатынасты дамыту» - дейді. Бұған тәртіп, ұқыптылық, еңбекқорлық, әділеттілік, табиғатпен байланыс үйлесімділігі жатады.

Жапондар бала тәрбиесіне баса мән беретін ұлттың бірі. Олар «балаңды бес жасқа дейін патшандай күт, он бес жасқа дейін құлыңдай жұмса, ал он бестен кейін досыңдай сырлас» деген тәрбие негізін берік ұстанады. Жапондар бала тәрбиелеуде «ұл», «қыз» деп бөлмейді. Екеуін де қазақ халқы сияқты еркелетіп өсіреді. Күншығыс елі мен қазақ халқының ұлттық тәрбиесіндегі бір ұқсастық – ер баланы ел қорғаны, қыз баланы келешек отбасы ұйытқысы болуға баулу. Қатаң қағидалар негізінде өскен жапон баласы он бес жастан кейін тәртіпті, оң-солын таныған, жақсы мен жаманды айыра алатын толыққанды азамат саналады. «Патша» болып еркін өскен бала 5-6 жасынан бастап, тастай темір тәртіпке бағынатын «қиын» күндерге тап болады. Егер бұл тәртіпке бағынбаса, қатаң жазаланады. Жапон баласы үшін ең үлкен жаза – жалғыз қалу. Отбасы мүшелерінен бөлек бөлмеде жалғыз отырудан асқан азап болмайтынын сәби күнінен санасына сіңірген бала сол жазаға ұшырап қалмауға күш салады. Көпшіліктен, қоғамнан тыс өмір сүру түсінігі жапондардың ортасында кешірілмес күнәмен тең.

Жапон педагогикасының негізгі міндеті болашақта ұжымда табысты жұмыс істей алатын адамды тәрбиелеу болып табылады. Бұл адамдар «барлығы сияқты» өмір сүретін және әрекет ететін жапон қоғамында өмір сүру үшін қажет. Халық тілі - өмір тәжірибесін, дәстүрлерін, ұлттық сипатын көрсететін айна болып табылады. Жапондықтар олардың ұқсастығы бұзылмауын, әрқайсысы «барлығы сияқты», ал барлығы «әрқайсысы сияқты» болғанын мұқият қадағалайды [10].

Жапон ғалымдары, отбасын – өзін-өзі тану, әлеуметтендіру, тұлғаның адамгершілік қалыптасуының басты көзі деп санайды. Дәстүрлі жапон отбасы – ана, әке және екі баладан тұрады. Бұрын отбасылық рөлдер нақты сараланған: күйеуі – табыскер, әйелі – ошақты сақтаушы. Ер адам отбасының басшысы болып саналып, үйдегі қалған барлық мүшелер оған бағынуға тиіс. Алайда

соңғы уақытта жапон әйелдері жұмыс пен отбасылық міндеттерді қатар атқарады. Дегенмен, ерлермен тең құқылы болуға әлі де біраз уақыт қажет. Олардың негізгі жұмысы үй және бала тәрбиесі болып табылады, ал ер адамның өмірі жұмысқа арналған. Рөлдердің мұндай бөлінуі тіпті этимологияда да көрініс табады. Әйел адамға қатысты ең көп қолданылатын сөз «канай» деген зат есім болып табылады, ол сөзбе-сөз аударылғанда «үйдің іші» дегенді білдіреді. Ал ер адамдарға судзин – «басты адам», «қожайын» - деп жүгіну керек болған. Субординация балаларға қатысты да байқалады. Жапон тілінде «ағасы» және «әпкесі» деген сөз жоқ. Олардың орнына ани («үлкен ағасы») және отоото («кіші ағасы»), анэ («үлкен әпкесі») және имоото («кіші әпкесі») деп айтады. Сондықтан жоғары және төмен тұрған идея бала санасынан ешқашан да кетпейді. Үлкен ер бала қалған балалар арасында ерекшеленіп байқалады, ол «тақтың мұрагері» деп саналады, дегенмен тақ – бұл ата-ана үйі ғана [11, 12]. Үлкен баланың құқықтары көп, бірақ оған тиісінше көп міндеттер жүктеледі.

Бұрын Жапонияда некелер келісім бойынша болды: әлеуметтік және мүліктік жағдайды назарға ала отырып, күйеуі мен әйелін ата-аналар таңдады. Қазір жапондықтар өзара ықыласпен жиі үйленеді. Бірақ ата-ананың борышы эмоциялық байланыстардан басым екені анық. Жапонияда да ажырасу бар, бірақ олардың пайызы айтарлықтай төмен. Жапондықтардың топтық санаға бағдарлануы әсер етеді, бұл ретте отбасының мүдделері жеке-дара болып келеді.

Баланың тәрбиесімен анасы айналысады. Әкесі де қатыса алады, бірақ бұл өте сирек кездеседі. Бала туған кезде акушер оның кіндігін кеседі, оны кептіреді және сіріңке қорабынан сәл артық өлшемдегі дәстүрлі ағаш қорапқа салады. Онда алтын жалатылған әріптермен анасының аты және баланың туған күні жазылады. Бұл ана мен баланың байланыс нышаны.

Жапонияда бес жасқа дейінгі балаларға барлығы рұқсат етілген. Бала өз тәжірибесінен, жақсы деген не, жаман деген не екенін түсінуге үйренеді [13]. Жапонияның мектепке дейінгі ұйымдарына үш жасқа толған балаларды қабылдайды, бірақ ата-анасының екеуі де жұмыста күніне төрт сағаттан кем емес уақыт өткізетін жағдайда. Мектепке дейінгі балалар тобында әдетте 6-8 адамнан тұрады, оларды сурет салуға, хормен ән айтуға, иероглифтер жазуға үйретеді. Бес жасқа жеткеннен кейін бала бағынбауға мүмкін болмайтын ережелер мен тәртіптердің қатаң жүйесіне түседі, себебі бұл ұжымнан тыс болу дегенді білдіреді. Бала болашақта оның бір бөлігі болу үшін қазіргі қоғамның заңдары бойынша өмір сүруді үйренеді. 15 жасында Жапонияның кішкентай тұрғынының балалық шағы аяқталады және ол ересек адамға теңестіріледі. Осындай тәрбиенің нәтижелері – жапондықтар көптеген дәстүрлерді сөзсіз құрметтейтін және сақтайтын ең заңға мойынсұнушы ұлттардың бірі екенін көрсетті. Сондықтан, қазіргі таңда жапондықтардың жаһандану жағдайында да өзінің өзіндік ерекшелігін сақтап қалатыны кездейсоқ емес. Жапондықтарда білім беру, тәрбиелеу, адамды қалыптастыру философиясының ұғымдары бір-бірімен өзара тығыз байланысты. Жапон мектебінде оқытудың мақсаты білім

беруге қарағанда тәрбиелік мәні зор, өйткені халықта ғалым болғаннан гөрі жақсы адам болу қажет деген қағида бар [14].

Менталитеттегі барлық айырмашылықтарға қарамастан, жапондықтардан ересектердің балаларға деген сергектік және қамқорлық қарым-қатынасы, жана буын проблемаларына назар аудару, ата-аналардың бала тағдыры үшін жауапкершілігі сияқты қасиеттерді үйренуге болады.

АҚШ. Бір қарағанда, Америкада бірыңғай әдет-ғұрып жоқ сияқты болып көрінеді, бірақ әрбір қалада, штатта, елде көптеген берік дәстүрлер бар екені шындық.

Американдықтар уақытының көп бөлігін отбасымен өткізеді: серуендер, хайуанаттар бағы, отбасылық кешкі ас, қала сыртында өткізген демалыс күндері. Бұл көптеген американдық отбасылардың ажырамас дәстүрлері болып табылады.

Елде жұмыс істейтін аналар санының қысқару үрдісі бар. Көптеген әйелдер кезекпен балалармен отыру үшін өз құрбыларымен, достарымен, әріптестерімен клубтарда бірігеді. Ойын бөлмелерімен, компьютерлік залдармен жабдықталған балалар дамуының ресми орталықтары кең таралған. Американдықтар өз балаларына ең жақсысын беруге тырысады: балалар құрал-жабдықтарынан бастап, беделді білім берумен аяқталады. Олар баланың белгілі бір жасында бір нәрсені меңгермейтініне немесе білмейтініне алаңдамайды.

Ата-аналар әр нәрсені өз уақытында болады деп санайды. Америкада ерте дамыту әдістемесі қолданылмайды. Алайда, әрбір бала ерте жастан өзінің құқықтары туралы біледі. АҚШ-тың заңы бойынша ата-аналардың кез келген «заңсыз» әрекеті үшін бала оны ата-ана құқығынан немесе бас бостандығынан айырғанға дейін сотқа бере алады. Сотқа беру үшін тіпті сүйікті мультсериалды көруге тыйым салу немесе тәттіден айыру себеп болуы мүмкін. Сондықтан, бұл елде дене және сөздік жазалау, сондай-ақ шектеулер баламен сөйлесуді қалайды. Сонымен қатар, ата-аналар 12 жасқа дейінгі баланы жалғыз қалдырса да, заңмен жазаланады. Кішкентай американдықтарды сүйіспеншілік пен қамқорлыққа тәрбиелейді, бірақ олар 18 жастан бастап тәуелсіз және дербес болады.

Кәмелетке жасқа толған соң балалар ата-анасынан бөлек өмір сүре бастайды. Американдықтар дәстүрлерді жиі жоққа шығарып, ата-аналарына қарсы тұра алмайды, сондықтан бұл елде өте мықты отбасылар қалыптасады. Ерлі-зайыптылардың әрқайсысында банкте өздерінің жеке шоты бар. Бірақ олардың ортақ отбасылық шоты бар, бұл ақшаға үйге және балаларға арналған ірі сатып алулар жасалады. Егер өзінің жеке қаражаты жетіспесе, тұрғын үйді бөліп төлеу арқылы сатып алады. Американдықтар балаларды өз елін сүюге, ол үшін жұмыс істеуге және өмір сүруге, үлкендерді құрметтеуге және ата-аналарын сүюге үйретеді.

Бүгінгі таңда көптеген ата-аналар өз балаларын үй шаруашылығына көмекшілер ретінде жұмысқа және өздерінен кіші балаларды күтуге тартады, оларды тұрмыстық қызмет көрсету саласына тартуға ықпал етеді. Мектеп бітірушілердің басым бөлігі оқуды жұмыспен ұштастырады. Америкалықтар,

оның ішінде бай ата-аналар да өз балаларын кіші жастан бастап ақша табуға үйретуге, тапқырлықты, іскерлік шеберлікті көрсетуге ұмтылады. Соңғы онжылдықта американдық педагогикада жастардың өмірге, еңбек әлеміне кіруіне тиімді дайындығына көңіл бөлінеді.

АҚШ-та көбінесе ата-аналардың *педагогикалық білім беру бағдарламалары* деп аталатын отбасылық тәрбиеге көмектесетін көптеген бағдарламалар әзірленеді және жүзеге асырылады. Олар мұғалімдердің, психологтардың, әлеуметтанушылардың, психотерапевтердің және басқа да мамандардың бірлескен күшімен құрылғандықтан, оларға күрделі кешенді мазмұн тиесілі. Бағдарламалар отбасылық тәрбиедегі барлық буындарды нығайтуға, ең алдымен ата-аналардың педагогикалық құзіреттілігін арттыруға бағытталған. Әртүрлі отбасылар топтарының ерекшеліктері ескеріледі, сондықтан отбасыларға сараланған педагогикалық көмек көрсетудің бағдарламалары жасалады.

«Сиэтлдің әлеуметтік даму Жобасы» рухани-адамгершілік құндылықтарын тәрбиелеуге арналған ұзақ мерзімді зерттеулердің біріне жатады. Жоба 1981 жылы балалар арасындағы әлімжеттілік, бұзақылық, нашакорлыққа әуестік, мектептегі нашар сабақ үлгерімі мәселелерін азайту стратегиясы бойынша бірнеше сынаққа арналған. Бұл зерттеулерду негізгі зерттеуші Дж.Дэвид Хокинс зерттеудің лонгитті әдісін қолданды. Ол рухани-адамгершілік құндылықтарды үйрету 12 классқа дейінгі мектеп жасындағылар мен үлкен өмірге қанат қаққан түлектердің өміріне тигізетін ықпалын анықтау үшін жүргізілді. Бұл бағдарлама 1985 жылдан күні бүгінге дейін тұрақты жүргізіліп келеді. Зерттеуге қатысушылармен сұхбат нәтижесі жастар мен ересектердің өміріне оң ықпалын тигізетінін анықтап берді. Осыған байланысты адамгершілік құндылықты үйретуші ұстаздар адамгершілік құндылықтар бойынша білім беру сабақтарының ұзақ мерзімді басымдығын үйрену үшін бұл зерттеулерге көп көңіл бөліп келеді. Бұл Жобалар туралы қосымша мәліметтерді SSDP:www.ssdp-tip.org/SSDP/index.html сайтынан табуға болады.

АҚШ-та 1996 жылы «Жеке тұлғаның адамгершілігін дамытудағы Юта қоғамдастығы» жоба басталды. Жоба шеңберінде АҚШ білім беру Департаменті алты округке қарайтын 65 мектепке грант бөлді.

АҚШ елінде соңғы 20 жылда өмірлік маңызы бар құндылық ретінде тәрбие бағдарламалары саналады. 2001 жылы АҚШ-та мектептер тәрбие мен білімге бірдей жауаптылықта болғандықтан арнайы заң қабылданды. Бұл заң бойынша мектептерден тек қана білім ғана емес тәрбие де талап етілді. Заң қабылданған соң федеральды үкімет барлық білім алушыларға тәрбие беру бағдарламасын жүргізуге арналған гранттарды ұсына бастады. АҚШ та штаттардың жартысынан астамы К-12 оқу бағдарламасы аясында тәрбие беруді талап ететін заңды қабылдады.

VbE құндылықтарға негізделген білім беру.

VbE – бұл білім алушылардың кім және қандай екендігі арқылы әлемге өзгеріс енгізу, өркендету мен дамытуға мүмкіндік беретін тәсіл.

VbE тәсілін 1990 - 2000 жылдары арасында доктор Нил Хоукс зерттеп,

әзірледі. Содан бері, біз оның алғашқы зерттеу нәтижелерін жинақталды. Көптеген зерттеулер VbE білімге ықпалын растады. Төменде құндылықпен білім берудің әсері туралы академиялық зерттеу нәтижелерінен үзінді келтірілген.

Мектептер оқушылардың контексте жағымды құндылықтарды сезінетін орынға айналуға. Олар сәйкесінше құндылықтарды қолдануға және айтуға үйренеді. Олар мотивацияға айналады, ал олардың мінез-құлқы тыныш және мақсатты болады. Мектептерде бөліну азаяды, оқушылар арасындағы ынтымақтастық артып, құндылықтар бірлік пен жағымды бағытты қолдайды. Құндылықтар көшбасшылық, жағымды рөлдік модельдеу және әлеуметтік құндылық сияқты аспектілерді дамытатын серпінді жұмыс істейді.

Құндылыққа негізделген білім беру:

Оқушылардың жеке тұлға ретінде дамуына және ата-аналармен және кең қоғамдастықпен байланыс орнатуға ықпал ететін және сапалы білім берудің іргелі тәсілі.

Ұйымдастырушылық саясат пен күнделікті практиканы қамтитын және оқушыларға мінез-құлық пен әрекеттер үшін рефлексиялық тәжірибе мен жауапкершілікті дамытуға көмектесетін өмір және тұрмыс философиясы.

Оқушыларға болашақтарын анықтауға мүмкіндік беретін және олардың өміріне мағынасы мен мәнін түсіндіретін практикалық және трансформациялық құрал.

Қолайсыздықтың салдарын жоюға көмектесетін интеграцияланған және өршіл қоғамдық рухты қалыптастырады. Бұл келісілген құндылықтар бүкіл ұйымның күшті, тиімді және мағыналы болып қалуын қамтамасыз етеді.

Құндылықтарға негізделген мектептерде олардың оқу бағдарламалары мен оқытуда құндылықтарды тәрбиелеуге баса назар аударылады. Нәтижесінде оқушылар сабаққа ынталы бола бастайды, мектеп тыныш, жайбарақат атмосфера алады, оқушы мен мұғалім арасындағы қарым-қатынас жақсарады, оқушы мен мұғалім өзін жақсы сезінеді, ал ата-аналар мектепте жұмысқа көбірек араласады.

Құндылықтарды нақты меңгеру тұлға аралық мінез-құлық туралы сөйлесу үшін жалпы этикалық тілді қамтамасыз етеді. Сонымен қатар ол өзін-өзі реттеу тәртібін ұсынады. Маңызды нәтиже – бұл оқытудың сапасын жақсартатын және мұғалімдерге оқушылардың үлгеріміне деген үміттерін арттыруға мүмкіндік беретін жаңадан құрылған мектеп.

Академиялық еңбекқорлық:

Білім алушылардың оқу үлгерімін нығайту. Оқушылар:

- сабақта ұқыптылық пен өздігінен жұмыс істей білу қабілеттерін көрсетті;

- өз оқулары үшін үлкен жауапкершілікті өз мойнына алды;

- сұрақтар қойып, бірлесе жұмыс жасады;

- мектеп жұмысында үлкен қамқорлық пен күш көрсетті;

- олардың күш-жігерін мақтан тұтады;

Ambiance мектебі

Мектепті жақсартудағы ықпалы болды:

- оқушылар арасындағы қайшылық азайды немесе конструктивті болды;
- оқушылар үлкен жанашырлықты, адалдықты және әділдікті көрсетті;
- толерантты және бірлескен оқушылық қарым-қатынас;
- қауіпсіз және үйлесімді кластар мен ойын алаңдары;
- оқушылар арасындағы үлкен мейірімділік пен төзімділік;
- оқушылар құрдастарын достарсыз тартуға белсенді ұмтылады;
- оқушылар мектеп жабдықтары мен күнделікті тапсырмаларға үлкен жауапкершілік алады;
- оқушылар мектеп ғимараттары мен құрылыстарын құрметтейді.

VbE ұйымы туралы көбірек білу үшін мына сайтқа кіруге кеңес береміз:
<https://www.valuesbasededucation.com/>

Психофизиологиялық даму бұзылыстары бар балалары бар отбасылар үшін; патронаттық балалармен; «әлеуметтік жағдайы нашар отбасыларға» және т.б. Осындай бағдарламалардың мысалы ретінде «Хэд Старт» (Head Start), аудармада – «Жетекші бастама» жобасын атауға болады. Ол аз қамтылған отбасылардан шыққан балаларға жан-жақты білім беру, сауықтыру және әлеуметтік қызметтер көрсету мақсатымен жасалды. Бұл жағдайда баланың отбасының ерекшеліктері ескеріліп, баланың отбасының ұсынылған бағдарламаға толық қатысуына ерекше назар аударылады. 1965 жылдан бастап Хэд Старт оқыту жүйесіне 5 миллионнан астам бала қабылданды. Жыл сайын 1400 Хэд Старт-орталықтарында (мектепке дейінгі мекемелерде) 400 000 мыңға жуық бала мен осыншама ата-аналар оқиды. Ата-аналармен жұмыс жасаудың бірнеше аспектілері бар: ата-аналардың мектепке дейінгі мекемелердің жұмысын жоспарлауға және олардың жоспарларын жүзеге асыруға қатысуы; үй жағдайында ата-аналарға баланы тәрбиелеудің заманауи әдістері туралы хабарлау және оқыту; олардың мәселелерін шешуге көмектесу мақсатында ата-аналарға жеке кеңес беру және т.б. Ата-аналар ерікті көмекші немесе ақылы қызметкерлер ретінде балаларымен бірге әртүрлі тәрбиелік шараларға қатысуға (сабақ өткізу, музейге, кітапханаға бару, спектакльдер дайындау және т.б.) тартылады. Ата-аналарға мамандардың басшылығымен өз балаларымен жұмыс істеу ұйымдастырылады. Мысалы, аналарға балада жеке гигиена дағдыларын дамытуды, кітапты қалай оқуды және т.б. үйрету.

«Хэд Старт» жобасында, АҚШ ата-аналарының педагогикалық білім берудің басқа бағдарламаларымен қатар, ересектер мен балалардың теңдігі қағидатында отбасындағы өзара іс-қимылдың психологиялық негіздеріне көп көңіл бөлінеді. Сонымен, ата-аналар балаларының пікірлерін қызығушылықпен тыңдауды («белсенді тыңдау» әдісі), мінез-құлқын түзетудің адамгершілік әдістеріне жүгінуді және т.б. үйренеді.

АҚШ-тың көптеген штаттарында ер адамдарды балаларды тәрбиелеуге тарту бағдарламалары жасалады, соның ішінде ер адамдар балаларға күтім жасауды үйрететін курстар құрылады, ер адамдарды мектеп мұғалімдері және балабақша тәрбиешілері болып жұмыс істеуге шақырады [15].

Қазіргі Америка ерекшеліктерінің бірі – мультимәдениеттілік болып табылады.

Ол алғашқы қадамдардан бастап мектепте қалыптасады. Балаларға барлық адамдардың нәсілдік, ұлттық, діни немесе тілдік қатыстылығына қарамастан тең құқықтар мен мүмкіндіктерге ие екендігін түсіндіреді. Сондықтан, американдық мектепте басқа нәсілдің, ұлттың немесе ағылшын тілін нашар меңгерген кішкентай баланы шеттетуге жол берілмейді.

Сонымен қатар, олар «эралуандықтағы бірлік» идеясын ұстанады, яғни Американы мекендейтін адамдар әртүрлі болғанымен, олар ең алдымен американдықтар және осы қасиеттерімен олар мықты. Тіпті дайындық класында сабақ күн сайын «pledge of allegiance» [16], хормен оқудан басталады, бұл Құрама Штаттарға деген беріктікке ант беруді білдіреді. Әрбір мектеп пен әрбір класс бөлмесі АҚШ жалауымен безендірілген.

Америкада отбасына қоғамның құрылымына жанжалсыз шексіз үйлесетін, онда толыққанды өмір сүре алатын және тиімді жұмыс істейтін «жақсы азамат» қалыптастыруға барынша маңызды рөл беріледі. Сондықтан осы елде жастарды отбасылық өмірге дайындау мәселелеріне ерекше көңіл бөлінеді. Бірақ, Америка Құрама Штаттары сияқты бірде-бір ел осыншама халық санымен және әртүрлі мәдениетімен мақтана алмайды.

Америкада жалпыдамзаттық құндылықтарды анықтайтын, тексеретін және сертификат беретін түрлі ұйымдар бар. Соның бірі Character.org. ұйымы.

1993 жылы бір топ оқытушылар, бизнес көшбасшылары және зерттеушілер жиналып, қоғамдастықта мінез-құлықты дамыту үшін ұлттық ұйым құру керек деп шешті. Осы жылы негізі қаланған ұйымда бүгінде 81 мектеп пен 7 аудандық қоғамдық сипаттағы мектептері бар.

Character.org - Колумбия округінде, Вашингтонда орналасқан ұлттық коммерциялық емес ұйым. Ұйымның арнайы «Персонаждар мектебі» бағдарламасы бар. Ол мектептер, отбасы, жұмыс орындары және қоғамдастықтармен кез-келген жастағы адамдарға әдепті және қамқор азамат болуға үйрету, өмірге шабыттандыру және мүмкіндік беру үшін жұмыс істейді. Бағдарламаны жүзеге асыратын мектептер туралы www.character.org сайтынан көбірек білуге болады. Character.org бағдарламасы құрылған сәттен бастап 3 миллионға жуық оқушыларға, қызметкерлерге, ата-аналарға және қоғамдастықтың басқа мүшелеріне оң әсерін тигізді. Жыл сайын Character.org академиялық үлгерімге, оқушылардың мінез-құлқына және мектеп климатына жағымды әсер ететін мінез-құлықты дамытуға бағытталған мемлекеттік мектептер мен аудандарды сертификаттайды. 25 жыл ішінде Character.org көркем мінездің 11 ережесі бойынша бүкіл елдегі және халықаралық мектептердегі мінез-құлық бастамаларын бекітті және сертификаттады.

Швеция. Швецияда балаларға өз құқықтары мен міндеттері бар толыққанды тұлға ретінде қарайды. Ең бастысы, ата-анасы баласының қауіпсіздігін қамтамасыз етуі тиіс. Сондықтан шведтер баламен бірге ұйықтау практикасын қолданады және бұдан ешқандай жамандық көрмейді. Ал шведтер, барлық еуропалықтар сияқты, тағы да өзінің «сен сияқты еместілерге» деген төзімділігі және шыдамдылығымен ерекшелінеді. Қоғамда дені сау және мүгедектер, дәстүрлі және дәстүрлі емес бағдарлы адамдар арасында қатаң

шектеу жоқ. Жалпы, кез-келген тиянақтылық көзқарасы дамытылмайды, ал адамға деген адалдық пен мейірімділік қарым-қатынасы тәрбиеленеді. Швецияда балалар туралы басты заң «Ата-аналар мен қамқоршылар арналған кодекс» деп аталады. Онда бірде-бір бала кемсітуге, жазалауға және оның жеке басына теріс әсер ететін жағымсыз әсерлерге ұшырамауы тиіс деп жазылған. Балалардың қол сұғылмаушылыққа, білім алуға және қауіпсіздікке құқығы бар. Балалармен өз дербестігі мен қадір-қасиетін құрметтеу арқылы қарым-қатынас жасау ұсынылады. Бұл заң ата-аналарды тәртіпті болуға және балалық шақты өзара құрметтеуге үйретеді. Швед мемлекеті балаларды тәрбиелеу үдерісіне өте белсенді араласады. Бұған швед отбасыларының басым көпшілігінде ата-ананың екеуіне де жұмыс істеуге қолайлылық туғызылған, себебі елдегі өте жоғары салықтар отбасын бір жалақыға асырауға мүмкіндік бермейді.

Швецияның отбасында ер адам мен әйел тең. Бұл тек елдің мәдени дәстүрі немесе қоғамның дүниетанымының элементі емес, бұл заңнамалық деңгейде бекітілген мемлекеттің саясаты. Швецияда жыныстардың интеграциясы мен теңдігі мәселелері бойынша тұтас министрлік бар, сондай-ақ отыз жылдан астам бұрын – 1980 жылы жыныстардың тең құқықтылығы мәселелері бойынша Омбудсмен институты құрылды [17]. Мысалы, Швеция отбасыларындағы бала күтімі бойынша демалыс анасымен бірдей әкесіне де беріледі, әрі ол әйелдің пайдасына баланы күтуден бас тартуға құқығы жоқ. Ажырасқан кезде балалар ата-аналарының әрқайсысымен бірдей тең уақыт өткізуге міндетті.

Швеция отбасыларындағы балалардың мүдделері мен құқықтарын омбудсменнің арнайы институты қорғайды. Сондай-ақ, бірқатар ұйымдар бар, мысалы, BRIS («Қоғамдағы балалар құқығы») - жасөспірімдер мен балаларға арналған кезекші электрондық және телефон желісі; Friends («Достар») – құрдастары ренжітетін жағдайда көмек көрсету және т.б. Баланың дене жазасына кез келген түрде тыйым салынады және бұл норма 1979 жылдан бастап енгізілді. Баланы ұрып-соққаны үшін заңнамамен 10 жыл түрмеге отырғызу қарастырылған. Балалар балабақшадан бастап өз құқықтары туралы толық ақпараттандырылады және осындай жағдайлар туралы полицияға хабарлауға құқылы (және қажет) екенін біледі. Швецияда Денсаулық сақтау және әлеуметтік қорғау мәселелері жөніндегі орталық кеңес сияқты орган жұмыс істейді. Жыл сайын оның шешімі бойынша Швецияның отбасыларындағы ата-аналардан 12 мыңға жуық бала алынады. Бұған себеп тәрбиелеудегі қателіктер, тәрбие мәселелеріндегі ата-аналардың біліксіздігі, тіпті шектен тыс қамқорлықта болуы мүмкін.

Шведтер дәстүрлерсіз отбасы жоқ деп санайды. Сондықтан әрбір «қоғамның ұяшығында» ата-бабалардың салт-дәстүрлерін құрметтейді немесе өз дәстүрлерін ойлап табады. Мұнда отбасылық түскі ас пен бірге серуендеуді, үйде фильмдер көру немесе кинотеатрға баруды, отбасылық оқуды, үстел ойындарын құрметтейді. Әдетте бұл жұма күндері, яғни демалыс алдында адамдар ешқайда асықпайтын уақытта өткізіледі. Мұндай жұма күнінің тіпті өз атауы да бар – «жайлы күн» деп аталады.

Швецияда балаларды ерекше тәрбиелеу қабылданған. Бұл ата-аналар талассыз беделге ие ел емес. Балаға бастапқыда үлкен жеке еркіндік беріледі. Оның жасына қарамастан, оны тыңдау және оның пікірімен санасу қабылданған. Ересек адамның тікелей үйретуімен емес, оның қателіктеріне тәрбиелеу қабылданған. Егер бала бірденені дұрыс істемесе, ол дұрыс емес шешімдердің салдарын сезінуі керек және енді қателеспеуі керек.

Балаға қатысты кез келген түрдегі физикалық жазаларға заңмен қатаң тыйым салынады. Балаға тіпті жеңіл түрде де қол жұмсауға болмайды, егер белгілі болса, онда сот талқылауы жүргізіледі және айыппұл салынады. Швецияның отбасыларындағы тәрбиенің тағы бір ерекшелігі, балаға ерте жастан, әдетте, бес жастан бастап ересек жыныстық өмірдің ерекшеліктері түсіндіріледі. Швед қоғамында және швед отбасы шеңберінде жыныстық қарым-қатынас мәселесі ашық және еркін талқылау тақырыбы болып табылады. Шведтер жыныстық функциялары әлі белсенді емес және осы тақырыпқа адам қарым-қатынасының жоғары қызығушылығы жоқ бес жастағы балаға түсіндіруге болады деп санайды [17].

Шведтер – жеткілікті түрде қамтамасыз етілген ұлт, бұл ел қоғамның қорғалмаған топтары үшін өзінің ауқымды әлеуметтік бағдарламаларымен танымал. Швецияда зейнеткерлерді әлеуметтік қамтамасыз етуге жұмсалатын жалпы ішкі өнімнің әлемдегі ең жоғары үлесі, медициналық қызмет көрсету тегін, 80%-ға жуық табыс салығы денсаулық сақтау саласын қаржыландыруға кетеді. Сонымен қатар, Швецияда жоғары білім тегін және жалпыға қолжетімді. Екінші жағынан, Швеция – жалғыз басты адамдар елі. Шведтік қоғамға келген және олар мақтан ететін дарашылдық пен еркіндіктің екінші жағында бар. Әлеуметтанушылар қарт адамдарды жерлеу белгілі бір рәсімдерсіз өтеді, оларды кремациялайды, ал туған-туысқандарының ешқайсысы күлін жинамайды деп айтады. Жерлеу рәсімдерінің болмауы Швецияның көптеген отбасыларындағы эмоционалдық және сезімталдық байланыстары алшақтығының маңызды көрсеткіші болып табылады.

Швеция – 81,93 жасқа дейін өмір сүру ұзақтық деңгейі бар Еуропалық Одақтың ең дамыған елдерінің бірі [17].

Ұлыбритания. Ұлыбританияда балаларды тәрбиелеу ең маңызды міндеттердің бірі болып саналады. Бұл елде адамдар тек 35-40 жасқа толғанда ғана ата-ана атанады, сондықтан олар балаларды тәрбиелеуге барынша шындап кіріседі. Ағылшындар өздерінің дәстүрлері мен мінсіз мәнерлерін мақтан тұтады, сондай-ақ оларды ерте жастан бастап балаларға үйретеді. Бұл елде бала тәрбиелеудегі маңызды мәселе – шынайы ағылшын азаматын өсіріп, тәрбиелеу мақсаты болып табылады. Балалар қатаң тәртіппен, яғни өздерінің эмоцияларын ұстап тұруға үйретеді. 2-3 жастан бастап балаларды дастархан басында өзін қалай ұстау, қоршаған адамдармен қалай қарым-қатынас жасау, өз эмоцияларын қалай ұстау керектігін үйретеді. Сондықтан Ұлыбритания көшелерінде ата-ананың балаға деген махаббатының ашық көріністерін сирек кездестіруге болады: әдетте, бұл тек үйде ғана көрсетіледі.

Англияда әдетте «эйел» және «ер» адамдардың міндеттері болып нақты

бөлу жоқ: үйдің жұмысы екіге бөлінеді. Англияда сенбі күні – дәстүрлі «Әкелер күні» болып саналады. Көшелерге отбасы иелері, яғни әкелер балаларымен бірге «тең дәрежеде» диалог жүргізу үшін шығады, тіпті бала әлі сөйлемеген жағдайда да. Мұндай жағдайларда балалар еркіндікті ерте сезінеді және өз бетінше талқылай бастайды. Англияда балаларға, әсіресе, көпшілік алдында ұрсуға болмайды, ал оның орнына балаға қажетті нәтижеге қол жеткізу үшін жетекші сұрақтар қою арқылы не істеу керек екенін айтады. Ата-аналар балалардың мектеп өміріне қатысады, концерттер мен мерекелерді, бірлескен демалысты ұйымдастыруға көмектеседі. Бір класс оқушылары ата-аналарымен бірге серуендерге, саяхаттарға барады.

Британдықтардың басты ерекшелігі олардың кертартпалығында. Ол барлығында көрініс табады. Кертартпалық рухында тәрбиеленген адамдар барлық ескі және жылдар бойы тексерілген ұстанымдарды қолдаушы болып қала береді [18].

Қытай. Қытайда көне заманнан бері отбасылық тәрбиеге көп көңіл бөлу дәстүрі бар. Қытайда дәстүрлі тәрбиенің танылған принципі балаларды ата-аналарының тәрбиелеуі болып табылады. Отбасылық тәрбие тек балалар мен отбасы үшін ғана емес, сонымен қатар қоғам мен жалпы елдің дамуы үшін де маңызды, өйткені ел бір үлкен отбасы болып табылады. Бала жас кезінен бастап өзінің отбасына ғана емес, бүкіл елге де қамқорлық жасауға тиіс екенін түсінуі керек еді. Оған қоғамда өзін лайықты ұстай білуге, тек содан кейін ғана оған өз міндеттерін дұрыс орындауға үйретті. Конфуций теориясы бойынша адам ең алдымен ізгілік, адамгершілік, адамдарға деген сүйіспеншілікке ие болуы керек [19].

Дәстүр мен әдет-ғұрыптар қазіргі Қытай өміріне берік еніп, адамдардың көптеген ұрпақтарын байланыстыратын оның ажырамас бөлігіне айналды. Бай ежелгі мәдениеттен көптеген пайдалы дәстүрлер қалды. Отбасылық тәрбиенің негізгі принциптері балаларды ерте жастан бастап сүйіспеншілікпен пен қаталдыққа тәрбиелеу болып табылады. Бала кезінен бастап баланы еркелетпеу маңызды, керісінше оған дұрыс үлгілерді көрсету, жақсылық пен жамандықты білуге үйрету керек. Ежелгі ғалымдар «сөзсіз тәрбие» деп санаған жақсы қоршаған орта да маңызды рөл атқарады. Ата-аналардың жеке үлгі-өнегесі оң әсер етеді. Ата-аналардың жеке үлгі-өнегесінің тәрбиелік күші мектеп жасына дейінгі балалардың психологиялық ерекшеліктеріне негізделген: еліктеу мен ойлаудың нақтылығы. Ата-аналар балаларды тек сөзбен ғана емес, өзінің үлгілі өнегесімен де тәрбиелеуі тиіс. Қытай отбасыларында, балалардың санына қарамастан, көп балалы отбасында әрқайсысын сүю маңызды.

Патриархалдық қытай отбасында баланы тәрбиелеудің ерекшелігі – оның көп балалы құрамы. Мұндай отбасында кіші балаларға үлкендер күтім жасады, туған аға-інілері мен апа-қарындастарына, іні мен қарындастарына қарап, бұл отбасы мен ұрпақтар арасындағы туыстық байланыстарды нығайтуға алып келді.

Ата-бабалардың табынуы қытайлықты ерлердің ұрпағына қамқорлық жасауға міндеттеді, сондықтан қытайлықтардың алдында некелесу –

некесіздіктен, балалардың көптігі - игілік, бедеулік-бақытсыздықтан жоғары тұрған. Балалары жоқ, әсіресе ұл балалары жоқ әйелдер күйеуінің және оның ата-анасының ешқандай құрмет көрмеді, ал әйелінің бедеулігі ажырасу үшін заңды себеп болып саналды.

Адамның бала кезінен бастап жеке, эмоционалды сезімдері өзінің құндылықтар шкаласы бойынша жалпы, қабылданған, ұтымды негізделген және барлығы үшін міндетті өлшемсіз болып табылады. Үлкендерге бағыну мен сыйлауды тәрбиелеу дәстүрі бала кезінен басталады және үйде, мектепте, қоғамда, жұмыста да міндетті болып табылады. Ата-бабалардың табынуы – уақыт өте келе қытай халқының рухани өмірінің барлық жағына терең таралған көне дәстүр. Оның мәні – ерлер жағынан жалпы тектің қадір-қасиетін құрметтеу және қадірлеу. Сондықтан жүргізіліп жатқан саясатта отбасылық тәрбие проблемаларының бірі ата-аналардың мұрагері болмауы, ал екінші жағынан жалғыз баланы жоғалтудан және қартайған шағында қамқорлықсыз қалу қорқынышы болып табылады. Мұның бәрі жалғыз баланы асырап алуға, ондағы эгоизмді тәрбиелеуге, үлкендерге құрмет пен үлкендерге жауапкершілікті тәрбиелеу дәстүрінің жоғалуына әкеледі. Бір жағынан, ата-аналар баланың біліміне, оның интеллектуалды дамуына көп ақша жұмсай алады, екінші жағынан, оны қорғауға, артық жүктеуге қорқады. Қытайдағы «Жоспарлы бала тәрбиесі» саясатының аясында көрінетін отбасылық тәрбиенің белгілі бір шығындары көптен бері бір бала және сирек екі бала болған Еуропа елдеріндегі отбасылық тәрбие проблемаларын қайталайды. Ата-аналар мен балаларды алып жүру процесінде әлеуметтік педагог тарапынан көрсетілетін педагогикалық іс-әрекеттердің қажеттілігі туындайды.

Франция. Аталған әлеуметтік сауалдар француздардың отбасын құрметтейтінін көрсетеді. Францияда әрдайым ұқсас этикалық көзқарастар болған: ұзақ уақыт бірге өмір сүру, эмоционалды көңіл-күй – уақыттың еншісінде. Француздар отбасын құруды тұлғаның толыққанды дамуы үшін қажетті шарт деп санайды.

Францияда отбасын, ата-аналар мен балалардың құқықтарын қорғау шеңберінде әлеуметтік және қаржылық саясат жүргізіледі, оның барысында әртүрлі қауымдастықтар құрылады. Олар мұқтаж отбасыларға қаржылық қиындықтарды шешуге көмектеседі (балалар жәрдемақыларының көбеюіне ықпал етеді), сондай-ақ көп балалы аналарға арналған бала күтіміне байланысты демалысты ұзартуға көмектеседі. Жаңа отбасылық саясатты қалыптастырудағы маңызды рөл Халықты әлеуметтік қорғау министрлігіне, Отбасы, әйелдер мен балалар мәселелері департаментіне тиесілі. Оның басты міндеттерінің бірі - отбасы институтын іргелі және бірегей әлеуметтік институт ретінде нығайту. Франциядағы бала туу ата-аналарға ақшалай жеңілдіктер, баланы тәрбиелеу үшін кейбір салықтық жеңілдіктер ретінде қолдау көрсетіледі, сонымен қатар қоғамдық көліктерде жеңілдіктер қарастырылған.

Көп балалы отбасылар иммигрант отбасыларының арасында жиі кездеседі. Көптеген зерттеушілер заманауи француз отбасыларындағы бәсекелестік, жарыс рухын көрсетеді. Бұл, атап айтқанда, ата-аналар өздерінің

балаларына қатысты жаттықтырушылар қызметін атқарып, оларды күннің астындағы ең үздік орын үшін жарыста жеңімпаз болуға мәжбүрлеуде. Ата-аналар балаларды емтихан алдында, спорттық жарыстар алдында жаттықтырады. Көптеген ата-аналар балаларға дем алуға мүмкіндік бермейді, демалыс кезінде, бос уақытта да сабақтарды жалғастырады [20].

Италия. Ұлттық мәдениеттің ерекшеліктерін сақтап, дамыта алды, оның негізгісі кландық пен авторитарлықтың толық еркіндікпен ұштасуы болып табылады. Мұндай құндылықтар жүйесінде басты рөлді итальяндық тұлғаның негіздері қаланған отбасы атқарады. Итальяндықтар үшін отбасының маңызы зор. Итальяндық отбасы тек әйелінен, күйеуінен және баласынан ғана емес, сонымен қатар ата-аналарынан, екі жақтың көптеген туыстарынан тұрады. Отбасы қоғамның бір бөлігі ғана емес, бұл мемлекеттік құрылыстың негізі, осыған байланысты елде бюрократия қатты дамыған, ал итальяндық бизнестің 80% - ы отбасылық кәсіпорындардан тұрады.

Итальяндық отбасында балалар дүниеге егде жасқа келгенде кеш туады. Итальяндық ерлер мен әйелдер 27 жасқа жеткен соң некеге тұрады. Мұндай кеш үйлену тойлары өте қатаң заңдардың нәтижесі болып табылады, оған сәйкес ажырасу процесі 5 жылға созылады.

Итальяндықтар балаларды тәрбиелеуге ерекше көңіл бөледі. Итальяндық балалар Еуропада ең тәрбиесіз деп саналатынына қарамастан, мұны итальяндық менталитеттің ерекшеліктеріне жатқызуға болады. Өйткені, бұл елдегі балаларға барлығы рұқсат етілген. Кейіннен мұндай тәрбиелік дәстүр қарапайым итальяндық – еркіндікті сүйгіш, моральдық тұрғыдан еркінсінген адам сипатында көрініс табады. Италияда тікелей тәрбиелеу процесі бала 10-12 жасқа толған кезде басталады. Үш жастан бастап бала алдымен балабақшада оқиды, онда оны ересек өмірге атакты педагог Мария Монтессоридің әдістемесі бойынша дайындайды, оның маңызды ерекшелігі балалардың ерте дамуы және өз нәтижелерін дербес бағалау болып табылады. Оқу қыркүйек айынан маусым айына дейін созылады, алайда бес балдық жүйенің орнына «өте жақсы», «жақсы» және т.б. сөз бағалары қойылады. Мүгедек балалар басқа балалармен бірге оқиды, бұл ерте жаста төзімділік негіздерін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Алты жастан бастап Италиядағы балалар екі деңгейге бөлінген бастауыш мектепте оқи бастайды. Бес жыл бойы балалар жалпы білім беру пәндерін оқып, әр кезеңнің соңында тест тапсырды.

Бастауыш мектепті аяқтағаннан кейін балалар бастауыш мектеп туралы аттестатты алып, орта мектепке барады, онда 14 жасқа дейін оқиды. Әр оқу жылынан кейін «тапсырды – тапсырған жоқ» жүйесі бойынша емтихандар өткізіледі. Егер оқушы бұл тесттен өтпесе, оны екінші жылға қалдырады. 18 жастағы кәмелеттік аттестатқа арналған емтихан университетке түсуге және бакалавр дипломын алуға мүмкіндік береді.

Орта мектеп түлектері Италиядағы жоғары орта мектеп ретінде белгіленген түрлі бейіндегі оқу орындарына түсе алады. Бұл 14 жастан 19 жасқа дейінгі жасөспірімдер оқитын техникалық институттар, кәсіптік мектептер, көркемсурет мектептері, колледждер мен лицейлер. Бұл ретте негізгі

оқудан шығарулар оқу кезінде болады. Статистика бойынша мұндай мекемелерді тек оқуға түскендердің жартысы ғана аяқтайды [21].

Канада. Бұл елде феминизм өте белсенді дамыған. Әйелдердің бостандыққа ұмтылуы канадалық отбасылардың 20%-ында балалар ата-аналарының біреуімен бірге өсуге алып келді. Әйелдер өздерін неке киюмен байланыстыру ниеті аз. Тұрмыста шығатын әйелдердің орташа жасы - 26 жас. Ерлер, әдетте, балаларды тәрбиелеуде және үй шаруашылығын жүргізуде көмектеседі, бірақ негізгі жүктеме әйелдерге жүктеледі.

Канадада балаларды тәрбиелеуде бірқатар негізгі ерекшеліктер бар. Мысалы, дене жазаларына толық тыйым салынған. Баланы ұруға әрекет жасаған кезде ата-ана түрмеге отыруға немесе ірі айыппұл төлеуге тәуекел етеді. Сонымен қатар, ата-аналарға кездейсоқ зорлық-зомбылықтың куәгері болған көршілері де, баланың өзі де шағымдана алады.

Денені жазалауға тыйым салумен қатар, ата-аналардың міндеттеріне өте қиын норма қосылады. Үкімет балаларды 12 жасқа дейін қараусыз қалдыруға тыйым салады, ал балаларды мектепте оқыту 6 жастан басталады. Демек, оларды мектепке алып бару, сабақтан кейін алып кету керек. Осыған байланысты көптеген ата-аналар бала күтушіні (оның ішінде басқа елдерден) тұрақты жұмысқа-канадалық отбасында тұрумен жалдауға мәжбүр.

Мектептік білім Канада азаматтары үшін тегін, ал шетел азаматтарына баланы оқытуы үшін ақы төлеуге тура келеді. Ел Конституциясы бойынша білім беру мәселелері жергілікті атқарушы органдардың құзыретінде, яғни әртүрлі кантондарда жүйе бір-бірінен ерекшеленуі мүмкін. Мектептер мемлекеттік және жеке меншік болып бөлінеді. Мәртебесіне қарамастан, білім сапасы шамамен бірдей қамтамасыз етіледі, бірақ оқу бағдарламалары өзгеше болуы мүмкін. Мектептердің мықты жақтарының бірі – компьютерлермен жоғары қамтамасыз ету. Канадалық мектептер Интернетке қосылған компьютерлердің саны бойынша қалғандарын басып озады. Ұлдар мен қыздарды бөлек немесе бірлесіп оқытатын, толық пансионмен немесе күндізгі оқытумен және т.б. көптеген жеке меншік мектептер бар. Бірақ жеке меншік мектептер салыстырмалы түрде аз және оларда өте жоғары конкурс болады. Бала туғанға дейін жазылып қоятын мектептер бар. Жеке меншік білім берудің басты тартымдылығы – олардың класста оқушылар санының аз болуы және оқушыларға жеке-жеке қарауға мүмкіндік бар.

Әр мектеп әрбір оқушы сақтауға міндетті моральдық нормаларды анықтайтын өзінің Мінез-құлық ережелері туралы кодексі бар. Ол, әсіресе, күн тәртібін бұзуға, темекі шегуге, ішімдік немесе есірткі қолдануға, басқа оқушыларға қатысты агрессия көрсетуге, емтихандарда көшіруге қатаң тыйым салынады. Осы талаптарды бұзғаны үшін алдымен ескерту жасалады, содан кейін оқудан шығару мәселесі тұрады. Мектеп-пансионда арнайы дүкенде сатып алынатын мектеп формасын кию қарастырылған. Мектеп аумағынан тыс жерлерге шығу қатаң регламенттеледі. Бала демалыс күндері мектептен тыс жерде демалуы үшін ата-анасының немесе қамқоршысының жазбаша өтініші қажет. Балалар күн сайын мектепке ата-аналардың мұғаліммен қарым-қатынасы

үшін арнайы папкаларды алып жүреді. Папкаларға әртүрлі жазбалар, шағын кітапшалар және балалар орындаған мектеп тапсырмалары салынады, оларды күн сайын мұғалім тексереді.

Тіпті қажет болса ата-ана өз жазбасын қалдыра алады. Оқу аптасының соңында мұғалім үйге демалыс күндері орындайтын арнайы «жаңалықтар» папкасын жібереді. Мектепте ата-аналар жиналыстары өткізілмейді, көбінесе әңгімелесу (сұхбат) жылына 4 рет өткізіледі - мұғалім ата-аналармен кездеседі, оқушының өзі қатысатын жағдайлар болады, олар достық қарым-қатынаста сөйлеседі. Сонымен қатар, кемшіліктер туралы жұмсақ түрде айту әдетке айналған. Алайда, егер ата-ананың өзі әңгімені тереңдетіп, кейбір мәселелерге назар аударғысы келсе, онда мұғалім бұл әңгімені сол бағытта қолдай алады.

Жоғары класстарда жыл сайын мұғалімдер, класс құрамы өзгереді, сондай-ақ класс ішінде оқушылар әртүрлі үстелдерге отырады. Бұл психологтардың пікірінше, қарым-қатынас дағдыларына жағымды әсер ететін тәуелділік пен бейімделуден аулақ болуға мүмкіндік береді [22].

Израиль. Еврейлер отбасында бала тәрбиесі қатаң бақылауда болады. Тәрбие беруде өзіндік ұстанымдары да бар. Мәселен, баланың әлжуаз, көп шағым айтуына жол бермейді. Баланың көзінше ақша туралы сөйлеуге де болмайды. Себебі бала танымында маңызды дүние ақша қалыптасып, адамдық қасиеттерден алшақтай түседі деп топшылайды. Еврей отбасында жұбайлар бір біріне ерекше құрметпен қарайды. Ата-ана арасында сыйлы қатынас болса, бала өзін батыл сезінеді екен. Олар баланы үнемі мақтап жүреді. Бұл оның туыла салғанынан басталады. Тіпті, оның ең бірінші салған түкке тұрғысыз суреті үшін де мақтап отырады. Кез келген жетістігін барлық туыстарына, достарына хабарлайды.

1. Баланың бойында комплекс тудырмау керек.

Еврей анасы ешқашан да баласына «Сен жамансың!» деп айтпайды, еврей анасы былай деп айтады: «Сен секілді жақсы бала қалай ғана бұл жаман істі жасады екен!». Еврей аналарының ұстанымы мынандай: «Менің баламда еш кемшіліктер жоқ және олардың болуы да мүмкін емес!». Мүмкін олар кемшіліктерді көріп те тұрған болар, алайда бұны олар ешкімге де тіс жарып айтпайды.

2. Ақылмен ерік беру.

Бүгінгі еврей тәрбиесі бір-біріне қарама-қарсы екі нәрседен тұрады: балаға ерік беру және қатал талаптар қою. Бұл стилді сипаттайтын метафора мынау: іші бос, алайда қабырғалары қатты нәрседен жасалынған кең бөлме. Еврейдің үйінде балалар ойына келгенін жасайды, әке-шешесінің басына шығады. Алайда әкесінің паспортын анасының 100 доллар тұратын помадасымен бояу – балаға ренішпен қараудың себебі емес. Еврей ата-анасы үшін баланың еркіндігі арнайы «тәрбие әдісі» емес, еркіндік – баланың тыныс алатын ауасы іспетті.

Ал қатал тәрбие бала рұқсат етілгеннің ауқымынан тыс шығып кеткенде басталады. Еврей жанұясында анасының қымбат әтірсуын мысықтың үстіне құйған әбестік емес, алайда әжесіне сөз қайтару – бұл өрескел, тыйым салынған

әрекет екендігі түсінікті нәрсе.

3. Баланы мақтаудың кез келген мүмкіншілігін пайдалану.

Анасы әр кезде өз баласын мақтайды. Бұл мадақтау баланың шыр етіп жерге түскенінен басталады. Еврей анасы баласының тіпті болмашы табыстары мен жетістіктеріне қуанады: мейлі бір жаңа буынға тілі келсе де немесе шимайланған алғашқы сурет салса да. Бұл туралы анасы өзінің барлық достары мен жақындарына да айтады, өйткені мұның ең басты мақсаты мынада: бала өзін елдің алдында мақтап жатқандығын көруі керек.

Ал баласының жетістіктері шынымен де мақтауға тұрарлық болса, онда ұзақ қол шапалақтау мен отбасы мүшелерінің барлығының да көп мақтау айтуын күту керек. Егерде біз баланың бойындағы барлық жақсы қасиеттерін, тіпті құртақандайларын да байқап жүруге өзімізді үйретсек, оларды әр оңтайлы кезде мақтасақ, онда бұл әрекетіміз баламыздың мінез-құлқын түбегейлі өзгертуі мүмкін. Балаларымыздың жақсылыққа деген ұмтылысын нығайту үшін оларға өз достарымызға қалайша балаларымызды мақтап жатқанымызды «білдіртпей», абайсызда, кездейсоқ болған секілді қылып естірту керек.

4. Өз іс-әрекеттеріңе деген жауапкершіліктің жоғары деңгейі.

Еврейлер балаға айтылған әрбір сөз (мейлі ол тіпті асығыста айтылса да), баланың көзінше жасалған әрбір әрекет (мейлі ол тіпті болмашы болсын) түзетуге болмайтын өзгерістерге алып келетіндігіне сенеді. Сондықтан да олар балаларына үлгі болу және әр сөзі мен әрекетіне асқан жауапкершілікпен қарау арқылы өз балаларын бағыттайды.

5. Жанұядағы махаббат пен сыйластық—баланың психикалық салауаттылығының кепілі. Еврей дәстүрі кез келген жанұяның негізін күйеуі мен әйелі, яғни әке мен ана құрайды деп түсіндіреді. Сондықтан да кішкене күндерінен бастап балаларды шешенің әкеге және әкенің шешеге деген қамқорлығы бірінші орында тұратындығына үйрету керек. Егер бала өз әкешесінің ең алдымен бір-бірі үшін өмір сүріп жатқандығын бойына сіңірсе, олардың өзара қарым-қатынасы сыйластық, махаббат пен қамқорлықтан тұратындығына көзі жетсе, онда бала өзінің қорғанышта болатындығын сезінеді. Бұған қоса ата-анасының мұндай қарым-қатынасы - еліктеуге тұрарлық тамаша үлгі. Дәл осындай қарым-қатынасты бала есейгенде өз жанұясында құруға тырысады.

6. Әке мен ана болуға үйрену.

Ата-ананың тәрбиесі баланың дүниеге келуінен де ертеректе басталады. Қыз бала тұрмысқа шыққанда ана болуға дайын болады, өйткені оны «өзің үшін өмір сүр» деп үйретпейді, «сенің басты қызметің – үй мен отбасы» деп үйретеді. Егерде жас жұбайлар «әзірше бала табуды ойламайық: карьера жасап, жетістіктерге жеткеннен кейін ғана ана мен әке болайық, әзірше бағымызды байламайық» деген түсінікті қабылдаса, онда оларға жақсы баланы тәрбиелеу қиынға соғады. Бәріміз де күшті қайда жұмсасақ, сол жақтан өнім алатындығымызды жақсы білеміз.

Өмірде табысты, өздігімен өмір сүре білетін, екі аяғында нық тұратын балаларды тәрбиелеу мақсатында еврейдің ғұламалары мықты тәрбие жүйесін

құрған. Бұл жүйемен кез келген адам ата-аналардың арнайы курстарында таныса алады. Осы секілді курстар әлемнің көптеген қалаларында синагогалар мен еврей мектептері жанында бар.

Табысты тәрбиелеудің бірінші ережесі мынау: балаға жақсы тәрбие бергің келсе, онда алдымен өзінді тәрбиеле, үйрен, «ана және әйел», «әке және күйеу» деген кәсіптерді иемден.

7. Балаларды өз уақытын дұрыс жұмсауды үйрету.

Еврей балалары жалқаулық пен бос сенделу, көше қыдыру дегенді білмейді: скрипка, ағылшын тілі, математика – барлығы да бір мезгілде және аздап жүзеге асырылады. Балалар кішкене кезінен бастап «Ылғи да қолдың бос болмауы – дұрыс нәрсе» деген ойға үйренеді [23].

Индия. Үндістер балаларын қатаң ұстайды. Оларда ата-ана мен бала арасындағы достық қарым-қатынасты өте сирек кездестіресіз. Балалар кішкентай кезінен бастап ата-анасының таңдауына, қалауына мойынсұнып өседі. Сондықтан, ержеткенде немесе бойжеткенде әке-шешесі кімді қалайды, сол адаммен бас қосады [24].

Испания. Испанияда баланы ешуақытта қараусыз қалдырмайды. Үйде жалғыз тастамайды. 12 жасқа дейін баланы мектепке ертіп апарып, ертіп алып қайтады. Баланың танымы кең болып, мансап жолында ірі жетістерге жету жолдарын кішкентайынан құлағына құйып өсіреді. Балаларын өзгелермен салыстыра қарамайды. Отбасын, ұлттық құндылықтар мен үлкендерді сыйлауға баулиды [24].

Германия. Германия – тәртіптің елі. Бала тәрбиесінде де бірінші орынға тәртіпті қояды. Ал ата-аналар үшін басты орында – жауапкершілік. Қазіргі таңда Германия бала туу көрсеткіші бойынша құлдырап бара жатқан елдердің бірі. Себебі жастар көбіне мансап қуып, 30-дан аса, 40 жасқа таяғанда үйленеді. Сондай-ақ бірнеше баламен шектелуді жөн санайды. Бүгінде бұл процессті жою мақсатында мемлекет түрлі жобаларды қолға алуда [24].

Дүниенің ең тамаша туындысы – тамаша тәрбие алып шыққан адам болып табылады. Адамның жеке басының алғашқы қалыптасуы отбасынан басталады. Оның ер жетіп өсуі, бойындағы алғашқы адамгершілік белгілері отбасында қалыптасады, сондықтан да туған үйдің жылуы – оның көкірегінде көп жылдар бойы сақталып, мәңгі есінде болады. Отбасы – бала тәрбиесінің ең алғашқы ұжымы. Баланың тәрбиелі болып өсуіне берекелі отбасының тигізетін әсері мол.

Әлем халықтарының бала тәрбиесін зерделей отырып, олардың өзіндік ерекшеліктері мен өзгешеліктерін бағаладық. «Әр елдің салты басқа» болғанымен бала тәрбиесінде ортақ құндылықтарын анықтадық. Ынтымақтастық, құрмет, жауапкершілік, адалдық, еңбекқорлық, кемелдену, этика-әдеп, табандылық, Отансүйгіштік, кішіпейілділік, сүйіспеншілік, жомарттық, әділдік, эмпатия, қанағат, тазалық, денсаулық, батылдық құндылықтары нәсілі мен ұлтына қарамастан адамның баласына үйрететін рухани құндылығы екеніне көз жеткіздік.

Әртүрлі елдердегі отбасылық тәрбиенің ерекшеліктерін талдау

отбасылық тәрбиенің қоғам өмірі үшін маңыздылығын көрсетеді. Әртүрлі халықтардың көптеген әдет-ғұрыптары мен дәстүрлері тек қана формасы бойынша ғана ерекшеленеді, ал мазмұны жағынан бірдей және оларды зерделеу олар үшін ғана емес, басқа халықтар үшін де маңызды. Оларды жалпылап, біртұтас етіп жинап, олардың негізінде жас ұрпақты тәрбиелеу керек. Жеке тұлғаны қалыптастыру мен индивидтің табысты әлеуметтенуінің негізінде жатқан отбасылық тәрбиенің арқасында, сол немесе өзге халықтың адами әлеуетін арттыруға қол жеткізіледі, бұл табысты әлеуметтік дамуды қамтамасыз етеді.

Бүкіл дүниежүзінде орын алып жатқан қатыгездік, азғындық пен мейірімсіздік – иманы жоқ тәрбиенің нәтижесі. Имансыз қалған адам – бақылаусыз қалған адаммен тең. Бұл жайында көрнекті ақын, ағартушы Абай Құнанбайұлы «Он екінші қара сөзінде» былай деген: «Күзетшісіз, ескерусіз иман тұрмайды, ықыласымен өзін-өзі аңдып, шын діни шыншылдап жаны ашып тұрмаса, салғырттың иманы бар деп болмайды». Расында да, бойына имандылықты жинап өскен адам өмірде ешқашан аяғын шалыс баспайды.

Тәжірибе көрсетіп отырғандай, отбасы тәрбиесіне және отбасы проблемаларына немқұрайлы қарау ұлттың рухани-адамгершілік азғыруына алып келеді. Балалық шақ және отбасы, отбасылық тәрбие гуманитарлық негіз, мемлекеттік әлеуметтік саясаттың негізгі мақсаты болуы керек. Дәл осы тәсіл мемлекеттің бәсекеге қабілеттілігін арттыру және оның халықаралық аренадағы орнын нығайту мәселелерін сәтті шешуге көмектеседі.

Қорыта айтқанда, дүние жүзінде отбасыларға ортақ, бірегей мақсат – адамзатты адами құндылықтарға бастауында жатыр.

2 Дәстүрлі мәдени құндылықтар – отбасындағы тәрбиенің негізі

«Отанды сүю – отбасынан басталады»

Төртінші өндірістік төңкеріс пен әлемдік жаһандану заманында материалдық құндылықтар алға шығып, рухани құндылықтардың дамуы кідіре бастады. Бұған дәлел жастардың жат ағымға ілесуі, қоғамдық санасының адасуы, шет елдерге еліктеушілік және ұлттық құндылықтарға «шекесінен қарауы» бола алады. Осының барлығы ең бірінші тәрбиеден болады.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2019 жылы 15 сәуірдегі №145 бұйрығымен «Рухани жаңғыру» бағдарламасын іске асыру жағдайындағы Тәрбиенің тұжырымдамалық негіздері бекітілді [6].

Тәрбиенің Тұжырымдамалық негіздерінде тәрбиенің сегіз бағыты берілген (1-кесте). Тәрбиенің тұжырымдамалық негіздерінің бағыты адамның рухани, моральдық-этикалық қағидаттарын, қазақстандық қоғамның әдет-ғұрыптарына сәйкес келетін құндылықтарды жандандыру арқылы «Рухани Жаңғыру» мақсатын жүзеге асыруды көздейді [6].

1-кесте – Тәрбиенің Тұжырымдамалық негіздерінің 8 бағыты

№	Тәрбиенің Тұжырымдамалық негіздерінің 8 бағыты
1	Қазақстандық патриотизм және азаматтық тәрбие
2	Рухани-адамгершілік тәрбие
3	Ұлттық тәрбие
4	Отбасы тәрбиесі
5	Еңбек, экономикалық және экологиялық тәрбие
6	Көпмәдениетті және көркем эстетикалық тәрбие
7	Зияткерлік тәрбие, ақпараттық мәдениет тәрбиесі
8	Дене тәрбиесі, салауатты өмір салты тәрбиесі

Берілген сегіз бағыт тәрбиенің сан қырлы мәселелерін назардан тыс қалдырмайды. Керісінше олардың өзектілігін анықтап, тәрбие жұмысын жандандыруға бағыт береді. Адамның ішкі мәдениеті, болмысы, мінез-құлқы көрсеткішін жан-жақты дамытуға негіз болады. Адам жеке басының қасиеттері арқылы бағаланады. Тәрбиелі адам тіркесін құндылықтарды меңгерген

Тәрбие – адамзат тарихының біте қайнасқан, ажырамас бөлігі. Тәрбиенің нәтижесінде сан ғасырлардан қалыптасқан ұлттық сана, іс-тәжірибе, салт-дәстүр, әдет-ғұрыптар асыл мұра ретінде осы күнге дейін жетті.

Дүниежүзілік экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы (бұдан әрі – ЭЫДҰ) елдерінің оқу бағдарламалары мен білім стандарттарында жалпыадамзаттық құндылықтың 39 түрі енгізілген. Ынтымақтастық, құрмет, жауапкершілік, адалдық, еңбекқорлық, кемелдену, этика-әдеп, табандылық, Отансүйгіштік, кішіпейілділік, сүйіспеншілік, жомарттық, әділдік, эмпатия, қанағат, тазалық, денсаулық, батылдық қасиеттері жалпыадамзаттық

құндылықтарға жатады. Қазақстандағы білім беру жүйесіне құндылықтардың 7 түрі ғана бар.

Бұл жалпыадамзаттық құндылықтар тәрбиенің Тұжырымдамалық сегіз бағытына топтастырылған (1-сызба).

1-сызба. Жалпы адамзаттық құндылықтар [25].

Құндылық деген ұғым философиядағы, қоғамтанудағы және педагогикадағы негізгі құбылыстардың бірі болып табылады. Мәселен, философияда құндылық қоршаған дүниедегі объектілердің әлеуметтік ерекшеліктерін, олардың адам мен қоғам үшін, қоғамдық өмір мен табиғаттағы құбылыстардың дұрыс немесе бұрыс мәнін (игілік, жақсылық пен жаманшылық, әсем және; көріксіздік) түсіндіру үшін қолданылады.

Жалпыадамзаттық құндылықтардан философтар, прогресшіл ойшылдар мен педагогтар адамның құқығын, оның бостандығын және соған сәйкес келетін тәрбие мен білімді бөліп қарастырған. Кез келген халықтың өмірінде жалпыадамзаттық құндылықтардың орнығуы қоғамның тарихи дамуының заңды нәтижесі болып табылады. Мамандар оқушылардың рухани-адамгершілік тұлғасын қалыптастыру ісі оларға адамзат баласының қолы жеткен қоғамдық-тарихи тәжірибесін игерту және тұтастай алғанда әлеуметтік-

этикалық нормалар мен жалпыадамзаттық ізгіліктерді қатар игертуге болатынын дәлелдеп берді. Бұл өлшемдер халықтық дәстүрлерде, адамгершілік уағыздарда нақты жазылып қойылған және әлеуметтік ойдың тәуір белгілері, тұлғаның қасиеттері, адамгершілік үлгілері шоғырландырылған күйде әдептіліктің қоғамда қабылданған үлгісі ретінде көрінеді.

Тұңғыш президентіміз Н.Ә. Назарбаев «Жаңа тұрпатты жаңғырудың ең басты шарты – сол ұлттық кодынды сақтай білу. Онсыз жаңғыру дегеніңіздің кұр жаңғырыққа айналуы оп-оңай» – деп халыққа рухани бағыт беріп отыр. Оның басты мақсаты – тарихы терең ұлт құндылықтарын сақтау, мәдениетімізді жаңа заманға сай жандандыру, дамыту. Ұлттық құндылыққа – Тәуелсіздік, патриотизм, толеранттылық, ана тілі, заңға бағынушылық, этникалық мәдениет, салт-дәстүр жатады (2-кесте) [25].

2-кесте – Ұлттық құндылықтар

ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР	Тәуелсіздік – мемлекеттің сыртқы саясатта толық тәуелсіз болуы және елдің ішкі саясатында мемлекеттік биліктің бәрінен жоғары тұруы.
	Патриотизм- бұл өз отанын мен жеріне деген сүйіспеншілік, оның тарихы мен мәдениетіне деген зор құрмет. Бұл бүгін тұрғызылып жатқан өз елінің тарихына қатыстылықтың және оның болашағы үшін жауаптылықтың жоғары сезімі. Бұл әрбір қазақстандықтың табыстары үшін мақтаныш және қандай тұрғыда болғанына қарамастан өз саланда табыстарға қол жеткізу ниеті және бұл табысты әркім Отанына бағыштап, әлемде оның даңқын асыруы, беделін көтеруі.
	Толеранттық – бұл біздің әлем мәдениеттерінің, өзін-өзі көрсету формаларының және адамгершілік даралығын көрсету тәсілдерінің бай көптүрлілігін құрметтеу, қабылдау және дұрыс түсіну. (16 қараша – Халықаралық толеранттық күні).
	Ана тілі – белгілі бір <u>этностың</u> қалыптасып, ұлт деңгейіне дейін үздіксіз дамуына ұйтқы болып келген және сол этностың негізгі тілі саналатын, өзара қауымдаса тіршілік етуіне қажетті тіл.
	Заңға бағынушылық-заңды дәлме-дәл орындау.
	Этникалық мәдениет – әрбір халықтың және барша адамзаттың байлығы, рухани материалдық шеңберіндегі өмірі.
	Салт-дәстүр – халықтың рухани азығы. Қалыптасқан әдет-ғұрпы.

Рухани жаңғыру аясында бірқатар жобалар қолға алынуда: көне жәдігерлерімізге назар аударылып, қазақ ұлыларына арнап ескерткіштер салынуда, мәдениет, спорт кешендері дамып, жастар жағын білімге, тәрбие мен өнерге баулу жолында көптеген республика деңгейіндегі конкурстар ұйымдастырылып, ұлт құндылықтарын насихаттап, оларды ұлттық кодын сақтай отырып жаңарту, жаңғырту мақсатында бірқатар істер атқарылуда.

Бүгінгі күннің сұранысы да ұлы ата бабаларымыздың ізімен ерген – сапалы тәрбие, біліммен қаруланған, бәсекеге қабілетті, белсенді, шығармашыл, өркениетті болашақ үшін күресуге барын салатын, жоғары мәдениетті, адамгершілік түсініктері берік бекіген, кез-келген ісінде патриоттық сезімі көрініс тапқан ұлағатты ұрпақ тәрбиелеу болып табылады. Мұндай ұрпақты тәрбиелеу ісінде ең алдымен отбасы, қоғам, мектеп бір болып еңбек етуі керек.

Ұлттық құндылықтардың бір компонентіне отбасылық құндылықтар

жатады (3-кесте). Отбасылар бір-біріне ұқсамайды, әрі қайталанбайды. Әр отбасының тәрбие потенциалы әртүрлі. Отбасында баланың құқығын бұзбай дұрыс тәрбие беру үшін тәрбие принциптерін біліп, басшылыққа алу керек.

Отбасылық құндылықтар – бұл адалдық, ынтымақтастық, құрмет, сыйластық, жауапкершілік, эмпатия, сүйіспеншілік, Отансүйгіштік, батылдық, мейірімділік, бауырмалдық, еңбекқорлық, кішіпейілділік, этика-әдеп, денсаулық т.б.

3-кесте – Отбасылық құндылықтар.

ОТБАСЫЛЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР	1	Салт-дәстүрді сақтау
	2	Ана тілінде сөйлеу
	3	Жеті ата және әулет
	4	Көршімен татулық
	5	Білім беру
	6	Құдайға сену
	7	Қанағат
	8	Сабыр
	9	Ынтымақтастық
	10	Құрмет
	11	Бауырмалдық
	12	Сүйіспеншілік
	13	Достық
	14	Эмпатия
	15	Жауапкершілік
	16	Кішіпейілділік
	17	Адалдық
	18	Этика-әдеп
	19	Отансүйгіштік
	20	Еңбекқорлық
	21	Мейірімділік

Отбасылық құндылықтар – моральдық нормалар мен ұлттық дәстүрлердің басты сақтаушысы болып табылады және тұлғаның ішкі дүниесінің қалыптасуына айтарлықтай әсер етеді.

Бұл құндылықтардың адам болмысындағы көрінісі мынадай болады:

1. Салт-дәстүр дегеніміз – дербес халықтардың табиғи болмысына, танымына, тұрмысына, менталитетіне сәйкес ғасырлар бойы жинақталып, атадан-балаға мұра болған ғұрыптардың жиынтығы; өзге халықтардан ерекшелеп тұратын мінез-құлыққа жатады. Күнделікті қолданыста бір мәдени топты екіншісінен айыратын және бейресми жолмен реттейтін қабылданған мінез-құлық ережесіне немесе әлеуметтік әрекеттерді жөнге келтіретін терминге жатады.

Салт-дәстүрдің ел арасындағы тәлімдік, тәрбиелік, мәні зор. Халықтың атадан балаға көшіп, дамып отыратын тарихи әлеуметтік, мәдени-тұрмыстық, кәсіптік, салт-сана, мінез-құлық, тәлім-тәрбие және рухани іс-әрекетінің

көрінісі дәстүр арқылы танылады. Салт-дәстүр байлығы – мәдениеттің байлығы. Мысалы, ата-ананы, үлкенді құрметтеу, байғазы, көрімдік, сүйінші, кәде сұрау, сәлем беру, ат тергеу, құрдастық қалжың және т.б. салт-дәстүрге жатады. Қазақ халқы салт-дәстүрге бай. Әдет, ғұрып, ишара, ырым, тыйым, дағды бәрі осы салт-дәстүр көрінісі.

Бауыржан Момышұлы «Мен өзімнің ұрыстағы тәжірибемнен жауынгерлік қасиетті тәрбиелеуде ұлттық дәстүрдің маңызы зор екеніне «көзім жетті» деп жазады.

Бұдан отаншылдық, ерлік, мәрттік, жомарттық, адамгершілік қасиеттердің бәрі салт-дәстүр арқылы даритынын түсінуге болады. Яғни, салт-дәстүр адамды адастырмас тура жолмен жүруге, жөн-жосықты біліп, үйренуге және өмірде қолдануға үгіттейтін мызғымас заң іспетті.

Отбасында балаларды ұлттық тәрбиелеу әдіснамасы аясында қазақ халқының тәрбиелік салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарына қысқаша этнопедагогикалық шолу келтіреміз, өйткені дәстүрлі мәдени құндылықтар – отбасындағы тәрбиенің негізі болып табылады.

XIX ғасырдағы орыс ғалымы, зерттеуші Петр Петрович Семенов-Тянь-Шанский: «Бұларды оқытудың қажеті жоқ. Салт-дәстүрлері түгел тұнып тұрған білім!» – деп қазақ халқының этнопедагогикасына таңданысын білдірген.

Тәрбие ана құрсағынан басталып-ақ кетеді дейді ғылыми тұжырым. Олай болса, бала дүниеге келмей тұрып басталатын «Құрсақ шашу», бала дүниеге келе салысымен болатын «Сүйінші сұрау», «Азан шақырып ат қою», «Шілдехана тойы», «Бесікке салу», «Қырқынан шығару» – бәрі-бәрінің өзіндік тәрбиелік орны, маңызы бар екені анық.

Дүниеге келген шақалақтың алғашқы тойы «шілдехана», «қырқынынан шығару» деп аталады. Бұл бала туғаннан кейін толыққанды бала болып есептелетін уақыт шегін білдіреді. Бұл тойда бесікке салу, тұзды суға шомылдыру, баланың азан шақырып атын қою сияқты әдет-ғұрыптар жүргізіледі.

Қазақ халқы әрдайым «Бесігі жоқ үйде береке болмайды» деп айтқан. Баланы бесікке салған кезде елді жиып, батасын алмау – бауырмал қазақ үшін жөнсіздік болып көрінген. Бесікке бөлеу – үлкен өнер. Ол баланың ұйқысын күзетіп қана қоймайды, халық сенімі бойынша оны жын-шайтаннан да қорғайды.

Салт-дәстүрлер тек қана тәлім-тәрбие ғана емес, бұлжымас тәртіпке де негізделіп отырған. Мәселен, бала бір жасқа жеткенде «тұсау кесу» тойын өткізеді. Бұл – баланың алғаш өмірге қадам жасауына арналған ата-ананың қуанышты тойы. Ал танымдық, тәрбиелік жағы кім көрінгенге емес, ауылдағы аса сыйлы, ел-жұрты құрмет тұтатын өсіп-өнген, ардақты аналарға кестіру арқылы адамның қадірін де үлгі ету болса, рәсімнің тәртіптік рөлі алдымен ала жіппен тұсап алып, соны кестіру, бала бұл өмірде біреудің ала жібін аттамасын, яғни ұрлық жасамасын, алаяқтықтан аулақ жүрсін деген ұғым.

Үш жастан бастап жыныстық-жастық бөлу басталады: қыздарға сырға тағады, ал ер балаларды бірінші рет атқа отырғызады. Негізгі тәрбие 7 жастан 12 жасқа дейін жүргізіледі.

«Баланы – жастан» дейтін қазақ, бес жасында ер баланы сүндетке отырғызып, «Сүндет той» рәсімін өткізеді. Ер баланы азамат болды деп ашамай ерге мінгізеді.

Қыздар шаштарын өсіреді, қыз балаларға тән қасиеттерге тәрбиелейді және дербестікке баулиды. 13 жастан бастап өмір сүруді балалардың есею кезеңі деп атайды, балалар салт-дәстүрді зерделегенде, қажетті білімдерді меңгереді, білім алады және кемел жасқа жетуге дайындалады.

«Он үште отау иесі» деп көтермелей отырып болашақ отағасы болуға санасын қалыптастыра бастайды. Одан қалды, жыраулар философиясында да: «Болар елдің баласы он үшінде баспын дер, тозар елдің баласы отызында жаспын дер», деп ескертеді. Демек, қазақ халқының салт-дәстүрі де, өнері де, ұлттық бойында тұнып тұрған тәрбие, тәлім, тәртіп екен.

Оған XVIII ғасыр мен XX ғасыр аралықтарында Ресей әкімшілігінің бірқатар өкілдері, орыс және шетел ғалымдары мен саяхатшыларының жазып қалдырған еңбектері дәлел бола алады. Зерттеуші Виктор фон Герннің «Жалпы алғанда, қазақтар осы уақытқа дейін жылы жүзділігімен, қайырымды, ақкөңілділігімен және қонақжайылық қасиетімен таңғалдырады. Мұның өзі олардың сүйегіне ежелден сіңіп кеткен керемет асыл қасиет» деп жазуы ежелгі қазақ халқының мәдениет жоғарылығының суреттелуі іспеттес [26].

Қазақ халқының мейірімділігі мен құрметі оның қонақжайлылығынан көрінеді. Сондықтан үйде ең жақсысын қонаққа ұсынады. Халықтың түсінігінде үйге бақыт, байлық, ырыс қонақтармен бірге келеді деген түсінік қалыптасты. Сондықтан қонаққа шақырусыз баратын болған.

«Сарқыт» сөзі қонақтардан немесе іс-шаралардан туыстардың әкелетін сәлемдемесі. Сарқыт - балалық шақ пен мерекенің дәмі. Оған кәмпит, печенье, ет және шұжық тағамдарын салуға болады.

Қонақжайлылық деген өз қонақтарына сарқыт салу, оларға алғыс пен құрмет білдіру деген сөз. Сарқытқа адамның әлеуметтік мәртебесі де, жынысы да, адами қасиеттері де әсер етпейді. Бұл дәстүр әлі күнге дейін өмір сүруде және барлық қазақстандықтарды ерекше қуантады.

«Ерулік» дәстүрі жаңа көршілерді қонаққа шақыру дегенді білдіреді. Ауыл тұрғындары жаңа көршілерін өздеріне етене жақын болуы үшін оларды қонаққа шақыратын болған, сондықтан да бұл дәстүр ауылда пайда болған. Олар жаңа ортаға тез бейімделе отырып, сыйлық алатын болған. Бұл отбасылармен топтасып, дос болуға көмектесті. Сондай-ақ көршілер әрдайым көмекке келуге дайын болған.

Көрімдік – қазақ халқының ең ғажайып дәстүрлерінің бірі. Ол сіздің жетістіктеріңіз үшін туысқандар ұсынатын сыйлықты айтамыз. Бұл дәстүр сыйлайтын адамдардың шынайы қуанышы мен жомарттығын көрсетеді, сондай-ақ адамдарды бір-бірімен жақындастырады [27].

«Он үште отау иесі» деген халықтың дәстүрінде неке қиюға ерекше орын беріледі, өйткені өмірлік серігін дұрыс таңдау жастар үшін де, сондай-ақ туған-туысқандары үшін де маңызды болып табылады. Мысалы, қазақта адам өмірінде үш жолды дұрыс таңдау керек деген ұғым бар. Ол жар таңдау, мамандық таңдау, жол таңдау. Осы үш жолдан адасқан адам мақсатына жете алмайды деп есептейді. Сондай-ақ, мақал-мәтелдерінде «жақсы келін туған қызы сияқты; жақсы күйеу туған ұлы сияқты», «қалыңдықты анасына қарап таңда» деп айтылады.

Үйлену жаңа отбасының пайда болуы ретінде кез-келген халықтың өмірінде маңызды оқиға болып саналады. Бұл мерекелерде үйлену жырлары үлкен рөл атқарады. Қазақ қоғамында ежелден келе жатқан «Беташар», «Той бастар», «Сыңсу», «Жар-жар» сияқты әндер шырқалды. Қалыңдық осы әндер арқылы ауылдың жаңа дәстүрі мен әдет-ғұрпын біле бастайды, тұрмысқа шығатын қызды өсіріп, тәрбиелеп отырған әкесі мен анасының, туыстарының қадір-қасиетін көрсетеді, ақыл беріледі: ата-енесін сыйлау, болашақ жолдасының туыстарын құрметтеу және қадірлеу. Бұл әндердің мазмұны жастарға тәлім-тәрбие және өнеге болары сөзсіз.

Үйлену тойының алдында құда түсу рәсімі болады, қалыңдықтың отбасына күйеу жігіттің ата-анасы туыстарымен бірге келген кезде егер ата-аналар қызын тұрмысқа беруге келісімін берсе, бұдан әрі танысу рәсімі өткізіледі (болашақ жас жұбайларды таныстыру), содан кейін сөз байласу мен қол алысу рәсімі болады (ата-аналар үйлену тойларын өткізу күні мен той сыйлықтары туралы сұрақтарды шешеді). Бүгінгі күнге дейін сақталған үйлену рәсімдері дәстүрлі бай этикетті көрсетеді, ол адамдар арасындағы өзара қарым-қатынаста өзіндік бағдар рөлін атқарады, адамның басқа адамдармен туыстық белгілеріне қарай жақындасуын білдіреді, оған сенімділік береді, оның өмір сүруін неғұрлым мағыналы етеді.

Еуразия даласының кең кіндігің мекен еткен көне қазақ халқының көшпелі өмір салтына қарамастан сол кездерден-ақ салт-дәстүрлері, әдет-ғұрыптары мен мәдениеті қалыптасып үлгерді. Аналарымыз балаларын бесік жырымен сусындатса, ата –бабаларымыз баланың жеті атасын, тарихын үйретіп, ақ жаулықты әжелер адамгершілікке, патриоттыққа баулитын ертегілерін айтып, отанды сүйуге, үлкенді сыйлауға баулыған.

Орта ғасырлық жиһанкез Рим папасының өкілі Платано Карпини өз жазбаларында былай дейді: «Бұл халық өз билеушілеріне, о дүниелік болған бабаларының алдында, ел билеген тұлғаларына өте адал болып келеді, бұларда жалған сөйлеп, өтірік айту деген жоқ. Бұл халықтың арасында өзара айтыс - тартыс деген болмайды. Ұрлық - қарлық деген нәрсе бұларда атымен жоқ, сондықтан болар, бұлардың есіктеріне өмірі құлып салынбайды. Бұлардың тіпті малы адасып басқа қораға кіріп кетсе де, оның иесі адасқан малды қайта айдап келеді. Жалпы бұлардың ауызбірлігі, ынтымағы өте берік және тауқыметке шыдамды, жолда ашқұрсақ жүрсе де жүзінен күлкісі кетпейтін дарқан, ақжарқын халық» - дейді [28].

Бұл асыл қасиеттер этностың өзін өзі сақтаушы қуат қор ғана, имани

иммунитеті, салт-дәстүрін ассимиляциядан сақтайтын берік қамалы. Оны ғылым тілінде «энтелехия» дейді. «Энтелехия» қасиеті Мұхтар Әуезовтың «Абай жолы» роман-эпопеясында айрықша суреттеледі.

2. Ынтымақтастық – белгілі бір отбасының ұжымдасқан мақсат, мұрат мүдделер тоғысынан туындайды. Ынтымақ—елдіктің, ұлт болып ұйысып отырудың басты кепілі. Қазақ халқы бірліктің күнделікті тіршіліктегі орны мен маңызын «бірлік болмай тірлік болмас», «бірлік түбі – береке», «алтау ала болса, ауыздағы кетеді, төртеу түгел болса, төбедегі келеді» деп түйген.

Бірлікті ыдыратып, ірітуші күш – күншілдік, іштарлық, араздықтық деп тауып, жұртшылықты мұндай жағымсыз қасиеттерден бойын аулақ салуға шақырған. Отбасындағы адамдар арасындағы ынтымақтастық пен бірліктің көрінісі бауырмалдық және жанашырлық, достық қарым-қатынастан көрінеді.

3. Бауырмалдық – адам бойындағы туысқандық, ағайыншылық қарым-қатынасқа адалдықты білдіретін құнды қасиет. Сондай-ақ, бауырмалдық тек туыстық негізде ғана көрінетін қасиет емес, ол кісінің адамгершілік, имандылық қасиеттерін айқындайтын мінез-құлықтың жағымды белгісі.

Өзгені бауырына тарта білу, әр адамды жақын санап, қамқорлық көрсету сияқты ізгілік белгілері адамдар арасындағы өзара сыйластықты, бірін-бірі құрметтеу, жақын тұту сезімдерін қалыптастырады. Адамдарды тіліне, дініне, ұлтына бөлмей, кез-келген жағдайда оларға көмектесуге дайын тұру, қол ұшын беру қасиеті де бауырмалдықтың белгісі болып табылады.

Достық – адамдардың бір-біріне адал, қалтқысыз сеніп, бір мүдделі, ортақ көзқараста болатын қасиеті. Достық өзара жауапкершілік пен қамқорлықтың, рухани жақындықтың белгісі. Нағыз достық кісіге шабыт беріп, өмірде кездесетін түрлі сәтсіздіктерге мойымауға, басқа түскен қайғы мен қиыншылықты бірге көтеруге жәрдемдеседі. Дос-жарандардың мінездері әр түрлі болып келуі мүмкін. Мысалы, біреуінде қызбалық не шабандық, екіншісінде тұйықтық не жігерсіздік байқалса да, бұлар достыққа кедергі бола алмайды, қайта нағыз достық осындай кемшіліктерден арылуға көмектеседі. Сатқындық, екіжүзділік, өтірікшілік, өзімшілдік достықпен сыйыспайды. Дос биікке жетелейтін, шыңға шығаратын, көкке көтеретін, қызық қуанышына ортақ қиындықта демеу болатын жан. Нағыз достар – бір-біріне сенім артатын, жақсылығын асырып, жамандығын жасыратындар.

Достықта болудың бес дағдысы:

✓ Шыншыл бол. Жалған қарым-қатынаста құрылған достық шыншыл болудан басталады. Әрқашан бетіне ащы шындықты айта алатын достың қабілетін сый деп қабылдау абзал. Достардың арасында ыңғайсыздау болмайды.

✓ Түсінбеушіліктерді реттеу. Достар бір-бірінің әлсіз және жақсы жақтарын жақсы таниды. Сондықтан ащы шындықты айтамын деп, оның кемшілігін бетіне басу шарт емес. Уақытты өткізбей ретін тауып көңіліне тигізбей жеткізу абзал.

✓ Достарына уақыт бөліп, қадір тұт, іс-шараларды ұйымдастырғанда барлық достардың көңілін ескерген жөн.

✓ Достарыңнан уақытынан ерте көңіліңіз қалмасын. Ренжи беру орынсыз, күтуден пайда болады. Мысал үшін сіз досыңызға көп сыйлық сыйлайсыз, одан да соны күтесіз. Бірақ ол сізге сүйікті кітаптарыңызды тауып беріп, сізге сүйікті тәттілерімен шай беріп, сізбен бірге қызықты уақыт өткізуді жақсы көреді. Әркімнің достық сезімін көрсетудің өз жолы бар.

✓ Досыңа жағу әлсіздік емес. Дауласқан кезде кімнің дұрыс айтқаны маңызды емес, дұрыс шешімге келу маңызды. Досыңа жақсылық жасаған адамның өзі бақыттырақ болады екен.

4. Көршімен татулық – Қазақта көршілікке ерекше зор маңыз беруден туған көршілік әдеп - инабат жосын - жоралғысы жасалған, көршілер күнделікті тіршілікте соларды басшылыққа алып отырған. Оның жанды өзегін өзара сыйластық, тілектестік, қамқорлық, бірін-бірі ес, сүйеніш көрушілік, қалтқысыз сенім мен адалдық құраған. Сондықтан кімде-кім өзіне жаңа мекен, қоныс таңдағанда, болашақ көршілерінің қандай адамдар екенін немқұрайды қарамаған. Өйткені болашақ өмірдің көп қызығы мен шыжығы нақ сол көршілердің инабаттылықтарына, адамгершілік болмыстарына, тәлім-тәрбиесі мен рухани-мәдени өрісіне байланысты болатын қарым-қатынас сипаттарынан туындайды.

«Үй сатып алма, көрші сатып ал» деген мақалдың түпкі мақсаты жақсы көрші ырысың берекең.

«Жақсы көрші тапқаның – көп олжаға батқаның».

«Итің жақсы болса – ырысың, көршің жақсы болса – тынысың».

Бұл жердегі «олжа», «тыныс» материалдық табыс, пайда ұғымын емес, сенім, құрмет, сүйеніш сыйластық, ауызбірлік – шын табысың, тіршіліктің бір ғанибәтті сол дегенді білдіреді.

Атың жаман болса, сатып құтыласың, Көршің жаман болса, қайтіп құтыласың,- деген мақалдың мағынасы: тыныштық пен татулық тілейтін иманды көршісінің шарасыздық халін бейнелейді.

Отты үрлей берсең, өшіресің, көршіңді күндей берсең, көшіресің,- деген сөз көршіңе қиянат жасамауға, күндемеуге, қызғанбауға кекетіп мұқатуға болмайды [29].

5. Құрмет.

Ата-анаға деген құрмет. Ата-анаға деген құрметтің орны ерекше. Себебі, кез келген адамның жетіліп, ортаға қалыптасып кетуінде басты жауапкершілік ата-ананың мойнында. Өмірді сезінуге, танып білуге, мүмкіндік берген ата-анаға алғыс – әр адамның парызы. Дүниеге келген сәттен бастап түн ұйқысын төрт бөлген анаға алғыс. Әрдайым қамқор, ыстық пен суықты сездірмеген арқа сүйер пана – әкеге алғыс. Сенің табанына кірген тікен, менің маңдайыма қадалсын дейтін нағыз жанашыр әрі болаттай қорған тек қана ата-ана! Ата-ананы құрметтеудің негізінде бала көмейінде «Үлкенді сен сыйласаң, кіші сені сыйлайды; кіші сені сыйласа, кісі сені сыйлайды» деген түйін қалыптасады.

Құрмет көрсету, ілтипат ету барлығына өз деңгейін көрсетілсе, әркімнің де құрметке лайық болары анық. Сәлем беру-мұның ең жақсы мысалы. Өйткені- сәлем беру, сәлем алу – құрметтің бастауы. Оны көрсетудің амалы –

мектеп ішінде құрмет пен сыйластықты арттыратын барлық шараларға оқушылармен бірге атсалысудан басталады.

Отанға құрмет. Отан деген тек туып өскен жер ғана емес, ол-күнделікті отбасы, ошақ қасы, ауасын жұтып, суын ішіп, байлығын игілігіне жаратып отырған кең-байтақ жер. Отанды құрметтеу тарихын құрметтеуден басталады. Тарихын білген адам ана тілін, салт дәстүрін құрметтейді.

6. Жауапкершілік – адам бойындағы белгілі бір істі, өзіне тапсырылған міндетті орындап, жүзеге асыруынан байқалатын адамгершілік қасиет; тұлғаның қоғамда немесе ұжымда қабылданған әлеуметтік, өнегелі және құқықтық нормалар мен ережелеріне, борыш сезіміне сәйкес өз қызметін бақылау қабілеттілігі.

Адамның қоғам алдындағы азаматтық борышын атқарумен бірге, өзіне жүктелген жауапкершілікті орындап шығуы оның кісілік беделін қалыптастырып, іскерлігін шыңдайды. Әр адам ерік-жігеріне, қайраты мен табандылығына қарай жауапкершілікті әрқалай сезінеді. Жүктелген міндетіне жауапкершілікпен қарайтын адам туған-туыстары, жора-жолдастары, ұжымдағы қызметтестері, жалпы әлеумет алдында жоғары бағаланып, оған жауапты да күрделі істерді атқаруға сенім артады. Адамның мақсатына жетуі, ісінің сәтті болуы, көбінесе, оның жауапкершілікті сезінуіне тікелей байланысты болып келеді.

Жауапкершілік таныту – сенімділік және өмірін бақылауға алу деген ұғымдармен пара-пар.

Жауапкершілігі бар адам – өздігінен шешім қабылдауға қабілетті және өзінің іс-әрекеті үшін басқалары алдында жауапты болуға дайын адам. Бұл – оған сенім артуға болады деген сөз. Яғни өзінің және басқаларының алдында сөзі мен ісі сенім ұялататын, сүйенуге болатын адам.

Сонымен баламызды не оқушымызды жауапкершілікке қалай тәрбиелейміз?

Ең бірінші қадамы– өзіне жауапты болуы. Сондай-ақ, жауапкершіліктің артықшылықтары мен пайдасын тереңірек түсіндіру де маңызды. Кейін шамаларына қарай жауапкершіліктерін біртіндеп арттырып отыруы керек. Олардың жауапкершілікке ие тұлға ретінде жетіліп келе жатқанына көз жеткізесіз.

7. Адалдық – адам мінезіндегі бағалы қасиет; жеке тұлғаның сана-сезіміне, ар-ұжданына қайшы келмейтін, халықтың мақсат-мүддесін көздейтін, тарихи шындықпен, прогресспен ұштасып жататын іс-әрекеттер. Әрбір қоғамның адалдық жайында өзіндік пайым-түсінігі бар. Қарапайым халық әрқашан да адалдық қасиеттерін кіршіксіз таза ұстауға ұмтылады. «Алдау қоспай, адал еңбегін сатқан, қолы өнерлі – қазақтың әулиесі сол», – дейді Абай. Адалдық адамның жеке басы мен моральдық тұлғасын сипаттайды. Ол туа пайда болмайды. Қоғамның дамуына сәйкес әрбір адамның өнегелі тәрбиесіне, оқып білім алуы мен адал еңбектену процесінде қалыптасады. Адалдық жеке тұлғалар мен адамдардың абырой-атағын арттыратын ізгі қасиет.

Адалдық ол жүріс-тұрыстың жалғандығы, алаяқтық, ұрлық, алдау және т.б. жағымсыз әрекеттер орындалмаған жағдайда ар-ұят, шыншылдық, қарапайымдылық, шынайылық, сияқты жақсы қасиеттердің көрініс табуы.

Адал адам – ешкімнің ақысын жеп, ғайбат сөйлемейтін, кісіге қиянат жасамайтын, өтірік айтпайтын, шыншыл, сөзіне берік жан. Яғни, өз ісіне адал болуы, аманатқа қиянат жасамауы, әрдайым шыншылға жақтас болуы адалдықты сипаттайды. Адалдық құндылығы достарына, қоғамға, Отанына адал болуы арқылы адам бойына сіңіріледі.

Достарына адал болу. Адамдар саналы түрде бірге өмір сүргенде бір-біріне сенім артатын жандарға мұқтаждық сезінеді. Сол себепті, халық арасында бір-бірімен сырласатын, шерін тарқататын, күш-қуат, жігер алатын достық қарым-қатынастар пайда болады. Достың сырын сақтай білу, уәдесінде тұру, ғайбаттаудан алыс болу, теріс әрекеттеріне жол бермеу досқа адалдықты білдіреді.

Қоғамға адал болу. Әрбір жан қоғамға сыйлы, сенімді, адал және өзін жақсы көретін адамдардың қоршауында болуды қалайды. Кейбір жағдайларда өтірік айта салу, ұрлық жасау немесе алдай салу оңай шешім жолы болып көрінеді. Бұл әрекет адалдықтан алшақтататынын сездірместен әдетке айналса, қоғам адалдығына қиянат жасаумен іспеттес. Шыншыл болу қорқынышты және қиын болуы мүмкін. Бірақ қиял әлемінде адал өмір сүргенше, шын өмірде қиындықтарға төзе білуі, өзіне жақындарына, қоғамына адал болуы әлдеқайда жақсырақ. Бұл оның пісіп-жетілуіне мүмкіндік береді.

Отанына адал болу. Отанға адалдық қоршаған ортаға, қоғамға жасап жатқан адал ісінен көрінеді. Әркім өз жұмысын адал орындаса, өзіне де, еліне де пайдасы тиеді. Өз саласының адал маманы ретінде қызмет ету де Отанға адалдықтың белгісі. Ал жастардың білімі мен тәрбиесін шыңдауы Отанға адалдығының үлесі болып есептеледі.

Класс ішіндегі адалдық мұғалімнің жалпыға бірдей көзқарасынан басталады. Білім алушыларды теңдей бағалау – адалдықтың белгісі. Білім алушының айнасы мұғалім болғандықтан, әрбір принципін шынайылықпен ұстанған жөн.

Биыл Абай Құнанбайұлының туғанына 175 жыл толады. Мемлекет көлемінде және халықаралық деңгейде ауқымды іс-шаралар ұйымдастырылуда. Бірақ мұның бәрі той тойлау үшін емес, ой-өрісімізді кеңейтіп, қоғамдық сананы жаңғырту үшін өткізілмек. Осы орайда Абай мұрасының тигізер пайдасы зор деп есептеймін. Абай атамыз баласы Әбдірахманның қазасына қатысты айтқан наза-жоқтау жырында:

Кешегі Оспан ағасы,
Кісінің малын жемепті.
Адалдық үшін алысып,
Жегішке ақы төлетті...
Арғы атасы қажы еді,
Бейіштен татқан шәрбәтті,
Жарықтықтың өнері,

Айтуға тілді тербетті,
Адалдық, ақыл жасынан,

Қозғапты, тыныштық бермепті, – деп, інісі Оспан мен әкесі Құнанбай қажының адалдық жолынан таймай өмірден өткенін үлгі ретінде жоқтауға қосады. Жалпыдамзаттық адамзаттық құндылықтарды насихаттаған ақынның шығармалары бүгін де өзектілігін жоғалтқан жоқ. Абайдың ой-тұжырымдары баршамызға қашанда рухани құндылық көзі болып қала береді. Сондықтан ұлтымызды жаңғырту ісінде оның еңбектерін ой елегінен өткізіп, көкейкестілігіне көз жеткізуіміз керек.

Бүгінгі балалардың болмысынан ұлттық менталитетімізді жоғалтып алдық. Орта білім беру ұйымдарында ұлттық құндылықтар үйретілмеуі бала тәрбиесіндегі осындай олқылыққа себеп болып отыр. Дегенмен балалардың ұлттық құндылықты білмекке құмарлығы шексіз. Ұлттық құндылықты үйрету білім берудегі басты міндеттердің бірі деп айта аламыз.

Ұлттық құндылықтар – ұлт болмысы. Ол әрбір халықтың тарихи өмірде қол жеткізген, ғасырлармен қалыптасқан құнды дүниелері, рухани қасиеттері мен мәдениеті. Онсыз ұлтты елестету мүмкін емес.

Ғасырдан-ғасырға, атадан-балаға, ананың ақ сүтімен бойымызға, тәрбиесімен ойымызға сіңіп, біздердің бүгінгі таңда «тұлға» атанып, өзімізді табуымыздың, тануымыздың, тіпті, өзге ел-жұртқа танытуымыздың негізгі күші-рухани байлығымыз. Ал, рухани байлық-рухани қазыналардың жиынтығы, сол қазыналарды игеруді мақсат тұтқан жеке адам басындағы сезім, ақыл, парасат, өнер, білім қабілеттерімен қамтылған, әдемі салт-дәстүрлермен, әдет-ғұрыптармен ұштастырылған баға жетпес ұлт құндылықтары.

Шәкәрімнің: «Адамның жақсы өмір сүруіне үш сапа негіз бола алады, олар барлығынан басым болатын адал еңбек, мінсіз ақыл, таза жүрек. Бұл саналар адамды дүниеге келген күннен бастап тәрбиелейді» – деген сөзі бар. Адамгершілікке тәрбиелеу ісі білім берумен ғана шектелмейді. Бұл баланың сезіміне әсер ету арқылы ішкі дүниесін оятудың нәтижесінде оның дүниетанымын қалыптастырады.

8. Еңбекқорлық. Еңбекқорлық туа біткен қасиет емес. Ол – ата-аналардың өз баласына үздіксіз үйретуі арқылы дағдыға айналады. Еңбекқор болу – жауапкершілікті және үлкен табандылықты талап етеді. Оқушы еңбектенуге бейімделген болса, келешек өмірде өз орнын табуына және кәсіби маман болуына үлкен септігін тигізеді.

Отбасында басты мәселелердің бірі – баланың тіршілік іс-әрекетін дұрыс ұйымдастыру. Отбасы тәрбиесінің жүрегі – еңбек тәрбиесі.

Адамды шынға жетелеп, бар мақсатына уақытында жеткізетін қасиеті – еңбекқорлық. Көп жұмыс істейтін адам еңбекқор емес. Еңбекқор адам белгілі бір істе жауапкершілікті монына алып, не істеу керектігін түсініп, жұмысты жоспарлы түрде өз уақытында аяқтайды. Жұмыс нәтижелі болуы үшін ұзақ уақыт жұмыс жасаудың қажеті жоқ. Оны ақылмен де ерте аяқтауға болады. Физикалық күшті жұмсамай-ақ оң нәтижеге жетуге болады. Сондықтан уақытты да, ақылды да қатар ұстау маңызды.

Ал қазіргі таңда қоғамға пайдалы еңбекқор тұлғаны қалай қалыптастыруға болады?

- Баланы дайынға үйретпеу.
- Жасына немесе жеке қабілетіне қарай жауапкершіліктер жүктеу.
- Істің жасалу жолын үлгі бойынша көрсету.
- Нақты мақсаттар қоюды үйрету.
- Сұхбат жүргізу және оларға еңбекқорлықтың маңызын түсіндіру.

Тәлім-тәрбие берудің ең оңтайлы жолы – өзің үлгі көрсету. Осы дағдыларды терең меңгерген бала еңбектенудің маңызын түсінеді. Мына бір әке мен бала диалогынан ересектердің өнегесінің балаға тигізетін ықпалы айтылады. Бірде мектептен алып келе жатқанда ұлым:

- Әке, жаңа мектеп алдын қар күреп жүрген адамды таныдыңыз ба?
- Танымаймын.
- Біздің директор ағай ғой.
- Директорларың кабинеттен шаршап, бой жазайын деген ғой.
- Жоқ, ол кісі қарды ылғи күрейді - дейді риза көңілмен.

Бұдан шығатын қорытынды, балалар жақсылықты пайымдап жүреді. Сондықтан ата-аналар баланы мектепке апарып алып қайтар жолда сырласып әңгімелесуге болатынын естен шығармаған жөн. Бала мектепте болған жайды әңгімелеп, достары жайлы ой пікірімен бөліскісі келеді. Балаға уақытым жоқ деп тиып тастамай, сұрақтарына жауап беріп өз пікіріңізді ортаға салсаңыз ол баланың ойында дұрыс пікір қалыптастырады.

9. Этика-әдеп. Әдеп дегеніміз – адамдар арасындағы қарым-қатынаста сыпайы болу, жұмсақ сөйлеу және жағымсыз қылықтардан аулақ болу. Әдеп тәрбиенің басты көрінісі. Әдептің негізгі мақсаты – адамға жамандықтың зияндылығын түсіндіріп, одан бойын аулақ салуға үйретіп, адамгершілік жолына сілтеуі. Әдепті адамдар – қоғамның байлығы. Қай қоғамда болмасын әдеп жолға қойылса, сол қоғамның абыройы жоғары, тұрмысы да тұрақты болады. Егер қоғамда бір адам әдепсіз болса, басқаларын сыйламайтын, орынсыз оғаш қылықтарымен айналасына күйедей жұғып қоғамға үлкен зиянын тигізеді. Халықтың «Бір құмалақ бір қарын майды шірітеді» дейтіні сондықтан. Ұлы Абайдың «Қолымда билік күші болса – адам мінезін жөндеуге келмейді - дегендердің тілін кесер едім» деген сөзінің мәні соған саяды. Әдептіліктің мәнін түсінбеген қоғам сөз жоқ, өзінің түбіне жетеді.

Әдептілік – адам бойында бірден бола қалмайды. Ол бірнеше жылдардың, қоршаған ортаның, үйдегі жақсы тәрбие жемісі. Негізі әдептілік сәлемнен басталады.

Әдептіліктің түрлерін ажыратып көрелік:

Қарым-қатынас әдебі – адамдардың ішкі жан дүниесінің сыртқы көрінісі. Кезіккен адамға алғаш сәлем беру – ізеттілік. Оны көпшілік ортада бұлай жіктеуге болады.

- Үйде. Ата-анамен, іні-қарындаспен, аға-апамен сыйласу, қонақ келгенде сәлемдесу, қонақ қабылдау;

- Көшеде. Дұрыс сымбатты жүру, үлкен кішімен сәлемдесу, қарт адам кездесе көмектесу, орынсыз ысқыруға жол бермеу;

- Мектепте. Оқушыларға арналған ережелерді сақтау, жолдастармен, ұстаздармен сәлемдесу, оқу орындарындағы қоғам мүлкіне дұрыс қарау, сабақты бар зейінімен тыңдау, сабақ үстіндегі бірыңғай талап ережелерді сақтау;

- Қонақта. Әр нәрсеге танданып, орынсыз сұрақтар қоя бермеу, босқа абыржымау, екеу-екеуден сыбырласып әңгіме айтпау, ерсі күлмеу, үн-түнсіз, өзімен –өзі мұңайып отырмау, басқа қонақтардың, үй иесінің пікірлерімен бөлісу;

- Дастарханда. кітап оқымау, артық әңгіме айтпау, ерсі қылықтар жасамау, үлкеннен бұрын бастамау, ұялы телефон қолданбау, басқаларына ыңғайсыздық туындататын әрекеттер жасамау, ас ішерде аузын жауып шайнау.

- Қалада. Көліктер арасында жол ережелерін сақтау, автобуста үлкен адамдарға, балалы аналарға орын беру, басқаларына кедергі болатын әрекеттер жасамау.

2. Сөйлеу әдебі – адамдармен қарым-қатынаста жұрыс әрі орынды сөйлеу, тіл тазалығын сақтау, болмашы қылжақбастық әңгімелерді айтпау, тақырыпты шектен тыс қозғамау;

3. Тыңдау әдебі, тыңдау этикасы – өзің сөйлесіп тұрған адаммен мәдениетті түрде сөйлесе білу. Оның сөзін бөлмеу, орынсыз кіналамау, әңгімені басқа тақырыпқа бұрмау.

Киім кию әдебі – ұқыпты, таза, жарасымды киім кию, сырт көзге ерсі көрінетін киімдер кию арқылы басқалардың назарын өзіне аудартпауға тырысу, киетін киімнің түстері ең көбіне үш түстен артық болмауына назар аудару;

10. Отансүйгіштік – өзінің жеке мүдделерін жалпы елдің мүдделеріне бағындыратын, оған адал қызмет етіп, қорғауды мақсат тұтатын, терең құрмет пен сүйіспеншілік сезімі. Отансүйгіштік өздігінен қалыптаспайды, ол үшін бірнеше сатысы бар. Елбасы «Патриотизм кіндік қаның тамған жеріңе, өскен ауылыңа, қалаң мен өңіріңе, яғни туған жеріңе деген сүйіспеншіліктен басталады» дейді. Кез-келген мемлекеттің құрылуында өзіндік сыр бар. Сол тарихты терең меңгерту арқылы Отанның қадірі артады. Өткенмен мақтана алатын ұрпақ тәрбиелеу міндетіміз.

11. Кішіпейілділік – жеке адамның жұрт мойындаған тәртіпке өз еркімен бағынуы, өзінің жеке басына керек-жарағын сол қоғамдағы халықтың материалдық жағдайына сәйкес шектеуі, барлық адамға құрметпен қарап, өзінің ғана мүдделеріне қатысы бар жекелеген адамдардың ұсақ-түйек кемшіліктеріне төзімділік көрсетуі, сонымен қатар өзінің және басқалардың жетістіктері мен кемшіліктеріне сын көзбен қарауы. Адам – әлеуметтік тіршілік иесі. Осыдан адамның басқалар алдындағы, қоғам алдындағы, табиғат алдындағы жауапкершілігі, міндет-парызы келіп шығады. Осыны сезіну оны кішіпейіл етеді. Ондай адам өзінің артықшылықтарына пәлендей мән беріп жатпайды, өзінен-өзі солай болуға тиісті нәрсе деп қарайды. Бұл сияқты адамдар көбінесе, шынында да, айтарлықтай артықшылықтары бар адамдар, өз еркімен қоғамға,

адамзатқа қызмет істеуге бел буған кісілер болып келеді. Кішіпейілділік, қарапайымдылық адамның барлық іс-әрекетінен, қимыл-қозғалысынан, өзін ұстауынан, мінез-құлқынан, тәртібінен, сөзінен, киген киімінен де аңғарылып тұрады. Кішіпейілділік өзге адамдарды сыйлаудан, олармен қарым-қатынас жасаудағы қарапайымдылықтан, өзінің қызметін дабырлатып марапаттамаудан көрінеді. Ондай адамның сөзі ұстамды келеді. Өзінің сезімін басқаларға білдіруге асықпайды. Қарым-қатынаста тұрақтылық басым болып, аумалы-төкпелілікке жол бермейді. Бірақ мұның бәрі қандай жағдайда да өз пікірін ашық айтуға кедергі келтірмейді. Өйткені, ол өзіне де, өзгеге де жоғары талап қояды. Кішіпейіл адам адамгершілігі мол, мейірбан болады. Кісіге қарасуға, қол ұшын беріп, жәрдемдесуге дайын тұрады. Кішіпейілділік жай нәрсе емес, ол – мінез, әлеуметтік мәртебе, көп қошемет тұтатын асыл қасиет болып табылады. Сол үшін де халық: «Кішіпейілділік – кішілік емес, кісілік» деп оның мәнін өте дұрыс айтып жеткізген [30].

Кішіпейіл адамды қалай тануға болады?

- Өзгелерді құрметпен тыңдай біледі. Сол үшін басқалардың алдында абыройлы. Ол өзін жетілдіру үшін немесе одан әрі шыңдарға жету үшін аянбай еңбек етеді. Жақсылықты үйренуге талпынады. Ал, өркөкірек адам басқалардан ештеңе ала алмайды. Өйткені ол өзін әрқашан биіктемін деп ойлайды.

- Мақтанудан алшақ болады. Мақтаған жерден қашып кетуге дайын тұрады. Қандай игілік жасаса да оны мақтаныш үшін жасамайды.

- Өзінің емес өзгенің қамын ойлайды. Олар «адамдардың абзалы-адамдарға пайдалысы» деген позицияны ұстанады. Кез келген жағдайда өзгенің игілігін қалап тұрады.

12. Қарапайымдылық – адамның кез келген жағдайда бір қалыпты, ұстамды болу қабілеті. Ол тек қана мінезден байқалмайды. Сөйлеген сөзінен, киген киімінен, жүріс-тұрысынан, өзгелерге қарым-қатынасынан байқалады.

Қарапайымдылықты сақтаудың жолдары:

- асыра сілтеуден алыс болу;
- тәкаппарланбау;
- құштарлықтарды тыя білу;
- басқалармен қарым-қатынаста адал болу.

Кешірімділік – адам бойындағы жақсы қасиет, пенде біткенге құрметпен, ізгілік тұрғыдан қарау. Адамгершілік, имандылық сияқты гуманистік ұғымдарға мәндес категория. Адамның оқыс істері мен қоғамға зиянды іс-әрекет жасағаны анықталғанда, оған адами тұрғыдан кеңшілік жасап, залалды істерінің мән-жайын түсіндіру, гуманистік қамқорлық жасау, кеңшілік көрсету – кешірімділік болып табылады.

Кешірімнің көптеген психологиялық техникалары бар болса да, сатқындық жасау, ренжіту, кемсіту, қорлауға қатысты кешірім жасаудың өзіндік қиындықтары бар. Кешірім жасаудың саналылыққа байланысты екендігіне тоқталады. Бұл орайда әрбір мәселеге саналылықпен қарау орын алған оқиғаға дұрыс баға беруге, тіпті жаныңды ауыртатын сезімнің өзін алғыс

түрінде қабылдауға мүмкіндік береді. Мұндай оқиғаның саналылықпен қарастырылуы адам үшін өмірлік сабақ болуы мүмкін.

Күнделікті тұрмыс-тіршілікте қателесіп, іс-әрекеттерінде жіберген жағымсыз қылықтары үшін де адамға кешірімділік жасалып, оған дұрыс жөн-жосық көрсетіледі. Айыбын мойнына алған, қатесін дұрыс сезініп, оған өкініш білдіретін адамға да кешірімділік жасалады.

Кешірім сұрау – әрбір адамның өзі жіберген қатесін ой-санасымен сезініп мойындауы оның мінезіндегі ерлігі мен батылдығын білдіреді. Кешірімділік – қоғамдағы азаматтардың болашағына сенім артып, оның саналы түрде тәлім-тәрбие алуына қамқорлық көрсетудің көрінісі.

Егер жоғарыдағыдай барлық жасалған әрекеттері дұрыс болса, ол адамның жан дүниесінде тыныштық орнайды. Яғни, бұл адамның ішкі жан дүниесі тынышталса, оның отбасында да тыныштық орнайды деген сөз. Егерде отбасымызда тыныштық орнаған болса демек, қоғамымыз да тыныш болды, онда мемлекетімізде де тыныштық орнайды деген сөз.

Тыныштық дегеніміз–жүректі тындау. Жүректің үнін сезіне білу–әлемнің мейіріміне бөлену.

13. Сүйіспеншілік – адам жанының асыл қасиеті, рухына қанат беретін ең күшті, ең тұрақты, ең ұлы сезім. Сүйіспеншілік өзін-өзі өзгелерді тануға жетелеп, сыйлауға негіз болады және Отанды елді құрметтеуге үйретеді, табиғаттың сұлулығын сезіндіреді. Сүйіспеншілік тұтас бір ұғым болғанымен де, оны танытудың көптеген түрлері кездесіп жатады. Мысалы, өзімізді сүйіспеншілік, өзара сүйіспеншілік және ең бастысы риясыз сүйіспеншілік.

Өзімізді сүйіспеншілік – қарым-қатынас құрудың басты кілтін құрайтын сезім. Сүйіспеншілікті сезінген адамда қызығушылық, тануға талпыныс, ізденушілік, тіршіліктің көзі пайда болады. Сүйіспеншілік танытқан жаратылысты тануға, жан-жақты зерттеуге алады. Таныған сайын оған мейірімі артып, қамқорлықпен қарайды. Бұл адамзатты өмір сүруге құлшындыратын құбылыс. Сүйіспеншілік тек қана адамдар арасында емес, жан-жануарға, табиғатқа, құбылысқа, деген сүйіспеншілік те болады. Себебі адамзаттың жаратылысы мейірімге, сүйіспеншілікпен орнаған қарым-қатынасқа мұқтаж жаратылған, яғни, өзара сүйіспеншілік мейірімді, мейірім қамқорлықты туғызады.

Риясыз сүйіспеншілік – күллі тіршілікке, болмысқа, адамзатқа ештеңе қажетсізбен, қайтарымын сұрамастан сүю.

Шынайы сүйіспеншілікке қол жеткізген адам нұр шуағын шашқан күн сияқты. Ештеңе қажетсізбен, қайтарымын сұрамастан, барлығына бірдей көмектесіп, қол ұшын беруін айтамыз.

Сүйіспеншіліктің өзгелердің мәселесін «түбегейлі шешу» деген сөз емес екенін түсінесіз. Сүйіспеншілік дегеніміз – нәтижесі қандай болса да, басқаларға қол ұшын беруге тырысу, көмекке даяр болу.

14. Мейірімділік – адамның өзге біреуге жылылығын, ізгі ниеті мен лебізін білдіру көрінісі. Мейірімділік адамдар арасындағы сыйластық, кең пейілділік, жанашырлық, ізгі ниет секілді қасиеттерге негізделеді. Мейірімділік

адамның жоғары адамгершілік белгісі ретінде оның бүкіл тыныс-тіршілігін, жан дүниесін жадырататын, шат-шадыман тіршілігі үшін қажетті аса маңызды қасиеттің бірі болып саналады. «Мейірімділік, махаббат, қайырымдылық, адалдық секілді ақ жүректен шығады» (Шәкарім). Қазақтың дәстүрлі әдеп жүйесінде мейірімділік адамдар арасындағы адамгершілік, ізгілік пен ізеттілік, имандылық пен инабаттылық секілді асыл қасиеттермен үндестік тапқан. Ж.Баласағұн «кір тигізбей ұста ойыңның өресін, мейірім етсең – мейірімділік көресің» деп, мейірімділікке зор мән берген.

Мейірімділікті жүрекке ұялату үшін:

- Өзгені жан-жақты тануға тырысу. Бұл эмпатия құру арқылы іске асады.
- Қайтарамын күтпестен сүйе білу маңызды.
- Мұқтаж жағдайда ғана қамқорлық пен жанашырлық таныту. Себебі, қажеттіліксіз көрсетілген қамқорлық кері әсерін тигізеді, жағымсыз қасиеттердің пайда болуына себепші болады.
- Қамқорлықпен жасаған игі істерін ұмытпау, ешкімге міндетсінбеу.

15. Эмпатия (лат. *empathia*) – өзге адамдардың жан дүниесін түсіну мен жай-күйін ұғыну қабілеттілігі. Эмпатия адам бойында жиі кездесетін, өзіндік мән-мағынасы бар ерекше сезім. Оның айқын көрінісі – өзге адамдардың қайғы-қасіреті мен қиыншылықтарына ортақтасып, оларға жанашырлық білдіру, сол арқылы өзгенің ауыр психикалық жай-күйін өз басынан кешіргендей халге түсуі.

Қазақтың тиым сөздері мен табу сөздері тұнып тұрған эмпатия. Күнделікті өмірде өзіміз байқай бермейтін менталитетімізден көрінеді. Мысалы ақын Абайдың «Қыс» деген өлеңінде қасқырды – ит деп атайды. Оның себебі жамандықтың атын шақырсаң көбейіп кетеді деген ұғымда жатқанын біле бермейміз. Сонымен қатар, жас әйелдің ат тергеуі де осыны көрсетеді. Ат тергеу – жаңа түскен келіннің атасы мен енесіне, қайнағалары мен абысындарына, қайын сіңлілері мен қайындарына, ауылдағы жасы үлкен адамдарға өзінше ат қою дәстүрі.

Сондай-ақ, жас келіншектің бойына бала біткенде абысын-ажындары қосылып, енесіне хабар береді. Оны да жай айта салмаған. Аяғының ауырлығын жеткізудің өзінде бір көрегендік бар. Абысындары енесіне келіп: «*Күмәнді*», «*аяғы ауыр*», «*ішінде көжесі бар*», «*ана, келініңіз елдің алғысын алыпты, айранға, көжеге тойыпты*» - деп жеткізген. Жасырып айтудың бір себебі – жас келін естігенде қысылып, ұялмасын десе, екіншіден, іштегі сәбиге тіл-көз тимесін дегенді білдіреді.

Келінінің жүкті екенін естіген ене ауылдың барлық ақ жаулықты аналарын, көрші-қолаңның әйелдерін жинап, құрсақ тойын жасайды.

Құрсақ тойдың ене мен келіннің ара-қатынасын жақсартып, жас келіншекті қайын жұртымен жақындатуға тигізер пайдасы зор. Дүниеге енді келетін нәрестенің ең алғашқы тойы саналғандықтан халық оны ерекше ықыласпен орындаған.

Құрсақ шашу дәстүрін көбіне жаңа түскен келінге жасайды. Бұның астары да терең мәнге ие. Алақаннан ұшып, бөтен қияға қонған жас келіннің жаңа үй

ішімен, күйеуінің ағайындарымен, көршілерімен тез сіңісіп кетуі оңайға түспесі анық. Жұбайынан өзге ешкімді жақыннан танымайтын келіншекті қайын жұртымен жақындастыруда құрсақ тойдың маңызы ерекше. Арнайылап үлкен құрсақ тойын жасап берген ене мен қолында бар тәттілерін қосып әкелген ауылдың ақсамайлы аналарына жас келіншектің ілтипаты, құрметі артады. Ең бастысы – нәресте анасының құрсағында жатқаннан бастап бойына жақсы тәлім-тәрбиені сіңіріп, өседі. Бір ұлттың заңғар келешегін діттейтін ерекше ғұрыптың мәні осында [31].

16. Тазалық – бұл кірдің, шаңның, дақтардың, жаман иістер мен қоқыстардың болмауы, нәрсенің бастапқы күйінде болуы. Көзге көрінетін және көрінбейтін ластықтан арылу. Тазалықтың сыртқы және ішкі екі түрі болады. сыртқы тазалық – физикалық дененің және қоршаған ортаның тазалығы. Ал ішкі тазалық таза, шынайы күйге немесе ішкі болмысқа жатады. Яғни, тіл тазалығынан бастау алып, ой-сана, ішкі жан дүниенің тазалығына жалғасады.

Тән тазалығы мен қоршаған орта тазалығы ой тыныштығын кез-келген кедергі факторлар мен алаңдаушылықтан алыс қалуын қаматамасыз етеді.

Медицина көқарасында өмір сүру үшін тазалықтың маңызы өте зор. Ластанудың кез-келген түрі инфекцияға әкеп соғады. Инфекцияның түбі ауру мен өлімге апарады.

Ішкі тазалық яғни жан тазалығы– жаман қасиеттерден арылу. Құмарлық, ашкөздік, жеккөрушілік, өзімшілдік пен зұлымдық сияқты қылықтарды тазартқан сайын ақыл-ой өмір сүруден ләззат алады.

Тазалық өмірдің негізгі мақсаты емес, бірақ бұл – мақсатқа жетудің кілті. Дененің және ақылдың ластығы мақсатына жетуіне көптеген кедергілер туғызады. Ой кірлілігі адамды негізгі қызметінен алшақтатып, өзіне және айналасындағыларға қауіп төндіреді. Сол себепті тазалықты кең ауқымды ұғым ретінде адамзаттың шынайы құндылығы, мақсатты өмір үшін жоғары бағаланатын қасиет екенін оқушыларға түсіндіру керек. Яғни, тән тазалығы – денсаулық болса, ой тазалығы – ақыл, жан тазалығы – жүрек екенін терең ұғындырғаныңыз абзал.

17. Денсаулық – адам организмінің қалыпты жағдайы. Адамның денсаулығын биологиялық (іштен туа біткен және жүре пайда болған сырқат белгілеріне қарап) және әлеуметтік факторларды ескере отырып, кешенді түрде анықтайды. Денсаулықты адам денсаулығы және жалпы халықтың денсаулығы деп бөледі. Жеке адамның денсаулығын, яғни организмінің клиникалық, физиологиялық және биохимиялық көрсеткіштерінің жиынтығын адамның жынысына, жасына, сондай-ақ климаттық және географиялық жағдайларына байланыстыра отырып анықтайды.

Ал жалпы халықтың денсаулығы санитарлық-статистикалық кешенді көрсеткіштермен, яғни халықтың өсімі, өлуі, балалар өлімі, әр түрлі ауруларға шалдығуы, адамның дұрыс өсіп дамуы, орташа жасы, т.б. факторлар арқылы анықталады. Жалпы халықтың денсаулығының қалыпты болуы – жеке адамдардың ай сайынғы алатын еңбек ақысына, жұмыс уақытының ұзақтығына, еңбек және тұрмыс жағдайларына, дұрыс тамақтануына, денсаулық сақтау

ісінің даму барысына, елдің жалпы санитарлық жағдайына тікелей байланысты. Адам денсаулығының мән-маңызына қазақ халқы ежелден көп көңіл бөлген; күнделікті өмірде денені күтіп ұстауға, тазалық сақтауға, дұрыс тамақтануға да өте қатты мән берген. Қазақ халқының «*Бірінші байлық – денсаулық*», «*Дені саудың – жаны сау*», «*Жаны саудың – тәні сау*» деген мақал-мәтелдері адам денсаулығын күтуде терең тәрбиелік және философиялық маңызын осы күнге дейін жойған жоқ.

18. Ана тілі. Белгілі бір этностың қалыптасып, ұлт деңгейіне дейін үздіксіз дамуына ұйтқы болып келген және сол этностың негізгі тілі саналатын, өзара қауымдаса тіршілік етуіне қажетті тіл. Себебі өзге құндылықтар адамға сезім мүшелері, оның ішінде тіл арқылы беріледі. Сондай-ақ тіл тазалығы – өмір сүруді жеңілдететін факторлардың бірі. «Тіл жоқ жерде – ұлт та жоқ». Тілге деген құрмет – халыққа деген құрмет.

«Ана тілі арың бұл. Ұятың боп тұр бетте.

Өзге тілдің бәрін біл. Өз тіліңді құрметте». Қадыр Мырза.

Ана тілінің маңызы отбасылық құндылықтар қатарында жоғары тұрады. Қазақ отбасы мақал-мәтелдер арқылы баласына ақыл-кеңес, үлгі-өнеге үйретеді. Халық ежелден тіл құдіретінің тәрбие құралы екеніне көңіл бөлген. Тілсіз қоғамның қандай түрі болса да өмір сүре алмайды, тілдің өзі қоғам бар жерде ғана пайда болып, өмір сүреді. Демек, қоғамнан тыс, бөлек тіл жоқ.

Елбасының «Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Жолдауында: «Тілге деген көзқарас шындап келгенде елге деген көзқарас екендігі даусыз. Сондықтан оған бейжай қарамайық. Қазақ тілі жаппай қолданыс тіліне айналып, шын мәнінде мемлекеттік тіл мәртебесіне көтерілгенде, елімізді Қазақ мемлекеті деп атайтын боламыз» делінген.

Қазақстанда 2006 жылдан бері кең насихаттала бастаған «үш тұғырлы тіл» саясаты бойынша қазақстандықтардың қазақ, орыс және ағылшын тілдерін меңгеруі құп көріледі.

19. Жеті ата. Әрбір халықтың ұлттық дәстүрлері мен ұлттық менталитеті ерекшеліктеріне сәйкес жеке басын қалыптастыратын өзіндік ерекше өмір салты бар. Халықтың көптеген әдет-ғұрыптары мен салт-дәстүрлері тәрбиенің жазылмаған заңдары мен отбасының моральдық кодексі болып табылады, онда жастарды тәрбиелеудің сан ғасырлық тәжірибесі қалыптасады.

Ал ұлттың құндылығы – мәңгі өзімен бірге жасасып келе жатқан тілінде, салт-дәстүрінде, ұлттық өнерінде. Оларды бір-бірінен бөліп те қарай алмаймыз. Себебі, олар бірін бірі толықтыра отырып, тұтас бір ұлттық болмысын құрайды.

Жеті ата – қазақ халқының ежелден келе жатқан шежірелік жүйесі. Жеті атаға толмай қыз алыспау – ата-бабамыздан бері келе жатқан қазақтың тәрбиелік дәстүрі. Әрбір қазақ жеті атасын жетік білуі міндетті, бұл отбасылық тәлім-тәрбиенің негізі. Жеті атаның туыстық атауы: *бала-немере-шөбере-шөпшек-немене-жегжат-жұрағат*.

Бауыржан Момышұлы өзінің естелігінде жеті ата туралы былай дейді. «Әкем маған ата-тегіміздің аты-жөнін үйретуші еді.

- Кімнің баласысың?- деп сұрайтын ол.

- Мен Момыштың ұлымын.
- Момыш кімнің баласы?
- Момыш-Имаштың баласы.

Осылайша жеті атаға дейін жетелеп отырып санатады. Ал келген қонақ ең алдымен атымды сұрайтын. Сосын жеті ата жөніндегі білімімді тексеретін. Ел танудың басы осылай басталатынын ол кезде кім білген? –деп жазады.

Қазақ халқында жеті туралы мақал мәтелдер көп. «Жеті атасын білмеген – жетесіз», «Жеті атасын білген жетімдік көрмейді», «Жеті атасын білген ұл, жеті жұрттың қамын жер. Жеті атасын білмеген, құлағы мен жағын жер» дейді. Тәрбие – қоғамдық құбылыс, оның негізгі қозғаушы күші, өркениетті елді қалыптастыратын басты іргетас. Сол себепті адам баласы қай қоғамда болмасын ұрпақ тәрбиесіне аса мән берген.

Әсіресе, феодалдық қоғамда жеті атаға жетпей қосылғандарды шарифат заңымен қатаң жазалаған. Осындай жаза түрлеріне жатқызылды:

Теріс бата – әке-шешесі алақанын теріс қарата жайып, лағнет айтып, қарғыс дұғасын оқыған.

Тас ату – әр үйден бір адамнан шығып, бір кесек тасты елді қара бет еткен жастарға атқан.

Үстінен мал айдау – жерге жатқызып байлап, үстінен қоралы қойды өткізу арқылы малдың тұяғына таптатып өлтірген.

Елден аластау – екі жасты байлап, елден алыс жерге апарып, тентіретіп қоя берген.

Асау жылқының құйрығына байлап, сүйретіп жіберіп те жазалаған [32].

Көптеген халықтардың дәстүрлерінде туыстар арасындағы қарым-қатынас үлкендер мен кішілердің өзара сыйластығы бауырмалдылық, қарапайымдылық, сыпайылық, адалдық және шынайылық негізінде құрылды. Жас ұрпақтың ойлауы мен мінезін қалыптастыру тікелей қоршаған әлемінен алған тәрбиесі мен өнегесіне байланысты болды. Сондықтан ежелгі уақыттан бастап аға-інілер мен апа-қарындастар арасындағы келісім, қайырымдылық, мейірімділік қарым-қатынас бейбіт түрде дамыды.

Қазақ халқының ең қастерлі адамдары аталар мен әжелер болды. Оларға ерекше құрмет көрсетілді, «Қариясы бар үйдің қазынасы бар» – деп бекерге айтылмаған. Бала кезінен бастап ата-бабаларына және тегіне, қара шаңыраққа құрметпен қарау сезімін тудырды. Мектептегі «Ата мектебі», «Әже мектебі», «Әке мектебі», «Ана мектебі», «Аға мектебі», «Жеңге мектебі» – озық салт-дәстүрлерді жас ұрпақтың бойында қалыптастыруға бағытталған ұлттық тәрбие беретін бағдарлама.

20. «Жаман болады», «ұят болады», «обал болады» ұғымы.

Ұлттық тәрбиемізде тағы бір тамаша тағылым бар. Атадан балаға жалғас болған бұл ұғымдардың тәрбиенің бастауы болып табылады. Баланы адамгершілікке, қарапайымдылыққа, жақсы әдетке, әдемілікке, әдептілікке ұқыптылыққа, жауапкершілікке сөзбен жеткізе отырып тәрбиелеуге болады. «Жақсы сөз жан азығы» деп бекер айтылмаса керек.

Жанды-жансыз табиғатқа орынсыз зиян келтіруді, ысырап жасауды атам

қазақ ежелден қош көрмеген. Бұған дәлел – қазақтың адамзаттық-ғаламзаттық іс-әрекеттерге, таным-түсініктерге, мінез-құлық пен әдет-ғұрыптарға т.б. қатысты толып жатқан наным-сенімдік тыйымдары. Айта кетерлігі, сол ондаған-жүздеген тыйымдардың барлығы – айналып келгенде «жаман болады», «ұят болады», «обал болады» деген қазақы моральдің үштағанына келіп тиянақтайды екен. Ұлттық ар-ұят кодексін құрайтын бұл үш түрлі ұғымның мағыналық айырмашылығына үңілейікші:

Мұндағы – «жаман болады» – қандай да бір іс-әрекет салдарынан дереу тап болатын немесе түптің түбінде туындайтын оқиғалардан сақтандыруға құрылғанын көреміз. Мысалы: «зиратқа қарай жүгірме», «молаға түнде барма», «кесенеге барғанда шашыңды жайма», «босағаны керме», «Қорымның үстіне шықпа», «Молаға қарап дәрет алма» т.б.

Ал «ұят болады» – адам баласын қандай да бір орынсыз, ерсі мінез-қылық көрсету, әрекет жасау, шешім қабылдау т.б. жағдайлардан сақтандыру тұрғысында, түрлі жағдаяттарға қатысты айтылады. Мәселен, киелі орындарға барғанда қатты күлме, даурығып сөйлеме, селфи суретке түспе т.б.

«Обал болады» – жыбырлаған жәндіктен адамзатқа дейінгі іс-әрекеттерге қолданылады. Сондай-ақ, табиғат байлығына, оның ішінде адамның еңбегі сіңіп әзірленген ас-суды орынсыз ысыраптамауға қатысты да айтылып келе жатыр. Мысалы: «гүлді жұлма», «ұяны бұзба», «киелі орынды ластама» т.б. [33].

Себебі қазіргі танда, осы сөздің мәні жоғалып бара жатыр. Ата-аналардың көбі батыстың тәрбиесіне еліктеп, баламыз жасқаншақ, момақай болады деп, «ұят болады» деген сөздің түп мағынасын түсінбей, балаларға ненің «жақсы», ненің «жаман» екенін үйретпей, бойына имандылықтың дәнін екпегеннің соңы не болатынын білмей жатады. «Отан отбасынан басталады» деген сөздің мәні де осында тұр. Демек, жүрегінде иманы бар, ұлттық тәрбие негізінде құрылған отбасы сыртқы және ішкі күштерден келген соққыларға дер кезінде төтеп бере алатынында еш күмән жоқ. Тарихымызға үңілсек, ерте заманда бір жанұяның тәрбиесіздігінен бір рулы елдің сүйегіне таңба түскен екен. Сондықтан да, әр ата-ананың қоғам мүшесі ретіндегі борышы – бала тәрбиесіне барша жауапкершілікпен қарап, иманды ұрпақ тәрбиелеу мен қоғамға саналы мүше қосу [33].

21. Кие – қандай да бір заттың немесе тіршілік иесінің қасиеттілігін, жоғары тылсым күшін білдіретін ұғым. Әлем халықтары мифологиясы мен мәдениетінде аң мен құсты (сиыр, маймыл, аққу, т.б.), аспан денелерін (ай, күн, т.б.), жәндіктерді (тасбақа, айдаһар, т.б.), заттарды (пұт, ағаш, т.б.), сандарды (7, 13 т.б.), адамдарды (әулие, көріпкел, т.б.) Киелі деп санау, оларға сыйыну, табыну дәстүрі ежелден қалыптасқан. Уақыт өте келе адамдардың түрлі діндерді қабылдауына байланысты мұның кейбірі жойылып, өзгеріске ұшыраған. Ислам діні таралмастан бұрынғы дәстүрлі қазақ қоғамында қалыптасып, Кие деп саналған кейбір тотемдік наным-сенімдер жұрнағы қазіргі салт-дәстүрде де кездеседі (табалдырық баспау, айға қарап дәрет алмау, түтін түтету, аластау [34]).

22. Құдайға сену – халқымыздың салт–дәстүрінің кез келген түрінің түбінде ислами тамыр жатқанын байқаймыз. Дүниеге келген баланың азан шақырылып ат қойылғанынан бастап, дүниеден өткен адамның жаназасын оқып, жер қойнына бергенге дейін, яғни тал бесік пен жер бесікке дейінгі аралықта көптеген дәстүрлеріміздің Исламнан нәр алғанын байқайсыз. Сондықтан да Ислам мен дәстүріміздің арасындағы қарым–қатынас өте тығыз, айырып ажырату оңай емес [35].

23. Қанағат, қанағатшылық – адамның барға риза болуын, місе тұтуын, ынсаптан шықпауын, нәпсіге ермеуін білдіретін ұғым. Қанағат ету – жетіспеушілікке, таршылыққа төзіп шыдау емес, ақылға сүйеніп, өзін-өзі тежеу. Алайда қанағат етуді дұрыс түсіну керек. Бірақ кейде қанағаттың атын жамылып жалқаулыққа салынып жүру көп кездеседі.

Қолда барға риза болу деген мүмкіндіктің бәрін барынша қолданып, талпынысқа басқа амал қалмағанда көрсететін әрекет. Яғни ерінбей еңбектеніп, мақсатына жетуге бар күшін салғаннан кейін қол жеткізген жағдайына ризашылықпен қарау, қабылдау деген мағынаны білдіреді. Осындай амалдан кейін көрсеткен қанағатшылық адамды бақыта жетелейді. Әрбір таңның шуағынан ләззат алады.

Аталмыш құндылықты бойына сіңірген жандар өздерін бақытты, көңілдерін жайлы сезінеді. Дана кісілер балаларына «байлық тілесен – қанағат тіле, себебі ол – ешқашан таусылмайтын байлық» деп өсиет қалдырған.

Қанағатсыз адамға бір тау алтын берсе де, ол тағы бір тау алтынды қалайды. Қанағатсыздық ысырапшылдыққа әкеп соғады. Ысырап –өмірдің ырысы мен берекесін қашыратын әрекет. Себебі ол көзтоймаушылыққа, менмендікке, өзімшілдікке, асыра сілтеуге өзін жоғары санауға не болмаса басқаларын менсінбеушілікке жол ашады. Тізбектелген бұл жаман қасиеттерден арылу оңай жұмыс емес. Сондықтан ысырапшылдықтан әлдеқайда алыс болу, өмірлік мақсатқа ену қажет.

Мектепте қанағат құндылығын насихаттауды алғыс айтудан бастауға болады. Әсіресе өскелең жасөспірімнің өз өміріне риза болуына талпындыру қазіргі таңда маңызды әрекет болмақ. Өн бойындағы жағымды қасиеттерінің артықшылығын сезіндіру кейбір оқушылардың өмірге деген талпынысын арттырса, кейбір оқушылар үшін қайырымдылық шараларының негізінде оқушылар ысырапшылдықтың алдын алу көзделген дұрыс.

Алайда қанағат етуді дұрыс түсіну керек. Бұл өзін-өзі тежеу немесе тоқтату емес. Еңбекқорлыққа қарма-қайшы әрекет емес. Бұл жүректің және ой-сананың халі. Яғни, адам өзі өте еңбекқор һәм қанағатшыл бола алады. Ал қанағатсыз адам жалқаулықты жақын тартады. Қанағатсыздықтың белгісі ретінде көбінесе адамның «Неге бұл аз? Осы ғана ма?» деген сияқты сөздеріне қарап білуге болады.

Мектепте қанағат құндылығын насихаттауды алғыс айтудан бастауға болады. Әсіресе өскелең ұрпақтың өз өміріне риза болуына талпындыру қазіргі таңда маңызды әрекет болмақ. Өн бойындағы жағымды қасиеттердің артықшылығын сезіндіру кейбір оқушылардың өмірге талпынысын арттырса,

кейбір оқушылар үшін қайырымдылық шараларының негізінде ысырапшылдықтың алдын алу көзделген дұрыс.

24. Сабырлылық – адам мінез-құлқына тән байыптылық пен ұстамдылықты білдіретін асыл қасиет. Сабырлы өз ісінің дұрыстығына сенімді, ниеті түзу, әрбір қиындыққа сынақ ретінде қарап, мойымайтын жан.

Сабыр – адам бойында асыл қасиет. Адамның ұстанымдылығын, инабаттылығын, қаншалықты тәрбие көргенін көрсетеді. Сабырлық ар, ұждан, ынсап негізінен құралған. Осы қасиеттер адам бойында болса, онда ол адам өзін-өзі сыйлайтын, жанындағы адамдарды сыйлайтын азамат. Сабырлылық өз ісінің пәктігіне сенімді, ниеті түзу, тағдырдың бір құдайдан екендігіне сенетін, әрбір қиындыққа сынақ ретінде қарайтын адамға тән қасиет. Ал немқұрайлық және еріншектік сабырлыққа қарама-қарсы қасиеттер. Кейбір келеңсіз оқиғаларда адам өзін-өзі ұстап, сабырлық танытып, үндемей әңгімені аяқтауы керек. Бұл да адамның асыл қасиетінің көрсеткіші, ата-анасының тәрбиесінен, ақылдылығынан туындайды. Сыйлы адам болам десеңіз сабырлы болыңыз, кішіпейіл болыңыз, адамгершілік және мейірімділік қасиеттерін бойыңызға сіңіріңіз. Халық арасында сабырлыққа байланысты айтылатын нақыл сөздер көп. Соның бірі «Сабыр түбі – сары алтын». Өте орынды айтылған. Кез келген қиыншылықта сабыр ету. Бұл қасиетті адам өз бойында қалыптастырса, көп жағдайда жетістікке жетеді. Өз бойымыздан осы қасиетті іздейік, оны жетілдірейік. Сабырлы адам – күш иесі.

25. Білім беру. «Баламды медресеге біл деп бердім. Шен алсын, шекпен кисің деп бермедім». Абай Құнанбаев білімді болудың артықшылықтарын түсіндіріп кетеді. Мәселен, табыс пен бақытқа жету үшін «Толық адам» үлгісін көрсетеді. «Ақыл, қайрат, жүректі бірдей ұста, Сонда толық боласың елден бөлек...» десе және бір өлеңінде «Үш-ақ нәрсе адамның қасиеті, Ыстық қайрат, нұрлы ақыл, жылы жүрек» деп «ыстық қайрат» – физикалық дамуды, «нұрлы ақыл» – интеллектуалды дамуды, «жылы жүрек» – рухани дамуды білдіреді. Данышпан «Біреуінің күні жоқ біреуінсіз, Ғылым сол үшеуінің жөнін білмек» деп осы үш дамуды берік ұстанған адамды «Толық адам» санайды. Ағылшында «Successful man», орыста «Успешный человек» деген ұғым сөз бар. Ағылшын мен орыстағы осы сөзді ұлы Абай «Толық адам» деп жеткізген.

«Толық адам», тек қана, діни-рухани, пәлсапалық қана ұғым емес. Әрі «Толық адамдыққа» жету жүзеге аспайтын, біздің заманымызбен қабыспайтын, тек қана кітап, сөз жүзінде ғана болатын утопиялық ой да емес. «Толық адам» болу идеясы қазіргі өмірмен біте қайнасқан, ХХІ ғасырдың барлық талап-шарттарына жауап бере алатын өміршең, нағыз қазақы әрі жаһандық деңгейде жұмыс істейтін мықты жоба. Тек, оны дұрыс түсініп, қарапайым түсіндіріп, жеке өмірімізге тиімді енгізе білуіміз қажет.

Елбасымыз: «Заманалар ауысып, дүние дидары өзгерсе де, халқымыздың Абайға көңілі айнамайды, қайта уақыт өткен сайын оның ұлылығының тың қырларын ашып, жаңа сырларына қаныға түседі»-дейді.

«Толық адам» бойында кездесетін осындай тамаша қасиеттерді отбасы да қалыптасады. Осыны халқымыз «Ұяда не көрсең соны ілесің» дейді. Абайдың афоризмдерін еске түсіріп, күнделікті өмірде қолдана білу міндетіміз.

«Адамның адамшылығы – ақыл, ғылым, жақсы ата, жақсы ана, жақсы кұрбы, жақсы ұстаздан болады» деп Абай атамыз бекер айтпаған. Бұл дегеніміз, отбасы – адамзат ұрпағы үшін еш нәрсемен салыстыруға жатпайтын алтын дiңгек, қасиеттi өмiрлiк мектеп. Мектеп деп баланың ақыл-парасаты мен ой-өрісін жетілдіретін тәлім-тәрбие алатын ұжымды айтамыз. Бұл жерде өмірлік мектеп рөліне отбасы, ошақ қасы ие болып отыр.

Тәрбиенің тұжырымдамалық негіздерінің төртінші бағыты «Отбасы тәрбиесі» деп аталады. Бұл бағытта ата-аналар жұмысын жетілдіруге басымдық берілген. Білім беру ұйымдарын басқару органдарының жұмысына кәметке толмаған балалардың ата-аналары және басқа да заңды өкілдері ата-аналар комитеті арқылы қатысуға құқылы.

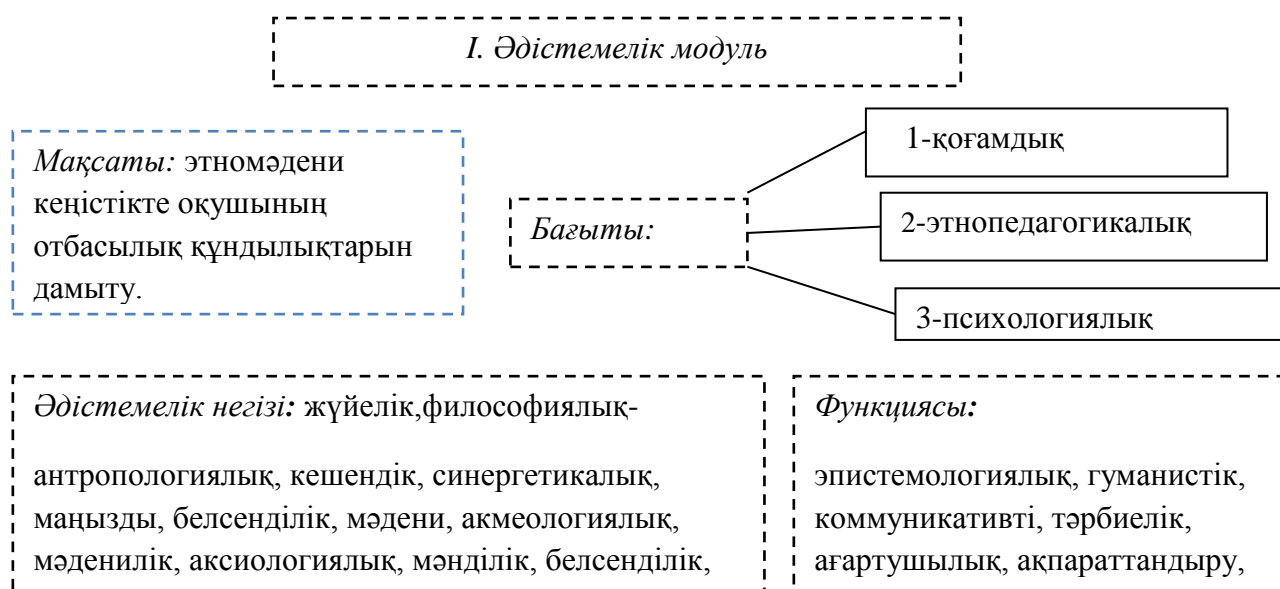
Мұғалімдердің ата-аналармен ынтымақтастығы тәрбиелеу міндеттерін және баланың даму бағдарламасын айқындау, сондай-ақ осы міндеттерді бірлесіп жүзеге асыру болып табылады. Ата-аналардың интеллектуалдық және материалдық деңгейдегі айырмашылықтары, олардың отбасында және мектепте балаларды тәрбиелеудегі ұстанымы, отбасымен қарым-қатынас жасауда жекелеген әдіс-тәсілдері мұғалімдер мен класс жетекшісінің қызметі үшін негіз болуға тиіс.

Бұл үшін отбасылар және ата-аналармен жұмыс істеудің топтық және жеке түрлері пайдаланылады: тәжірибе алмасу конференциясы, тренингтер, ең табысты ата-аналардың шеберлік сабақтары, пікірталастар, сұрақ-жауап кештері, мұғалімдер, психологтер, мектеп әкімшілігімен кездесу, ата-аналар жиналысы, сондай-ақ, ата-аналар мен балалардың қатысуымен іс-шаралар ұйымдастыру.

Әрбір оқу тоқсанының соңында қорытындысы бойынша қоғамдық тыңдаулар (ашық баяндамалар) өткізу және ата-аналар қоғамдастығының алдындағы қамқоршылық кеңестің ашық есеп беруі, Білім күніне арналған жалпыұлттық класс сағаттары, «Менің отбасым» «Жылдың үздік жанұясы», «Жазда жанұямызбен» жас ата-аналар фестиваль-байқаулары, «Жылдың ең үздік ата-аналар кеңесі», «Жылдың үздік қамқоршылық кеңесі» слеттер, ата-аналар комитетінің форумдары, конкурстар, спорттық іс-шаралар: «Әкем, анам, мен – спорттық отбасы», «Көңілді старттар» ірі жарыстар (оқушы ата-аналарының командалары, мұғалімдер) дәстүр бойынша қалады.

Осының барлығы отбасылық тәрбие мәселелері бойынша ата-аналық жауапкершілік пен құзыреттілік деңгейін көтеруге ықпал етеді. Класс жетекшілері мен пән мұғалімдеріне әдістемелік көмек ретінде ата-аналармен сабақтарды ұйымдастыруда әлеуметтік педагогикалық және психологиялық қызметтер мамандарына ұсынылған әдістемелік ұсынымдамалар. Академия сайтында орналастырылған [36].

Қорыта келгенде білім беру ұйымдарында отбасылық тәрбие берудің әдістемелік модулі келесідей бағыттан тұрады (2-сызба).

2-сызба. Әдістемелік модуль.

Отбасы дегеніміз – адам баласының жанына жақын әлеуметтік ортасы, сондай-ақ ата-бабамыздан қалған салт-дәстүрлер мен әдет-ғұрыптардың асыл мұрасы. Сәби дүниеге келгеннен бастап, оның ата-анасы және отбасы мүшелері оны алғаш рет өмірмен, өзін қоршаған ортамен және мінез-құлық нормаларымен таныстырады. Демек, бұл баланың келешекте саналы азамат болып өсуіне негіз болатын баспалдақ. Отбасы – бірлігі жарасқан орта, бала тәрбиесіндегі басты ұжым.

Отбасының басты мақсаты мен темірқазығы – бала тәрбиесі. Ендеше, жанұя тәрбиесі – тәрбие алудың негізгі іргетасы [37]. Яғни, адамның жеке тұлға болып ер жетіп өсуі мен адамгершілік қасиеттерді бойына сіңіруі жанұяда қалыптасады. Сондықтан да «Отбасы – ғажап табиғаттың сыйы, тіршілік тірегі», – десек қателеспейміз. Осыған орай, ұл-қыздарымыздың бойына ар-ұят, адамгершілік, инабаттылық, сүйіспеншілік, береке-бірлік, жанашырлық және т.с.с. асыл қасиеттерді бойына дарытатын имандылықтан бастау алған берекелі отбасының зор әсері баршылық.

Психологтардың зерттеуі бойынша отбасының төрт түрі бар.

1. Адамгершілік қатынастары жоғары отбасы. Балалардың өз икемділіктерін жүзеге асыруға толық мүмкіндіктері бар. Тәрбиешінің көп араласуын қажет етпейді, дегенмен нақты бір кезеңде тәрбиелеу ерекшеліктеріне байланысты ұсыныстар мен кеңестер артық болмайды. Психолог кеңес береді.

2. Ата-аналарының қарым-қатынасы жақсы, дегенмен тәрбиелеудің дұрыс бағыттарын ұстанбайтын отбасылар. Балалар ата-аналарының «ерекше» қамқорлығында болуы мүмкін, осыған байланысты менмендік, өзімшілдік ойы басым дамиды. Бұл педагогтің көңіл бөлуін сөзсіз талап етеді. Психолог, тифлопедагогтың кеңесіне жүгінеді.

3. Дау-жанжалды отбасылар. Мұндай жағдайда ата-аналардың баламен ісі жоқ. Олар өзара қарым-қатынастарын шеше алмайды. Ешқандай парасатты тәрбие

туралы сөз болуы да мүмкін емес. Мұндай жағдайда мамандардың ақыл-кеңесі қажет және үнемі қадағалауы тиіс.

4. Ұрпақтар арасындағы сезімталдық, көңіл-күй байланысы жиі бұзылып тұратын отбасылар. Ата-анасы жоқ, анасы, әкесі жоқ балалар, ата, әжесі, аға, апа қамқорлығындағы балалар бар. Мұндай отбасыларымен психологиялық, педагогикалық тәрбие жұмыстары үнемі жүргізіліп отырады.

Білім алушының отбасылық құндылықтарын дамыту сабақта, сабақтан тыс, мектептен тыс жерлерде жүргізіледі (4-кестеде). Сонымен қатар, қосымша білім беру ұйымдарында үйретіледі.

4-кесте – Отбасылық құндылықтарды дамыту құралдары.

Білім алушының отбасылық құндылықтарын дамыту құралдары	
1	Мектеп пен отбасы ынтымағын қалыптастыру
2	Қоғамға пайдалы жұмыстар
3	Оқыту процесінде (сабақтар)
4	Сабақтан және мектептен тыс шаралар
5	Туыстық қарым-қатынас дәстүрі
6	Ана мектебі
7	Әке мектебі
8	Ата мектебі
9	Әже мектебі
10	Аға мектебі
11	Жеңге мектебі
12	«Жаман болады», «ұят болады», «обал болады», кие ұғымы
13	Ұлттық ойын
14	Табиғат
15	Еңбек

«Ата мектебі», «Әже мектебі», «Әке мектебі, Ана мектебі. Аға мектебі, «Жеңге мектебі» қосымшада түсіндірілген.

Ұлттық ойын. Балаларды еңбекқорлыққа, үлкен өмірге дайындау үшін өзіндік әсері бар маңызды шаруа. Тәрбиемен тура және тікелей байланысты құбылыстардан табиғатқа жақын ойын түр. Бұл табиғатқа сай адам ойлап тапқан кереметтердің кереметі ғой.

Балалар осы жас ерекшеліктеріне байланысты ойын түрлерін қалайды. Алтыбақан – мектеп жасына дейінгі бүлдіршін балалар ауладағы алтыбақанда ойнауға құмартады. Биікке қалықтаған баланың көңілі шарықтап, шад-шадыман күйге бөленеді.

Асық ойыны – албырт шақта ер балалар асық ойынына, ал қыз балалар қуыршақтармен әр түрлі мамандық ролінде ойнауға құмар болады.

Ақсүйек – бозбала мен бойжеткендер ойыны деп атаймыз. Ай қараңғысында жастар сезімін білдіріп, махаббат құндылығын бастан кешіреді.

Ойын – балалардың қызметінің алуан түрлі және бай саласы. Ойынмен бірге балалар өміріне тамаша өнер келеді. Ол халық мәдениетімен тәрбиелеу

құралы ретінде әнмен, бимен, билеумен, ертегілермен, жұмбақтармен және халық шығармашылығының басқа түрлерімен байланысты.

Отбасы – адамның бастапқы әлеуметтенуінің негізі. Мектептің ата-аналармен өзара әрекеттесуі баланы тәрбиелеуге, сенімге, сыйластыққа, шыдамдылыққа және бір-біріне қолдау көрсетуге өзара мүдделілік қағидаттарына негізделуі керек. Бұл бөлімде жалпы адамзаттық, ұлттық, отбасылық құндылықтар туралы айтылды.

Еліміздегі әрбір бала өскенде ауылдастарының не қала тұрғындарының, ұжымы мен көршілерінің арасында ерекше сый-құрметке ие болып, Отанына адал қызмет ететін еңбек адамы ретінде жетілуі үшін барынша қолайлы жағдай туғызу – баршамызға ортақ міндет.

Мектепте берілетін отбасылық құндылықтар көрсеткіші білім алушының іс-әрекетін бағалау арқылы білеміз (5-кесте) және мектептен тыс жерлерде, өзін қоршаған ортамен қарым-қатынасы арқылы бағалай аламыз.

5-кесте – Отбасылық құндылықтар көрсеткіші

Отбасылық құндылық нәтижелері:	
1	Оқушының тәрбие деңгейінің көтерілуі: 1. Білім сайыстарына белсенді қатысуы. 2. Волонтерлік жұмыстарға белсенді атсалысуы. 3. Ұлттық құндылықтарды қастерлеуі. 4. Өлкетанушылық тиімді әрекеттері. 5. Қоғамға қайшы әрекеттерден бойын аулақ ұстауы. 6. Қоғамдық орындарда жағымды мінез-құлқы.
2	Адамның жалпыадамзаттық және ұлттық, рухани-адамгершілік қасиеттерінің көрінуінің прогрессивті көрсеткіштері. Ұстаздарды құрметтеу, үлкенге сәлемдесу, орын ұсыну, жол беру, кимелеп баса көктеп өтпеу, қонаққа есік ашып, төрге шығарып, жақсы қабақпен қарсы алып, орнымен шығарып салу, ағайынға, жетім-жесірлерге, мүгедектерге, жора-жолдастарға қайырымды болу сияқты ұлттық салт-дәстүріміз – ешқашан ескірмейтін ұлттық құндылықтарымыз.

Отбасылық құндылықтарды құрметтеу мәдениетін қалыптастыру мен дамытуда барлық мүдделі тараптар (құзырлы мемлекеттік органдар, ардагерлер кеңесі, қоғамдық ұйымдар, мектептер мен ата-аналар, оқушылар т.б.) біріге отырып, жүйелі түрде кешенді шараларды әзірлеп, оларды іске асыруға жұмылуы қажет.

Жаһандану жағдайындағы елімізде ұлттық сананы сақтау және оны заман талабына бейімдеу мемлекеттік маңызы бар мәселеге айналды. Өйткені сананы жаңғырту арқылы ХХІ ғасырда еліміздің тың серпінмен дамуына жол ашамыз.

Қорыта айтқанда, біздің ел ұлт тарихы терең, ғасырлар қойнауынан сүзіліп, екшеліп жеткен берік салт-дәстүрі бар қайсар ел. Осыны келешек ұрпақ ұғымы, мақтан етердей жүректеріне орнықтыру, біздің бүгінгі ат үстінде жүрген баршамыздың ең басты міндетіміз болуы шарт.

3 Орта білім беру ұйымдарының оқу-тәрбие процесінде отбасы институтының маңыздылығы мен отбасы құндылықтарын тарату бойынша әдістемелік ұсынымдар

Қазіргі уақытта мектеп пен ата-аналардың құқықтары мен міндеттерін реттеу үшін олардың арасындағы үлгі шарт міндетті түрде жасалады. Осы құжат негізінде ата-аналар оқушыға білім беру мен тәрбиелеу мәселелері бойынша білім беру ұйымымен бірлесіп әрекет жасауға, ҚР-ның қолданыстағы заңнамасында көзделген ата-аналар комитетінің, қамқоршылық кеңестің, ата-аналар жиналыстары шешімдерін ескеру, ата-аналар комитеттері арқылы білім беру ұйымдарының басшы органдарының жұмысына қатысу тәрбие-білім беру процесін жүзеге асыруға қатысуға құқылы.

Білім беру ұйымдарындағы оқу-тәрбие жұмыстары ҚР-ның төменде көрсетілген нормативті-құқықтық құжаттарына сәйкес жүргізіледі:

- 1) «Бала құқығы туралы» БҰҰ Конвенциясы;
- 2) Қазақстан Республикасының Конституциясы;
- 3) «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» ҚР Кодексі. 26.12.2011ж.;
- 4) Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы Заңы. 2002ж.;
- 5) «Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» ҚР Заңы. 2009 жыл;
- 6) «Балаларды денсаулығы мен дамуына зардабын тигізетін ақпараттан қорғау туралы» ҚР заңы 02.07. 2018 ж. №169-VI З ҚР;
- 7) «Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 27.07. 2007 ж.;
- 8) БДМБ 2020 - 2025 жж. ҚР үкіметінің №988 қаулысымен 27.12.2019 ж.;
- 9) Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2019 жылы 15 сәуірдегі №145 бұйрығымен «Рухани Жаңғыру» бағдарламасын іске асыру жағдайындағы Тәрбиенің тұжырымдамалық негіздері.

Көрсетілген Заң баптарынан үзінділер келтіреміз.

Бала құқығы туралы Конвенцияның 29- бабы «Білім беру міндеті»

Білім беру мекемелері баланың жеке тұлға ретінде дамуына, баланың бойындағы дарынын және ақыл-есін, дене бітімдік қабілеттерін барынша толық дамыту керек; ата-анасын, төл мәдениетінің құндылықтарын, тілін және құндылықтарын, өзі тұрып жатқан мемлекеттің және өзі туған елінің ұлттық құндылықтарын, сондай-ақ басқа өркениеттерді құрмет тұтуы керек.

Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы Заңның 6,11, 20, 34, 49 баптарынан.

Қазақстан Республикасының балалар мүддесін көздейтін мемлекеттік саясатының мақсаттары:

- 1) балалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қамтамасыз ету, оларды кемсітушілікке жол бермеу;
- 2) балалардың құқықтары мен заңды мүдделерінің негізгі кепілдіктерін нығайту, сондай-ақ құқықтары бұзылған жағдайларда оларды қалпына келтіру;
- 3) бала құқықтары кепілдіктерінің құқықтық негіздерін қалыптастыру,

баланың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау жөніндегі тиісті органдар мен ұйымдар құру;

4) балалардың дене бітімі, интеллектуалдық, рухани және имандылық тұрғысынан дамуына, олардың бойында елжандылық, азаматтық және бейбітшіл сезімдерді тәрбиелеуге, сондай-ақ баланың жеке адами тұлғасының қоғам мүддесі, мемлекет халықтарының дәстүрлері, ұлттық және әлемдік мәдениет жетістіктеріне қол жеткізуі үшін мүмкіндіктерін ашуға жәрдемдесу;

5) кәмелетке толмағандардың құқықтық санасы мен құқықтық мәдениетін қалыптастыру жөніндегі нысаналы жұмысты қамтамасыз ету;

6) балаларды денсаулығы мен дамуына зардабын тигізетін ақпараттан қорғауды қамтамасыз ету болып табылады.

«Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» Қазақстан Республикасының Заңының 4-бабы. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың түрлері:

- 1- Тұрмыстық зорлық-зомбылық
- 2- Психологиялық зорлық-зомбылық
- 3- Сексуалдық зорлық-зомбылық
- 4- Экономикалық зорлық-зомбылық

«Балаларды денсаулығы мен дамуына зардабын тигізетін ақпараттан қорғау туралы» ҚР Заңынан.

Бұл Заң балаларды денсаулығына және имандылық, рухани, психикалық, физикалық және әлеуметтік дамуына зардабын тигізетін ақпараттан қорғаудың ұйымдастырушылық-құқықтық тетіктері мен заңнамалық кепілдіктерді енгізу арқылы балалардың ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету болып табылады.

«Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңынан.

Жалпыға ортақ құндылықтарға, тарихи тәжірибеге, рухани мәдениетке және ғасырлар бойғы халықтық дәстүрлерге негізделген мемлекетіміздің білім саласындағы саясатының негізгі бағыттарын айқындады.

«Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Қазақстан Республикасының Кодексінен.

10-тарау. Баланың құқықтары. 60, 62, 67 баптар;

11-тарау. Ата-аналардың баланы тәрбиелеу және оған білім беру жөніндегі құқықтары мен міндеттері. 70, 72 баптар.

Бұл заңдар бала тәрбиесі бойынша жауапкершілікті жан-жақты баяндайды. Баланың үздіксіз дамуын қадағалау, бала денсаулығына қамқорлық жасау, еңбек тәрбиесі мен мамандық таңдауға және баланың жан-жақты дамуына көмектесу. Баланың қызығушылығын, бейімділігін, шығармашылығын дамыту. Баланы өзін-өзі тәрбиелеуге, өзін-өзі дамытуға сонымен қатар болашақ өмірге дайындау болып табылады.

Мектеп партасында отырған баланың жан-жақты тәрбие алуына ең бірінші ықпал ететін ұстаз болса, оның сүйеушісі – ата-ана. Сондықтан мектептер ата-аналармен келісім-шарт жасайды. Бұл құжатта білім алушы, ата-ана және мектеп міндеттері көрсетілген [38]. (Қосымша 1).

Бала мектепте 6, 7 сағат болса, 18 сағат үйде болады, сол себепті ата-ана баласының оқуын, жүріс-тұрысын, жолдастарын сонымен қатар киетін киімін

де қадағалап, аптаның соңғы күндері класс жетекшісімен, пән мұғалімдерімен байланыс жасап сабақ үлгерімі, тәртібі жайлы мәлімет алып отыруы қажет.

Ата-аналарды психологиялық-педагогикалық құзыреттілігін және мектепте балаларды тәрбиелеу үшін жауапкершілігін арттыруға арналған жылдық жұмыс жоспары құрылуы тиіс.

Сіздердің назарларыңызға Батыс Қазақстан облысының көру қабілеті бұзылған балаларға арналған арнаулы мектеп-интернатының педагогы Амирова Бақытжамал Ғалымжанқызы әзірлеген ата-аналармен бірлесіп жасалатын жұмыс жоспарын ұсыныс отырмыз [39].

Жоспарда әр тоқсанның соңғы күндері «Ата-аналар» күні болып белгіленген. Ата-аналармен тақырыптық жиналыс өткізіледі (6-кесте)

6-кесте – Ата-аналармен бірлесіп жасалатын жұмыс жоспары

Мерзімдері	Ата-аналарды педагогикалық ағартудың тақырыптары	Жанұялармен жүргізілген жеке-дара жұмыс
Қыркүйек	«Ал, енді танысайық» ата-аналар жиналысы	Кеңесті сайлау және оның жұмысын жоспарлау
	«Ортақ істеріміз» атты ата-аналар жиналысы	Бірлескен істерді жоспарлау үшін сауалнама, тренинг
	«Отбасы және тәрбие бастауы»	Ата-аналар жиналысы
Қазан	Ата-аналармен жеке пікірлесу	Сұхбат-пікірлесу
	«Біз шығармашыл жандармыз»	Ата-аналар мен оқушыларға арналған көрме
	«Ұл тәрбиесі мен қыз тәрбиесі»	Тақырыптық кеңестер
Қараша	I тоқсанның қорытындысы	
	Балалардың жетістіктері туралы ата-аналарға хат	Алғыс хаттар, мадақтамалар
	Психолог, мамандар дәрісі	Сауалнама, пікірлесу.
Желтоқсан	Ата-аналар жиналысы «Отбасындағы бала тәрбиесі».	Жаңа жылға ұжымдық шығармашылық даярлық.
Қаңтар	Ата-аналармен жеке пікірлесу. Психолог, мамандар кеңесі	Сұхбат-пікірлесу. Кеңес беру
Ақпан	«Ұл тәрбиесі» атты тақырыптық кеңес	Кеңес беру, пікірлесу.
Наурыз	«Жатақхана аруы». «Отбасындағы қыз тәрбиесі»	Тақырыптық кеңес
Сәуір	III тоқсанның қорытындысы. Оқушылардың ең үздік жұмыстарының көрмесі	Көрме
Мамыр	Жыл қорытындысы. Ата-аналар жиналысы	Ата-аналарға мерекелік концерт. Алғыс хаттар

Мұндай маңызды істерді жүзеге асыруда тәрбиеші тәрбие жұмысының мақсатын, міндеттерін, мектептің ерекшелігін, ата-аналар құрамын, ата-ана мен тәрбиешінің қарым-қатынасының негізгі ұстанымдарын ескеріп есепке алады.

Ерекше қажеттілігі бар балаларға отбасылық дәстүрлердің маңызы ерекше. Отбасылық дәстүр – бұл ерекше кездесулер мен отбасылық мерекелер, бүкіл отбасының табиғатқа бірлесе шығуы (қонаққа және т.б.), концерттерге (көрмелерге, спектакльдерге) баруы, жақындарына сыйлықтар дайындауы, фильмдерді бірлесіп көруі, шай ішу, бірлесіп серуендеу (табиғатқа, мұз айдынына, саябаққа және т. б.) [36].

Қазақстан Республикасының Президенті бастамасымен биылғы жыл «Волонтерлер жылы» деп жарияланды. Президент өз сөзінде биылғы жылдың міндеттеріне тоқталып, бірнеше бағыттарын (7-кесте) атап өтті [40].

7-кесте – «Волонтерлер жылы» бағыттары

№	Бағыттары	Мақсаты мен міндеті
1	«Саулық» бағыты	Медициналық волонтерлік дамып, науқастарға қамқорлық көрсетіледі.
2	«Таза әлем» жобасы	Бұл қоршаған ортаны қорғау, өзендер мен ормандарды тазалау, ағаш отырғызу, қоқысты сұрыптауға үйрету.
3	«Асыл мұра» бағыты	Волонтерлерді халқымыздың материалдық және рухани мәдени-тарихи мұрасын сақтауға тартады.
4	«Қамқор» бағыты	Еріктілердің қарттар үйлерінде жұмысына бағытталған.
5	«Білім» бағыты	Бұл ауыл мектептерінің жоғары класс оқушыларын ҰБТ-ға дайындау, ағылшын тілі мен компьютерлік сауаттылыққа оқыту.
6	«Үміт» жобасы	Екінші дүниежүзілік соғыстағы жеңістің 75 жылдығына орай отандастарымыздың ерліктерін паш ететін құжаттарды іздеуге бағдарлау.
Бұл бағыттардан бөлек волонтерлер балалар үйлеріндегі балаларды қамқорлықтарына ала алады.		

Волонтерлікпен айналасатын адамдарды волонтер деп атайды. Олар ақысыз, ерікті қоғамдық жұмыс атқаратындарға жатады.

Қоғам үшін пайдалы іспен айналысатын білім алушыларға инклюзивті білім беру, репетиторлық, девиантты мінез-құлықты кәмелет жасына толмаған балалармен жұмыс, аула және спорт клубтарын ұйымдастыру, қарт адамдарға әлеуметтік көмек көрсету сияқты бағыттар бойынша жұмыс ұйымдастыруға болады. Жалпы волонтерлық қозғалысты одан әрі дамыту қажет. Бүгінгі таңда жастардың көпшілігі ауылдарға барып, ағылшын тілін үйретіп жүрсе, бір жағынан балалар үйлерінде тәлімгерлікті дамытуда. Бұл да игі істердің бірегейі болмақ.

Кіші мектеп жасындағы балалар үшін мынадай қызмет түрлері қолайлы: қарт адамдар, ардагерлер үшін кәдесыйлар жасау; ертегілер қою және көрсету; ата-аналарға, мектепке қажетті көмек көрсету; «жақсылық» тақырыбына суреттер көрмесін безендіру және т.б.

Орта мектеп жасындағы жобаға қатысушыларға бастауыш класстар мен балабақшаларда әр түрлі мерекелерді өткізу, сенбіліктер ұйымдастыру, қарт адамдарға, жалғыз басты адамдарға және мүгедектерге, ардагерлерге атаулы

көмек көрсету, жылжымалы көрмелерді дайындау; ақпараттық орталық және тағы басқа жұмысына қатысу.

Жоғары класс білім алушылары мен колледж студенттері үшін орынды:

- жергілікті қоғамдастықтардың көмекке қажеттілігін анықтау мақсатында қоғамдық пікір мен зерттеулер жүргізу;
- әлеуметтік объектілерді тұрақты қамқорлыққа алу;
- ардагерлерге, қарт адамдарға, жетім балаларға, мүгедектерге атаулы көмек;
- экологиялық, патриоттық және т. б. акциялар өткізу;
- ақпараттық орталықтың жұмысын ұйымдастыру;
- колледж студенттерінің алған білім бейіні бойынша еріктілік қызметін ұйымдастыру (жастар кеңестері, өңірлерде ашық сабақтар және т.б.).

2. Қалалық, республикалық, халықаралық ерікті ұйымдармен ынтымақтастық.

Жобаға қатысушылар қалалық, республикалық, халықаралық іс-шараларға, акцияларға, бағдарламаларға, форумдарға, слеттерге және т.б. қатысады, балалар мен жастардың ерікті қозғалыстарымен және бірлестіктерімен ынтымақтастықты дамытады.

Білім беру ұйымдарындағы волонтерлік қызметтің келесі негізгі бағыттарын ұсынамыз:

- Әлеуметтік волонтерлік.
- Экологиялық волонтерлік.
- Спорттық волонтерлік.
- Мәдени волонтерлік.

Жалпы алғанда еріктілердің бірлескен іс қимылы «Волонтерлік қызмет туралы» 2016 жылғы 30 желтоқсандағы Қазақстан Республикасының Заңына сүйенеді.

Күтілетін нәтижелер:

Білім алушылар мен студенттердің волонтерлік қозғалысқа қатысуы оқушылардың дүниетанымының өзгеруіне ықпал етеді және қоғамға да, еріктілердің өзіне де пайда әкеледі. Өзінің жеке әлеуетін іске асыру, өз қабілеттері мен мүмкіндіктерін көрсету, адамдық мақсатын жүзеге асыру адамның қоғамға қызмет етуге қатысуының жетекші себептеріне айналуы тиіс.

Отбасылық құндылықтарды оқыту процесінде (сабақтар) қалыптастыру.

Білім беру ұйымдарының бастауыш пен негізгі орта білім беру бағдарламаларына отбасылық құндылықтар бойынша тақырыптар енгізілген. Сабақта білім алушылар тақырыптарда берілген тақырыптармен жұмыс жасайды. Коммуникативті қарым-қатынас әртүрлі әңгімелеу, сөйлеу түрлері арқылы жүзеге асырылады. Бұл оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыруға, сыни ойлау қабілеттерін дамытуға, проблемалық мәселелер туғызуға, өзін-өзі талдауға, оқу мақсаттарына жетуге, өмірде маңызды болып табылатын дұрыс шешім қабылдауға көмектеседі.

«Қазақ тілі», «Қазақ тілі мен әдебиеті», «Өзін-өзі тану», «Құқық негіздері» және «Адам. Қоғам. Құқық», «Дүниетану», «Биология» пәндерінің

оқу бағдарламаларына жас ерекшеліктеріне орай отбасылық құндылықтарға қатысты тақырыптар берілген [41].

«Адам. Қоғам. Құқық» пәні

Отбасылық тәрбиенің құқықтық негіздерін 9-классқа арналған «Құқық негіздері» және «Адам. Қоғам. Құқық» пәндерінен толыққанды оқытамыз.

Бұл пәндерде ұлттық құндылықтарды, рәміздерді, қастерлеу, қадірлеу ұғымы қалыптасады. Сонымен қатар, ұлттық құндылықтарды қорлаған білім аулышының ата-анасының жауаптылығы түсіндіріледі.

Бұл пәндер балаларға туыстық қарым-қатынастың мағынасы мен мәні ғылыми және құқықтық жағынан түсіндіріледі.

Негізгі орта білім беру деңгейінің 9-классына арналған «Адам. Қоғам. Құқық» оқу бағдарламасында «Қоғам және отбасы» бөлімі келесі бөлімшелерден тұрады:

- отбасының шығу тарихы;
- отбасындағы адамдардың өзара қарым-қатынастарының ерекшелігі;
- отбасы мүшелерінің әлеуметтік міндеттері;
- қазіргі қоғамдағы отбасының рөлі мен мәні.

«Құқық негіздері» пәні

Негізгі білім беру деңгейінің 9-классына арналған «Құқық негіздері» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы «Отбасы құқығы» бөлімі келесі бөлімшелерден тұрады:

- отбасы құқығының түсінігі;
- некені қию және тоқтату жолдары;
- отбасы мүшелерінің құқықтары мен міндеттері;
- отбасының қоғамдағы маңыздылығы.

Әр бөлімшеде көрсетілген оқу мақсаттары, мұғалімге оқушыларды дамыту бойынша жұмысты жүйелі жоспарлауға және олардың жетістіктерін бағалауға, оқытудың келесі кезеңдері туралы ақпарат беруге мүмкіндік береді.

Бұл мәселелер келесі оқу міндеттерінде көрсетілген:

9.5.1.1 - неке және отбасы ұғымдарын түсіндіру;

9.5.2.1 - некені қию және тоқтатылу шарттарын анықтау;

9.5.3.1 - отбасы мүшелерінің құқықтары мен міндеттерін анықтау;

9.5.3.2 - құқықтық актілерге сүйене отырып, қоғам мен отбасындағы балалар құқығын талдау;

9.5.4.1 - отбасының қоғамдағы маңыздылығын бағалау.

«Қазақ тілі мен әдебиеті» пәні

«Қазақ тілі мен әдебиеті» пәнінде отбасылық құндылықтар мазмұндас тақырыптар арқылы беріледі:

1- класста (II тоқсан):

«Менің отбасым және достарым»

III тоқсан

«Салт-дәстүр және ауыз әдебиеті»

2-класста:

I тоқсан

«Менің отбасым және достарым»

III тоқсан

«Салт-дәстүр және ауыз әдебиеті»

5-класста:

I тоқсан

«Отбасындағы дәстүр мен мерекелер».

М.Мақатаев «Тоқта, ботам!» өлеңі

6-класста:

I тоқсан

«Отан отбасынан басталады».

М.Әуезов «Абай жолы» романы, «Қайтқанда» тарауы (үзінді)

«Биология» пәні

Негізгі орта білім беру деңгейінің 7-9-класстарына арналған «Биология» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасындағы «Координация және реттелу», «Қоректену», «Көбею. Өсу және даму» бөлімшелерінде жүйке жүйесінің қызметіне алкоголь, шылым және есірткілік заттардың әсерін түсіндіру, тамақтану гигиенасы. Асқорыту мүшелерінің жұқпалы аурулары және олардың алдын алу, жыныстық жолмен берілетін аурулар және олардың алдын алу шаралары оқытылады. Бұл тақырыптарда отбасы және отбасы тәрбиесінің көрсетілген мәселелер бойынша ролі түсіндіріледі.

«Дүниетану» пәні

«Дүниетану» оқу пәнінің бағдарламасында «Мен және қоғам» және «Мен және отбасы» бөлімдері бар. Бұл бөлімдерде отбасы; отбасы мүшелеріне қатысты туыстық байланыстар жүйесіндегі өз орнын анықтау; «шежіре» ұғымы; отбасындағы қамқорлық; отбасылық мерекелер ұғымы түсіндіріледі.

Көрсетілген тақырыптарды ашу оқытудың келесі міндеттері арқылы жүзеге асады:

1-класс.

1.1.1.1 түрлі дереккөздерді зерттеу негізінде Отбасы» ұғымын түсіну және мәнін түсіндіру;

1.1.1.2 отбасы мүшелеріне қатысты туыстық байланыстар жүйесіндегі өз орнын анықтау;

1.1.1.3 отбасы мүшелерінің арасындағы өзара қамқорлықтың маңызын түсіндіріп, мысал келтіру.

2-класс

2.1.1.1 отбасылық мұрағат негізінде отбасы мүшелерінің ауызша портретін жасау.

2.1.1.2 мысалдар келтіре отырып, өз отбасындағы әдеп нормаларын түсіндіру.

2.1.1.4 бақылау мен сауалнама негізінде тұтыну заттарына деген отбасы қажеттіліктерінің құрылымын, олардың түсу көзін анықтау.

3-класс

3.1.1.1 отбасы мүшелерінің арасындағы туыстық қатынастарды түсіндіру;

- 3.1.1.2 әулет шежіресін құрастыру;
- 3.1.1.3 өз отбасының құндылықтарын анықтау;

4-класс

- 4.1.1.1 отбасының қоғам өміріндегі маңызын дәлелдеу;
- 4.1.1.2 отбасы мүшелерінің функционалдық рөлін талдау;

«Өзін-өзі тану» пәні

Бастауыш білім беру деңгейінің 1-4-класстары үшін «Өзін-өзі тану» пәні бойынша үлгілік оқу бағдарламасында төмендегідей тақырыптар берілген[42].

1-класс

- Адам – отбасы мүшесі.
- Отбасындағы, ұжымдағы өзара қарым-қатынас.
- Кеңпейілділік таныту.
- Ынтымақтастық, өзара көмек, құрмет.
- «Достық» ұғымы туралы түсінік.
- Адам өміріндегі достықтың мәні.
- Класстағы достық.
- Достықтың біріктіруші бастауы.
- Отбасындағы және мектептегі өзара көмек, қолдау, кішіпейілділік және қайырымдылық.

және қайырымдылық.

- Адамның іс-әрекетіне көмекке келу ұмтылысын таныту.
- Алғыс айту – адамның басты қасиеті.
- Отбасында, мектепте, қоғамда алғыс айта білу білігі.

1-класс

- Отбасындағы жақсы өзара қарым-қатынас.
- Адамшылық, қайырымдылық, түсіну, өзара көмек.
- Отбасында өз мінез-құлқыңды басқару.
- Өзін-өзі адамгершілікті кемелдендіру.
- Жақсы мінез-құлық ережесі. Адам мәдениеті.
- Денсаулық құндылығы.
- Отбасындағы белсенді және салауатты өмір салты.

2-класс

- Отбасындағы жауапкершіліктер.
- Отбасындағы жағымды қарым-қатынас және бірін-бірі қолдау.
- Туған үй. Адамның отбасы.
- Отбасындағы өзара қарым-қатынас негізі.
- Отбасы мүшелерінің жауапкершілігі.

3-класс

- Өзара түсіністік – отбасындағы жақсы қарым-қатынастың негізі.
- Бірін-бірі тыңдау, есту және түсіну білігі.
- Отбасылық дәстүрлер. Отбасындағы сыйластық.
- Өзара түсіністік отбасындағы бақыттың шарты ретінде.
- Отбасылық мейрамдар.
- Отбасы бақыты.

5-9-класстардағы «Өзін-өзі тану» базалық мазмұнында «Адам және әлем» тарауы бар. Бұл тарауда отбасылық құндылықтар келесідей тақырыптарда қамтылған:

4-класс. «Отбасы татулығы».

Мазмұндық негізі «Жақын адамдарға құрмет. Отбасындағы үлкендер мен кішілердің арасындағы өзара қарым-қатынас ерекшеліктері».

5-класс. «Отбасының жылуы».

Мазмұндық негізі «Бірге туғандар – адамның өмірдегі тіреніші. Адамның отбасы мүшелерінің арасында берік байланыстар орнатудағы жауапкершілігі. Өз отбасы мүшелеріне қамқорлық пен көңіл бөлудің көрінісі».

6-класс. «Отбасылық құндылықтар».

Мазмұндық негізі. «Отбасындағы жалпыадамзаттық құндылықтар. Отбасы адамның рухани тірегі. Отбасы бақыты. Отбасындағы сенім».

7-класс. «Отбасын қадірлеу».

Мазмұндық негізі Сүйіспеншілік – отбасылық өмірдің негізі ретінде. Жақсылықтың жасампаздығы. Отбасы – өмір мектебі».

8-класс. «Отбасы татулығы – қоғамдағы татулық».

Мазмұндық негізі «Отбасы – адамгершілік дамуының алғашқы ортасы ретінде. Отбасындағы бірлік және өзара түсіністік. Кешіре білу білігі».

Оқу бағдарламаларында берілген тақырыптар білім алушыларға отбасы институтынан терең білім береді. Жалпыадамзаттық құндылықтардан бастап этнопедагогикалық, құқықтық білімін қалыптастырады.

Әрбір пән бойынша өткізілген тақырыптық сабақтар оқушылардың бойындағы отбасылық құндылықтарын толықтыра бермек.

«Рухани Жаңғыру» бағдарламасын іске асыру жағдайындағы Тәрбиенің тұжырымдамалық негіздерінде отбасы тәрбиесі бағытына сәйкесінше «Отбасы әлемі» жобасы қарастырылған. Жобаның басты мақсаты – ата-аналарды тәрбиелеу, олардың психологиялық-педагогикалық біліктілігін көтеру және балаларды тәрбиелеу бойынша жауапкершіліктерін арттыру болып отыр.

Осы міндеттерді іске асыру тетіктері болып:

- Білім беру ұйымдары «Қамқоршылар кеңесі» және ата-аналар комитеттері;
- Репродуктивтік денсаулық орталықтары, мамандардың консультациялары, бірлескен отбасылық іс-шаралар;
- «Өзін-өзі тану» ҰДО бағдарламасы шеңберінде ата-аналарды оқыту;
- Жастар мен ерлердің мінез-құлық мәдениеті туралы сұхбат алу;
- Жоғары класс білім алушыларына және жоғары оқу орындарының студенттеріне арналған «Отбасылық өмірдің этикасы» бойынша элективті курстар ұйымдастыру;
- Білім беру ұйымдарының қызметіне ата-аналардың қатысуы;
- Әкелердің, әжелердің клубтары; ақсақалдар кеңесі;
- Мемлекеттік тапсырыс бойынша ата-аналарға психологиялық-педагогикалық көмек, жалпыға бірдей білім беру;
- Үкіметтік емес ұйымдармен ынтымақтастық;

- Аула клубтарының жұмысын қалпына келтіру;
- Ақысыз негіздегі қосымша білім беру мекемелеріне балалар мен жастарға қолжетімділікті ұйымдастыру;

- Элективті курстар, фестивальдер, конкурстар семинарлар өткізу;
- «Менің отбасым», «Жыл отбасы» конкурстарын ұйымдастыру;

Кітап көрмелерін және кітап өнімдеріне қоғамдық шолу; «Кітап оқитын мектеп», «Кітап оқитын колледж», «Кітап оқитын ЖОО» жарыстары өткізілді.

Білім беру ұйымдарында отбасылық тәрбие беру механизмдеріне:

1. «Буккроссинг». Кітап алмасу үшін арнайы орындар ұйымдастыру;

2. «Қадірлі сыйлық». Кітапханаларға кітаптарды ерікті түрде тапсыру үшін қайырымдылық іс-шарасын ұйымдастыру;

3. «Кітапхана – білім ордасы». Оқушылардың кітапхана қызметкерлерімен, оқушылар үйлердегі әдеби кештер және оқушылар демалыс орталықтарында кездесулер ұйымдастыру;

4. Отбасылық оқуға арналған кітаптар, альбомдар, буклеттер, фильмдер, бейнематериалдар және т.б. ұйымдастыру.

Бұл шараларды қамтамасыз ету жолдары:

- оқуды мәдениеттің маңызды элементі ретінде және интеллектуалды әлеуетті, ұлттың бәсекеге қабілеттілігін, жастардың шығармашылық және әлеуметтік белсенділігін арттыру құралы ретінде толық қолдау;

- білім беру мекемелерінде кітап алмасу үшін арнайы орындарды ұйымдастыру - буккроссингтер;

- білім алушылар мен үлкендер арасында (кітапханашы, мұғалім, ата-ана, білім алушы) кітапқа деген ортақ қызығушылық негізінде (ертегілер, аңыздар, мысалдар, хикаялар, эпостар) бірлескен іс-әрекетін ұйымдастыру.

Отбасылық тәрбие жұмыстарын критериялды бағалауға өзінің жанұясы мен ұрпақтарына отбасы құндылықтары мен моральдық қағидаларды сақтауы арқылы үлгі көрсетуі жатады [6].

Сабақтан және мектептен тыс өтетін отбасылық тәрбие жұмыстары мемлекеттік немесе мемлекеттік емес ұйымдардың жоспарларына сәйкес жүргізіледі.

2015 жылғы 2-қарашада Қазақстан Республикасының «Қоғамдық кеңестер туралы» Заңы қабылданды. Осы Заң қоғамдық кеңестердің құқықтық мәртебесін, халық алдында есеп беретін мемлекет қалыптастыру жөніндегі мемлекеттік саясатты іске асыруға, барлық деңгейлердегі мемлекеттік органдардың шешімдер қабылдауына коммерциялық емес ұйымдардың, азаматтардың кеңінен қатысуын қамтамасыз етуге бағытталған қызметін қалыптастыру және ұйымдастыру тәртібін айқындайды.

Елімізде осы заңға сүйенген отбасылық тәрбиені қамтитын төмендегідей қозғалыстар, бірлестіктер, одақтар, институт, ұйымдар бар:

1. «Алдаспан» қоғамдық қоры.

2. БИЛ қоғамдық қоры.

3. «Бақытты бала» қоғамдық қоры.

4. «Бақытты бала» әскери-қоғамдық қоры.

5. Республикалық бірыңғай «Жас Ұлан» БЖҰ қоғамдық бірлестігі.
6. «Жанұя Отбасын қолдау орталығы» қоғамдық қоры.
7. «BILIM FOUNDATION» қоғамдық қоры.
8. Республикалық «Әкелер одағы» қоғамдық қоры.
9. «Рухани жаңғыру» қазақстандық қоғамдық даму институты.
10. «Асыл бала» қоғамдық қоры.
11. «Келешек» психологиялық орталығы.
12. Қоғамдық денсаулық сақтау ұлттық орталығы.
13. Нұр-Сұлтан қаласындағы «Әкелер одағы» қоғамдық бірлестігі.
14. «SAMRUK-KAZYNA TRUST» әлемеуттік жобаларды дамыту қоры.
15. Отбасылық тәрбиелеу институты.

Аталған ұйымдар жұмысы заңға сәйкес бала мен отбасы тәрбиесіне бағытталған. Ата-аналар мен бала тәрбиесіне қатысты мәселелер толығымен қамтылған және қол жетімді. Өзіңізді мазалаған мәселелердің жауабын осы ұйымдардың сайтынан табуға болады.

Отбасылық тәрбиелеу институты. Отбасылық тәрбиелеу институты отбасылық тәрбиеге байланысты екі тілде журнал (1-сурет) шығарады.

1-сурет. Республикалық «Отбасылық тәрбие» ғылыми-практикалық журналы

Журнал ата-аналар мен педагогикалық қоғамды ақпараттандыруды мақсат етеді. Бүгінде журнал мұғалімдердің, ата-аналардың қызығушылығын оятып, қоғамның да сұранысына ие болды.

«Мың бала» республикалық мәдени-ағартушылық жобасы.

Қазақстан халқы Ассамблеясының мемлекеттік тілді дамытуға бағытталған «Мың бала» республикалық мәдени-ағарту жобасы аясында «Асыл сөз» мектебі бар.

«Асыл сөз» мектебі – шешендік өнердің негіздеріне баулитын және қарым-қатынас шеберлігін шыңдайтын тиімді курстар мен коммуникативтік тренингтер;

«Тиімді тілдік орта» ойын алаңы – демалыспен ұштастырылған қазақ тілін оқыту алаңдары, ұлттық және спорттық ойындар, байқаулар өткізеді.

Еліміздегі кейбір білім беру ұйымдарында отбасылық тәрбиеге қатысты жобалар «Рухани жаңғыру» аясында эксперимент түрінде жүргізіліп келеді. Бұл жобалардың авторлары «Рухани жаңғыру» бағдарламасын өз бетімен жүзеге асыруға ынталы адамдар. Олар білім беру саласында ұзақ жылдар жұмыс жасаған білікті мамандар, ғалымдар мен тәжірибелі ұстаздар. Ынталы жандар өз тәжірибелеріне сүйене отырып сұранысқа сай жобалар (8-кесте) әзірлеген.

8-кесте – Астаналық білім беру ұйымдарындағы авторлық жобалар

№	Жоба атауы	Мақсаты	Білім беру ұйымы
1	«Тау тұлға»	Ғұламалардың өмірі мен қызметін, шығармашылығын, танымал еңбектерін, сонымен бірге, сол қоғамның мәдени құндылықтарын, адамгершілік ұстанымдары мен дәстүрлерін жас ұрпақтың бойына дарытып, рухани жан дүниесін жаңғырту	2, 8, 23, 42, 48, 56 мектептер
2	<i>Музей ұлағаты</i>	Ұлттық құндылықтарды және музей бағытын негізге ала отырып, е қала оқушыларының бойында патриотизмді қалыптастыру	40, 37, 52, 61 мектептер
3	«Сазды Сарыарқа»	Ұлттық құндылықтарды дәріптеу арқылы, қазақ фольклоры мен музыкасының негізін сақтап қалу және жас ұрпаққа насихаттау	№17, 25, 66, 81, 83 мектептері
4	«Тарихы тасқа кашалған»	Өскелең ұрпаққа ескерткіштеріміздің пайда болу тарихын таныстыра отырып, рухани-мәдени құндылықтарды бойларына сақтау және арттыру	15, 18, 19, 21, 35 мектептері
5	«Қолөнер-өркениет керуені»	Заманауи технологиялар арқылы ескірген қолөнерімізді жаңғыртып, жас ұрпаққа ұлттық құндылықтарды насихаттау	4, 20, 26, 41, 58, 68, 70, 77, 82, 87 мектептері
6	Жерұйық	Оқушылар бойында өз елінің тарихи қасиетті жерлерін білуге, рухани қастерлі жерлеріміздің тарихын зерттеуге, құндылығын айқындауға бағыттау	69, 9, 47 мектептері

7	«ZEREK» дарынды балаларға арналған класс	Қазақ халқының ұлттық ұндылықтарымен тәрбиелей отырып, дарынды, іскер, өздік ойлау жүйесі дамыған, мәдениеті жоғары, қабілетті тұлға қалыптастыру мақсатында класс ашу	53 мектеп
8	«Алмас қылыш» ұлттық ойындар	Қазақ халқының ертеден қалыптасқан, атадан-балаға мұра болып жалғасып келе жатқан ұлттық ойын-сауық түрлерін насихаттау	Шығыс, 46, 32, 86, 44, 13 мектептері
9	«Астау FEST: Ұмытылған ұлттық тағамдар»	Жас ұрпақтың санасында қазіргі заманғы және ұмытылған қазақ халқының ұлттық тағамдары туралы білімді қалыптастыру.	КОПИС 30, 55, 28 мектептері
10	«Отбасы тірегі»	Отбасы құндылықтары мен әкенің отбасындағы және қоғамдағы рөлін нығайту үшін мемлекеттік саясатты жүзеге асыруға ықпал ету	М.Өтеміс- ұлы атындағы оқушылар сарайы
11	«Сыр сандық» жасөспірімдер киножурналы	Оқушыларды жалпыадамзаттық құндылықтарды, сұлулық пен үйлесім сезімін бекітетін әлеуметтік роликтерді, қысқаметражды фильмдерді жасау арқылы тәрбиелеу	84 мектеп, Оқушылар сарайы
12	«Қазақтың 100 фильмі ұрпақтар жадында»	Қазақ киносы арқылы ұлт мұраты мен елдік идеяны насихаттау	74 мектеп
13	«Master ART»	Балалардың бойына қазақ халқының мәдениеті туралы танымдық қызығушылығын қалыптастыру	57, 64, 43, 38 мектептері
14	«Qazaq bii – Rúhani qazyna»	Қазақтың ұлттық биін жандандырып, Қазақ халқының рухани өмірін ұлттық биді жандандыру арқылы қалыптастыру	60 мектеп
15	«Халық ауыз әдебиеті кейіпкер- лерінің заманауи келбеті»	Ертегі кейіпкерлері арқылы оқушыларды рухани-адамгершілік құндылықтарға тәрбиелеу	59, 33, 12 мектептері
16	«Wikipedia және мәдени	Қазақстанның мәдени мұрасын насихаттау мақсатында	22, 5, 1, 50, 36

	мұра»	«Wikipedia» клубын ашу	мектептері
17	«Сөз күдіреті»	Қазақстандық жазушылардың шығармаларын және халық ауыз әдебиетін сақтау және насихаттау	«Астана Дарыны» орталығы
18	«Салтың санаң, ғұрпың ғұмырың, дәстүрің дәулетің»	Өскелең жас ұрпаққа көнерген салт-дәстүрімізді үйретіп, қолданысқа енгізу	54, 65, 34, 10, 80 мектептері
19	«TULPAR»	Этникалық киіз үй лагері оқушыларға Қазақстан халқының әдет ғұрыптар мен салт дәстүрлерін, байырғы тұрмыс-тіршілігін қоршаған ортамен ұштастыра таныту	Жас саяхатшылар орталығы
20	«Күмбірлеген домбыра үні»	Қалалық домбыра байқауы Өскелең ұрпақтың бойына рухани құндылықтарды дәріптеу, ұлттық аспаптарды насихаттау	№1 Балалар музыка мектебі
21	«Туған жерім, қасиетті мекенім»	Оқушыларға көркемдік-шығармашылық ойын қалыптастыру, ұлттық мақтаныш сезімін ояту, эстетикалық талғамын ұштау	78 мектеп
22	«Ұлттық қолөнер-тәрбие көзі»	Тоқыма, сүйек өңдеуден шеберлік-класс ашу арқылы ұлттық құндылықтарды дәріптеу	78 мектеп
23	«Ата көрген оқ жонар, Ана көрген тон пішер»	Ата-аналар арасында интеллектуалдық сайыс. Мектеп - отбасы - бала қарым - қатынастың тиімді модельдерін іздестіру	78 мектеп
24	«Ұрпақтан ұрпаққа»	Даланың ұлы тарихи тұлғаларының өмірі мен мұраларын зерттеу және насихаттау	«Астана Дарыны»
25	«Түркі әлемінің өнері»	Түркі мәдениетін, түркі тілдес елдердің мәдениетін зерделеу	78 мектеп
26	«Өркендеу»	Жас ұрпақтың бойына ұлттық тәрбиені сіндіре отырып, біліммен қаруландыру	40, 51, 52, 54, 56, 64, 67, 68, 79 мектептер
27	«Отаны бірдің - рухы бір»	Жастарды, әлеуметтік серіктестерді еріктілер ретінде қайырымдылық шараларға жұмылдыра отырып, азаматтық ұстанымдары мен әлеуметтік белсенділіктерін қалыптастыру	Техникалық шығармашылық орталығы

Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың «Берік отбасылық құндылықтар арқылы ғана мемлекеттің іргесі мығым, ғұмыры мәңгі болады», – деген сөзін басшылыққа ала отырып **Республикалық «Жас Ұлан» бірыңғай балалар мен жасөспірімдер ұйымы, «Nur Otan» партиясы жанындағы «Jas Otan» Жастар қанаты, «Алдаспан» батырлар қорымен** және басқа да мүдделі тараптармен бірлесіп, жас ұрпақтың бойында адамгершілік, ұлттық дәстүрге негізделген ізгі қасиеттерді, имандылықты және патриотизмді қалыптастыру бағытындағы жұмыстарды жүргізіп келеді. Осындай бірлескен жұмыстарының бірі – жас ұрпақтың бойында ұлттық, оның ішінде отбасы құндылықтарын қалыптастыру мен дамытуға бағытталған «Өркендеу» пилоттық жобасы.

Бұл жоба Алматы қаласында Қ.А. Яссауи атындағы №123 мектеп-гимназиясында, М.Әуезов атындағы №128 ЖББМ, М.Базарбаев атындағы №138 мектеп-гимназиясында, Алматы облысы, Еңбекшіқазақ ауданы, Қ.Орымбетов атындағы орта мектебінде және Нұр-Сұлтан қаласындағы 9 мектепте жұмыс жүргізіп келеді.

«Өркендеу» жобасы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2019 жылғы 15 сәуірдегі № 145 бұйрығымен бекітілген «Рухани жаңғыру» бағдарламасын іске асыру жағдайындағы тәрбиенің тұжырымдамалық негізінде және Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 29 желтоқсандағы № 988 қаулысымен бекітілген «Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында» көзделген «Білім алушының зияткерлік, рухани-адамгершілік және физикалық дамуын қамтамасыз ету» жөніндегі 1.6. - міндетін жүзеге асыру шеңберінде жүргізіледі.

«Өркендеу» жобасының мақсаты:

– кемеңгер Абайдың «толық адам» тұлғасына сай ұлттық дүниетанымы жаңғырған, жаңарған, жаңа өмірге бейім ұрпақ тәрбиелеу;

– мектептерде класс жетекші, оқушы, ата-ананың үштік одағын құрып, білім алушылардың ұлттық отбасылық құндылықтарға оң бағдарын қалыптастыру.

– «Қашықтықтан оқыту» технологиясын үштік одақта тиімді қолдану.

Міндеттері:

– мектептерде білім алушылардың отбасылық құндылықтарды қалыптастыруға бағытталған дәстүрлі тәрбие (ата, әже, әке, ана, аға, жеңге) мектептерін құру;

– класс бойынша «Жас ұлан» бірыңғай балалар мен жасөспірімдер ұйымының жұмысын арнайы 7 тәрбие бағыты бойынша жүзеге асыру;

– тәрбие бағдарламасы бойынша жүргізілген жұмыстарды қорытындылап, нәтижелерін жинақтау;

– мектептердің тәрбие жүйесін насихаттау, тәжірибе алмасу мақсатында оқу-әдістемелік құралдар шығару.

Класс жетекші, оқушы, ата-ананың үштік одағы – білім алушылардың ұлттық отбасылық құндылықтарын қалыптастырады.

Нәтижесі:

– сандық технология және салт-дәстүрге жүйрік, шежіреге жетік, туыстық атауларды білетін, бауырмал, инабатты, иманды, арлы, адал, ұлттық рухы биік ұрпақ тәрбиеленеді.

«Өркендеу» пилоттық жобасының әдістемелік нұсқаулығы

Білім берудегі тәрбие ісі жөніндегі директордың орынбасары, мектепұланбасы, тәлімгер, класс жетекшілер бірлестігінің жетекшісі «Өркендеу» жобасын жүзеге асыру бойынша әдістемелік нұсқаулықты зерделеп оқып, танысады.

Тәлімгер барлық кластағы топбасшыларға, кластағы оқушыларға түсіндіреді. Класс жетекшілері кластағы оқушылардың ата-аналарын хабардар етеді. Оқушы, ұстаз, ата-аналардың барлығы танысып болған соң, жұмысқа бір кісідей жұмылады.

Оқу жылы аяғына дейін жүргізілген жұмыстарды қорытындылап, нәтижелерін жинақтау, тәжірибе алмасу мақсатында оқу-әдістемелік құралдар шығару үшін «Өркендеу» жобасының жұмысшы тобы құрылды. «Өркендеу» жобасының жұмысшы тобы мүшелеріне 9 адам қабылданды.

Мектеп бойынша мектепұланбасы мен тәлімгер тоқсан сайын **«Мектептің рухани жаңғыру жетістігі»** қабырға газетін шығарып отырады.

Класс бойынша ата-ана, оқушы және класс жетекшісі үштік одағының жұмысы 3 бөлімді қамтиды:

1.«Өркендеу» ұлттық тәрбие мектептерінің (ата, әже, әке, ана, аға, жеңге) класс деңгейіндегі жұмысына директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары жауапты.

2.«Жас ұлан» бірыңғай балалар мен жасөспірімдер ұйымы көшбасшыларының 7 бағытының класс деңгейіндегі жұмысына тәлімгер жауапты.

3.Класс жетекші жұмысына Жетекшілер бірлестігі жауапты.

1-БӨЛІМ. «Өркендеу» ұлттық тәрбие мектептерінің (ата,әже, әке, ана, аға, жеңге) класс деңгейіндегі жұмысы

Барлық класта оқушылар ата-аналармен бірлесіп «Өркендеу» ұлттық тәрбие мектептерін (*«Ата мектебі», «Әже мектебі», «Әке мектебі», «Ана мектебі», «Аға мектебі», «Жеңге мектебі»*) ашады. Класта ата-аналардан «Өркендеу» мектебінің 6 жетекшілерін сайлайды. Олар бойға жиған тәжірибесін өзінің баласы, інісі, қайынсіңлісі, қайнысы, немерелері оқитын кластағы балаларға үйрететін қоғамға танылған ата-аналарды, үлгілі зейнеткер ата-әжелерді, кәсіпкер аға-жеңгелерді т.б. жобаны іске асыруға жұмылдырады.

Жүректен сөйлеген шын сөзімен адамның бойын жылытып, денесіне қан жүгіртіп, көңілдің кірбеңінен тазартатын, жүректегі иманын арттырып, рухани азық бере алатын адамдарға ұқсас, мектеп бойынша мұғалімдерден, ата-аналардан және оқушылардан сайланған «Әділ билер» кеңесі мүшелері мектептегі тәртіпке жауапты.

Жетекшілер бірлестігі берілген 6 тақырып бойынша бейнебаянның 6 сценарийі мен 6 тәрбие сағатының жазбаша нұсқасын жазады. Директор бекіткен соң, барлық кластардың класс жетекшілеріне таратып береді. Бейнебаян мен тәрбие сағатының тақырыбы ортақ. *(Жас ерекшелігіне байланысты бастауышқа(1-4класс) ертегі т.б. жеңіл тақырыптарды Жетекшілер бірлестігі таңдайды.)*

«Өркендеу» ұлттық тәрбие мектептері бойынша белгіленген 6 тақырып:

- 1.«Ұрпақ тазалығы мен қан тазалығын сақтау» («Ата мектебі»);
- 2.«Бабалар мұрасы – ұрпаққа аманат» («Әке мектебі»);
- 3.«Әке – отбасы тірегі («Аға мектебі»);
- 4.«Қыз тәрбиесі – ұлт болашағы» («Әже мектебі»);
- 5.«Шебердің қолы ортақ» («Ана мектебі»);
- 6.«Қазіргі қазақ қыздары қандай болуы керек?» («Жеңге мектебі»)

1.«Ата мектебі»

Класс бойынша «Ата мектебі» жетекшісі мен «Ата мектебі» жұмысын жүргізуші оқушы жасұландықтардың «Руханият» бағытының көшбасшысына ақыл-кеңес береді. Жеті ата шежіресін үйретеді. Әр класта ата мен әкелерден сайланған «Әділ билер» кеңесінің мүшелері арқылы қоғамдағы озық салт-дәстүр мен имандылыққа жат әрекеттерге (жат ағымдардан сақтануға.) жаман әдеттерге(арақ ішуге, темекі тартуға т.б.) қатаң және шұғыл тыйым салады.

Класс жетекші әр балаға 7 атасын жаттауға, ата-бабаларының ішінен шыққан батырлардың ерлігі, шешендердің билігі туралы зерттеп, әңгіме дайындауға тапсырма береді. Оқушылар өз ата-бабаларының батырлары мен билері туралы әңгімелейді. Ашық тәрбие сағатына «Әділ билер» кеңесінің ата-аналардан сайланған мүшесі де қатысып, жаман әдеттерден сақтану жолдарын айтады.

- 1.«Ұрпақ тазалығы мен қан тазалығын сақтау»

Аталармен кездесу тәрбие сағатын фото мен бейнебаянға түсіру *(сценарийді класс жетекшісі береді).*

- 2.«Ұрпақ тазалығы мен қан тазалығын сақтау» тақырыбының жазбаша нұсқасы бойынша Ата мектебінің жетекшісі мен класс жетекшісі бірігіп тәрбие сағатын өткізеді.

2.«Әке мектебі»

Класс бойынша «Әке мектебі» жетекшісі мен «Әке мектебі» жұмысын жүргізуші оқушы «Зерде» бағытының көшбасшысына ақыл-кеңес береді. «Әке мектебі» бойынша балаларды ұл, қыз деп бөлмей көркем мінезді, білімді, жан-жақты ой-өрісі кең, елім, жерім дейтін отаншыл, иманы күшті адам етіп тәрбиелейді.

- 1.«Бабалар мұрасы – ұрпаққа аманат» фото және бейнебаянға түсіру, *(Сценарийін класс жетекшісі береді).*

- 2.«Бабалар мұрасы – ұрпаққа аманат» тақырыбында «Әке мектебінің» жетекшісі мен класс жетекшісі бірігіп тәрбие сағатын өткізеді.

3.«Аға мектебі»

Класс бойынша «Аға мектебі» жетекшісі мен «Аға мектебі» жұмысын жүргізуші «Зерде», «Салауат» бағыттарының көшбасшыларына ақыл-кеңес береді. Білім алушылардың отбасылық құндылықтарын қалыптастыру үшін отбасында атасы, әжесі, әкесі, шешесі, ағасы, жеңгесі барлығы бірге тұратын толық отбасы таңдалып алынады. Таңдалып алынған өнегелі отбасы мүшелері («Ата мектебі», «Әже мектебі», «Әке мектебі», «Ана мектебі», «Аға мектебі», «Жеңге мектебі») бойынша отбасылық тәрбие көрсетіліп бейнебаянға түсіріледі, презентацияға ұсынылады. Класс жетекшімен бірге Тәрбие сағатын (слайд жасап) класта өткізеді. Бейнебаян пен тәрбие сағатының тақырыбы ортақ. «Аға мектебі» басшылығымен «Абай жолы» эпопеясын класта ата-ана, оқушы, класс жетекші болып жабыла оқиды. Мұхтар Әуезов бұл туындысында оқырманға қаймағы бұзыла қоймаған қазақ халқының өмір сүру салтын, діні мен ділін, қоғамның рухын ашық баяндайды. (Таңдалып алынған толық отбасында атасы: 7 атасын, олардың тарихын үйретеді; Әжесі: Абайдың Зере әжесіндей ертегі айтып береді, батырлар жырын жаттады; Әкесі: «Абай жолы» эпопеясын балаларына оқытып, Әке Құнанбайдың дана Абайды тәрбиелеудегі үлгісін басшылыққа алып, балаларды ұл, қыз деп бөлмей, отаншыл, күшті адам етіп тәрбиелейді; Шешесі: Абайды дәретпен емізген Ұлжан анадай, отбасының иесі, лидер етіп Әкені көрсетеді, отбасы мүшелері ӘКЕГЕ БАҒЫНАДЫ. Қызының ашық-шашық жүрмеуін қадағалайды; Жеңгесі: қайын сіңлісіне бір әулеттің келіні болатынын ұғындырады. Ағасы: Қыз балаларды көздің қарашығындай қорғауды мойнына алады.(Нағашы туыстары мен қайын жұртын қосуға болады).

Ұлттық озық салт-дәстүрді дәріптеу мақсатында үлгі ретінде қойылым «Өркендеу» қалалық семинарда (мәжіліс залында) және Наурыз мерекесінде халыққа көрсетіледі.

1.«Әке – отбасы тірегі», «Абай жолы» эпопеясындағы Әке рөлінің көрініс табуы»

Фото және бейнебаянға түсіру (Сценарийін класс жетекшісі береді).

2. «Абай жолы» эпопеясында Әке рөлінің көрініс табуы» тақырыбында «Аға мектебінің» жетекшісі мен класс жетекшісі бірігіп, тәрбие сағатын өткізеді.

4.«Әже мектебі»

Класс бойынша «Әже мектебі» жетекшісі мен «Әже мектебі» жұмысын жүргізуші оқушы жасұландықтардың «Отан» бағыты көшбасшысына ақыл-кеңес береді. Аналарға отбасының ұйтқысы екендігін түсіндіріп, әулеттік тәрбие береді. «Ақ әже» кеңесі баланы ана тілі – мемлекеттік тілде оқыту насихатын жүргізіп, немерелеріне ертегілер оқытып, батырлар жырын жаттатады. Ертеңгі өмірдің баянды да бақытты болуын қалаған әрбір ата-ана ұстазға құрмет көрсетуді баласының құлағына құйып отырады.

1.«Қыз тәрбиесі – ұлт болашағы»

Фото және бейнебаянға түсіру, (Сценарийін класс жетекшісі береді).

2.«Қыз тәрбиесі – ұлт болашағы» тақырыбында «Әже мектебінің» жетекшісі мен класс жетекшісі бірігіп тәрбие сағатын өткізеді.

5.«Ана мектебі»

Класс бойынша «Ана мектебі» жетекшісі мен «Ана мектебі» жұмысын жүргізуші оқушы «Еңбек» бағытының көшбасшысына ақыл-кеңес береді. Отбасының иесі Әкені баласына Алатаудай биік етіп көрсетеді. Қызына ашық-шашық жүрмеуді, кісіге тіке қарамауды, қыдырмауды, албаты күлмеуді жалықпай айтады. Ісмерлікті, кісі сыйлап қонақ күтуді, астың бабы, дастарханның мәзірін үйретеді.

1.«Шебердің қолы ортақ» (қойылым) Фото және бейнебаянға түсіру, (Сценарийін класс жетекшісі береді)

2.«Шебердің қолы ортақ» тақырыбында «Ана мектебінің» жетекшісі мен класс жетекшісі бірігіп тәрбие сағатын өткізеді.

6.«Жеңге мектебі»

Класс бойынша «Жеңге мектебі» жетекшісі мен «Жеңге мектебі» жұмысын жүргізуші оқушы «Экология» бағытының көшбасшысына ақыл-кеңес береді. Жеңгесі қайын сіңлісін сырлас дос тұтып, болашақ өмірлік қосағын айқындауға, орнықты отбасын құруға пайдалы кеңестер береді. Келешекте бір әулеттің келіні болатынын ұғындырып, көркем мінезді болуға баулиды.

1.«Қазіргі қазақ қыздары қандай болуы керек?»

Фото және бейнебаянға түсіру (Сценарийін класс жетекшісі береді).

2.«Қазіргі қазақ қыздары қандай болуы керек?» тақырыбында «Жеңге мектебінің» жетекшісі мен класс жетекшісі бірігіп тәрбие сағатын өткізеді.

ҚОРЫТЫНДЫ:

«Әділ билер» кеңесінің мүшелері әділ қазылық жүргізіп 1 – орын, 2 – орын, 3 – орынға лайықты үш жеңімпаз класты анықтайды.

Оқу жылы соңында 1 – орын, 2 – орын, 3 – орынға лайықты үш жеңімпаз кластағы «Өркендеу» ұлттық тәрбие мектептерінің 18 жетекшілері, 3класс жетекшісі, ата-аналарынан сайланған «Әділ билер» кеңесінің мүшелері, Алғыс хаттарымен және класс ұжымы «Жас Отан» Жастар қанатының 1,2,3 – дәрежелі дипломдарымен марапатталады.

1 – орын имденген «Өркендеу» ұлттық тәрбие мектептерінің жетекшілері берілген 6 тақырып бойынша 6 бейнебаянды (сценарийімен) және 6 тәрбие сағатының жазбаша нұсқасын (слайдымен) қосып «Мектептегі рухани жаңғырудың жемісі» атты оқу-әдістемелік кітапшаға мектеп бойынша жауапты қазақ тілі мұғаліміне тапсырады. (25 мамырға дейін «Өркендеу» жобасы класс бойынша жүргізіле береді.)

2-БӨЛІМ. «Жас ұлан» бірыңғай балалар мен жасөспірімдер ұйымы көшбасшыларының 7 бағытының класс деңгейіндегі жұмысы

Оқушылардан сайланған көшбасшылардың класс деңгейіндегі жұмысына тәлімгер мен мектепұланбасы жауапты.

Мектеп бойынша оқушылардан сайланған 7 бағыт көшбасшылары барлық сыныптардағы «Руханият» бағыты, «Отан» бағыты, «Зерде» бағыты, «Жеті жарғы бағыты, «Еңбек» бағыты, «Салауат» бағыты, «Экоәлем» бағыты жұмыстарына басшылық жасайды. Оқушы көшбасшылардың класс деңгейіндегі жұмысы әр класста оқу жылы соңына дейін жүргізіліп, нәтижесі анықталады.

Жетекшілер бірлестігі жеті тақырып бойынша мақаланың жазбаша нұсқасы мен 7 бейнебаянның сценарийін жазады. Директор бекіткен соң, барлық класстардың топбасшыларына таратып береді.

Арнайы белгіленген 7 тақырып:

- 1.«Жеті атасын білген ұл, Жеті жұрттың қамын жер» – «Руханият» бағыты;
- 2.«Алпамыс батыр» жырын жаттау – «Отан» бағыты;
- 3.«Класс бойынша қазақ тілі, тарих, математика пәндерінен білім сайысын өткізу – «Зерде» бағыты;
- 4.«Тура биде туған жоқ» («Әділ билер» кеңесі арқылы дау-дамайды сотқа жеткізбей реттеу) – «Жеті жарғы» бағыты;
- 5.«Шебердің қолы ортақ» (Ұлттық қолөнер байқауы) – «Еңбек» бағыты;
- 6.Интеллектуалды ойын «Алтын сақа» – «Салауат» бағыты;
- 7.«Қоршаған ортаны қорғау, мектеп ауласын таза ұстау» – «Экоәлем» бағыты;

Топбасшы класта сценарий бойынша бейнебаянға түсіріп, презентацияға дайындалады. Топбасшы өз класында берілген тақырыпта өзін-өзі басқару бойынша класс сағатын (слайд жасап) өткізеді(*Бейнебаян мен Тәрбие сағатының тақырыбы ортақ*).

Мектепұланбасы барлық класстарда топбасшылардың Рухани жаңғыру бағдарламасын іске асыру жағдайындағы тәрбиенің тұжырымдамалық негізінде әзірленген «Өркендеу» жобасының жұмыстарына көмектеседі.

Класс бойынша оқушылардан сайланған «Әділ билер» кеңесі мүшелері класс тәртібіне жауапты.

Топбасшы тоқсан сайын «**Кластағы рухани жаңғыру жетістігі**» атты қабырға газетін шығарады.

1.«Руханият» бағыты

«Руханият» бағыты көшбасшысы «Жеті ата» шежіресін үйренеді, ұрпақтар сабақтастығын сақтау үшін батыр бабаларының, би-шешен аталарының тарихын зерттеп, «Алдаспан» журналында жариялайды(**Индекс75617**). Ата-аналармен бірлесіп «Өркендеу» жобасының жұмысын (кездесу, дөңгелек үстел т.б.) жүргізеді. Жоспарлы түрде имандылық сабақтарын (пікірталас, әңгіме т.б.) жүргізу арқылы өзін-өзі жетілдіріп, суицидтің алдын алады, өз-өздеріне мотивация мен рухани азық жинайды.

- 1.«Жеті атасын білген ұл, Жеті жұрттың қамын жер»

Фото және бейнебаянға түсіру, (Сценарийін топбасшысы береді).

- 2.«Жеті атасын білген ұл, Жеті жұрттың қамын жер» тақырыбында топбасшы дайындалып келген оқушылармен класс сағатын өткізеді.

2.«Отан» бағыты

«Отан» бағыты көшбасшысы «Батыр бабалардан өнеге» атты батырлар жырын жаттатудан жарыстар өткізеді. Ел қорғаған ұлт батырларының, халық қаһармандарының, отаншыл қайраткерлердің, алаш арыстарының т. б. ерлігін өнеге етеді.

«Алпамыс батыр» жырын жаттау.

1. Бейнебаянға түсіріп, Инстаграм әлеуметтік желісінде #Жасұланұйымы, #Өркендеужобасы, #Батырларжыры хэштегтерімен жариялау.
2. «Туған өлке батырлары» тақырыбында жазылған үздік шығарма жұмысын «Отан» бағытының көшбасшысы «Алдаспан» журналына жариялауға жібереді.

3.«Зерде» бағыты

«Зерде» бағыты көшбасшысы «Шешендік өнер» және «Қазақша жыл қайыру» сайысын өткізеді.

Класта қазақ тілі, тарих, математика пәндерінен білім сайысын өткізуге және мектепшілік, қалалық, республикалық олимпиадаларға, білім фестиваліне қатысуға күнделікті дайындалады.

«Аға мектебі» жетекшісі жас түлектерді бейімділігіне қарай мамандық таңдауына және компьютерлік, цифрлық сауаттылықты игеруіне, дамытуына көмектеседі.

Студенттердің еріктілер тобы (волонтерлер) дарындыларды дүниежүзілік олимпиадаларға дайындайды. Үздік оқитын белсенді «Жас ұлан» бірыңғай балалар мен жасөспірімдер ұйымының мүшесі үлгерімі төмен оқушылардың үй тапсырмаларын орындауына көмектеседі, бастауыш класс оқушыларына жан-жақты ағалық көмегін көрсетеді.

1. Класс бойынша қазақ тілі, тарих, математика пәндерінен білім сайысын өткізу,

Фото және бейнебаянға түсіру, (Сценарийін топбасшысы береді).

2. Класс бойынша өткізілген білім сайысының жазбаша нұсқасын «Зерде» бағытының көшбасшысы «Алдаспан» журналына жариялауға жібереді.

4.«Жеті жарғы» бағыты

«Жеті жарғы» бағыты көшбасшысы құқықтық сауаттылықты арттырады. «Әділ билер» кеңесі арқылы қарттар үйі мен балалар үйінің санын азайту. Қыз баланы ел намысындай қорғау. Республикалық ардагерлер кеңесі, Қамқоршылар кеңесі, Әйелдер-қыздар секторымен бірлесіп сыбайлас жемқорлықтың алдын алу үшін кездесулер өткізу, адам және оқушы құқықтарын білу. Кластағы оқушылардың тәртіп мен білімге жауапкершілігін талап ету, қадағалау. Ұстаздардың мәртебесін көтеріп, әлсізге әлімжеттік жасауға тыйым салу.

1.«Тура биде туған жоқ» («Әділ билер» кеңесі арқылы дау-дамайды сотқа жеткізбей реттеу»),

1. Фото және бейнебаянға түсіру, (Сценарийін топбасшысы береді).

2. «Тура биде туған жоқ» тақырыбында өткізілген класс сағатының жазбаша нұсқасын «Жеті Жарғы» бағытының көшбасшысы «Алдаспан» журналына жариялауға жібереді.

5.«Еңбек» бағыты

«Еңбек» бағыты көшбасшысы ұлттық қолөнерді, тағамды, киімді насихаттауды үлгі етеді.

Алаш баласы анасын айырықша ардақтаған. Бала үйде ата-анасына көмектесіп, жастайынан еңбекке, үй шаруасына бейімделіп, жауапкершілікті сезінген. Анасы баласына «жаман болады», «ұят болады», «обал болады» деген тыйым сөздердің мағынасын түсіндіреді.

1.«Шебердің қолы ортақ» (Ұлттық қолөнер байқауы).

Фото және бейнебаянға түсіру, (Сценарийін топбасшысы береді).

2.«Шебердің қолы ортақ»(Ұлттық қолөнер байқауы тақырыбында өткізілген класс сағатының жазбаша нұсқасын «Еңбек» бағытының көшбасшысы «Алдаспан» журналына жариялауға жібереді(Индекс75617).

6. «Салауат» бағыты

«Салауат» бағыты көшбасшысы денсаулық сақтауды, дұрыс тамақтануды, ұлттық спортты дамытуды және этносаралық толеранттылықты нығайтуды жүзеге асырады.

1.Интеллектуалды ойын «Алтын сақа»

Фото және бейнебаянға түсіру, (Сценарийін топбасшысы береді).

2.Жазбаша нұсқасын «Алдаспан» журналына жариялауға жібереді.

7.«Экоәлем» бағыты»

«Экоәлем» бағыты көшбасшысы аулада ағаш отырғызуға, қоршаған ортаны қорғауға, табиғатты аялауға, ауланы, мектепті, ауылды, қаланы таза ұстауға, жасылдандыруға аянбай үлес қосуға жетекшілік етеді. Туған өлке тарихын зерттеп, эссе жазады.

1.«Қоршаған ортаны қорғау, мектеп ауласын таза ұстау» сенбілік өткізу.

Фото және бейнебаянға түсіру, (Сценарийін топбасшысы береді).

2.Туған өлке экологиясы туралы жазылған үздік шығарма жұмысын «Экоәлем» бағытының көшбасшысы «Алдаспан» журналына жариялауға жібереді (Индекс75617).

ҚОРЫТЫНДЫ:

Әр класс топбасшысы өз класында тәлімгер және мектепұланбасының ұйымдастыруымен «Өркендеу» презентациясын өткізеді.

«Әділ билер» кеңесінің мүшелері әділ қазылық жүргізіп 1 – орын, 2 – орын, 3 – орынға лайықты үш жеңімпаз класты анықтайды.

Оқу жылы соңында 1 – орын, 2 – орын, 3 – орынға лайықты үш жеңімпаз кластағы 3 топбасшыны, 3 класс жетекшілерін Алғыс хаттарымен және **3 класс ұжымын «Жас ұлан» бірыңғай балалар мен жасөспірімдер ұйымының 1, 2, 3 – дәрежелі дипломдарымен марапаттайды.**

1 – орын, иемденген көшбасшылар 7 бейнебаянды (сценарийімен) және 7 тәрбие сағатының жазбаша нұсқасын (слайдымен) қосып, сауалнама жүргізіп,

талдау жасап, т.б. жұмыстарын біріктіріп қосады да **«Мектептегі рухани жаңғырудың жемісі»** атты шығатын оқу-әдістемелік кітапшаға мектеп бойынша жауапты қазақ тілі мұғаліміне тапсырады.

3-БӨЛІМ. Класс жетекшінің класс деңгейіндегі жұмысы

Жетекшілер бірлестігі класс жетекшінің класс деңгейіндегі жұмысының дұрыс жүргізілуіне жауапты (*«Өркендеу» жобасының жұмысы әр класста оқу жылы аяғына дейін жүргізіліп, нәтижесі қорытындыланады*).

Класс жетекшісі:

1.«Өркендеу» ұлттық тәрбие мектептерінің (ата, әже, әке, ана, аға, жеңге) класс деңгейіндегі жұмысына көмектеседі;

2. Оқушылардан сайланған көшбасшылардың класс деңгейіндегі жұмысына жетекшілік етеді;

3.«Мінсіз класс моделі» презентациясын өткізеді;

4.Класс жетекші тәрбие сағаттары мен ашық сабақта өткізілетін тақырыптарды класс жоспарына кіргізеді: «Пайда ойлама, ар ойла, Талап қыл артық білуге», «Сәлем – сөздің анасы», «Ата-ананы құрметтеу», «Үлкенге – құрмет, кішіге – ізет», «Ибалы қыз», «Мейірімді әке», «Ата пейілі», «Ақ әже», т), «Ұстаз ұлағаты», «Отбасындағы әке беделі», «Туысқандық қарым-қатынас» т.б. Класс сағаты арқылы ұлттық салт-дәстүрлер дәріптеледі.

Класс жетекшісі, оқушылары, ата-аналары үштік одақ болып, белсенділікпен «Өркендеу» жобасын жүзеге асырып, ағымдағы оқу жылы аяқталғанда жұмыс нәтижесі бойынша **«Класстағы рухани жаңғырудың жемісі»** атты оқу-әдістемелік кітапшаға енгізу үшін:

1-бөліміне ата-аналардан сайланған 6 ұлттық мектеп жетекшілері («Ата мектебі», «Әже мектебі», «Әке мектебі», «Ана мектебі», «Аға мектебі», «Жеңге мектебі») жұмысын;

2-бөліміне оқушылардан сайланған көшбасшылардың класс деңгейіндегі жұмысын;

3-бөліміне класс жетекшісі жұмысын дайындап рухани жаңғыруды жүзеге асырудағы жұмыстарының жетістіктерін, сауалнама нәтижесін, шығармашылық еңбектерін, мақалаларын жинақтап, кітапшаға жауапты кластағы қазақ тілі мұғаліміне тапсырады.

ҚОРЫТЫНДЫ:

«Әділ билер» кеңесінің мүшелері әділ қазылық жүргізіп 1 – орын, 2 – орын, 3 – орынға лайықты үш жеңімпаз класс жетекшіні анықтайды.

Оқу жылы соңында 1 – орын, 2 – орын, 3 – орынға лайықты (барлық класс жетекшілері ішінен) үш жеңімпаз класстың 3 класс жетекшісі және мектеп басшысы мен 2 орынбасары, Жетекшілер бірлестігінен 2 адам **«Рухани жаңғыру» жобалық кеңсесі басшысы мен Білім басқармасы атынан Алғыс хаттарымен марапатталады.**

1 – орын, иемденген класс жетекші жұмыстарын **«Мектептегі рухани жаңғырудың жемісі»** атты шығатын оқу-әдістемелік кітапшаға енгізу үшін, мектеп бойынша жауапты қазақ тілі мұғаліміне тапсырады.

Бұл жоба бойынша түрлі тренингтер, семинарлар, онлайн-шеберлік сағаттары өткізіліп келеді. Бұл іс-шараларға ата-аналар онлайн режимде тікелей қатысып отырады. Сабақтың көркемдігін, мазмұнын, шынайылығын арттырып, балалардың қызығушылығын оятуда «қашықтықтан оқыту» технологиясының пайдасы орасан зор деп санаймыз. Сонымен қатар мектептердің есеп беру жұмыстары да осы технология бойынша жүргізіледі. Осы технология арқылы мектептерде Жобаны жүргізетін ұстаздар шеберліктерімен бөліседі, бағыттарын айқындайды.

Жоба бойынша материалдар қосымшада берілген. (Қосымша 2).

«Жас Ұлан» бірыңғай балалар мен жасөспірімдер ұйымы аға тәлімгер мен класс жетекшінің бірлесіп сабақтан тыс жұмыстар арқылы отбасылық құндылықтарды қалыптастыра алады. Бұл әдіс ауысым алдында немесе салтанатты сап түзеу сәттерін де жүргізіледі. Ең бастысы мектеп жалпы қатысып, классаралық бәсеке туындауы тиіс. Бұл жұмысты аға тәлімгер, класстағы «Жас ұлан» ұйымының белсенділері, класс жетекшілері тартылады (9-кесте). Алдымен әрбір классқа құндылықтар беріледі.

Клас с	Құндылықтар	Класс жетекші	Аға тәлімгер
1	Ынтымақтастық, достық, бауырмалдық	Ауысым алдында	Салтанатты сап түзеуде
2	Сүйіспеншілік. Отанға, адамдарға, отбасыға, табиғатқа, достарға, білімге		
3	Отанға, ата-анаға, үлкендерге, өзіңе, табиғатқа, өзгелерге деген құрмет		
4	Әдептілік. Үйде, мектепте, қонақта, қалада, асханада, көшеде.		
5	Жомарттық, қайырымдылық, кішіпейілділік, қанағат, рақым, қамқорлық		
6	Әділдік, шыншылдық, ақиқат		
7	Адалдық. Қоғамға, досқа, мамандыққа		
8	Денсаулық, тән, жан, табиғат, қоғам тазалығы		
9	Еңбекқорлық, төзімділік, табандылық		
10	Азаттық, Тәуелсіздік, бостандық		
11	Батылдық, жаниқярлық, ерлік, Отан қорғау		

9-кесте – Құндылықтармен мектепшілік жұмыс.

Әрбір класс осы құндылыққа сәйкес тақпақ таңдап оны белсенді оқушының көмегімен жаттайды (10-кесте).

Біз әдепті баламыз, Айтқан тілі аламыз. Үлкендерге жол беріп, Біз ақылды боламыз.	1-сынып.
2-сынып	Атам менің әманда

	<p>Әдепті жан бол деген. Асыл сөзі санамда – Жасы үлкенге жол берем. Алдын орап кішінің, Кесіп өтпей көлденең, Ізетімен кішінің Сәлемдесіп, қол берем</p>
<p>Атам менің әманда Бол дейтұғын тілалғыш. Асыл сөзі санамда – Алып жүрмін кіл алғыс. Үлкеннің де кішінің Айтқан тілін аламын. Істеп бәрін ісінің, Көңілдерін табамын.</p>	3-сынып
4-сынып	<p>Атам менің әманда Әділетті бол деген. Асыл сөзі санамда – Жүрем әділ жолменен. Қалдыратын ұятқа Жалған сөзге төзбеймін. Жеткізетін мұратқа Тек шындықты көздеймін</p>
<p>Атам менің әманда Бол дейтұғын бауырмал. Мынау байтақ ғаламда Қаншама дос, бауыр бар. Ақ, сары деп, қара деп, Бөлуінді білмеймін. Жаралған сол бала боп, Барлығың да бір деймін.</p>	5-сынып
6-сынып	<p>Жасұланды ел танысын, Көтеріңдер оң қолды! (оң қолдарын көтереді) Мың алғысқа дайынсың сен, Көтерейік сол қолды! (сол қолдарын көтереді) Көрсін әлем, есті әлем, Өскелең елдің Жасұланын! (шапалақ)</p>
<p>Қазағымның жерін, елін қорғайтын Жас жеткіншек ұланы бар елі бар Міне осындай егеменді еліміз Кең жазира ұлан байтақ жеріміз</p>	7 класс

Туған елін жерін сүйетін Біз қазақтың ұланымыз еріміз	
8 класс	Мен қазақпын, ұланымын елімнің, Мен қазақпын, тірегімнің жерімнің Ұланымның туын көкке көтерген, Ертеңімін Егеменді елімнің
Ж – жастық жігері жалындаған А – айбынды армандары асқақтап С – салауаттылықты саналарына серік етіп, самұрықтай самғаған Ұ – ұлардай ұзаққа ұшуға ұмтылып, Л – лағылдай лапылдап лаулаған А – ар менен абыройды адал ақтап Н – намысты, нар мінез нағыз – жасұландармыз біз!	9-сынып
10-сынып	Тамырсыздың басы қайда қалмаған?! Төрт анасын сыйламаған халықтың Ешқашанда бақ жұлдызы жанбаған. Қасиетті бұл төрт ана-тағдырыңның тынысы, Төрт ана үшін болған күрес - күрестердің ұлысы.
Ұлы дала – ұлылардың даласы, Өмір сүрген даналардың данасы. Ағайынды алты Алаштың баласы Алтай менен Атыраудың арасы	11-сынып

10-кесте – Класс бойынша берілетін тақпақтар үлгісі.

Бұл тақпақты білім алушылар сап түзеу сәтінде күнделікті жаппай жатқа айтып тұрады. Нәтижесінде санасында берік ұялайды. Бұл тақпақтар үлгі ретінде берілді, оны әр тоқсанда ауыстыруға болады. Осындай әдіспен, құндылықтарды әрбір тоқсанда өзгертіп отыруға болады. Бір класс оқу жылында 4 құндылықты жаттаған болса, 11 жылда кемінде 30 құндылықты санасына тоқып шығады.

Қоғамның негізін қалайтын отбасы болғандықтан, жастар мен балалар тәрбиесіне әкенің үлесін күшейтуді уақыт талап етіп отыр. Абыройлы міндетті атқаратын «Өркендеу» пилоттық жобасынан басқа да ұйымдар бар. Бұл ұйымдар мемелкеттік емес ұйымдар қатарында. Білім беру ұйымдарымен бірлесе отырып отбасылық тәрбие мәселесін жүзеге асырады.

«Әкелер кеңесі». Жастар мен балалар тәрбиесіне әкенің үлесін күшейту мақсатындағы еліміздегі жалпы білім беретін орта мектептерде «Әкелер кеңесі»

ұйымдастырлған. Әкелер кеңесі қызметі Қазақстан Республикасының заңдары мен нормативті-құқықтық актілерімен іске асады [43]. (Қосымша 3).

«Ата-аналар мектебі». Елімізде «Әкелер мектебінен» бөлек «Ата-аналар мектебі» құрылған. Zhastar.KZ жобасы шеңберіндегі «Ата-аналар мектебі» мақсаты: ата-аналарды арнайы білім беруді қажет ететін балаларға арналған мемлекет тарапынан болатын қолдау түрлері туралы ақпарат, баланы үй жағдайында дұрыс дамыту мәселелері, отбасындағы кризистік және материалдық мәселелердің шешімдері жайлы кеңес беру болып табылады.

Тәрбие жұмысына техникалық қызметкерлердің атсалысуы. Бұл жұмысқа мектеп әкімшілігі бастамашыл болуы тиіс. Оның алғашқы қадамы мектеп қабырғасына техникалық қызметкерлердің суреті қойылған стенд жасаймыз. Екіншісі, мектеп директоры мен тәрбие ісінің меңгерушісі әрбір қызметкерлерді класқа ертіп әкеліп білім алушылармен таныстырғаны зор ықпалы тигізеді. Таныстыруда мәтін мазмұны мынау; – Қымбатты балалар, бұл еден жуушы Ажар апай!. Мектебіміздің жарқырап тұрғаны осы апаның еңбегінің арқасы. Ол мектепке ерте келіп, біз келгенше жарқыратып жуып қояды. Сол үшін рахмет айтып, үнемі амандасып жүретін болайық! –деп балаларға құрмет көрсетудің себебін түсіндіреді. Барлық техникалық қызметкерлер осылай таныстырылуы керек. Оқу жылының басында жүргізілетін бұл шара мектепте балаларды жалпыадамзаттық құрмет құндылығын қалыптастыруға ықпалы зор.

Мемлекет басшысы биылғы жылды **«Волонтерлер жылы»** деп жариялады. Осыған байланысты елімізде еріктілер қозғалысы кең қанат жайды. Әр түрлі іс-шаралар өткізіліп жатыр. Ата-ана мен баланың қатынасына, ынтымағына ықпал ететін шаралар ұйымдастырылуда. Осы мақсатта көптеген тәрбиенің тиімді тәсілдері жүзеге асырып келеді. Олардың қатарына жатады:

1. «Менің әкем – волонтер» еріктілер қозғалысын ұйымдастыру.
2. Мектептегі техникалық қызметкерлерді тәрбие жұмысына араластыру.

Қаңтар айында қардың қалың түсуі мен коммуналдық қызмет жұмысшыларына қолдау көрсетуге байланысты «Біз біргеміз» және «Менің әкем волонтер» қалалық челленджі бастау алды.

Аталмыш челленджге елордалық білім беру мекемелерінің ерікті әкелері мен балалары қатыса алады. Қазіргі таңда 40-тан астам білім мекемесі қайырымдылыққа бағытталған бұл челленджге қатысуға ниет білдіріп отыр. Бұл іс-шара ақпан мен сәуір айлары аралығында жүзеге асатын болады. Челленджге қатысушылар өздері жасаған бір қайырымды істі бейнекамераға түсіріп, инстаграмм ғаламтор желісіне ортақ хэштегпен салды. #Бізбіргеміз!, #МеніңӘкемВолонтер #ОтбасыТірегіӘке хэштегтерін белгілеу арқылы барлық челлендж қатысушылары белгілі болады. Бұл челленджге ел Президенті қолдау көрсетіп, алғысын айтты.

Нұр-Сұлтан қаласындағы Махамбет Өтеміс атындағы оқушылар сарайына келуші оқушылардың әкелеріне «Әкем-Құтқарушы», «Әкем-батыр»,

«Папа-продюсер, «Әкем-Отан қорғаушы» номинациялары жыл сайын табысталып тұрады. Бұл баланың әкеге деген құрметін арттыра түсетіні рас.

«**BILIM FOUNDATION**» қоғамдық қоры [44].

Жоба мектептер мен колледждерде оқитын жастарда салауатты өмір салтын қалыптастыру мен әлеуметтік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

– Бұл мақсатқа жетуде жоба оқушыларға арналған мультимедиялық материалдар ұсынады және ата-аналарға маңызды ұсынымдар мен кеңестер береді;

– Психолог, жалпы тәжірибе дәрігерлері мен психиатрия саласының дәрігерлерін оқытады;

– БАҚ және құқық қорғау органдарының өкілдерімен бірігіп қызмет жасайды.

Қоғамдық қордың интернет порталында білім алушыларға, ата-аналарға, ұстаздарға арналған мультимедиялық материалдар берілген.

Білім алушыларға. Порталда білім алушыларға мультимедиялық материалдар берілген. Бұл материалдар жастардың өзін еркін араласу, салауатты өмір салтын ұстану және қиын жағдайларда өзін қорғау дағдыларын қалыптастыруға көмектеседі. Сондай-ақ, берілген материалдар мамандық таңдауда да жол сілтейтін көмекші құрал бола алады.

Порталдағы мультимедиялық материалдар тақырыптары:

- Біз неге ашуланамыз?
- Жасөспірімдердің ересектерге арналған мессенджі.
- Өз көңіл күйінді қалай басқаруға болады?
- Отбасы. Отбасыңды құруға дайынсың ба?
- Ерте жүктіліктің жасырын жақтарын білесіз бе?

Ата-аналарға. Бұл жоба ата-аналарға балалармен жақсы қарым-қатынас орнату және балаларының бойында өмірлік маңызы бар дағдыларды дамыту үшін жаңа білім алуға көмектеседі.

Сұхбаттар, әкімшілік қолдауымен әзірленген әртүрлі тақырыптардағы бейнебаяндар орналастырылған.

- «Сіздің балаңыз үшін мамандықты кім таңдайды?»;
- «Өмір сақшылары»;
- «Балаларымызды қорғайық!»;
- «Мен бәрін жеңемін»;
- «Ұялы телефонға тәуелділік»;
- «Дабыл»;
- «Балаңды қаншалықты жақсы білесің?»;
- «Перфекционизм»;
- «Өзін-өзі бағалау»;
- «Әлеуметтік үрей»;
- «Сен агрессияны қалай жеңесің?»;
- «Буллинг», «кибербуллинг», «ашу», «кәсіптік бағдар беру», «депрессия» т.б.

Сайт беттерінде бала тәрбиесі туралы материалдар орналастырылған.

Ұстаздарға. Бұл бөлімде ұстаздар білім алушылардағы эмоциялық өзгерістерді дер кезінде байқап, жағымсыз салдардың алдын алуға мүмкіндік беретін материалдармен таныса алады.

Бұл материалдар жастардың өзін еркін араласу, салауатты өмір салтын ұстану және қиын жағдайларда өзін қорғау дағдыларын қалыптастыруға көмектеседі. Сондай-ақ, берілген материалдар мамандық таңдауда да жол сілтейтін көмекші құрал бола алады.

- «Жыл отбасы» конкурсы, «Үздік отбасылық альбом» шығармашылық жұмыстар фестивалі т.б.;

- «Ұл мен қыз – ұлт намысы» диспуттар, дебаттар, әңгімелер, лекциялар;

- «Болашаққа көзқарас» білім алушының болашаққа хат жазу акциясы;

- қылмыстың алдын алу үшін «Сенім» қоғамдық қабылдау ұйымдастыру.

«Тәрбие және білім» кіші бағдарламасы бойынша республикалық «Отбасы әлемі» жобасы жолға қойылған. Нәтижесінде өңірлерде отбасылық аула клубтары ашылды. Аймақтарда «Жыл отбасы», «Тілге бай отбасы», «Шығармашыл отбасы», «Спортшы және дені сау отбасы», «Сазды жанұя», «Интеллектуальды отбасы», «Оқымысты отбасы», «Саяхатшы отбасы» конкурстары өткізіліп жеңімпаздары анықталды. Бұл конкурстар отбасы мүшелерін ынтымақ, ауызбіршілікке тәрбиелеп, өнерін шындайды.

Өмірінің жалғасы баласының керемет ғалым болмаса да, тәрбиелі, үлгілі, ақылды, кішіпейіл, бауырмал, мейірімді болып өсуін ата-ана қадағалайды. «Тәрбие басы тал бесік», «Ұяда не көрсең, ұшқанда соны ілерсің» деп айтылған дана сөздер текке айтылмаса керек. Баланы тәрбиелеуде ата-ананың бір-біріне деген қарым-қатынасы, қалай сөйлесетіндігі, туған-туыспен, көрші-көлеммен қалай араласатындығы, келген қонақты қалай сыйлайтыны, тіпті ұсақ-түйек болса да қалай тамақтанатыны, дастархан басындағы әдептілігі, қалай киінетіні бұның барлығы балаға әсер етеді. Бала үлкенге қарап өседі.

Қазіргі уақытта бала тәрбиесінің табысты болуы ата-аналардың тәжірибесіне, кәсіби шеберлігіне, ынтымақтастығына, отбасы мүшелерінің өзара қарым-қатынасына, көзқарастарының және мақсаттарының бірлігіне байланысты. Ол үшін ата-аналар күнделікті өмірде балаларының мінез-құлқына, қажетті қасиеттердің қалыптасуына назар аударуды, тәрбие үрдісінде теріс қылықтарды болдырмауды ойластыруы шарт. Отбасында тәрбие ісімен айналысу үшін, ең алдымен ата-ана өз өмірін, өз ісін дұрыс ұйымдастыра білуі қажет.

Бүгінгі оқушы мемлекетіміздің ертеңгі үлкен азаматы, кәсіп иесі. Сондықтан да бала тәрбиесіне асқан жауапкершілікпен қарап, жас ұрпақты назардан тыс қалдырмаған жөн.

Қорытынды

Жаһандану жағдайындағы елімізде қоғамдық санамыз сілкініске түсті. Тұрмысымызға дендеп енген технологиялық жаңалықтар адами капиталды арттырудың уақыт талабы екенін көрсетті. Терең білім – жарқын болашақ кепілі саналатын заманда тәрбиенің де алатын орны ерекше. Әлімсақтан данагөй бабаларымыз тәрбие мен білімнің егіз екенін ұқтырып кеткен. Әбу Насыр Әл-Фарабидің «Адамға ең бірінші білім емес, тәрбие керек. Тәрбиесіз берген білім адамзаттың қас жауы» дегені тасқа басқан таңбадай мазмұнын жоғалтқан емес.

Ұсынымдаманың алғашқы бөлімінде адам баласының бойына біткен құндылықтар және оның тарихы баяндалады. Антикалық заманнан бастау алатын құндылықтар тарихы ұлы ақын Абай мен ойшыл Шәкәріммен ширатыла түседі.

«Әр елдің салты басқа, иттері қара қасқа» дегендей дүние жүзі халықтарының бала тәрбиесін тереңнен үніліп зерделедік. Шетелдің отбасындағы бала тәрбиесін екшей отырып, әлемге ортақ құндылықтарды анықтадық.

Екінші бөлімде ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар көрсетіледі. Олардан отбасылық құндылықтарға қатыстысын жеке топтастырады. Анықталған 21 отбасылық құндылықтардың қасиетіне қысқаша анықтама берілді. Ұлы Абайдың «толық адам» тұжырымын талқылап, оны қалыптастырушы құндылықтары жан-жақты ашып айтылады.

Үшінші бөлімде отбасы тәрбиесі, бала құқығы, ата-ана жауапкершілігі туралы ҚР заңдарының жекелеген баптарына тоқталады. Оқу бағдарламаларындағы пәндер бойынша отбасылық құқық, құндылықтар, бала тәрбиесін қамтыған тақырыптар көрсетіледі.

Қазақстан Республикасының «Қоғамдық кеңестер туралы» Заңға сәйкес атқаратын қызметі отбасылық тәрбиені қамтитын қозғалыстар, бірлестіктер, одақтар, институт, ұйымдар тізімі беріліп, олардың қызметінен қысқаша мәліметтер берілген.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2019 жылы 15 сәуірдегі №145 бұйрығымен «Рухани Жаңғыру» бағдарламасын іске асыру жағдайындағы Тәрбиенің тұжырымдамалық негіздерінің төртінші бағыты «Отбасы тәрбиесін» жүзеге асыру механизмдерін толық орындаудың жолдары қарастырылады.

«Адамның адамшылығы – ақыл, ғылым, жақсы ата, жақсы ана, жақсы құрбы, жақсы ұстаздан болады» деп ұлы Абай сөзі өз биігінде тұр. Қосымша бөлімінде білім беру ұйымдарында отбасылық құндылықтарды қалыптастырудың тың әдіс-тәсілдері берілген.

Бұл әдістемелік ұсынымның ата-ана, мектеп және педагогтарға берері мол.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Н.Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласы. 12 сәуір, 2017жыл. <http://www.akorda.kz/ru>.
2. Н.Ә. Назарбаевтың «Ұлы даланың жеті қыры» мақаласы. 21 қараша 2018 жыл. <http://www.akorda.kz/ru>.
3. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Абай және ХХІ ғасырдағы Қазақстан» мақаласы. 9 қаңтар, 2020 жыл <http://www.akorda.kz/ru>.
4. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 27 желтоқсандағы №988 қаулысымен бекітілді.
5. Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқын Отбасы күнімен құттықтауы. 8 қыркүйек 2013 жыл. <http://www.akorda.kz/ru>.
6. «Рухани Жаңғыру» бағдарламасын іске асыру жағдайындағы Тәрбиенің тұжырымдамалық негіздері. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2019 жылы 15 сәуірдегі №145 бұйрығымен бекітілді.
7. Личность. Ценности. Изменяющийся мир / Под ред. Ю. Н. Кулюткина. СПб.: ИОВ РАО, 1998.
8. Ушинский К.Д. Избранные педагогические произведения. – М., Просвещение, 1968, с.371.
9. [Выготский Л.С.: Собрание сочинений. - М.: Педагогика, 1983](#)
10. Боярчук Ю.В. Воспитательная работа в японской школе //Педагогика, №8, 1999. С. 85.
11. Крнета Н. Формы обращения в японской семье. Сайт Института стран Азии и Африки при МГУ [Электронный ресурс]// URL. http://www.komi.com/japanese/from_int/family.htm
12. https://knigarazuma.ru/article/yaponskoe_vospitanie
13. Ключарева О. Японская ячейка общества [Электронный ресурс]// URL. <http://olga-asia.ucoz.ru/publ/71-1-0-57>
14. https://www.researchgate.net/publication/331116581_The_Character_Formation_of_Children_in_Japan_A_Study_of_Japanese_Children_Textbook_on_Moral_Education_Doutoku
15. Куликова Т. А/ Семейная педагогика и домашнее воспитание: Учебник для студ. сред. пед. учеб. заведений. - 2-е изд., испр. и доп. - М.: Издательский центр «Академия», 2000. - 232 с.
16. <https://interesnoznat.com/kak/kak-vospityvayut-detej-v-ssha.html>
17. <https://byharest.ru/chto-znachit-shvedskaya-semya-semya-v-shvecii>
18. Овчинникова С.В. Особенности обычаев и традиций в Великобритании // Молодежный научный форум: Гуманитарные науки: электр. сб. ст. по мат. XVIII междунар. студ. науч.-практ. конф. № 11(17). URL: [https://nauchforum.ru/archive/MNF_humanities/11\(17\)](https://nauchforum.ru/archive/MNF_humanities/11(17))
19. <https://psibook.com/sociology/traditsii-semejnogo-vospitaniya-v-kitae.html>
20. <http://voeto.ru/nuda/osobennosti-semejnogo-vospitaniya-vo-francii/main.html>
21. <https://leksii.org/14-35401.html>

22. https://www.molomo.ru/inquiry/family_canada.html
23. https://cpm.kz/ru/portal/blogs/?page=post&blog=Alimov_Ashat&post_id=
24. Әлем елдеріндегі бала тәрбиесі. <https://massaget.kz/kyizdarga/shayra/38693/>
25. Психолого-педагогические основы духовно-нравственного развития личности в этнокультурном пространстве. Науч.изд/под ред. Ж.О.Жилбаева.- Астана: Фолиант,2014,-252 стр.
26. Ұлттық құндылығын сақтай алмаған елдің ертеңі не болмақ? <https://adyrna.kz/post/25632>
27. «Ұлттық салт-дәстүрлер мен халықтың менталитетін ескере отырып, отбасылық тәрбие» республикалық әдістемесі. ҰБА. Нұр-Сұлтан, 2019 ж.
28. https://alashainasy.kz/til_tas_jarady/bzden-bayagy-i-darkandyik-kendk-ashyiktyik-degen-kasietter-ketkel-kashan-112812/
29. http://bilimdiler.kz/oyin_sayk/kizikti/2597-zhaksy-korshi-tynysyn.html -
30. <http://www.ozin-oz-i-tanu.kz/>
31. <https://ruh.kz/kz/news/qursaq-shashu-toiynyn-mani-nede/>
32. Жеті атаңды білесің бе?. <https://sputniknews.kz/multimedia/Zheti-ata.html>
33. Қазақ баласын үш-ақ ауыз сөзбен тәрбиелеген... <http://tattialma.kz/post/view?>
34. <https://kk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B8%D0%B5>
35. kazislam.kz <https://kazislam.kz/eislam-175/?lang=ru>
36. 2019-2020 оқу жылында Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарында оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы: Әдістемелік нұсқау хат. – Нұр-Сұлтан: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2019. – 440 б.
37. Н.Ә.Назарбаевтың 2013 жылы 8 қыркүйекте алғаш рет өткізілген «Отбасы күні» атты мерекесінде сөйленген сөзі. <http://www.akorda.kz/ru>.
38. http://www.ekbgo.gov.kz/index.php?site_id=55&mod_id=4&modact=view&item_id=7469
39. Ата-аналармен жұмысты ұйымдастыру түрлері. <http://zkoipk.kz/ru/c3/449-conf.html>
40. Қасым-Жомарт Тоқаев волонтерлік жұмыстардың негізгі бағыттарын атады. <https://www.inform.kz/kz/kasym-zhomart-tokaev-volonterlik-zhumystardyn-negizgi-bagyttaryn-atady>
41. Жалпы орта білім берудің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламалары – ҰБА
42. Бастауыш білім берудің жаңартылған мазмұндағы оқу бағдарламасы-ҰБА
43. <https://infourok.ru/keler-keesini-is-sharalar-zhospari-651263.html>
44. <https://zhastar.org/>

Қосымша 1

Келісім шартта Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңының ережелерін, «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» Заңдарын, «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» кодексіне және мектеп жарғысының 9- бабының 1 тармағына сәйкес құрылады.

Ата-анамен келісімшарт

Орта мектебі мен _____ ата-ана арасында келісімшарт.

1. Келісімшарт тараулары

1.1 Келісімшарт мекеме директоры мен оқушылардың ата-анасы арасында жасалды.

1.2 Келісімшарттағы шарттарды орындауға екі жақ міндетті.

2. Оқушыларды қабылдау

2.1 Орта мектебіне оқушы ата-аналардың өтініші бойынша қабылдау комиссиясы арқылы қабылданады /күні, айы, жылы/

2.2 Оқушы _____ қабылданды.

(Аты-жөні, туған жылы, айы)

2.3 Сабақта болатын уақыты 08:00-ден 14:15 – ге дейін 13:30-ден 19:30- ға дейін

2.4 Демалыс күндері: сенбі, жексенбі

Ата-ананың құқықтары мен міндеттері

Оқушының ата-анасы құқықты:

- оқушы туралы кез келген мәліметті алуға, пән мұғалімдері мен психологтан жеке кеңес алуға;

- мұғалім келісімімен сабаққа қатысуға, сабақтың қорытындысын талдауға;

- мектептегі кез келген шараларға қатысуға;

- мектептегі өз баласының мүддесін қорғауға;

- оқу-тәрбие жұмыстарының сапасын талап етуге;

- бала денсаулығына келтірілген зияндықтардың орнын толтыруды талап етуге;

- жұмсалған шығындардың есебін талап етуге.

Оқушы ата-анасын

- мектеп пен ата-ана арасында жасалған келісім - шартты орындауға;

- мектептің Жарғы талаптарын орындауға;

- мектептің материалдық базасын кеңейту мен ұйымдастыруда өз мүмкіншіліктерінше қатысуға;

- мектеп басшыларының өтініші бойынша мектептегі үлкен шараларды өткізу кезінде қоғамдық тәртіпті сақтауға қатысуға;

Мектеп тарапынан ата-анаға қойылатын талаптар

1. Баланың ар-намысын құрметтей отырып, өзін кез келген жағдайда лайықты ұстау.

2. Баланың оқуға арналған уақытты толық пайдалануға, өзінің білім аясын кеңейтуге, ынтамен жұмыс істеуге, сабаққа жүйелі түрде дайындалуға, класстан және мектептен тыс шараларға қатысуға жағдай жасау.

3. Міндетті түрде ата-аналар жиналысынан қалмау, баланың сабақ үлгерімін қадағалау.

4. Мінез-құлық ережелерін сақтау:

басқа адамның ар-намысын қадірлеу, құқық бұзушылыққа жол бермеу; баланың денсаулығы мен өмірінің қауіпсіздігі туралы қам жеу.

6. Ата-ана тарапынан салауатты өмір салтын сақтау (темекі шекпеу, ішімдік пайдаланбау, нашакорлықпен күресу).

7. Оқушыны сабаққа уақытында таза және ұқыпты мектеп формасымен жіберу (балалардың шаш қойысын ескеру), сабақтан кейін қарсылап алу.

8. Сабаққа кедергі жасайтын түрлі техникалық құралдар (ұялы телефон, аудио - видеоплеер) әкелуге тыйым салу.

9. Өндірістік және қоғамдық пайдалы еңбекке белсенділікпен қатысуға жағдай жасау.

10. Сабақтан тыс уақытта ата-аналар баланың тәртібіне жауап береді;

11. Баланың кешкі сағат 10⁰⁰-ден кейін көшеде жүруіне тыйым салынады;

12. Баланы дүкенге темекі, алкогольді ішімдіктерге жұмсауға тыйым салынады;

14. Отбасындағы ұл-қыздың тәрбиесіне, жыныстық тәрбиесіне (әсіресе қыз бала тәрбиесіне) қатты көңіл бөлу;

15. Заман талабына сай өзінің діни білімін көтеріп, балаға дұрыс бағыт беру.

16. Егер бала тарапынан әдеттен тыс іс-әрекеттер байқалса, мектепке шұғыл хабарлау.

19. Бірнеше рет мектеп Жарғысын бұзған, жасы 15-ке толған оқушы мектеп Кеңесінің шешімімен мектептен шығарылады..

Мектеп оқушыларының құқықтары мен міндеттері

Оқушының құқығы

- Жарғыда кепілдік берілген, мемлекеттік стандартқа сай деңгейде білім алу;

- оқу үрдісі барысында лаборатория, кабинет, аудитория, кітапхана, есептеу техникасы, асхана, медициналық кабинет қызметтерін пайдалану;

- өздерінің класс бөлмелерін сақтау және оқу-тәрбие үрдісінің сапасына қатысты өз пікірін білдіру;

- мектеп бітірген соң білімін жоғарғы оқу орындарында жалғастыру;

- оқушыларды қоғамдық, қоғамдық-саяси ұйымдар, қозғалыстар мен партиялар лажсыз кіргізуге, сондай-ақ бұл ұйымдардың қызметіне қатысуға жол берілмейді. Мектеп білім беру саласында мемлекеттік саясат принциптерін сақтайды, діни және ақсүйектілік білімге бөлінбейді.

Оқушының міндеті

- Білім бағдарламалары мен жоспарларында қарастырылған барлық тапсырмалар түрлерін бекітілген мерзімде орындау;

- Өзінің мәдени деңгейін жүйелі көтеруге, мектеп формасын сақтауға;

- Әрқашан мектеп ұжымының игілігіне үлес қосу, мектеп намысын, беделін қорғап, оның дәстүрлерін жалғастыру;

- Мұғалімдер мен мектептің басқа қызметкерлерін қадір тұту, мектеп директорының, мұғалімдердің, педагогикалық ұжымның нұсқаулары мен бұйрықтарына, сондай-ақ класс жетекшісінің нұсқаулары мен мектептің кадрларына бағыну.

- Мінез-құлық ережелерін сақтау:

үлкендерді құрметтеу;

басқа адамның ар-намысын қадірлеу, құқық бұзушылыққа жол бермеу;

өзінің және жолдастарының денсаулығы мен өмірінің қауіпсіздігі туралы қам жеу.

- Мектеп оқушыларына темекі тартуға, ішімдік ішуге, нашақорлықпен айналысуға тыйым салынады. Оқушы әрдайым таза және ұқыпты болып жүреді.

- Сабакқа кедергі жасайтын түрлі техникалық құралдарды (ұялы телефон, аудио, видеоплеер) әкелуге тыйым салынады.

- Мектеп ғимараты мен оның аумағын үнемі тазалықта ұстау;

- Өндірістік және қоғамдық пайдалы еңбекке белсенділікпен қатысу;

- Үлкенге – құрмет, кішіге – ізет таныту, мұғалімдер мен ата-аналардың заңды талаптарын орындау.

Мектеп тарапынан ішкі тәртіп ережелерін сақтауға қойылатын талаптар.

- Осы Жарғының талаптарын, оқушылар ережелері мен басқа да мектептің локальдық актілерін сақтау

- Заңға қарсы әрекеттер, Жарғыны өрескел, бірнеше қайтара бұзушылықты жасағаны үшін мектеп Кеңесінің шешімімен педагогикалық ықпал жасаудың ең соңғы шарасы – жасы он алтыға толмаған оқушыларды мектептен шығару қолданылады.

Білім беру ұйымдарында «Өркендеу» жобасын жүзеге асыру жұмысы

Білім беру ұйымдарындағы «Өркендеу» жобасының класс бойынша жоспары

Білім алушылардың класс бойынша жұмысы				
№	Іс-шара атауы	Өтетін орны	Мерзімі	Жауапты
1	Руханият бағыты, Зерде бағыты «Жеті атасын білген ұл, Жеті жұрттың қамын жер!» /шежіретану/			
2	Отан бағыты, Жеті жарғы бағыты «Тура биде туған жоқ»			
3	Салауат бағыты, Еңбек бағыты, Экология бағыты Интеллектуалды ойын: «Алтын сақа»			
Ұлттық тәрбие мектептерінің класс бойынша жұмысы				
№	Іс-шара атауы	Өтетін орны	Мерзімі	Жауапты
1	«Әже мектебі» «Ана мектебі» «Шебердің қолы ортақ» Ұлттық колөнер байқауы			
2	«Аға мектебі» «Жеңге мектебі» «Сіздей болсақ деп едік». Кездесу сабақ			
3	«Ата мектебі», «Әке мектебі» Дөңгелек үстел: «Ұрпақ тазалығы мен қан тазалығын сақтау»			

Класс жетекшілердің класс бойынша жұмысы				
№	Іс-шара атауы	Өтетін орны	Мерзімі	Жауапты
1	«Мінсіз класс моделі» /презентация/			
2	Класс сағаты: «Бозбала мен бойжеткен тәрбиесі»			
3	«Пайда ойлама, ар ойла, Талап қыл артық білуге»			

«Өркендеу» жобасының мектеп деңгейіндегі жоспары

Мектептер деңгейіндегі жұмыс				
№	Іс-шара атауы	Өтетін орны	Мерзімі	Жауаптылар
1	Қалалық семинар: «Алтын ордаға – 750 жыл»			
2	Рухани жаңғыруды жүзеге асырушы «Өркендеу» жобасының презентациясы			
3	«Әже мектебі», «Ана мектебі» Қалалық семинар: «Ұрпақ тәрбиесі – ұлт болашағы»			
4	«Ата мектебі», «Әке мектебі» Қалалық семинар: «Бабалар мұрасы – ұрпаққа өсиет» Абай Құнанбайұлына – 175жыл			
5	«Аға мектебі», «Жеңге мектебі» Қалалық семинар: «Әке – отбасы тірегі»			
6	Қорытындылау. Оқу- әдістемелік құрал шығару			

«Өркендеу» пилоттық жобасы бойынша семинар жұмысы

Алматы облысы, Еңбекшіқазақ ауданының орта мектептерінде «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» тұжырымдамалық мақала негізінде жасалған жас ұрпақтың бойында отбасы құндылықтарын қалыптастыру мен дамытуға бағытталған «Өркендеу» жобасы аясында семинар өткізілді.

Семинар мақсаты: Бала тәрбиесіндегі ата-ананың алатын орнының ерекше екендігін түсіндіру. Жанұядағы ата-ана және бала арасындағы қарым-қатынасты нығайту. Ата-анаға деген бала махаббатын ояту. Мектеп, ұстаз, ата-ана бірлігін нығайту. Отбасы мүшелері арасындағы бауырмалдық, қайырымдылық, достық, қарым - қатынасты қалыптастыру, үлкенді сыйлауға, сыпайы, ілтипатты болуға тәрбиелеу.

Семинар барысында аудан мектептерінің педагог-ұйымдастырушылары мен класс жетекшілері семинар коучинг, шеберлік сағаты, класс сағаты, тәрбие сағатын өткізді. Үздік деп танылған ұстаздар арнайы номинация иесі атанды. Ұрпаққа ұлттық құндылықты сіңіруде іс-шараның маңызы зор болды. Назарларыңызға семинар сабақтарын ұсынып отырмыз.

Мектептің химия және өзін-өзі тану пәні мұғалімдерінің «Әкешім – асқар тауым» тақырыбымен кіріктірілген сабағы.

Күні	«Қ.Орымбетов атындағы орта мектеп» КММ
Мұғалімнің аты-жөні:	Нуркиясова Эльмира, Алимжанова Бану
Сабақтың тақырыбы:	«Әкешім – асқар тауым»

Осы сабақта қол жеткізілетін оқу мақсаттары	Жанұядағы әке мен бала арасындағы қарым қатынасты нығайту. Ұлттық салт-дәстүрімізге байланысты әке орнының ерекше екендігін ұғындыру. Әкеге деген бала махаббатын ояту.	
Бағалау критерийі	- қоғамдағы әкенің рөлін білу; - үлкендерді мұқият тыңдау, сыйлау, адамгершілікке тәрбиелеу; - әкеге деген сүйіспеншілік сезімін нығайту;	
Құндылықтарға баулу	Өзара бірін-бірі сыйлау; Адамгершілікке баулу;	
Пәнаралық байланыс	Әдебиет, тарих, өзін-өзі тану, музыка	
Сабақтың барысы		
Сабақтың кезеңдері	Сабақтағы жоспарланған жаттығу түрлері	Ресурстар
Сабақтың басы 3-5 мин	<p>Ұйымдастыру кезеңі.</p> <p>Армысыздар, аяулы ұстаздар, қадірменді қонақтар, сүйікті шәкірттер! Ежелден қалыптасқан – «Әке-отбасының пірі», Әке-үй ішінің тірегі, баласының жүрегі деген дана халқымыз. Мұндағы әр айтылған сөздің мағынасы өте терең. Өйткені әр шаңырақта әкенің алатын орны ерекше. Ендеше, бүгінгі «Әкешім - асқар тауым» атты өнеге сабағымызда әке туралы ой қозғалады.</p> <p>-Ендеше мына бейнероликке назар аударыңыздар?</p> <p>I. «Әке деген кім?» бейнеролик көрсету.</p> <p>1. Осы ұғымға тағы қандай ой қосар едіңіздер?</p>	Үлестірме қағаздар
Сабақтың ортасы 10 мин	<p>I-топ: «Әке» кластер, әке сөзіне кластер құрады.</p> <div style="text-align: center;"> </div> <p>II-топ: «Әкеге парыз» әке алдындағы міндеттері туралы айтады.</p> <p>Әке алдындағы міндеттер: тілін алу, сөзін тыңдау, ізет көрсету, әдеп сақтау, парыздар: балалық міндеттерді орындауды дәстүрге айналдырып, әкеңе көмекші, демеуші, сүйеуші болып, оны әрқашан да қуанышқа бөлеп отыру; кәметке жеткен соң, әкеге біржола қызмет көрсетіп, оның қартайған шағында асыраушысы болу, әкенің әкелік еңбегін өтеу.</p> <p>III-топ: «Әкеге хат»</p> <p>Мысалы: «Әке - асқар тау, ана қайнар бұлақ, бала жағасындағы құрақ» дегендей «Әке» деген сөз қандай жақын, қандай ыстық десеңші!. Өмірде әкесін жақсы көрмейтін бала жоқ шығар, өйткені бала үшін әкенің орны бөлек қой. Менің өмірдегі қымбат, ең қымбат адамым ол - сіз менің сүйікті әкешім. Сіз менің кішкентайдан ақылшым, қамқоршым болдыңыз. Мен сізден көп тәрбие алдым. Сіздің бақытты аман - сау болуыңызды тілеймін.</p> <p>II. Домбырашылардың орындауында әкелерге арнап, «Балбырауын» күйін орындалады.</p>	

Көрініс:

Еркін: Маған әкем ұялы телефон сатып әперді.

Саят: Кәне, көрсетші? Өте әдемі екен. Бірақ менің әкем ең алдымен сабақты жақсы оқы, білім ал. Өскен соң еңбек етіп, қымбат телефонды өзің аласың деген.

Еркін: Ой, сен де сабақ – сабақ дейсің де жүресің. Маған әкем ақшаң болса бәрін сатып алуға болады деген болатын.

«Ситуациялық сұрақтар»

Келесі бөліміміз ата-ана мен оқушы арасындағы қарым-қатынасқа арналған жағдайларға беріледі. Ортаға оқушыларды шақырамыз. Ата-аналардың сол сәттегі әрекеті тыңдалады.

1-оқушы: Әкешім, мен бүгін сабаққа бармай-ақ қояйыншы, үйге берілген өлеңді жаттаған жоқпын, текке «2» алып қалармын.

Апайға телефон соғып «Аурып жатыр» деп айта салыңызшы.

2-оқушы: Әке, бүгін менің атымды линейкада атап ортаға шақырды, себебі сабаққа кешігіп келгенімді кезекшілер жазып алыпты.

3-оқушы: Әке, мен бүгін мектепте жарысқа қатысып мақтау қағазын алдым.

Сізсіз әке - ең ақылды, ең шыншыл,

Сізсіз әке - ең жақыным, ең сыршыл.

Шуақ шашқан қашанда асыл жүрегің,

Жанымдасың, қамқорымсың білемін.

Қабыл алғын бала – жүрек тілегін...дей келе оқушылардың өлең шумақтарына кезек берейік!

Әке туралы Монолог (Фондық әуен «Күй»)

Әкедей тірек табылмас,
 Әкесіз жүрек қағылмас.
 Асқар тауың тұрмаса,
 Жанымның шамы жағылмас.
 Әкемен өмір мәндірек,
 Әкемен жатар ән түлеп.
 Әкеге деген сағыныш
 Айтар ем, қалар мәңгі деп.
 Перзентін сүйген әкелер,
 Аялап мәңгі мәпелер.
 Әке деген сұрасаң,
 Аспаннан айды әперер.
 Әкелер сенім тірегі,
 Ананың сүйген жүрегі.
 Қосылса екі құдірет
 Орындалған тілегі.

Әкемен күнің жарық қой,
 Әкелер деген алып қой.
 Дүниеге келіп қуантсаң,
 Жасайды саған анық той.
 Әкенің сөзі оқ деген,
 Әкеден асқар жоқ деген.
 Қарайып жүрсе қасыңда,
 Уайым қайғы жоқ деген.
 Әкемен басың жоғары,
 Әкемен орның толады.
 Әкесі сүйген баласы,
 Мәңгі бірге болады.
 Аман болсын асқарың,
 Өтер өмір қас қағым.
 Тіршілік тілі әкелер,
 Қадірлей біл жастарым.

Жүргізуші:

Әкелерім бақытымсың, барымсың

Тірегімсің, сүйенішім, бағымсың

Жалғасындай әкелердің балалар,

Жақсы атымен бар әлемге танылсын – деген тілекпен

кейшімізді аяқтай отырып, келіп ой бөліскен әкелерімізге алғысымызды айтамыз.

Оқушылардың орындауында хор **«Менің әкем».**

Сабақтың соңы Рефлексия	«СИНКВЕЙН» әдісі бойынша әр топ «әке» сөзіне бес жолды өлең құрастырады. Мысалы: әке мейірімді, қатал тәрбиелейді, үйретеді, сынайды Әке – отбасы тірегі, қорғаны. Асқар тау, бәйтерек	
----------------------------	---	--

Орта мектептің мұғалімі Г.С. Ешмагамбетованың «Бізге үлгі тұлғалар» тақырыбындағы тәрбие сабағы.

Күні:	Мұғалімнің аты-жөні:	
Класс: 7 «Б»	Қатысқан оқушылар саны:	Қатыспағандар:
Жүзеге асатын оқу мақсаттары	«Бізге үлгі тұлғалар» аталар, әкелер мектебі	
Сабақ мақсаты	Жанұядағы әке мен бала арасындағы ынтымақтастықты нығайту Отбасындағы әке орнын, рөлін көрсете отырып, халықтық тәрбие негіздеріне тоқталу; Оқушыларды үлкендерді сыйлауға, әкені пір тұтуға, адамгершілікке, әке мен ер азамат ұғымының мәнін ұғынуға тәрбиелеу.	
Құндылықтар	<ul style="list-style-type: none"> - Әке мен бала арасындағы қатынасты орнату арқылы ынтымақтастық құндылық бағдарын нақтылау. - Оқушыларға отбасының ұйтқысы, негізгі тірегі әке екенін, әкеге деген сүйіспеншілікке тәрбиелеу. - Бала мен әке арасындағы тығыз әрі ыстық байланысты, отбасына деген құрметін, өзіне деген азаматтық жауапкершілігін арттырады. 	
<i>Жоспар</i>		
<i>Сабақ кезеңдері</i>	<i>Жоспарланған іс - әрекеттер</i>	<i>Ресурстар</i>
Сабақтың басы 5 минут	Амандасу. Жағымды ахуал туғызу. «Ата – сая болар бағың болса, Әке-асқар тауың» дейді қазақта. Бір күн бар, жылытар күн, жұбатар күн, Бір күн бар, мұнайтар күн, қуантар күн. Мейлі ол шаңырақ сәтті болсын, сәтсіз болсын, «Әке» деген сезімді ұмытар кім,-дей отырып, сіздерге арналған «Бізге үлгі тұтар тұлғалар» атты аталар, әкелер мектебі тәрбие сағатына қош келдіңіздер! Мұғалім: Әр шаңырақта әкенің орны ерекше. Әке – отбасының асыраушысы, отбасы мүшелерінің тірегі, қамқоршысы. Әкенің мінез - құлқы, өзгелермен қарым - қатынасы, өнері мен білімі баланың көз алдындағы үлгі, өнеге алатын оған қарап өсетін нысанасы. Бүгінгі тәрбие сағатымызда отбасындағы бала тәрбиесіндегі әкенің рөлі туралы пікірлеспекпіз. Қонақтарымызбен таныстыра кетсек: шақырылған әкелермен таныстырамын.	Слайд 1

Сабақтың ортасы	Бүгінгі тәрбие сағатымыз бірнеше бөлімдерден тұрады.	
15 минут	<p>I кезең: «Жеті атасын білген ер» (әкеге сұрақ)</p> <p>Ұлы ғалым, философ Әбу-Насыр әл-Фараби: «Адамға ең бірінші білім емес, тәрбие керек, тәрбиесіз берілген білім адамзаттың қас жауы, ол келешекте оның өміріне қауіп әкеледі» деген екен. Қазіргі кезде бала тәрбиесімен аналар айналысып жүр, әке мен бала арасындағы қарым- қатынас күрделеніп, баяулап қалған сияқты. Себебі, отбасын асырап жүрген әке бала тәрбиесімен жиі айналыса қоймайды. Ал сіздің балаңызбен қарым-қатынасыңыз қандай? Отбасында балаңыздың тәрбиесіне қаншалықты көңіл бөлесіз? Әкелерге сөз беріледі.</p> <p>Оқушыларға сұрақ.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Сен әкенді мақтан тұта аласың ба? Әлде ол жайлы ештеңе айта алмайсың ба? 2. Сабақтан келген соң қандай іспен шұғылданасың? 3. Жеті атаңды атай аласың ба? 	Микрофон әдісі
10 минут	<p>2 кезең: «Халық тәлімі-тәрбие бастауы»</p> <p>«Бала туылғанда ақ қағаздай болып таза туады, сол ақ қағаздың үстіне шимайды қалай салсаң, солай түседі. Бала тәрбиесі де сол сияқты, өзің қалай тәрбиелесең, солай тәрбиеленеді» деген екен, Жан-Жак Руссо. Балаңыз қалай тәрбиеленуде? Жалпы қазір ұлдарымыз ұсақталып, жасық болып бара жатқан секілді. Бұрынғы ат құлағында ойнаған, құралай көзді мергендеріміз бен алпамсадай азаматтарымыз қайда?</p>	
5 минут	<p>Осы сұрақ төңірегінде ойларыңызды ортаға салсаңыздар. (әкелерге сөз беріледі)</p> <p>III кезең. «Мені немін, мені тап...»</p> <p>Ортаға бірнеше құрал-жабдықтар қойылады. Оқушылар сол құралдардың атын тауып, неге пайдаланатынын айтады.</p> <p>Әкелерге сауалнама ауызша:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Балаңыздың туған күні, айы, жылы ? 2. Балаңыз нешінші класста және қай класста оқиды? 3. Балаңыздың сүйікті пәні қандай? 4. Балаңыздың класс жетекшісінің толық аты-жөні кім? 5. Балаңыздың аяқ киім өлшемі? 6. Балаңыздың парталас көршісі? 7. Кеше қандай пәндерден, қандай баға алды? 8. Балаңыздың сүйікті асы қандай? 9. Балаңыз спорттың қандай түрін жақсы көреді? 10. Балаңызға қандай еркелететін сөз айтасыз? 11. Балаңыздың ең жақын досы? 12. Балаңыз 1 классқа қай жылы барды. <p>Сұрақ: Бүгінгі ұл балалардың киімі мен шаш қою үлгісі көңілдеріңізден шыға ма?</p> <p>Оқушылар әке туралы нақыл сөз, мақал-мәтел айтады.</p>	Микрофон әдісі

	<p>Әке балаға сыншы. Әкеден — ақыл, анадан — мейір. Әкеден безген ұл болмас, Анадан безген қыз болмас. Әке жүрегі таудан үлкен, Ана жүрегі теңізден терең. Әкелі бала жаужүрек, Әкесіз бала сұмжүрек (Бұқар жырау). «Әкем бар» деп мақтанба топқа түсері жоқ болса. «Балам бар» деп мақтанба жаман туған боқ болса. «Ағайыным бар» деп мақтанба дос-дұшпаның келгенде қарасуы жоқ болса (Төле би).</p>	
<p>Сабақтың соңы 5 минут</p>	<p>IV кезең. «Аяқталмаған сөйлемдер» әкелеріне қойылады. Егер:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Баланы үнемі сынап берсе, ол.(жек көруді) үйренеді. - Бала ызақорлықта өмір сүрсе, ол.(агрессивті болуға) үйренеді. - Баланы кемсіте берсе, ол.(кінәлі сезіммен өмір сүруге) үйренеді - Баланы қолдап отырса, ол.(өзін бағалауға) үйренеді. - Баланы келемеждей берсе, ол.(тұйық болуға) үйренеді. - Баланы мақтай берсе, ол.(өзімшілдікке, өркөкіректікке) үйренеді. <p>V кезең. «Әкеге хат» Оқушылар әкелеріне жасырын түрде хат жазады. Оны құрия жәшікке саламын. Отқа түстің, суға түстің мен үшін, Енді міне бағың берді жемісін. Бала қыран шыңға шықса бұл күнде, Бұның бәрі ӘКЕ сенің жемісің! Анашымды отырғызып қасыңа, Той берейін салып алақаныма. Ей, адамдар, шүкіршілік етіңдер Бұл өмірде әкелердің барына. Тек, Әкелер, сендер ғана лайықсың Хан сарайы, патша тағына!-деп отырып бүгінгі ашық тәрбие сағатымызды аяқтаймыз. Бүгінгі ашық тәрбие сағатымызға уақыттарыңызды бөліп, бала деп келгендеріңізге көптен-көп алғыс айтамын.</p>	

Әкелер кеңесінің ережесі

1. Жалпы ережелер

1.1. Мектеп Әкелер кеңесінің ережесі ҚР «Білім беру» Заңы, ҚР «Бала құқығы» Заңы, ҚР «Жасөспірімдер арасында құқық бұзушылықтың алдын алу» Заңдарын негізге ала отырып жасалды.

1.2. Әкелер кеңесі қызметі Қазақстан Республикасының заңдары мен нормативті-құқықтық актілерімен іске асады.

1.3. Әкелер кеңесі мектептің ата-аналар жиналысының бөлімі болып табылады.

2. Мақсаты мен міндеттері

2.1. Әкелер кеңесін құрудың мақсаты отбасылық құндылықтарды сақтау, әкелердің бала тәрбиелеудегі жауапкершілігін арттыру, ата-аналардың жасөспірімдер арасында құқық бұзушылықтың алдын алу шараларын ұйымдастырудағы рөлін арттыру.

2.2. Өз қызметінде Әкелер кеңесі келесі міндеттерді шешеді:

2.2.1. Тәрбие процесін ұйымдастыруда және басқаруда мектепке көмек көрсету.

2.2.2. Отбасылық тәрбиенің жақсы жақтарын насихаттау

2.2.3. Өскелең ұрпақты тәрбиелеуде және білім беру мекемелерінде балалардың қауіпсіздігін сақтау шараларын ұйымдастыру.

3. Әкелер кеңесінің құзіреті

3.1 Әкелер кеңесі құзіретіне кіреді:

- оқушылармен жүргізілетін тәрбие жұмыстарында қоғамдық бақылауды ұйымдастыру;

- өмірлік қиын жағдайға тап болған ата-аналармен, оқушылармен қоғамға жат әрекеттер мен құқық бұзушылықтың алдын алу мақсатында түсініктеме жүргізу;

- імдікке, темекі тартуға, қоғамға қарсы жат мінез құлықтар көрсетудің алдын алу шараларын ұйымдастыруда көмек көрсету;

кеңеске жергілікті басқару мекемесінен, қоғамдық ұйымдардан өкіл, жеке кәсіпкерлерді, бұқаралық ақпарат қызметкерлерін шақыру;

4. Әкелер кеңесінің құқығы мен жауапкершілігі

4.1. Әкелер кеңесінің құқығы:

- жасөспірімдердің қоғамға қарсы әрекеттерімен, қиын отбасылармен жұмыс істеуге, шешімдер шығаруға;

- жасөспірімдердің құқығы мен заңды қызығушылықтарын қорғауда өз көзқарастарын кіргізе алады;

- жасөспірімдерді қоғамға жат мінез құлық көрсетуге, құқық бұзуға тартатын ұйымдарды, жеке адамдарды жауапкершілікке тарту мақсатында мемлекеттік орындарға шағым жасауға;

- сұрақтарға жауап беру үшін әкелер кеңесі құқық қорғау қызметкерлері, қамқоршы және қорғаншы орындарынан сұрақтарға жауап беру үшін қызметкерлер шақыра алады;

- әкелер кеңесі қабылдаған шешіммен барлық қызығушы адамдар мен жергілікті өзін-өзі басқарушы мекемелер таныса алады.

5. Әкелер кеңесі мүшелері

5.1. Әкелер кеңесі мүшесі болып ата-аналар ұсынған (заңды өкілдері) әкелер бола алады.

5.2. Әкелер кеңесі шақыруымен әкелер кеңесі жұмыстарына жергілікті өзін-өзі басқару мекемелері, полиция инспекторы, қамқоршылық бөлімінен қызметкерлер қатыса алады.

5.3. Әкелер кеңесінде дауысты тек әкелер кеңесі мүшелері, инспекторы, қамқоршылық бөлімі өкілі бере алады.

5.4. Отырысты бірінші жиналыста көп дауысқа ие болып сайланған төраға мен төрайым жүргізеді.

5.5. Хаттама жазу үшін кеңес мүшелері ішінен хатшы сайланады.

6. Әкелер кеңесі жұмысын ұйымдастыру және жүргізу

6.1 Әкелер кеңесі отырысы жылдық жоспар бойынша өткізіледі немесе кезектен тыс мәселелерді шешуде жылына 2-ден кем емес.

6.2 Әкелер кеңесі мүшелері мектеп бұйрығымен бекітіледі.

6.3 Әкелер кеңесі отырысы мүшелерінің $2/3$ бөлігі жиналғанда өкілетті болып табылады.

6.4 Әкелер кеңесі шешімін мүшелерінің 50 пайызы дауыс берілгенде қабылданады.

6.5 Әкелер кеңесі хаттамамен рәсімделеді, онда уақыты, қанша адам жиналғаны және қаралған мәселелер көрсетіледі

6.6 Әкелер кеңесі отырысының хаттамасына төраға мен хатшы қол қояды.

Мазмұны

Кіріспе	3
1 Отбасылық құндылықтарды орта білім беру ұйымдарында қалыптастырудың халықаралық тәжірибесі	5
2 Дәстүрлі мәдени құндылықтар - отбасындағы тәрбиенің негізі	26
3 Орта білім беру ұйымдарының оқу-тәрбие процесінде отбасы институтының маңыздылығы мен отбасы құндылықтарын тарату бойынша әдістемелік ұсынымдар	53
Қорытынды	82
Пайдаланылған әдебиеттер тізімі	83
Қосымша	85

Введение

В Послании от 2 сентября 2019 Глава государства Касым-Жомарт Токаев объявил о поддержке института семьи и детства [1]. В условиях масштабной политической и экономической модернизации страны воспитание детей – это огромные инвестиции в будущее. Именно сегодняшнему молодому поколению предстоит завтра принимать эстафету и продолжать *продвигать, укреплять Казахстан* и его позиции на международной арене, приносить пользу Родине, родному народу, высоким идеалам, гражданскому долгу. Единая задача педагогов и родителей - посеять добрые зерна воспитания, чтобы получить хорошие плоды.

Семейное воспитание рассматривается как изначальная форма воспитания и социализации подрастающего поколения. В то же время необходимо учесть, что семья как социальный институт может оказать отрицательное влияние. Как особо подчеркивается в Конвенции ООН о правах ребенка, «Ребенку для полного и гармоничного развития его личности необходимо расти в семейном окружении, в атмосфере счастья, любви и понимания» [2]. Семейное воспитание направлено на обеспечение эффективного воспитательного воздействия на детей, освоение подрастающим поколением духовно-нравственных основ семьи, формирование культуры семейных отношений, сохранение и развитие этнокультурных семейных традиций. Приоритетным направлением семейного воспитания становится формирование ценностей казахстанского патриотизма и гражданственности. Семейное воспитание вносит весомый вклад в дело возрождения и наращивания интеллектуального, духовного и нравственно-культурного потенциала нации.

Однако в контексте новых условий - построение современного эффективного государства, встроенного в контекст современной геополитики; формирование активного гражданского общества; развитая и инклюзивная экономика; новый этап социальной модернизации; усиление защиты прав граждан и их безопасности (особенно детей) [1] требуют ускорения адаптации семьи к современным реалиям и соответственно модернизация ее воспитательной стратегии в отношении детей и молодежи с учетом имеющихся в этой сфере недостатков и упущений. Актуализируется и становится весьма значимым потенциал семейных ценностей. На ценностное воспитание влияют: глобализация и навязывание массовой культуры, унификация форм семьи и социальные проблемы в семейной сфере, универсализация обычаев и традиций. Сегодня этот потенциал не только слабо используется для развития детей в семье, но и происходит девальвация многих ценностей, деформация моральных норм и установок.

Методические рекомендации призваны помочь всем, кто ведет воспитательную работу, в отборе моделей, форм, методов, приемов, направленных на формирование семейных ценностей у обучающихся организаций среднего образования.

1 Международный опыт по формированию семейных ценностей в организациях среднего образования

Формирование семейных ценностей у школьников в условиях образовательного процесса в организациях среднего образования актуализирует международный опыт. Ключевая идея в широком освоении знаний о семейном воспитании в разных странах мира – на этом основаны организационное и методическое обновление воспитания в ценностном аспекте. Крайне важно это также для определения ценностей, которые являются фундаментом воспитательного воздействия в семье на подрастающее поколение казахстанцев.

Именно семья в первую очередь передает духовное богатство народа подрастающему поколению. От ее возможностей и непосредственной деятельности во многом зависит, что и как усваивает подрастающее поколение, а значит и то, каким оно будет. Только таким путем, в результате целенаправленного образовательного процесса, страна получит выпускников с нравственно-духовными ценностями семейной жизни.

Воспитание ценностного отношения к семье у школьников является в настоящее время одной из важнейших педагогических задач не только в Казахстане, но и в зарубежных странах. Рассмотрим данный опыт в отдельных странах.

Россия. Технология формирования семейных ценностей у школьников заложена в Концепции духовно-нравственного развития и воспитания личности гражданина России, в новых государственных образовательных стандартах. В этих документах отмечается, что важной составляющей образовательного процесса является принятие учащимися духовно-нравственных, социальных и семейных ценностей. Здесь семья занимает первые позиции и находится в ряду важнейших национальных ценностей. Воспитание ребенка в семье определяется ценностью смыслов, условиями, в которых он развивается: любовь, уважение, вера, мораль, доверие. Семья как ценностный ориентир программы воспитания и социализации обучающихся представляет собой субъективную значимость любви и верности, уважения к родителям, заботы о старших и младших, заботы о продолжении рода. Общая культура родителей, ценностные ориентации семьи, умение и желание передать их детям являются основой духовного развития ребенка. В семье человек представляет ценность сам по себе, его любят за то, что он есть. Как отмечают современные социологи, философы, педагоги, семья трансформируется под воздействием общественных кризисов и реформ, но вместе с тем полифункциональность делает ее «последним бастионом, сохраняющим стабильность и защищающим человека в период общественных катаклизмов». В педагогической теории и практике семья рассматривается как первичный социальный институт развития и воспитания ребенка. Качество жизни ребенка напрямую связано с тем, какие условия существуют в семье, в системе образования, в окружающей среде. И в этом контексте гармоничная семья - это один из ресурсов воспитания ребенка

на основе духовно-нравственных ценностей и традиций, изменения демографической ситуации в России.

Вызывает интерес опыт формирования семейных ценностей у детей среднего школьного возраста средствами образовательной деятельности, описанный С.В. Васильевой, Г.А. Бакуровой, Ю.В. Бескорвайной, С.А. Романович. В основу положено понимание технологии как целенаправленной наиболее оптимальной педагогической деятельности по реализации специальных форм, средств и приемов, обеспечивающих достижение прогнозируемой цели и результата в работе со школьниками. Технология включает различные этапы педагогической деятельности, в то же время имеет и системообразующие компоненты. К ним относятся: диагностирование, целеполагание, проектирование, содержание, организационно-деятельностный и контрольно-аналитический компоненты. Представленное понимание сущности педагогической технологии позволяет рассматривать технологию формирования семейных ценностей у детей среднего школьного возраста как совокупность и последовательность реализации этапов, форм, методов и средств воспроизведения теоретически обоснованного процесса воспитания, позволяющего достигать поставленные цели. Особое внимание в разработке технологии формирования семейных ценностей следует уделить решению следующих задач: *повышение престижа и ценности семейного образа жизни; популяризация семейных ценностей, повышение статуса семьи, базовых духовно-нравственных ценностей; совершенствование информационной, просветительской, социальной деятельности, направленной на освоение семейных ценностей.* Важными элементами формирования семейных ценностей у детей среднего школьного возраста являются: *ценности, на основе которых строятся отношения между членами семьи; семейные традиции, задающие и сохраняющие основные семейные ценности; круг семейных событий и праздников, порождающих ценностные приоритеты семьи; идеал семейной жизни, определяющий ценностно-смысловую направленность семьи.* Реализация технологии в общеобразовательных учреждениях возможна через включение в учебную и внеучебную деятельность, программы воспитания, планы воспитательной работы форм и средств, направленных на формирование семейных ценностей (педагогические мастерские, тематические занятия, проекты, игровые программы, программы родительского всеобуча, диагностические методики, и т.д.) [3].

Реализация технологии формирования семейных ценностей у школьников способствует согласованию целей, задач и ценностей образовательной организации, семей обучающихся; взаимному влиянию систем семейного и школьного воспитания; осознанию учащимися семьи как важнейшей жизненной ценности.

В практике работы в школах России с родителями *просветительская деятельность* осуществляется через организацию психолого-педагогического всеобуча, педагогическое просвещение родителей по формированию у них ценностей семьи, сознательного родительства, индивидуальное и групповое

консультирование, выпуск буклетов, памяток и др. Родительский педагогический всеобуч, тематика родительских собраний планируется исходя из запросов родителей, уровня их образования, конкретной ситуации в классе. Формы проведения их разнообразны: лекция, деловая игра, круглый стол, практикум, обмен мнением, дискуссия. Всё чаще используются и новые формы проведения всеобуча, такие как тренинг, организационно-деятельностная игра. *Управленческая деятельность* заключается в содействии работе родительского комитета класса, решении организационных вопросов на собраниях, в совместном планировании воспитательной работы в классе и школе, работе Управляющего Совета школы. Классные руководители организуют *совместную с родителями внеурочную деятельность*. Разнообразна и внеклассная работа. *В школе проводятся совместные мероприятия*: досуговые, спортивные, учебные, трудовые. Традиционными для школы являются спортивные мероприятия «Папа, мама, я – спортивная семья», «Спорт – альтернатива пагубным привычкам», «Весёлые старты», лыжные гонки, трудовые десанты, субботники, совместные походы, экскурсии, праздничные программы ко Дню защитника Отечества и Международному женскому дню, Дню матери, дни открытых дверей, дни именинников, праздники «Посвящение в первоклассники». «Прощание с начальной школой», выпускной бал, совместные классные часы и др. Эффективным в формировании у школьников семейных духовно-нравственных ценностей является применение традиционных и инновационных форм: коллективных, групповых и индивидуальных.

Среди форм взаимодействия школы с семьей обучающихся также выделяются: творческие отчеты; турниры знатоков; недели семьи; семейные праздники; дни отцов; семейные фотоконкурсы; книжные выставки «Родителям о детях», родительские конференции («Укрепление семейных традиций»); конкурсы («Музыкальная семья», «Самая читающая семья»); письма благодарности родителям; спонсорская помощь; работа психологической службы для родителей; ярмарки семейных поделок; пополнение школьных библиотек; выставки семейного творчества; озеленение кабинетов и школьного двора; фотовыставки; открытые уроки для родителей; секции семейного спорта; детско-взрослые проекты по изучению школьниками и их родителями истории жизни своего рода, исследованию семейных традиций и т.д. («Летопись семьи», «История нашей семьи», «Традиции нашей семьи», «Расскажи мне, бабушка (дедушка)», «Моя семья на защите Родины», «Родословное древо моей семьи», «Хроника моей семьи в фотографиях», «Мой прадедушка», «Мои родственники на фронте и в тылу приближали победу» и др. [4].

Формирование семейных ценностей у школьников осуществляется, в том числе, средствами всех учебных предметов и является базовой основой формирования у них готовности к семейной жизни и ответственному родительству (материнству или отцовству), интеграции в современное общество, что способствует решению таких социальных проблем, как

преодоление демографического кризиса, социального сиротства, асоциального поведения детей и молодежи, распада семьи.

Япония. Формирование семейных ценностей в японской школе осуществляется учителями, так как нет специальных воспитателей. Все будущие учителя обязательно изучают теорию и методику воспитания, поэтому они являются профессиональными воспитателями. Воспитание как особая отрасль педагогических знаний тщательно разработано в методическом плане. У учителей имеются программы, инструкции, учебники, учебные пособия, вспомогательные учебные материалы. Программа воспитания включает двадцать восемь тем, условно объединенных в три группы.

К первой относятся такие темы, которые воспитывают социальную комфортность, чувство принадлежности к своей группе, своему классу, школе. Педагогическим средством служит выработка навыков бесконфликтного взаимодействия. Детей учат анализировать причины конфликтов, искать пути выхода из конфликтной ситуации.

Вторая группа тем направлена на воспитание «активного человека». При этом у учеников формируют интерес к своей деятельности, готовность и умение преодолевать трудности и такое отношение к труду, когда он рассматривается как вклад любого «маленького дела» в «общее великое дело».

Третья группа тем объединена общей задачей приучения детей к внутреннему восприятию общественных норм поведения. Для этого ребенка ставят в ситуацию выбора, дают время на самостоятельное осмысление, чтобы он на собственном опыте убедился в необходимости определенного поведения. [5].

Цели образования излагаются в статье I Основного закона об образовании. Они направлены на формирование гармонично развитой личности: справедливой, ответственной, самостоятельной, уважающей труд и индивидуальность, т.е. обладающей качествами, необходимыми для строительства миролюбивого государства [5].

При организации воспитания японская школа руководствуется рядом документов, где конкретизируется программа воспитания учащихся. Так, в 1966 году Центральный совет по образованию издал «Описание идеального японца», где были определены разбитые на четыре группы шестнадцать соответствующих качеств:

1) Качества индивидуальные – быть свободным, развивать индивидуальность, быть по преимуществу самостоятельным в своих делах, владеть своими желаниями, обладать чувствами этикета.

2) Качества члена семьи – смочь превратить свой дом в место любви, отдыха, воспитания, делать свой дом открытым.

3) Качества члена общества – быть преданным своей работе, содействовать благосостоянию общества, быть творческим человеком, уважать социальные ценности.

4) Качества гражданина нации – быть патриотом своей страны, уважать и почитать государственную символику, обладать наилучшими национальными качествами.

Во главу угла ставится формирование активной общественной личности.

В школах Японии приучают к тому, что семейные ценности – превыше всего. Подросткам рекомендуется проводить выходные не с друзьями, а в кругу семьи. Среди форм отдыха предпочтительны прогулки в парки, на пикник, в специальные развлекательные центры или в гости к старшим родственникам, обычные прогулки.

Семейные ценности пропагандируются как традиции – торжества, которые посвящены детям. Это День девочек и День мальчиков. Третьего марта все девочки наряжены в традиционные одеяния – кимоно. В этот день на видное место в доме выставляется коллекция кукол девочки. Считается, что они выступают образцом эстетики и учат девочек видеть и создавать прекрасное. День мальчиков отмечается 5 мая, только вместо кукол выставляются солдатики, оружие, обмундирование. Также возле домов развешивают картинки с карпами разных цветов как символ стойкости и способности плыть против течения.

Среди государственных праздников выделяются воспитательным контекстом День матери и День пожилых людей. В школах и в семьях детей учат почитать матерей. Необходимо отметить, что ранее в стране проводились конгрессы женщин, матерей приглашали в школы, славя их труд. В последние годы празднование Дня матери в Японии приобретает все более коммерческие оттенки, зачастую заменяя понятие «выразить чувство благодарности» банальным действием «подарить подарок». Но несмотря на это, японцы верят, что именно мамы являются центром каждой семьи и всего общества в целом.

Система образования в Японии построена так, чтобы дети учились жизненным ролям, имитируя поведение родителей [6]. Поэтому в семьях к детям всегда относятся с любовью и добротой, никогда не повышают на них голос. Так воспитывается уважение к другим и контроль над своими эмоциями. В основе воспитательных методов лежит спокойствие, пример взрослых, понимание эмоциональной уязвимости маленьких, помноженные на безграничную любовь матери – амаэ. Пример дети берут не только с родителей, но и с воспитателей и прохожих, а также с друзей семьи.

В практике семейного воспитания особое внимание уделяется культуре поведения. С этой целью скрупулезно расписана программа нравственного воспитания в ряде официальных документов, адресованных средней школе: в четырнадцати параграфах «Обучения основным правилам поведения», восемнадцати параграфах «Соблюдения норм общественного поведения в повседневной жизни», двадцати двух параграфах инструкции под названием «Осознавать необходимость вести жизнь, достойную человека». Во всех этих и других документах предполагается, что учебно-воспитательный процесс, школьная жизнь должны содействовать росту духовно богатой личности.

В школах проводятся специальные занятия по нравственному и гражданскому воспитанию. Так, практикуются особые «часы нравственности». Во время уроков и иных мероприятий, отведенных на «часы нравственности», применяются различные дидактические материалы и виды работы: рассказы, чтение поэтических произведений, написание сочинений, просмотр телепередач, видеоматериалов, прослушивание аудиозаписей и пр. Могут также устраиваться морализаторские беседы, детские спектакли.

Воспитанию законопослушного и активного гражданина призваны служить занятия, именующиеся «особой деятельностью». Имеется в виду посредством бесед, участия в детских клубах, поездок на природу и экскурсий формировать навыки цивилизованного поведения и общения. Всех мальчиков школа обязывает посещать дополнительные занятия. Да и родители нередко навязывают сыновьям различные кружки. Отцы развивают в своих сыновьях силу духа и на собственном примере демонстрируют любовь к спорту. Японцы играют в футбол или регби, учатся владеть холодным оружием, а также осваивают боевые искусства. Японские девочки воспитываются как будущие матери и хозяйки. С 6 лет их учат этикету и всевозможным женским премудростям.

В японском опыте важно, что взаимодействуя с семьей школа уделяет много времени формированию моральных ценностей школьников, передаче традиций из поколения в поколение. Традиционным считается послушание и уважение к взрослым, соблюдение строгой иерархии между возрастами. У ребенка не бывает просто сестер или братьев. У него всегда есть старшая сестра или же младший брат. Такие приписки озвучиваются при каждом обращении к человеку, и это помогает осознать свое место в этой иерархии [7].

Ценностным в направлении семейного воспитания в японской школе является формирование здорового образа жизни через занятия по физкультуре, школьные спортивные состязания, Дни спортивных игр, Дни любителей плавания, физкультурно-оздоровительные экскурсии. В школе преподаётся 8-10 видов спорта, и за каждый вид отвечает отдельный учитель. Особенно активно отмечают в учебных заведениях - детских садах, начальных, средних и высших школах День физкультуры. Типичные мероприятия Дня физкультуры - массовые утренние зарядки и разминки, соревнования по различным видам спорта (в том числе и по традиционным единоборствам – кендо, дзюдо и карате), любительские забеги на марафонскую дистанцию [8].

США. Рассмотрим некоторые значимые аспекты ценностного семейного воспитания в организациях образования США [9].

В американских школах среди наиболее важных ценностей для семьи и общества выделяют: ответственность, уважение, честность, заботливость, надежность, справедливость. Названные ценности формируются в процессе реализации Программ ценностного воспитания через «ценностное внушение», «разъяснение ценностей», «ценностный анализ», «ценностную рефлекссию», «ценностное действие». Все этапы воспитания призваны побуждать учащихся к размышлениям над своими взглядами в отношении отдельных вопросов морали

и этики. Наиболее эффективны такие методики как: дискуссии, ролевые игры, моделирование (подражание), обсуждение видеофильмов и т.д.

Несомненным преимуществом американского подхода к воспитанию является ориентация школьников и подготовка к их будущей профессии. Сегодня многие родители привлекают своих детей к работе в качестве помощников в домашнем хозяйстве и уходе за младшими детьми, способствуют вовлечению их в сферу бытового обслуживания. Большая часть выпускников школ совмещают учебу с работой. Американцы, в том числе и состоятельные родители, стремятся приучать своих детей с малых лет зарабатывать деньги, проявлять предприимчивость, деловую хватку. В последние десятилетия в американской педагогике уделяется внимание эффективной подготовке молодежи к жизни, к вступлению в мир труда. *Духовные и нравственные ценности, формируемые в семье и школе, рассматриваются также в аспекте успешной социализации.*

В школе и семьях также акцент делается на освоении ценностей социума. Поэтому довольно часто проходят всевозможные выездные экскурсии в заповедники, музеи, памятные места, на природу или даже другие страны. Ни одна страна не может похвастаться таким количеством народов и различных культур, как Соединенные Штаты Америки. Культура передачи ценностей, умений, навыков у американцев формировалась в мультикультурных условиях. Основа обучения в США - равенство людей, независимо от национальности, расы, религии. Наряду с толерантностью, культурой мира обучающиеся усваивают, что американское государство могучее, сильное, крепкое. Дух патриотизма поддерживается военно-патриотическим воспитанием.

Главной тенденцией современной американской педагогики стала активизация взаимодействия школы с родителями и семьей вообще. *Заметным признаком деятельности педагогов США является их стремление в формировании семейных ценностей придать совместной деятельности школы и семьи системный характер.* Современная американская исследовательница Лилиан Кац (L. Katz) выделяет 7 основных разногласий между матерью и учителем в восприятии ребенка. Например, она отмечает, что «родители, безусловно, любят своего ребенка как индивидуальность, в свою очередь, учителя имеют возможность рассматривать этого же ребенка и его индивидуальные особенности в условиях группы». То есть они видят ребенка по-разному, с разных сторон, а чтобы увидеть его в целом, следует объединить усилия родителей и учителей.

Говоря о родительском просвещении в США следует отметить, что на данный период оно достигает очень высокого уровня. Педагоги совместно с социальными работниками проводят специальные курсы семейного воспитания для родителей, на всех уровнях (школа, микрорайон, город и др.) действуют родительские ассоциации, организуется благотворительная деятельность, проводится работа с неблагополучными семьями. Также в США действуют родительско-учительские ассоциации, работа которых включает лекции для

родителей, групповые и индивидуальные беседы, встречи с родителями, посещение детей на дому и так далее.

В США разрабатываются и реализуются многочисленные программы помощи семейному воспитанию, которые часто называются *программами педагогического образования* родителей. Для них характерно комплексное содержание, поскольку они созданы объединенными усилиями педагогов, психологов, социологов, психотерапевтов и других специалистов. Программы направлены на укрепление всех звеньев семейного воспитания, но в первую очередь – на повышение педагогической компетентности родителей. Учитываются особенности разных групп семей, поэтому создаются программы дифференцированной педагогической помощи семьям. Например, для семей с детьми, имеющими нарушения психофизиологического развития; с приемными детьми; для семей, «находящихся в невыгодных социальных условиях», и др. Примером таких программ может служить проект «Хэд Старт» (Head Start), в переводе – «Опережающий старт». Он был задуман с целью оказания всесторонних образовательных, оздоровительных и социальных услуг детям из малообеспеченных семей. При этом учитываются особенности семьи ребенка и обращается особое внимание на всестороннее участие семьи ребенка в предлагаемой программе. С 1965 г. более 5 млн детей было охвачено системой обучения «Хэд Старт». Ежегодно в 1400 Хэд Старт-центрах (дошкольных учреждениях) обучается около 400 000 детей и почти такое же количество родителей. Работа с родителями имеет целый ряд аспектов: участие родителей в планировании работы дошкольных учреждений и реализации их планов; информирование и обучение родителей современным методам образования детей, применимым в домашних условиях; индивидуальное консультирование родителей с целью помощи в решении их проблем и т.д. Родители привлекаются к участию в различных образовательных мероприятиях с детьми (проведение уроков, посещение музея, библиотеки, подготовка спектакля и др.) в качестве добровольных помощников или оплачиваемых сотрудников. Организуется работа родителей с собственными детьми под руководством специалистов. Например, обучение матерей способам формирования у ребенка навыков личной гигиены, методике чтения книги и др.

В проекте «Хэд Старт», как и в других программах педагогического образования родителей США, много внимания уделяется психологическим основам взаимодействия в семье на принципе равенства взрослых и детей. Так, родители учатся заинтересованно выслушивать мнение детей (метод «активного слушания»), обращаться к гуманным приемам коррекции их поведения и т. д.

Во многих штатах США разрабатываются программы привлечения мужчин к воспитанию детей, включающие создание курсов, где мужчины обучаются уходу за детьми, поощряющие работу мужчин в качестве учителей школ и воспитателей детских садов [10].

Ценностью является забота американских родителей о физическом здоровье ребенка. Спорт – это образ жизни в американской семье, можно даже сказать, что спорт – это Бог в американской системе воспитания.

Американцы больше времени проводят с семьей: пикники, зоопарки, семейные ужины, загородные поездки на выходные. Это неотъемлемые традиции большинства американских семей. Однако каждый ребенок с ранних лет знает о своих правах. По законам США за любые «неправомерные» действия родителей ребенок может подать на него в суд вплоть до лишения родительских прав или свободы. Поводом для суда может стать даже запрет на просмотр любимого мультсериала или лишение сладкого. Поэтому в этой стране телесным и словесным наказаниям, а также ограничениям предпочитают беседу с малышом. Законом также карается, если родители оставили ребенка до 12 лет одного. Маленькие американцы воспитываются в любви и заботе, однако, они с 18 лет становятся самостоятельными и независимыми.

По наступлению совершеннолетия дети начинают жить отдельно от родителей. Часто американцы не могут отвергнуть традиции и встать против родителей, поэтому в этой стране довольно крепкие семьи. Каждый из супругов имеет свой личный счет в банке. Но у них есть общий семейный счет, на эти деньги совершаются крупные покупки для дома и для детей. Если не хватает собственных средств, жилье приобретается в рассрочку. Американцы учат детей любить свою страну, работать и жить ради нее, почитать старших и любить своих родителей [11].

Таким образом, в Америке семье отводится исключительно важная роль в формировании «хорошего гражданина», который будет бесконфликтно вписываться в структуру общества, полноценно в нем жить и эффективно работать. Поэтому вопросам освоения ценностей семейного воспитания в учебных заведениях в этой стране уделяется самое пристальное внимание.

Швеция. Шведы построили социальное общество с системой ценностей.

В учебно-воспитательном плане школы красной нитью через весь процесс проходят те ценности, которые характерны для шведского общества. *Процесс обучения в учебных заведениях призван решать, как минимум две задачи* [12]. Одна из них состоит непосредственно в обучении общеобразовательным дисциплинам. Главная миссия школ в Швеции - воспитание граждан свободного общества. Отсюда, решение второй задачи, напрямую связано с воспитанием из учащихся полноценных граждан шведского общества, дорожащих демократическими ценностями и готовых проявлять в случае необходимости активную гражданскую позицию. *Главный упор в семейном воспитании нового подрастающего поколения Швеции делается на развитии таких ценностей и жизненных критериев как: терпимость и уважение к окружающим людям, социализация ребенка, экологическое отношение к окружающему миру (особенно правильная переработка использованных продуктов), творческое саморазвитие и самореализация.* Работая с детьми, учитель берет на себя роль помощника в выявлении и развитии талантов и способностей каждого школьника. Все

учителя- предметники и те, кто занимаются внеклассной работой с детьми, помогают в формировании экологичности как ценности. Далее это проявляется во всех сферах деятельности: от самостоятельной ежедневной сортировки мусора до потребления экологических товаров и заканчивая экологическим строительством домов, и переработкой пищевых отходов в топливо. В Швеции, начиная с младших классов, детям прививают экологические навыки, связанные с сортировкой бытового мусора. Такой урок проходит раз в неделю. Детям наглядно показывают, как происходит разделение отходов: какие из них могут подвергаться вторичной переработке, какие считаются опасными и нуждаются в уничтожении.

Организации образования сотрудничая с родителями, ориентируют их на интересные и эффективные формы ценностного приобщения детей к природе. Начиная с младших классов такой формой стали лесные школы Мулле (сказочный лесной мальчик Мулле - символ школы). Главная задача этих школ – длительное пребывание детей на воздухе и жизнь в согласии с природой, укрепление физического и психического здоровья. Для занятий на природе выделены специальные дни и проектные недели. В программы «Лесных школ» обязательно входят экологические игры, наблюдения в природе, опыты с растениями и природным материалом. Здесь дети знакомятся и исследуют природу во всем ее многообразии, учатся правильно вести себя в лесу, принимать самостоятельные решения в экстремальных природных условиях. Воспитатели дают возможность ребёнку самому познавать мир, «набивать шишки» и приобретать ценный опыт эмоционального взаимодействия с природой. При этом принципиально важное значение имеет морально-этический аспект экологического образования [13]. Здесь в помощь школьным учителям, учащимся, родительской общественности по экологическому образованию Шведским обществом защиты окружающей среды (ЕРА) создана общегосударственная сеть по экологическим проблемам [14].

В школах особая роль отводится формированию ценностей психического и физического здоровья. Главный закон о детях в Швеции носит название Кодекса для родителей и опекунов. Там написано, что ни один ребенок не должен быть подвергнут унижению, наказанию и подобным обращениям, которые негативно отражаются на его личности. Дети имеют право на неприкосновенность, образование и безопасность. Обращаться с детьми следует, исходя из уважения их собственной индивидуальности и достоинства. Этот закон дисциплинирует родителей и учит взаимоуважению с раннего детства. Учителя помогают родителям вместо криков, наказаний и физического насилия находить компромисс со школьниками и спокойно договариваться. Основным методом остается беседа. Личностная свобода детей – это ценность, которая формируется как школьными педагогами, так и в семье. В Швеции принято по-особому воспитывать детей. Это не та страна, где родители являются непререкаемым авторитетом. Ребенку изначально дается большая личностная свобода. Независимо от возраста его принято выслушивать и с его мнением принято считаться. Воспитывать принято на его ошибках, а не

прямым поучением взрослого. Если ребенок сделает что-то неправильно, он должен прочувствовать на себе последствия неправильных решений и больше уже не ошибаться. Учителя оказывают консультационную поддержку некомпетентным родителям в вопросах воспитания. *Терпимость, толерантность как семейные ценности также культивируются в школе.* Вообще воспитывается лояльность и доброе отношение к человеку. Поэтому в обществе нет жестких разграничений между здоровыми и инвалидами, между людьми с традиционной и нетрадиционной ориентацией. *Важной ценностью является здоровый образ жизни,* который пропагандируется на уроках физкультуры, включенной в школьное расписание, и больше в форме подвижных игр, походов на природу, если погода позволяет. В семьях поддерживается здоровый образ жизни через вовлечение детей в занятия бегом, скалолазанием, длительными походами, поездками на моторной или весельной лодке, лыжами и сноубордингом. Климат Швеции позволяет гулять каждый день всей семьёй. Ребят закалывают, регулярно показывают врачам, даже зимой на улицах полно детей. Все это помогает шведской детворе расти сильной и выносливой. *В ряду формируемых семейных ценностей - труд.* В школах проходят занятия по домоводству, и они одни из самых любимых у мальчиков и девочек. Школьники вместе учатся шить и вязать, мастерить игрушки и нехитрую домашнюю утварь своими руками, а также готовить и печь по несложным рецептам [15]. Приоритетом является профессиональная ориентация. С этой целью школы с местными властями организуют в период летних каникул различные практикумы по изучению той или иной профессии. Например, школьники могут осваивать на профессиональном уровне фотодело, учиться играть на музыкальных инструментах, постигать искусство цветоводства и огородничества, изготовления керамической посуды. Летняя работа, таким образом, служит полем деятельности и тем, кто вплотную подошел к проблемам взрослой жизни, и тем, кто еще выбирает, раздумывает, пробует, присматривается к будущей профессии или просто желает приобрести какие-то умения, которые сделают его жизнь более наполненной [16].

В образовательном процессе школы придается большое значение поколенческому опыту, традициям, моральным установкам и ценностям, которые родители передают детям. Шведы относятся с огромным почтением к пожилым людям, соблюдают традиции предков или придумывают собственные. Здесь уважают семейные обеды и совместные прогулки, просмотр фильмов дома или поход в кинотеатр, семейные чтения, настольные игры. Обычно это происходит по пятницам, когда перед выходными не нужно куда-то спешить. У таких пятниц даже есть собственное название: «уютный день».

Еще одной характерной чертой семейного воспитания в школах Швеции являются занятия по половому воспитанию, которые обязательны, начиная со средней школы. К каждому классу в школе подходят индивидуально, и после наблюдений и анкетирования принимают решение о том, как провести занятие. Примерно в 11-12 лет начинают обсуждать общее анатомическое строение, изменения, которые происходят с телом с возрастом, и различия между

мужчиной и женщиной. Когда школьники становятся старше (13-15 лет) с ними проводятся беседы о сексуальных и личных отношениях. Эти обсуждения могут происходить не только на занятиях по половому воспитанию, но и на уроках биологии, религии, истории, этики, социологии и литературы. Затем подростки переходят в гимназию (16-19 лет), где вопросы любви, сексуальности, контрацепции и др. освещаются более подробно. Секс в шведском обществе и в рамках шведских семей является темой для открытого и свободного обсуждения. Шведы считают, что лучше все объяснить ребенку в пять лет, когда половые функции еще не активны, и к этой теме человеческих отношений нет повышенного интереса.

Шведы – достаточно обеспеченная нация, эта страна известна своими масштабными социальными программами для незащищенных слоев общества. В Швеции самая высокая в мире доля валового внутреннего продукта, затрачиваемая на социальное обеспечение пенсионеров, бесплатное медицинское обслуживание, около 80% подоходных налогов уходит на финансирование здравоохранения. Кроме этого, в Швеции бесплатное и общедоступное высшее образование. С другой стороны, Швеция – это страна одиноких людей. Индивидуализм и свобода, которыми гордится шведское общество, имеют свою оборотную сторону. Социологи констатируют, что большое количество похорон пожилых людей проходит без церемоний, их кремируют, а прах никто из родственников не забирает. Отсутствие погребальных церемоний является важным показателем разрыва эмоциональных и чувственных уз во многих семьях Швеции.

Швеция - одна из наиболее развитых стран Европейского Союза с уровнем продолжительности жизни в 81, 93 года [17].

Великобритания. *В Великобритании актуализируется формирование нравственных ценностей у подрастающего поколения.* [18]. Вопросы теории и практики нравственного воспитания отражены в официальных документах, регламентирующих работу школ Великобритании (Детский акт "89, Акт по семейному законодательству "91, Акт о поддержке детей "96 и т.д.), в примерных программах воспитания, публикациях педагогов, периодической и общественно-политической печати Великобритании.

Британское общество крайне обеспокоено повсеместным ростом бездуховности, жестокости, насилия в среде школьной молодежи. Эти болезни – результат воздействия многих факторов общественного, культурного, психологического порядка. В этой связи задача педагогов Великобритании – гуманизация учебного процесса.

Ответственность за осуществление процесса нравственного воспитания детей поделена между школой и семьей. Традиционные основные нравственные понятия добра и зла английские школьники усваивают в семье.

В Великобритании цели и задачи воспитания детей в семье определяются, прежде всего, взаимоотношениями, которые складываются в этой сфере между государственной властью и различными социальными группами населения, их способностью совместными усилиями создавать подрастающему поколению

надлежащие условия для нормального физического и умственного развития, подготовки к достойному вступлению во взрослую жизнь. Британская система воспитания ставит во главу угла характер, а не интеллект. Причем считается, что о характере человека общество судит по его поступкам, а не по его взглядам. *Отсюда та роль, которую английская школа придает воспитанию норм поведения. Воспитание социальной ответственности считается в Британии важной частью формирования человеческого характера.* С детства привыкший не замыкаться в семейной атмосфере, англичанин уверенно чувствует себя на общественном поприще, вступая на него естественно, без усилий. Навыки общественно-политической деятельности даются ему не в результате какой-то специальной тренировки. Они приходят к нему сами, из его собственного жизненного опыта, как благодаря направлению английского образования, так и благодаря широкому распространению различных форм добровольного труда.

Английская семья меньше ограждает ребенка от внешнего мира. И влияние родителей, стало быть, сознательно уступает свой приоритет влиянию социальной среды. Ребенка воспитывают так, чтобы он чувствовал себя в компании своих сверстников и наставников в такой же степени дома, как в собственной семье. Он с малолетства чувствует себя не только самостоятельной, но и социально ответственной личностью.

Английский подросток обычно обладает меньшим багажом знаний, но большим опытом человеческих взаимоотношений, большим умением вести себя в обществе взрослых, чем его зарубежные сверстники. Его подчиненность собственной семье меньше связывает его. Но зато он полнее сознает свои права и обязанности в собственном социальном окружении. Если умственное и эмоциональное развитие молодого англичанина, возможно, идет медленнее, чем у юношей в других странах, он, как правило, бывает раньше подготовлен к участию в общественной жизни, лучше оснащен необходимыми для этого навыками.

Важное значение для преодоления бездуховности антиобщественного и противоправного поведения английских школьников имеет модернизация традиций воспитывающего обучения. *Так основными направлениями в современной школе стали: обеспечение усвоения школьной молодежью основных образовательных и духовных ценностей; помощь в приобретении естественных природных черт; дифференцированное образование; компенсирующее обучение; увеличение объема преподавания общественно-политических дисциплин и т.д.*

Немалое значение имеет массовый выпуск «педагогических рецептов» для родителей, в которых ясно и четко даются советы по конкретным проблемам, с которыми встречается семья в воспитании детей: «Что делать, если ребенок обманывает?», «Как научить ребенка дружить с другими детьми?» и т.д.

Большое внимание уделяется благотворительности со стороны детей - в учебном заведении организуют, например, «день без школьной формы», когда

каждый ребенок имеет право прийти, в чем захочет, и приносит с собой небольшой взнос – 1 фунт стерлингов (порядка 50 рублей). Собранные деньги школа передает, например, на детский хоспис или в фонд бездомных. Активное расширение филантропической деятельности учащихся в больницах, домах для престарелых, в детских учреждениях способствует развитию нравственных чувств.

В школе Великобритании проявляется смещение акцентов в сторону взаимодействия всех участников учебно-воспитательного процесса. Причем речь идет не только об учителях и учащихся, но и об администрации, членах школьных округов, родителях, представителях общественных и религиозных организаций – словом, обо всех, кто, так или иначе, имеет отношение к проблемам образования и воспитания. *Английские педагоги A.Combo, S.Simon и другие верят, что новые формы и методы воспитания в состоянии «запустить механизм» положительного нравственного поведения: от привычки уступать место пожилым людям до готовности откликнуться на чужую беду.*

Практически невозможно найти английскую школу, двери которой были бы закрыты для родителей и заинтересованных лиц. Английские педагоги пришли к выводу, что чем больше учитель знает о жизни ребенка вне школы, чем лучше он понимает его нужды, тем эффективнее можно организовать образовательный процесс, скоординировать усилия школы и семьи в области нравственного воспитания. Без сотрудничества с детьми, а, значит, и с их родителями, бабушками, дедушками, поскольку цепочка «педагог-ученик» всегда имеет еще одно звено – «родители», школа никогда не станет для учащихся школой радости, а, напротив, всегда будет оставаться чужой и отпугивающей, так считают M.Craft, K.Day и др. [19].

Англичане, как и родители всех стран мира, интересуются успехами и проблемами своих детей и общаются на эту тему с преподавателями. Однако родительских собраний в нашем понимании этого мероприятия здесь нет. Просто родителям каждого ребенка отводится 5-10 минут для индивидуального общения с учителем. Родители принимают участие в школьной жизни детей, помогают в организации концертов и праздников, совместных каникул. Ученики одного класса вместе с родителями выезжают на пикники, экскурсии.

В Англии нет чёткого разделения на типично «женские» и «мужские» обязанности: домашние заботы делятся пополам. Суббота в Англии – традиционный день отцов. На улицы выходят главы семейств в сопровождении детей, с которыми пытаются вести диалог «на равных», даже если ребёнок еще не разговаривает. В таких условиях дети рано проявляют независимость и начинают рассуждать самостоятельно. Ругать детей, особенно публично, в Англии не принято, а вместо этого ребёнку терпеливо подсказывают, как лучше поступить, задавая наводящие вопросы, чтобы он добился нужного результата. Главная отличительная черта британцев заключается в их консерватизме. Он проявляется во всем. Люди, воспитанные в духе консерватизма, остаются приверженцами всего старого и проверенного годами [20].

Такое отношение к проблеме позволяет заключить, что в Великобритании нравственное воспитание является делом общенациональной важности.

Китай. Китай - амбициозное государство, понимая *ценность «человеческого фактора»*, ставит целью всесторонне развитие детей. Значительно выросла ценность *воспитания* и образования для всех, как мальчиков, так и девочек. В Китае каждое учебное заведение стремится преподнести воспитанникам гармоничное и всестороннее развитие личности: физическое, интеллектуальное, эстетическое *воспитание*. Другая важная задача общеобразовательных средних школ в Китае – сформировать рабочего человека либо хорошо подготовленного абитуриента для поступления в высшие *учебные заведения*.

В 2019 году опубликовано «Руководство по формированию моральных *ценностей в новую эпоху*» – официальный документ ЦК Компартии *Китая* и Государственного совета КНР, определяющий социальную идеологию в стране. Каждый должен любить родину, *уважать традиционные семейные ценности*, вести себя цивилизованно во время еды и на спортивных мероприятиях, уважать национальный флаг и гимн, отдельно собирать мусор и заботиться об окружающей среде. Все это должно закладываться со школьной скамьи. Также в руководстве есть целый раздел, посвященный тому, как должны вести себя китайские учителя и какие ценности прививать ученикам [21]. Наряду с обновленной системой ценностей и ценностных ориентаций, сохраняются традиционные категории духовной культуры нации, такие как: *долг/справедливость (и), искренность (чэн), гармония (хэ), нравственность (дэ)*.

В ряду ценностей семейного воспитания сегодня – качественное образование, успешная карьера, самоотверженное трудолюбие, целеустремленность, стремление к самосовершенствованию, терпение, патриотизм, физическая активность, любовь к спорту, креативность – во многом заслуга специфической системы воспитания. Самое любимое слово китайского школьника *zì xué* (цзи сюе) – это не просто выполнение домашнего задания, это самообразование, самосовершенствование в области знаний. Ежедневно в течение трех часов юные китайцы занимаются самообразованием в библиотеке. Увидеть китайского ребенка школьного возраста днем на улице - такое возможно только летом. Но не пассивным в беззаботном упоении пинг-понговый шарик. Даже летом голодные до азбучных истин дети спешат вкусить от древа познания. По закону дети не обязаны летом посещать школу. Но если ребенок решит похвастаться тем, что в их школе нет летних занятий, все сидящие рядом китайцы неодобрительно закачают головами: «Это плохая школа». К школьному спорту в Китае тоже относятся серьезно, китайские подростки уверенно побеждают на олимпиадах. Принципы местного воспитания прямо толкают их к этому: победа любой ценой, жесткая дисциплина, занятия «через не могу». Тут сложно не стать лучшим спортсменом [22].

Семья в Китае – главное. На улицах всегда много людей с детьми, редко можно увидеть одиноко слоняющихся подростков, практически никогда. Все с семьей или заняты учебой, спортом, кружками.

Почитание предков – одна из основных ценностей китайского общества. Соответственно, почитание родителей – это то, на чем зиждится вся система воспитания подрастающего поколения в Китае. *Основной ценностью в китайской культуре является идея «сыновьей благодарности»*, что в более широком смысле означает почитание, уважение и чувство признательности не только к родителям, но и ко всем предкам. В Китае дети обязаны не только слушаться своих родителей, но и заботиться о них. Покорность и принятие всего со смирением остались как основные принципы семейного воспитания. Сейчас уже нет полного подчинения старшим, но всегда спрашивают их мнение по любым вопросам. Уважение проявляется на бытовом уровне, самый взрослый за столом первый начинает трапезу [23].

Китайские родители считают, что дети в долгу перед ними. Родители живут детьми, проводят изнурительные часы с ними за учёбой, на соревнованиях, концертах, контролируя каждый шаг и каждое действие, поэтому ожидают, что дети до конца жизни будут возвращать долг, даже если это разрушает их жизнь. В Китае немислимо, чтобы пожилые и больные родители жили не с детьми или в домах престарелых. Даже если детям не позволяют жилищные условия, они всё равно забирают родителей к себе. Иначе их ждёт несмыаемый позор [24].

Согласно китайским традициям можно выделить важные положительные качества человека: самостоятельность, трудолюбие, любознательность, любовь и уважение к родителям и родственникам, верность своей стране, патриотизм, качественное выполнение работы, смелость, неконфликтность, честность, вежливость. Эти качества являются основным содержанием в традиционном семейном воспитании.

В Китае взрослые внушают детям, что жизнь сурова, и надо много работать, много знать и прекрасно выглядеть. Семья никогда не похвалит дочь или сына за второстепенную роль в школьном спектакле и за оценку «хорошо»: он должен играть только главные роли и получать только лучшие оценки. Если это случается – ребенку достается восторг семьи, который побуждает его добиваться следующих вершин. Запретов у китайских детей и подростков много: если ребенок играет на музыкальном инструменте, пропускать занятия нельзя, еще нельзя уделять друзьям слишком много времени, нельзя позволять себе играть в компьютерные игры и т.д. [25].

Семейное воспитание важно не только для детей и семьи, но также и для развития общества и страны в целом, так как страна является одной большой семьей. Ребенок должен был осознать с раннего детства, что он должен заботиться не только о своей семье, но и обо всей стране. Его приучали достойно вести себя в обществе, а уж потом его учили правильно выполнять свои обязанности. По теории Конфуция, человек, прежде всего, должен обладать гуманностью, человечностью, любовью к людям.

Традиции и обычаи прочно вошли в жизнь современного Китая, стали ее неотъемлемой частью, связывающей многие поколения людей. От богатой древней культуры осталось много полезных традиций. Основными принципами семейного воспитания являются воспитание детей с раннего возраста в любви и строгости. Важно с детства не баловать ребенка, показывать правильные образцы, знать добро и зло. Немаловажную роль играет хорошая окружающая среда, которая, как считали древние ученые, это «воспитание без слов». Личный пример родителей имеет положительное влияние. Воспитательная сила личного примера родителей обусловлена психологическими особенностями детей дошкольного возраста: подражательностью и конкретностью мышления. Родители должны воспитывать детей не только на словах, но и своими положительными примерами поведения. В китайских семьях, независимо от количества детей, важно любить каждого в многодетной семье [26].

Праздники в КНР имеют семейный, уклон и семья обязательно собирается у родителей мужа.

Благодаря таким методам образования, просвещения и воспитания поколений Китай добивается признанных всем миром успехов в спорте, экономике, науке, технике.

Италия сумела сохранить и развить особенности национальной культуры, главной из которых является сочетание клановости и авторитарности с тотальной свободой. Главную роль в такой системе ценностей играет семья, в которой закладываются основы итальянской личности.

В итальянской семье среди наиболее важных ценностей выделяют любовь к детям не только родителей, но и всех родственников, свободолюбие, терпимость, уважение к авторитету старших. Старших уважают, берут с них пример, очень часто в этой стране и ребенка воспитывает бабушка.

Говоря об итальянском воспитании, важно помнить о семейственности и традициях, соблюдать которые детей приучают с самого рождения. Воскресный обед с семьёй - святое. Одна из самых важных совместных трапез - рождественские обед и ужин, к которым готовятся основательно и заранее. Не случайно каждый итальянец с детства знает поговорку «Рождество поближе к родне, Пасху можно на стороне» (Natale con i suoi, Pasqua con chi vuoi, что дословно переводится как «Рождество со своими, а Пасха - с кем хочешь»). И уже совсем скоро шумные итальянские семьи соберутся вместе за одним столом, чтобы дарить друг другу любовь и тепло и приучать к этому своих детей [27].

В школах с родителями обучающихся с целью формирования семейных ценностей выстраивают отношения, интегрирующие субъектов в некую общность, делающие коллектив школы сплоченным коллективом единомышленников. Не может быть, считают педагоги, разобщенности между семьей и школой, поскольку школа и семья должны сотрудничать. Ежегодно в каждом классе родители избирают представителя, который выступает в качестве основного посредника между родителями и школой. Он выполняет различные задачи, способствуя диалогу между учителями и родителями,

помогая в составлении отчетов, в разборе специфических жалоб. Также при необходимости это выбранное лицо занимается координацией родителей для помощи школе при проведении специальных мероприятий и реализации инициатив, таких как школьные экскурсии и сбор средств. В расписании каждого преподавателя имеется так называемый 'ora di ricevimento' (офис-час). Это один час в неделю, когда преподаватель выделяет время на встречу с родителями, чтобы выслушать их проблемы и удовлетворить их просьбы. Обычно каждый год существует два официальных родительских собрания, в конце каждой «quadrimestre», когда учителя встречаются с родителями, чтобы поговорить о том, как учатся и ведут себя их дети. Но Италия – демократичная страна и надо иметь в виду, что большинство учителей вполне доступны ежедневно. Они могут понять, что у работающих родителей могут быть проблемы с тем, чтобы отпроситься на официальное школьное собрание. В школах Италии многое продумано так, чтобы помогать не только детям, но и их родителям. Начальные школы обычно предлагают уроки во второй половине дня, чтобы помочь детям с выполнением домашнего задания. Формами взаимодействия стали родительские дни, система коллективных дел и отношений, когда каждый ребенок и педагог, а также в обязательном порядке родители, участвуют в воспитательных мероприятиях - детские спектакли, концерты учителей, выставки творческих работ учащихся.

К особенностям воспитания и образования в Италии можно отнести отсутствие конкуренции. Здесь не проводят конкурсов поделок и других соревновательных мероприятий между одноклассниками. Прекрасным примером воспитания основ толерантности является совместное обучение здоровых детей и детей-инвалидов. Они ходят в одни и те же сады и школы, и здоровые дети с малых лет привыкают помогать тем, кто в этом нуждается [28].

В Канаде очень сильно развит феминизм. Стремление женщин к свободе привело к тому, что в 20% канадских семей дети растут с одним из родителей. Невелико желание женщин связывать себя узами брака. Средний возраст женщин, выходящих замуж – 26 лет. Мужчины, как правило, помогают в воспитании детей и ведении домашнего хозяйства, но основная нагрузка все же ложится на женщин.

В воспитании семейных ценностей у детей в Канаде есть ряд ключевых особенностей. К примеру, полностью запрещены телесные наказания. При попытке ударить ребенка родитель рискует попасть в тюрьму или подвергнуться крупному штрафу. Причем на родителей могут пожаловаться, как соседи, которые случайно стали свидетелями акта насилия, так и сам ребенок.

Кроме запрета на телесные наказания к обязанностям родителей прибавляется весьма непростая норма. Правительство запрещает оставлять детей без присмотра до 12 лет, в то время как обучение детей в школе начинается с 6 лет. Следовательно, их нужно отвозить в школу и забирать из нее после уроков. В этой связи многие родители вынуждены нанимать нянь (в

том числе, из других стран) на постоянную работу – с проживанием в канадской семье.

Каждая школа имеет свой кодекс правил поведения, который определяет моральные нормы, обязательные к соблюдению каждым учеником. Как правило, строго запрещается нарушать распорядок дня, курить, употреблять алкоголь или наркотики, проявлять агрессию в отношении других учеников, списывать на экзаменах. За нарушение этих требований сначала предупреждают, затем следует отчисление. В школе-пансионе предусмотрено ношение школьной формы, которая приобретается в специальном магазине. Отлучки с территории школы строго регламентируются. Для того чтобы ребенок на выходные мог отдохнуть за пределами школы, необходимо письменное заявление родителей или опекуна.

Дети каждый день носят в школу специальные папки для общения родителей с учительницей. В папки вкладываются разные записки, брошюры и выполненные детьми школьные задания, которые каждый день проверяются учителем. Даже при необходимости родитель может положить свою записку. В конце учебной недели учителя посылают домой на выходные специальную папку с «новостями».

В школе не бывает родительских собраний, чаще проводятся собеседования (интервью) 4 раза в год – учитель встречается с родителями, есть случаи присутствия самого ученика, и они дружески беседуют. При этом о недостатках принято говорить в достаточно мягкой форме. Однако если сам родитель захочет углубить разговор и заострить внимание на каких-то проблемах, тогда учитель может этот разговор поддержать в том же направлении.

В старших классах ежегодно меняются учителя, состав классов, а также внутри класса учащихся периодически пересаживают за разные столы. Это позволяет избежать привыкания и адаптации, что, по мнению психологов, положительно влияет на коммуникативные навыки.

Своих детей канадцы воспитывают в духе своих неоспоримых традиций, которые потом также будут переданы по наследству их детьми. Любовь к своей стране, работа и жизнь на благо страны, уважение и любовь к родителям, почитание старшего поколения - это основа воспитания каждого ребенка в канадской семье. Дух патриотизма развивается уже с раннего детства, когда у ребенка только начинает формироваться осознание окружающего мира [29].

Результат воспитания – воспитанность. Это одна из решающих жизненных ценностей, хотя в каждой стране есть свои приоритеты (таблица 1).

Таблица 1 – Ценностные приоритеты воспитания в отдельных странах

Россия	Соборность, знание своих прав и обязанностей, ответственность, толерантность
--------	--

Япония	Верность традициям, культ почитания, ответственности, трудолюбия, высокая адаптивность, практичность
США	Стремление к новому, высочайшая активность в борьбе за первенство в достижениях в любой области
Швеция	Философия единения с природой, оптимизм, толерантность, равноправие
Великобритания	Дух самостоятельности, воля и выдержка, пылкая приверженность к собственной стране, к своему дому, законопослушание, сдержанность, чувство личной независимости
Китай	Терпение, настойчивость, невероятная работоспособность, трудолюбие, забота о чести и достоинстве семьи, стабильное процветание семьи
Италия	Свобода, толерантность, равноправие, культ семьи и семейных ценностей, вежливость
Канада	Гордость, вера в равенство и разнообразие, а также уважение ко всем членам общества, большая любовь к жизни

Общие черты: почитание родителей, послушание им как необходимое условие благополучного взросления; соблюдение семейных традиций, которые основываются на традициях культуры своей страны; взаимное времяпрепровождение со всеми членами семьи.

Таким образом, анализ опыта по формированию семейных ценностей в организациях среднего образования в разных странах демонстрирует важность семейного воспитания для жизни общества. Многие формы семейного воспитания в школах одинаковы, и их изучение имеет важное значение не только для воспитательной работы в одной стране, но и для других стран. Они должны быть обобщены и собраны в одно целое, и на их основе построено воспитание подрастающего поколения. Именно благодаря семейному воспитанию, которое лежит в основе формирования личности и успешной социализации индивида, достигается повышение человеческого потенциала того или иного народа, что обеспечит успешное социальное развитие.

Как показывает практика, невнимание к семейному воспитанию и проблемам семьи ведет к духовно-нравственной деградации нации. Детство и семья, семейное воспитание должны выступать в качестве гуманитарной основы, основополагающей цели государственной социальной политики. Именно такой подход позволит добиться благополучного решения задач повышения конкурентоспособности государства и укрепления его позиций на международной арене.

2 Традиционные культурные ценности как основа воспитания в семье

Передача традиционных культурных ценностей подрастающему поколению является первостепенной задачей современной образовательной системы. Это представляет собой важный компонент социального заказа для образования. *Ценности* – это то, что обладает особым человеческим, социальным и культурным значением. Ценности – это основа и фундамент культуры, они в ней глубоко укоренены и выполняют роль ее важнейшего регулятора как на уровне культуры в целом, так и на уровне личности.

Особое значение культурные ценности имеют как основа воспитания в семье, в которой начинается формирование будущего гражданина государства. И какой это будет человек – ориентированный на Родину, на ее конкурентоспособность в современном глобальном мире или разрушительно воздействующий на общество – зависит будущее Казахстана. По мнению ученых, Л. И. Маленковой, И. С. Кона; В. Н. Дружинина, С. Г. Вершловского, М. Я. Устиновой, Кожаметовой К.Ж., Узакбаевой С.А., Наурызбай Ж.Ж., Тажибаева Т.Т., Дмитриенко Е.А. и других человек является существом ценностно ориентированным, то есть избирательно относящимся к материальным и духовным ценностям, имеющим систему установок, убеждений, предпочтений, выраженных в поведении.

Для ценностного воспитания детей в семье необходимо определить понятие ценностей. Данное понятие рассматривается в различных направлениях научного знания. В философском словаре ценности – это специфически социальные определения объектов окружающего мира, которые имеют положительное или отрицательное значение для человека и служат ориентиром его предметной, социальной деятельности, обозначениями его отношений с окружающим миром, людьми.

Культура, как и общество, основывается на системе ценностей. Ценности имеют огромное значение в любой культуре, поскольку определяют отношения человека с природой, социумом, ближайшим окружением и с окружающей средой. Осваивая ценности окружающего мира, человек опирается на устоявшиеся в его культуре традиции, нормы, обычаи и постепенно формирует систему основных и общепринятых ценностей, управляющих ее жизнью. На этой основе в каждой культуре складывается своя система ценностей, которая показывает ее специфическое состояние в мире.

Культурные ценности – это материальные предметы или духовные принципы, которые имеют определенное значение для данного социального субъекта с позиции удовлетворения его потребностей и интересов.

Ценности возникают в результате осмысления человеком значимости для него тех или иных объектов (материальных или духовных). Каждая сфера культурной деятельности человека приобретает свойственное ей ценностное измерение. Существуют ценности материальной жизни, экономики, социального порядка, политики, морали, искусства, науки, религии. В каждом типе культуры возникает своя иерархия ценностей и ценностных измерений.

Все разнообразие ценностей можно условно упорядочить и классифицировать на основании тех сфер жизни, в которых они реализуются. *Любая классификация ценностей по типу и уровню условна в силу того, что в ней имеются социальные и культурные значения.* По Б. С. Ерасову ценности делятся на виды:

- витальные (жизнь, здоровье, безопасность, качество жизни, уровень потребления, экологическая безопасность);
- экономические (равные условия для товаропроизводителей и благоприятные условия для развития производства товаров и услуг, цели и смысл экономической деятельности);
- социальные (общественное положение, трудолюбие, семья, достаток, равенство полов, личная независимость, терпимость);
- политические (патриотизм, гражданская активность, гражданские свободы, гражданский мир);
- моральные (добро, благо, любовь, дружба, долг, честь, бескорыстие, честность, верность, любовь к детям, справедливость, порядочность, взаимопомощь, уважение к старшим);
- религиозные (Бог, вера, спасение, благодать, Священное писание и предание);
- эстетические (красота, гармония, стиль и т.д.).

Ценности относительны, изменчивы и подвижны. Они находятся в постоянном движении и часто переоцениваются в рамках конкретной культуры. Развитие культуры, ее стабильность связаны с воспроизводством, распространением, сохранением и изменением ценностей.

Понятие «ценности» связано с понятием «ценностная ориентация». Ценностная ориентация выступает как индикатор духовной деятельности человека на личностном и групповом уровне, а также соответствующих ей социально-психологических образований, которые имеют позитивную оценку. Показателями ценностной ориентации могут быть представления, знания, интересы, мотивы, потребности, идеалы, а также установки, стереотипы и т.д. [30].

В контексте опоры на традиционные культурные ценности как основы воспитания в казахстанской семье справедливо будет отметить, что в последние несколько десятилетий воспитательный потенциал семьи понизился. Такие семейные ценности как ответственное родительство, культура семейных отношений, традиции, ментальная память, наличие «семейного ядра», т.е. тесных родственных связей, становятся дефицитом. Те подлинные ценности, на которых должен воспитываться ребенок в семье, как труд, национальные традиции, уникальный опыт поколений, перестают быть для него идеалом. *Также необходимо указать на то, что алгоритмы взаимодействия школы и семьи требуют более активного обновления.* На наш взгляд, на каждом этапе сотрудничества важно учитывать современные воспитательные факторы: ценностный кризис, динамичное развитие общества, быстро меняющийся мир.

Сегодня в Казахстане все делается для того, чтобы ценностно-смысловая сфера ребенка, жизненные ценности, ориентиры были направлены на сохранение национального самосознания, трансляцию духовного опыта поколений. Извне семье этот ориентир задается государственными программами, традициями и ритуалами социума. А внутри семьи объем ценностей формируется благодаря семейным традициям.

При этом мы обращаем внимание на то, что современная семья не может воспитывать ребенка изолированно от других воспитательных институтов: ребенок ходит в дошкольное учреждение, потом в школу, занимается в кружке или студии художественного воспитания, посещает спортивную секцию и т.д. Все воспитательные институты призваны содействовать максимальному развитию ребенка, поэтому заинтересованы в том, чтобы объединить свои усилия, учитывая при этом те аспекты воспитательной деятельности, в области которых каждый из них обладает теми или иными преимуществами.

Семья является источником и опосредующим звеном передачи ребенку социально-исторического опыта, и, прежде всего, опыта эмоциональных и деловых взаимоотношений между людьми. Учитывая это, можно с полным правом считать, что семья была, есть и будет важнейшим институтом воспитания, социализации ребенка.

Семья - это основной механизм по передаче национальных традиций и культурного наследия своего этноса. Исторические и литературные свидетельства, примеры, хранящиеся в семейных преданиях, убеждают, что традиции – образец духовного и сердечного богатства семьи. Ведущая роль семейных отношений в воспитании заключается в том, что их состоянием определяются меры функционирования и эффективности других компонентов воспитательного потенциала семьи.

Семейное воспитание можно рассматривать как социальную и культурную преемственность, передающуюся от поколения к поколению родителей, воспитателей, педагогов. Преемственность транслируется в виде традиций семейного воспитания – это народная мудрость, народные традиции, обычаи, обряды, культ предков, священные заветы, заповеди. Здесь прослеживаются устойчивые связи между этнопедагогикой, социумом и этнокультурой. Народные и религиозные традиции семейного воспитания дополняют и обогащают воспитательный потенциал педагогических традиций.

Особенностью семейного воспитания является органичное слияние со всей жизнедеятельностью растущего человека: включение ребенка во все жизненно важные виды деятельности - интеллектуально-познавательную, этнокультурную, трудовую, общественную, ценностно-ориентированную, художественно-творческую, игровую, свободного общения. Причем ребенок проходит все этапы: от элементарных попыток до сложнейших социально и личностно-значимых форм поведения.

Особенность современных семейных отношений – это не их статичность, а способность к изменениям. Но при этом семья сохраняет принципиальные, базовые установки, построенные на нравственно- психологической основе, где

каждый человек понимает природу людских отношений, способен быть одновременно и воспитателем и воспитуемым друг у друга, с устойчивыми традициями и культурой.

Традиционное культурное наследие народов, касающееся воспитания детей, остается актуальным и востребованным.

Культурные традиции как историческая память - непереносимое условие не только существования и развития культуры, но и формирования созидательных качеств новой культуры. Традиция включает в себя преемственность, усвоение положительных результатов предшествующей деятельности - это общий закон развития, который действует в сфере культуры, имея особо важное значение. Насколько этот вопрос практически важен, показывает и опыт нашей страны.

Традиция является одной из важных категорий теории культуры. Всеобщность и универсальность этой категории определяется тем, что традиции присутствуют во всех сферах - в материальной, политической, художественной, нравственной, бытовой, физической культуре.

Традиции в духовно-нравственной жизни семьи организуют связь поколений и, как элемент общественной жизни, имеют свою специфику. Обряды, традиции, обычаи сопутствовали каждому шагу человека от рождения до смерти, организуя его трудовую, социальную и личную жизнь.

Так, например, в казахском обществе, после рождения ребенка отмечается 40 дней «Қырқынан шығару». Это обозначает временной рубеж, когда ребенок после рождения считается полноценным младенцем. Кроме этого, проводятся такие обряды как укладывание в колыбель, купание в соленой воде, наречение имени ребенку, разрезание пупка. С трехлетнего возраста начинается половозрастное деление: девочкам одевают сережки, а мальчиков впервые сажают на коня. Основное воспитание проводится с 7 до 12 лет, когда проводят обряд «Сұндет той» (посвящение мальчиков в «мужчину»), девочкам отращивают волосы, воспитывают девичьи качества и приобщают к самостоятельности. С 13 лет это период взросления, когда дети изучают традиции и обычаи, осваивают необходимые умения, получают знания и готовятся к зрелой жизни.

У славянских народов сохранился обряд крещения. Крещение ребенка происходит после сорокового дня с момента рождения, для этого выбирались крестные родители, которые всю жизнь будут в ответе за жизнь и благополучие крестника. Первый период жизни ребенка у славян назывался «младенчество» и длился до исполнения ему семи-восьми лет. Каждый Сочельник (6 января) подросший крестник должен приносить крестным родителям кутью (кашу из пшеницы с медом и маком), а те в свою очередь должны одарить его сладостями.

У славянских народов к 6-7 лет у ребенка появлялись устойчивые хозяйственные обязанности, при этом труд приобретал половое разделение: мальчик постепенно переходил в отцовскую трудовую сферу, его привлекали к мужским занятиям, девочку - к женским. Подросток перенимал все хозяйственные навыки уже к 15 годам, считался годным ко всякой мужской

работе и если нанимался в работники, получал плату равную взрослой. Привлечение мальчиков к работе на земле было одним из наиболее важных моментов в передаче трудовых навыков, необходимых для самостоятельной жизни. Подросток, не владея этими навыками, не смог бы стать полноправным членом деревенского сообщества. Занятие земледелием в русской традиции воспринималось как основа полноценного мужского статуса. Мальчик, становясь помощником отца, участвовал во всех его работах.

Особое место в традиции народов уделяется заключению брака, так как правильный выбор спутника жизни имеет большое значение как для молодых, так и для родственников. Например, в казахских пословицах и поговорках говорится, что хорошая невестка как дочь родная; хороший зять – как сын родной», «невесту выбирай по ее матери».

Свадьба, как факт зарождения новой семьи, остается важным событием в жизни любого народа. Большую роль в этих торжествах играют свадебные обрядовые песни. Так в казахском обществе издавна исполняли такие песни как «Беташар», «Той бастар», «Қыз тыңысу - сыңсу», «Жар-жар». Через эти песни невеста узнает традиции и обычаи нового для нее аула, превозносятся достоинства отца и матери, родственников, вырастивших и воспитавших выдаваемую замуж девушку, даются наставления: уважать свекра и свекровь, быть любезной и почтительной к родне жениха, тогда ее полюбят и признают своей. Содержание этих песен содержит большей частью наставления и поучения для молодых.

Свадебные торжества на Руси проводились либо осенью, после уборки урожая, либо зимой после праздника Крещения (19 января). Также удачным временем для свадьбы считается первая неделя после Пасхи, так называемая «Красная горка». Самой свадьбе предшествовал обряд сватовства, когда к семье невесты приезжали родители жениха вместе с его крестными, если родители соглашались отдать дочь замуж, далее проводились смотрины (знакомство будущих молодоженов), потом шел обряд сговора и рукобитья (родители решали вопросы приданного и дате проведения свадебных гуляний). Сохранившиеся до наших дней свадебные обряды свидетельствуют о богатстве традиционного этикета, который выполняет роль своеобразного ориентира во взаимоотношениях между людьми, сближении человека с широкой группой людей, связанной родственными узами, придает ему уверенность, делает более осмысленным его существование.

«Отбасы» - семья для казаха было понятие святое. Брак запрещался между родственниками до седьмого колена и брачный союз считался священным и должен был быть нерушимым.

Нравственное воспитание казахской и русской семей начиналось с раннего детства. Каждому народу присущи воспитание основных человеческих качеств как воспитание здоровья, трудолюбия, патриотизма, храбрости, великодушия, доброты скромности и др. Казахская семья, как и славянская, чаще всего проживала не только в рамках нуклеарной семьи, она включала в себя старшее поколение - дедушек и бабушек, а также уже женатых сыновей, а

порой и женившихся внуков, и их потомков. Совместное проживание обусловлено было не только экономическими интересами, здесь также учитывались кровные узы и моральные устои. Несколько поколений проживало одной семьей, старшее поколение непосредственно участвовало в жизни внуков, т. е. молодые семьи получали поддержку и наставления в воспитании детей и организации семейной жизни. Традиции семейного воспитания передавались из поколения в поколение. Неслучайно в народе говорят: «Где есть старики - там есть богатство», потому что именно к ним прислушивались в процессе организации обучения будущих поколений, именно они обучали молодые семьи традициям и требованиям по уходу за детьми. И уже после того, когда молодые были полностью готовы к отдельной от всех семейной жизни, их выпускали во взрослую жизнь.

В казахском обществе была выработана особая система взаимной ответственности родственников за потомство. Из-за особенностей кочевой жизни казахов близкородственные семьи старались жить рядом и поддерживали друг друга. В случае смерти родителей, их детей забирали к себе на воспитание его или ее брат, сестра или дядя, тетя. Ни один ребенок не должен был остаться беспризорным, на произвол судьбы.

Особые взаимоотношения были выработаны внутри членов семьи вековыми традициями народа. Эти традиции позволили казахскому народу пережить века и сохраниться как национальному образованию. Родственная связь для казаха особенная составляющая в его семейной жизни. «Бауырым» так казахи называют родного человека и строго соблюдался основополагающий принцип взаимоотношений «Улкен-Кіші» (старший младший) как внутри казахской семьи, так и в целом во взаимоотношениях между людьми. Этот принцип универсален, т.к. с уважением надо относиться к любому человеку старше вас, а тот в свою очередь вправе рассчитывать на ваше уважение. У казахского народа самыми почитаемыми людьми были дедушки и бабушки. Им оказывали необыкновенное уважение, говоря при этом: «Дом, где есть старики, полон славы и богатства». В семье хранились реликвии, которые передавались из поколения в поколение, от отца к сыну и т.д. Ребенку с детства внушалось почитание и уважение к своим предкам и своему роду, к родительскому дому. Не случайно казахские пословицы гласят: «Незнание своей родословной до седьмого колена - признак сиротства», «Пока живы знавшие отца - жива и память о нем».

В традиции многих народов отношения между родственниками создались на основе взаимоуважения старших и младших, отзывчивости, скромности, обходительности, верности, преданности и искренности. Формирование мышления и характера молодого поколения напрямую связано с полученным воспитанием и примерами, взятыми из окружающего их мира. Поэтому с древних времен в отношениях между старшими и младшими братьями и сестрами прививались мирные отношения, согласие, отзывчивость и сердечность.

В казахской семье сформировалось понятие: какое воспитание ты дашь ребенку, такое уважение ты получишь в старости. В народе по этому поводу говорят: «Что посеешь, то и пожнешь», «Потрудись в молодости, получишь плоды в старости» и т.д. Традиция уважать и слушать старших охватывает также этикет приветствия, потому что у казахов уважительное отношение начиналось уже в момент приветствия. Поэтому в народе с детских лет прививают традицию вежливого, уважительного приветствия. В свою очередь, проявление такого приветствия при встрече с аксакалом либо при поездке в другие аулы показывало воспитанность молодого человека.

Также имеется поверье у тюркских народов о том, что нельзя пересекать путь старшему, это признак неуважительного отношения. Кроме того, женщины стараются не пересекать путь представителям мужского пола, независимо от возраста. Такому отношению детей учат с самого раннего возраста.

Современные исследователи семейных традиций в своих работах отмечают, что есть еще один путь правильного воспитания в народе, который осуществляется на основе положения о народности воспитания. Этот принцип построен на том, когда уважаемые аксакалы принимали активное участие в воспитании подрастающего поколения как дома, так и за его пределами. Они умели быть покровителями, учить доброму, разумному, потому что обладали глубокой, всеобъемлющей мудростью народа. Поэтому по традиции в воспитании ребенка принимали участие все взрослые. Если они видели грубое, дерзкое поведение, то имели право остановить его, поругать или объяснить, что так делать нельзя.

Высшей ценностью жизни в традициях тюркских народов является женщина как мать, кормилица, воспитатель. Она является источником жизни и ее продолжения. Почитание матери, уважение и любовь к ней воспитываются с детства.

Доброжелательность и уважительность казахского народа проявляются в его гостеприимстве. Поэтому все лучшее в доме предлагали гостю. В понимании народа счастье, богатство, изобилие в дом приходят вместе с гостями. Поэтому в гости ходили как по специальному приглашению, так и без него.

Дастархан, если переводить дословно означает «скатерть». Однако в Казахстане употребляется в значении традиционного стола. Раньше у казахов не было дома больших столов для трапез, а только небольшие круглые столики, которые назывались «дастархан» и располагались на полу. За ним обычно пили чай и обсуждали текущие дела. В современном мире большой стол для приема гостей может позволить каждый человек. Но традиция собирать гостей, доставать все самые лучшие лакомства и пить чай из пиал живет до сих пор.

Слово «саркыт» обозначает традиционные гостинцы, которые родственники приносят с гостей или мероприятий. Саркыт — это вкус детства и праздника. В него могут положить конфеты, печенья, мясные и колбасные изделия. На языке гостеприимства положить саркыт для своих гостей значит

выразить им благодарность и уважение. На саркыт не влияет ни социальный статус, ни пол, ни человеческие качества человека. Данная традиция живет до сих пор и радует всех казахстанцев без исключений.

Традиция «ерулік» обозначает угощение для новоприбывших соседей. Пришла из казахских аулов, когда приезжали новые люди и их приглашали в гости. Они получали в подарок угощение, тем самым, быстрее адаптируясь в новой среде. Это помогало сплотиться и подружиться целым семьям. А также было гарантом того, что соседи всегда готовы прийти на помощь.

Көрімдік — одна из самых удивительных традиций казахского народа. Она означает некоторую сумму денег, которую дарят родственники за ваши успехи. Например, новоселье, долгожданное рождение ребенка, покупка мебели, техники или машины. Көрімдік можно получить даже за самостоятельную покупку телефона, отличные оценки в учебе или же диплом о высшем образовании. Данная традиция отражает искреннюю радость и щедрость дарящих, а также сближает людей между собой [31].

Эти же свойства характерны для славянского этноса. Хорошо известно понятие русской гостеприимности, когда «и накормят, и напоят, и спать уложат». Уникальное сочетание таких качеств как сердечность, милосердие, сострадание, великодушие, терпимость и простота, которые встречаются у других народов мира, все это в полной мере проявляется в той самой широте русской души.

Свой вклад в развитие традиций вносят *корейцы*. Одна из них *Чонволь Тэборым (15 января по лунному календарю)*. Праздник возношения молитв с просьбой даровать обильный урожай и улов в предстоящем году. В семьях готовят особые блюда из овощей, что является выражением их надежды на удачный год и предотвращение несчастий. В этот день на столе обязательно должно присутствовать блюдо «огокпап» - каша из пяти видов крупы, с 9 салатами из разных сушеных трав.

«Празднование первого дня рождения ребенка». Согласно традиции, в первый день рождения ребенка принято наряжать в национальную корейскую одежду или можно просто нарядно одеть ребенка. Гостей на день рождения ребенка зовут к двенадцати часам. Считается, что в первой половине дня добрые духи более сильны и отзывчивы к просьбам, поэтому пожелания счастья и здоровья малышу, высказанные до обеда, сбудутся быстрее.

День рождения знаменит своим предсказанием будущего ребенка. На низкий столик обязательно ставят: по одной чашке с красной фасолью, чартоги (отбитое тесто из риса) и рисом. Кладут книгу, ручку (цветные карандаши), ножницы, нитки, деньги и иглу для девочки или кинжал для мальчика. Накрывают корейский стол так, чтобы ребенок мог достать всё, что пожелает. Внимательно следят, какие первые три вещи выберет именинник. Если он выберет:

Чартоги – означает удачливую жизнь.

Фасоль – означает, что ребенок будет заниматься земледелием.

Рис – достаток в доме (счастливая жизнь).

Книга – будет любить читать, будет любознательным ребенком.

Ручка (карандаш) – будет писателем, художником.

Ножницы – будет зарабатывать физическим трудом, будет искусной рукодельницей.

Нитки – сулят долгую жизнь.

Иголка – для будущей женщины – лидера.

Кинжал – будет военным.

Деньги – будет очень богатым [32].

Наблюдение за обычаями и традициями чеченцев и ингушей в Казахстане свидетельствует, что их миропонимание и менталитет основаны преимущественно на наличии общих этнокультурных ценностей, исходящих из земляческих, тейповых и конфессиональных интересов [33].

В устном народном творчестве отражена история народа, его духовное богатство. Пословицы, поговорки, сказки, поэзия жырау, эпосы и другие жанры устного народного творчества отражают этнокультурное сознание народа, которое генетически ориентирована на семью, прочность семейных отношений. В пословицах и поговорках казахского народа подчеркивается важность клановой формы проживания, понимание родственных отношений, дружба между родственниками, уважительное отношение к новым родственникам-сватам, взаимоотношений между супругами, проблемы воспитания детей, роли женщины в семье и др.

Сказки стали еще одной формой постижения семейных отношений, закрепления народного понимания ценностных ориентиров семейной жизни. Они являются важными воспитательными средствами, в речении столетий выработанным и проверенным народом. Жизнь, народная практика воспитания, убедительно доказала педагогическую ценность сказок. Дети и сказка - неразделимы, они созданы друг для друга и поэтому знакомство со сказками своего народа, должно обязательно входить в курс образования и воспитания каждого ребенка.

Многие народные сказки внушают уверенность в торжестве правды, в победе добра над злом. Оптимизм сказок особенно нравится детям и усиливает воспитательное значение.

Образность - важная особенность сказок. В герое обычно весьма выпукло и ярко показываются главные черты характера: отвага, трудолюбие, остроумие; такие черты как физическая сила, смелость, мужество. Образность добавляется забавностью сказок - тонким и веселым юмором. Важнейшей особенностью сказок является - дидактизм, который носит поучительный характер «Сказка ложь, да в ней намек, добрым молодцам урок».

Семейные культурно-исторические взаимоотношения нашли свое отражение в творчестве поэтов-жырау (Асан Кайгы, Ақтамберды, Шал, Бұхар-жырау и др.), которые создавали стихотворения толғау-размышления на общественные и военные темы. В их творчестве именно семья является оплотом крепкого общества, основой семейного благополучия является женщина, жена, мать. Так, например, Бұхар-жырау в своих произведениях

рассуждает о том, что жизнь и смерть с любимой женой это одно из высших смыслов жизни.

Одним из средств передачи традиции являются песни. Народные песни впитали в себя высшие национальные ценности, ориентированные только на добро, на счастье человека.

Среди детей подросткового возраста были более всего распространены веселые, задорные, шуточные песни. Самый богатый репертуар у юношества. Это свадебные плачи невесты, обрядовые, ритуальные. Каждому возрасту соответствуют свои песни. Они сопровождают человека от рождения до смерти. Воздействия на чувства человека, они одновременно влияют на его сознание и поведение. Вот почему их с полным основанием можно отнести к комбинированным средствам народного воспитания.

Воспитательные процессы, охватывающие личностное, семейное, социальное, духовно-нравственное, трудовое воспитание прослеживаются в фольклоре.

Погружение детей в традиционную фольклорную среду - один из важных моментов в воспитании. Он не только знакомит ребенка с окружающим миром, но и внушает нравственные правила, нормы поведения. Причем все это делается в яркой эмоциональной форме, понятной и доступной.

Произведения устного народного творчества будут иметь воспитательное воздействие в том случае, если родители своим примером в семье показывают и поддерживают выраженные в них принципы и идеи.

У всех народов трудовое воспитание является главной задачей. Праздность осуждалась народом как явление чуждое «Жизнь, потраченная на сон - пропавшая жизнь», «Сегодняшнюю работу не взваливай на завтрашнего верблюда». Однако в воспитательной работе с детьми необходимо использовать те пословицы, терминология которых понятна современному ребенку. Иначе эффект от их употребления пропадает.

Основным фактором народного воспитания является природа. Она не только среда обитания, но и родная сторона, Родина.

Из явлений, прямо и непосредственно связанных с воспитанием, ближе всего к природе стоит игра. Это величайшее чудо из чудес, изобретенных человеком сообразно природе. Игра - удивительно разнообразная и богатая сфера деятельности детей. Вместе с игрой в жизнь детей приходит искусство, прекрасное. Она связана с песней, танцами, плясками, сказками, загадками и другими видами народного творчества как средствами воспитания народной культуры.

Народные обрядовые праздники всегда связаны с игрой. А ведь народные игры, почти исчезают сегодня из детства.

Необходимо знать, что народные игры как жанр устного народного творчества являются национальным богатством, и мы должны сделать их достоянием наших детей. Данный подход может способствовать созданию кружка народных игр.

Бережно передаваемые из рода в род, традиции выполняли роль исторической памяти, осуществляя связь поколений.

Изделия художественного промысла - это произведения народного искусства, которые всегда вызывали и будут вызывать восторг у людей, так как они возвращают человека к его корням, напоминают о связи поколений, о том, что он не первый на этой земле, и не последний, и что поэтому ответственен перед прошлым и будущим своей Родины.

Далее в контексте традиционных культурных ценностей как основ семейного воспитания необходимо рассмотреть суть и структуру материальных историко-культурных ценностей. Материальные ценности, созданные человеком, называют соответственно материальной культурой. Семья является ключевым опосредующим звеном в процессах передачи ценностей материальной культуры общества конкретному индивиду. Материальная культура тесно взаимосвязана с духовной. Материальные историко-культурные ценности обладают отличительными духовными, художественными и (или) документальными достоинствами и имеют международное или национальное значение. Задача современной семьи вырастить и воспитать детей так, чтобы те смогли принять активное участие в общественных событиях и отношениях, усвоить уровень духовной и материальной культуры, к которой они принадлежат.

Составляющая материальных историко-культурных ценностей структурирована и включает различные виды такие как: объекты археологического наследия, произведения живописи, скульптуры, декоративно-прикладного искусства, объекты науки и техники, иные предметы материальной культуры, возникшие в результате исторических событий, представляющие собой ценность с точки зрения истории, археологии, архитектуры, градостроительства, искусства, науки и техники, эстетики, этнологии или антропологии, социальной культуры и являющиеся свидетельством эпох и цивилизаций, подлинными источниками информации о зарождении и развитии культуры.

В Казахстане в рамках программы «Рухани Жаңғыру» особое внимание уделяется изучению подрастающим поколением историко-культурных ценностей нашего государства, среди которых недвижимые памятники истории, археологии, архитектуры и монументального искусства. Важным направлением проводимой работы стал специальный проект «Сакральная география Казахстана», открывающий неизведанные и таинственные уголки нашей родины, а также почитаемые места. Сакральные объекты – это не только историческая ценность, но и прежде всего духовность. В общенациональном списке определено более 100 объектов и комплексов, общенационального уровня и регионального уровня. В государственных библиотеках, музеях, хранилищах архивов хранятся книги, произведения искусства, редкие рукописи и издания, другие предметы художественного, исторического или археологического значения, научные коллекции архивные материалы, репродукции ценностей. Историко-культурную ценность представляет Великий

Шелковый путь, связывавший Восток и Запад. Наследием той эпохи являются многочисленные материальные объекты, признанные ЮНЕСКО памятниками всемирного значения – мавзолей Ходжа Ахмеда Яссави, комплекс петроглифов Тамгалы в Алматинской области. В ряду литературных ценностей культурного наследия по линии ЮНЕСКО находится лиро-эпическая казахская поэма «Кыз Жибек».

В структуре материальных ценностей важнейшую роль играют ценности, которые связаны с обработкой материалов природы средствами техники для создания искусственной среды обитания человека. Это культура быта, жилища, одежды, утвари, домашней техники, культура труда, дизайна и эстетической среды обитания.

Таким образом, материальная культура – это пласт краеугольных ценностей, передающих социальный опыт, содержащих также национальное начало, по которому можно установить ее происхождение, отражающих процессы взаимовлияния народов и их культур.

Уровень организации общества определяется именно тем, насколько активно в нем используются накопленные культурные ценности, богатейшие знания и опыт, то есть насколько активно осуществляется историко - культурная преемственность поколений.

Указанные материальные ценности среди процессов семейного воспитания предполагают деятельность семьи по трансляции опыта духовно-исторического общения, понимания исторических текстов, знаний о различных памятниках культуры быта, техники, науки, религии и искусства, о биографиях значимых персон и собственной родословной, укорененности в традициях этноса, конфессий, мегаполиса, а также духа глобальных модернизаций и инноваций.

Сегодня в казахстанских организациях образования освоение традиционных культурных ценностей в аспекте семейного воспитания важно реализовать через комплекс инновационных форм, подходов, методов, технологий, приемов.

Семейное воспитание как процесс выстраивается на основе грамотного использования широкого набора методов и средств.

Совокупность методов и средств осуществления педагогической деятельности в воспитательно - образовательном процессе составляют методику воспитательной работы по всем направлениям воспитания, в том числе, по семейному воспитанию.

Ни один метод не используется изолированно. Педагог выбирает систему методов, их последовательность и комбинации с учетом целого комплекса факторов и условий:

- возрастные особенности детей;
- психический склад;
- этнокультурные условия проживания;
- общие и конкретные цели воспитания;
- социокультурное окружение;

- духовно-нравственное развитие;
- культура педагога и т.д.

Одна из инновационных форм – исследование сакральных мест народа.

В семейном воспитании необходимо уделять внимание посещению живописных ландшафтов, в том числе содержащих интересные исторические и сакральные объекты. Среди них мавзолеи, стоянки древних людей, а также сакральные природные объекты как особые места духовного единения с природой. Это отдельные деревья и целые рощи, озера, водопады, источники, скалы, пещеры, горы, отдельные камни, острова. Эти объекты охраняются на протяжении столетий и тысячелетий и служат образцами бережного и одухотворенного отношения к природе. Через призму собственной ментальности дети могут «заглянуть» в прошлое, соприкоснуться с тем, что было основой жизни для нашего народа, с ценностями предков. Легкодоступные сакральные ресурсы могут объединить семьи в организованные группы для пешего маршрута, на конях, на велосипедах. Посещение сакральных мест может перейти в популярную форму сакральный туризм родителей и детей, который может быть и механизмом исследования сакральных объектов, и инструментом воспитания.

Сакральные ценности будут способствовать возрождению нравственных традиций семьи, укреплению духовной близости между детьми и родителями, восстановлению главной линии коммуникации внутри семьи - «старшее поколение-родители-дети».

Как показали исследования, дети в современной семье испытывают острую потребность в многообразии и вариативности досуга, традиций, социально-психологических отношений со своими родителями.

Другой не менее интересной и актуальной формой семейного воспитания является приобщение к традициям музея. В настоящее время, когда переосмысливается нравственное воспитание и нравственное развитие личности, в решении этой задачи важным звеном становятся музеи. Деятельность музея направлена на формирование социально-активной позиции, личное участие, поиск и постижение социального и духовного начала своей Родины, народа.

Музей собирает, изучает, хранит коллекции экспонатов, памятники естественной истории, материальной и духовной культуры, а также проводит просветительскую, популяризаторскую, научно-исследовательскую, педагогическую деятельность. В Казахстане также разрабатываются программы по созданию на базе древних и средневековых городищ, поселений, курганов заповедников-музеев, которые будут включены в систему инфраструктуры туризма республики.

От музея тянутся линии основных приоритетных взаимосвязей: музей-семейные истоки, музей – семейные традиции, музей - историческая память. Важно, чтобы родители активно использовали уникальное образовательно-воспитательное пространство музея. *Сегодня сотрудники музея предлагают для взаимодействия с семьей новые образовательные программы, меняющие*

привычные форматы обучения. У детей есть возможность на базе музея посещать творческие мастерские, театральные, художественные курсы, участвовать вместе с родителями в специальных музейных проектах, программах выходного дня, семейных клубах, комплексных экскурсионно-творческих занятиях, студиях семейного творчества, что способствует заполнению их досуга. *Наиболее распространенной формой совместного досуга становится изобразительное творчество.*

Для взрослого человека музей - это место, где хранятся бесценные коллекции, собранные человечеством за сотни лет, а для ребенка – прежде всего – мир неизвестных ему вещей и ярких впечатлений. Если мир этот станет близким и понятным с детства, то у ребенка сформируется необходимость бывать в музее, ценить музей, что, бесспорно, является неотъемлемой чертой его духовного становления.

Родителям можно рекомендовать вовлекать детей в формирование домашнего музея, домашнего архива, включающего семейные коллекции предметов музейного значения (вещественные, письменные, изобразительные источники). Это могут быть женское рукоделье, хозяйственные инструменты, монеты, купюры, мебель, посуда, украшения, шкатулки, значки, часы, одежда, музыкальные инструменты, сумки (редикюль, саквояж), серебряные ложки, валяные изделия, елочные игрушки и ковры и др. Для предметов важны критерии: раритетность, время изготовления, художественная ценность, мемориальная принадлежность.

В семье необходимо сохранять и формы нематериального культурного наследия (семейные предания, легенды, национальные традиции). Большим подспорьем является составление генеалогического древа собственного рода. Оно поможет персонизации фонда. Родители должны объяснить детям, что домашний музей сохраняет семейственную преемственность, повышает имидж и престиж семьи. Занятия с семейными реликвиями, к примеру, разглядывание фотоальбома, орденов и медалей дедушек и бабушек, чтение фронтовых писем, детских прописей первоклассников и др., могут стать частью полноценного домашнего досуга.

В этом случае домашний музей сможет осуществлять и рекреационную функцию, позволяющую прочувствовать душевную близость всех членов семьи и комфортную обстановку уютного семейного дома. Возможно создание домашнего кино или семейного сайта и на нем страницы семейной славы, «Родословное древо моей семьи», «Семейная династия» и т. д. Цифровые ресурсы позволяют создать виртуальный музей.

Следующей формой приобщения к музею становится культурно-образовательная акция «*Ночь в музее*», приуроченная к Международному Дню музеев 18 мая. Главная цель проведения акции — привлечь молодежь в музеи, а также сохранение национальных ценностей.

Рекомендуется в семейный домашний досуг включать такие виды деятельности:

- любительские занятия (цветоводство, коллекционирование, уход за домашними животными, совместные занятия творчеством, художественным или техническим: рисование, поэзия, музицирование, пение, вышивание, любительская видеосъемка, фотосъемка и т. п.);

- совместное обращение к аудиовизуальной информации (просмотр телевизора, обращение к интернету и другим средствам СМИ);

- домашние спектакли (организация театрализаций и театральной деятельности как фрагментарной (переодевание, гримировка, розыгрыши), так и полномасштабной (организация домашнего театра - живого или кукольного - постановка композиций, игровых программ, малоформатных спектаклей и т.п.);

- семейное чтение (буккроссинг – обмен книгами, как инструмент продвижения книги и чтения; буктрейлеры – видео аннотации к книге);

- игры (с детьми, настольные и т. д.);

- праздники (организация домашних детских праздников с включением игровых программ и конкурсов; семейных и клановых праздников с привлечением широкого круга родственников и свойственников).

Семейный внедомашний досуг:

- рекреативный семейный отдых вне дома (дача, семейный туризм);

- оздоровительный и спортивный семейный отдых (эстафеты, массовые забеги, пляжные турниры, посещение бани, фитнес-клуба и т.д.);

- совместное посещение театров, музеев, кинотеатров, концертов и других культурно-зрелищных мероприятий;

- хождение в гости;

- организация любительских семейных общностей и семейных коллективов художественной самодеятельности;

- участие в массовых праздниках и зрелищных мероприятиях;

- организация семейных праздников и ритуально-обрядовых действий (свадьба, похороны, поминки и т.п.) с привлечением предприятий культурно-досуговой сферы.

Значимую ценность для формирования у детей в семье целостного взгляда на культуру народа имеет экранная культура – кино, телевидение. *Сегодня эффективно дополнять методы семейного воспитания возможностями телевидения.* С целью навигации в огромном медиамире детям необходимы ориентиры: что смотреть и слушать, как читать, какую информацию и где искать, воспитание внутреннего этического «тормоза» при работе с информационным полем – во всех этих вопросах нужны четкие реперные точки не только для детей, но и для родителей.

Ценностно-эстетическая составляющая экранной культуры – это пример действий, чувств, идей, моделей коммуникации и отношений, которые можно использовать родителям в общении с детьми. Родителям важно фокусировать внимание на зрительской активности детей, ценностной сфере и нравственных качествах ребенка, которые он приобретает при просмотре телепрограмм и кино. Вмешательство родителей в зрительскую активность детей связано с различными методами семейного воспитания:

I уровень – это осведомленность и совместный просмотр. Заключается в степени включенности родителей в просмотр, которая может быть простым знакомством с содержанием программ, демонстрацией детям ролевых моделей просмотра. На этом уровне взрослые могут эффективно использовать такие методы воспитательных воздействий как демонстрация образца положительного или отрицательного поведения на телеэкране, формирование необходимого отношения к определенным формам поведения, демонстрация преимуществ конкретной формы поведения.

II уровень – контроль, связанный со степенью ограничений родителями объема просмотра, его времени и содержания передач. Он также связан с использованием телевидения как способа поощрения или наказания в воспитании или со степенью контроля над деятельностью, сопутствующей просмотру.

III уровень – поясняющее посредничество. Характеризуется степенью и видами активности родителей в разъяснении телевизионного контента – посредством суждений, объяснения, эмоционального отношения, дополнительной информации, критики, то есть прослеживается связь с такими методами воспитания как анализ ситуаций из жизни, использование примера поступков героев телепередач и т.д.

Во многом данные уровни тесно связаны с собственным отношением родителей к телевидению. Некоторые родители ограждают детей от телевидения, считая, что оно оказывает разрушительное воздействие на жизнь детей и даже способно вызвать определенную форму зависимости и привыкания. Другие видят в нем позитивные стороны, предоставляющие возможности для развлечения, отдыха и получения информации.

Сегодня происходит восстановление книжных семейных традиций. И здесь ценна культура устойчивого чтения в семье. Семейная среда, (её моральный климат, приоритет книги, обобщение по поводу прочитанного) воспитывает внутреннюю потребность в чтении, определяет жизненный путь. Ребёнок перенимает то отношение к чтению и книге, которое существует у его родителей. Совместное прочтение книги, общение по поводу прочитанного сближает членов семьи, объединяет их духовно и воспитывает у детей потребность читать самостоятельно.

Родителям можно рекомендовать *инновационную форму продвижения чтения в семье – буктрейлер*. Это короткий видео - ролик, приоткрывающий сюжет, концепцию, ожидаемые эмоции от прочитанной и полюбившейся книги.

Создавая рекламный ролик с детьми, родители учат их делиться своей читательской мотивацией, писать сценарий, раскрывать творческие способности. В этом жанре объединяются художественная, публицистическая и другая литература с визуальным искусством и интернет-технологиями. У детей есть возможность продвигать прочитанную книгу в разнообразных форматах: игровых (мини-фильм по книге); неигровых (набор слайдов с цитатами иллюстрациями фотографиями и т.п.); анимационных (мультфильм по книге).

Семейное чтение также активизируется с помощью буккроссинга – книговорота любимых книг. Сегодня эта форма в Казахстане только начинает развиваться. В библиотеках, публичных местах можно найти так называемые свободные книги. Для того чтобы книга не потерялась, ее координаты фиксируют на страничке в интернет сети при помощи кода, который помогает отследить путешествие книги. Сегодня передавать книги на общественные книжные полки становится модно. Семья может способствовать новому мейнстриму – буккроссингу, например, предложить ребенку стать основателем такой платформы в своем учебном заведении, той или иной местности.

В современной семье резко упала нравственная ценность труда, как и в целом в обществе. Сейчас, пожалуй, нет семей, где родители бы стремились вовлекать детей в трудовые обязанности. Либо эту работу они выполняют сами, либо наемные домработницы. В результате чаще всего в отношении ребенка к трудовой деятельности начинает доминировать потребительское отношение, теряется способность испытывать радость от самого процесса труда как игры интеллектуальных, волевых и физических сил.

Часто дети становятся заложниками пагубно влияющих и повторяющихся изо дня в день ситуаций, свидетельствующих о негативном отношении к труду взрослых членов семьи. («Это хозяйство мне просто осточертело!» — твердит мать. «Зачем выкладываться на работе при такой зарплате?» — повторяет отец.) Еще страшнее, когда дети становятся свидетелями нечестности взрослых, их стяжательства, заботы лишь о своем, личном, подчас за счет государственного. И в школе ребенок не получает должного трудового воспитания: уборку помещений осуществляет технический персонал, на предметных уроках «художественного труда» слабо формируются практико - ориентированные трудовые навыки.

В новых условиях резко меняются профессиональные и жизненные планы детей. Десять-пятнадцать лет назад преобладала ориентация на труд в промышленности, в сферах образования и здравоохранения. Сегодня предпочтение отдается финансам, торговле, юриспруденции. Значимость работы на государственных предприятиях и учреждениях подвергается сомнению. Реальностью становится необходимость смены видов деятельности, специальности и даже профессии на протяжении трудовой жизни одного человека.

Эту проблему успешно решают Назарбаев Интеллектуальные Школы по программе летней практики «10 дней на предприятии у родителей». Основной целью практики для учеников 9-11 классов является установление взаимоуважения, взаимоотношения с родителями, выбор профессии. Дети не только посещают место работы родителей, (братьев, сестер, родственников) базе организаций и предприятий, но и делают выводы, какую полезную обществу профессию выбрать. Другой проект «Возьми ребенка на работу» для учащихся 7-8 классов. Они также проходят однодневную практику на работе родителей или родственников. Цель проекта –привитие и воспитание профессионально значимых качеств: трудолюбия, умения ценить труд,

доброжелательного отношения к старшим, к их труду. Также данный проект поможет правильно выбрать профессию. В ходе ознакомления с профессией родителей, посещения места работы дети узнают, насколько интересна или трудна работа, выполняемая родителями. О посещении места работы родителей учащиеся снимают видеоролики, фотографии, собирают интересные материалы для эссе. Практика «*Две недели в ауле*» («2 апта ауылда») – направлена на ознакомление детей с культурой сельской местности, воспитание уважения национальной культуры, обычаев и традиций. Труд должен взять на себя более широкую функцию, чем подготовка детей к работе на производстве, но не исключая ее. Отсюда задачи летней социальной практики: формирование идентичности, принадлежности к казахстанскому обществу через узнавание, понимание, приобщение к укладу жизни, культуры сельского населения; практика казахского языка, развитие трудовых навыков, опыта общения с взрослыми, сверстниками; формирование здоровья, жизненной устойчивости через преодоление бытовых и коммуникативных барьеров.

Большую воспитательную роль играют *коллективные трудовые дни семьи*. Можно привлекать детей к благоустройству квартиры, созданию условий для наиболее полноценного отдыха. Дети могут поливать цветы в комнате или во всей квартире, накрывать на стол перед обедом, производить уборку в комнате, обрабатывать определенный участок семейного огорода или цветника и ухаживать за ним и т. п.

Для современной семьи культурную ценность имеет родословное древо.

Вопросы изучения генеалогического древа в рамках семейного воспитания способствуют бережному отношению к традициям сохранения вертикальных семейных связей. Могущество генеалогического дерева покоится на внутренней силе. Это благодатная биофизическая среда, где ежедневно происходит акт сотворения жизни, обновления, акт передачи генетической информации. Говоря о памяти на клеточном уровне, мы большую часть информации от своих предков передаем детям через свое тело. Культ предков, известный многим народам, улучшает эту память. Незнание же прошлого своего рода, его известных представителей погашает генетическую информацию.

Интерес к своим родословным характерен для многих народов мира. Предки отдельных народов скрупулезно вели родословное дерево, ведя на специальном шесте отметки. Грузины писали на пергаменте (коже животных) имена рожденных. Такая родословная «книга» передавалась от отца к сыну, от поколения к поколению. Судьба каждого из предков тесно связана с историей родины. Изучение родословных у арабов, немцев, татар, русских и других народов имеет многовековую историю. Знание своих корней было вначале необходимо для подтверждения прав на имущество и власть. Например, с XVI века в русском государстве родословные стали храниться даже в государственных архивах. Традиция ведения родословных (шежире) у тюркских народов тоже очень древняя. Исламская культура предполагала

знание своей родословной до седьмого поколения. Каждый мусульманин обязан был знать имена своих предков и упоминать их в молитвах.

Одной из важнейших традиций семейного воспитания у казахов является знание своей родословной, своего генеалогического древа – «жеті ата», что всегда было характерно для кочевников в их стремлении продолжать род, развивать традиции своей общины. Понятие «родственник» у казахов толкуется достаточно широко. Все потомки одного деда до седьмого колена считаются близкими родственниками, поэтому, согласно древнему обычаю, положено знать своих предков до седьмого колена и существует запрет на браки внутри своего рода.

Шежире - это не просто набор текстовых уровней поколения людей. Это прежде всего соционормативный регулятор всей жизни казахского общества в области семейно- брачных отношений, наследственного права, системы родства и многие другое. Особо ценны и интересны сведения о знатных людях, о происхождении этнонимов и других терминов. По годам жизни того или иного человека можно установить и вычислить года по вертикали, вверх и вниз, интересующей нас эпохи [34].

Цель генеалогического исследования состоит, прежде всего, в восстановлении прошлого семьи, в изображении жизненного пути семейных поколений, связанных линиями происхождения по прямому родству. Основу данного метода определяет укрепление связи поколений в семье, уважения к представителям старшего поколения. Прикосновение к «живым» документам истории семьи вызывает большой интерес у ребенка, сильные эмоции, заставляет сопереживать, внимательно относиться к памяти прошлого, своим историческим корням. Дети учатся уважать и почитать людей старшего поколения, устанавливая контакты со старшими членами семьи, укреплять семейные традиции, развивать духовное общение с пожилыми людьми, которые и определяют в конечном итоге эффективность метода.

Таким образом, обращение к поколенческому опыту в решении задач семейного воспитания с учетом культурных традиций убеждает в неопределимом значении различных инновационных форм: сакральный туризм, буктрейлер, буккроссинг, акция «Ночь в музее», домашний музей, домашний архив, летние практики по опыту НИШ «10 дней на предприятии у родителей», «Возьми ребенка на работу», «Две недели в ауле» («2 апта ауылда») и т.д. Учитывая, что дети живут поликультурном пространстве, возможно внедрение опыта музыкальной, спортивной деятельности семьи. Выполнение детьми и родителями исследовательской работы по изучению сакральных объектов может способствовать расширению использования национальных обычаев и традиций, трудового воспитания.

Буктрейлер – это новый жанр рекламно-иллюстративного характера, объединяющий литературу, визуальное искусство и электронные и интернет-технологии. Создание буктрейлеров – современная форма продвижения книги в видеоформате, это средство для развития творческой активности читателя, одно из направлений для освоения новых информационных

технологий. В ролике продолжительностью не более 3 минут информация о книге подается так, что сразу хочется взять её и почитать. Он может быть в трех основных вариантах: фильм или мультфильм, презентация или комбинация этих форм. Основой могут служить произведения классиков и современных авторов, литература для взрослых и детей, издания краеведческого характера. Все зависит от желания и полета фантазии.

Буккроссинг (от англ. bookcrossing) – это книжный клуб, стирающий границы пространства и времени. Это объединение людей, ломающих стереотипы. Ведь никогда в истории *так* не обращались с книгами. Процесс буккроссинга состоит из простейшего действия, основанного на принципе «прочитал – отдай другому».

Сегодня важно формировать в детях с раннего возраста здоровый образ жизни. Когда современные подростки злоупотребляют вредными привычками, родителям необходимо проявлять понимание и готовность решать эти проблемы. В этом аспекте готовность семьи к воспитанию ребенка, их уровень психолого-педагогической культуры имеют огромное значение.

Положительный опыт в данном направлении имеют Назарбаев Интеллектуальные школы, где с января 2019 стартовала *программа «Крепкая семья» для детей 10-14 лет*. Основной ее целью является стремление уменьшить число семейных факторов, вызывающих впоследствии отклонения в поведении подростков, а также способствовать развитию хороших отношений между ними и их родителями/опекунами. В НИШ по этой программе приняли участие 240 родителей и детей 10-14 лет, и она была нацелена на сокращение факторов риска и усиление защитных факторов в вопросах воспитания детей. После выполнения программы родители отметили следующие значительные изменения:

- способность ждать и успокоиться, прежде чем приступать к решению проблем с ребенком;
- понимание того, что детям в этом возрасте сложно налаживать отношения с окружающими;
- последовательность в реализации последствий при каждом нарушении правил и информирование ребенка/подопечного о причинах существования правил [35].

Таким образом, в современной школе организация воспитательной работы по семейному воспитанию должна строиться на основе освоения системы компонентов традиционных культурных ценностей, а также через проведение мероприятий разных форм и видов.

3 Методические рекомендации по культивированию семейных ценностей и важности института семьи в учебно-воспитательном процессе организаций среднего образования

Во все времена институт семьи занимал особое важное место и имел высокую значимость в человеческом обществе: В сохранении, упрочнении семьи заинтересовано государство, в прочной, надёжной семье нуждается каждый человек, независимо от возраста. Однако сегодня увеличивается количество разводов, незарегистрированных браков, снижается роль материнства и отцовства, изменяются у современной молодёжи системы ценностных ориентаций на создание семьи, мало осваиваются и признаются ее ценности. В то же время семья остается приоритетной в поколениях детей. Наличие в семье устойчивой системы ценностей может служить противовесом негативным воздействиям и гарантией адекватного воспитания молодого поколения. *В этих условиях становятся приоритетными культивирование семейных ценностей у подрастающего поколения и признание определяющей роли института семьи, как субъекта системы воспитания, в образовательном процессе организаций среднего образования.*

Каждый педагог, родитель должен понимать, как это сделать на практике с учетом современных требований. В последние годы ведутся научные и социологические исследования, разрабатываются новые методики, апробируются подходы.

С целью совершенствования содержания и условий воспитания обучающихся, содействия культивированию традиционных семейных духовно-нравственных ценностей необходимо направить усилия на решение ряда задач.

1. Педагоги должны обладать следующими компетенциями:

- знать общие основы педагогики и психологии детей;
- владеть основами теоретических знаний по тематике семьи, этики и психологии семейной жизни, основами семейного права;
- знать и уметь правильно отбирать в соответствии с возрастными особенностями учащихся разнообразные формы, методы и приемы проведения мероприятий по тематике семьи и семейных ценностей;
- находить взаимодействие с обучающимися и их родителями в вопросах воспитания, формирования ценностных установок, совместного решения вопросов семейного воспитания.

2. Организация образования должна определить перечень основных культивируемых семейных ценностей, который, без сомнения, для каждой школы будет уникальным. В процесс формирования семейных ценностей через образовательный процесс включить семью. Ориентация на ценности в семье начинается с личного примера родителей. Зависит от нравственной атмосферы в родительской семье, психолого-педагогической грамотности отца и матери.

Так как родители не всегда обладают достаточной педагогической грамотностью, то в задачи организации образования входит:

- оказание профессиональной помощи;
- актуализирование чувства сопричастности ребенка с семьей, родом, родственниками;
- поддержка в осознании правил, регулирующих взаимоотношения в семье;
- инициирование осознания детьми семейных ценностей, традиций, обычаев.

3. Формировать семейные ценности необходимо как в учебном процессе, так и в рамках воспитательной работы классного руководителя. При этом результаты и эффективность воспитательной работы предопределяет целенаправленное и четкое планирование. Обоснованный план позволяет наметить общие перспективы воспитания учащихся и определить конкретные пути решения поставленных воспитательных задач. При планировании воспитательной работы по формированию семейных ценностей у школьников необходимо учитывать:

- результаты воспитательной работы в школе, в классных коллективах и выводы, полученные в ходе анализа этой работы;
- воспитательные и организационно-педагогические задачи;
- материалы, советы и рекомендации педагогической и методической литературы по формированию семейных ценностей;
- передовой опыт страны, города, школы;
- возможности и интересы родителей, общественности;
- воспитательный потенциал социального окружения школы, предприятий, культурных организаций;
- традиционные праздники учебного года;
- события, факты, связанные с жизнью страны, города, села/аула;
- события, даты, связанные с жизнью и деятельностью выдающихся людей;
- традиции школы;
- мероприятия, планируемые молодежными и детскими организациями города, района, села;
- предложения администрации школы, совета школы, педагогов, учащихся, родителей;
- периодичность мероприятий по формированию семейных ценностей в общей системе воспитательной работы классного руководителя.

4. Для эффективной реализации системы воспитательной работы по формированию семейных ценностей (таблица 2) у учащихся рекомендуется придерживаться следующих направлений:

Таблица 2 – Направления воспитательной работы по формированию семейных ценностей

<p>*Повышение квалификации классного руководителя по проблемам семьи и семейных ценностей.</p>	<p>Повышение квалификации классного руководителя по проблемам семьи и семейных ценностей традиционно осуществляется через педагогические советы, теоретические семинары, совещания при директоре, методическое объединение классных руководителей. <i>Огромную роль играет педагогическое самообразование. Может осуществляться по следующим вопросам:</i> «Диагностика и анализ в процессе педагогического сопровождения семейного воспитания»; «Формирование семейных духовно-нравственных ценностей в условиях взаимодействия семьи и школы»; «Семья и школа: проблемы и пути их решения»; «Повышение психолого-педагогической компетентности родителей»; «Социальное партнерство семьи и школы в сфере воспитания» и т.д.</p>
<p>*Диагностика ценностных ориентаций детей, подростков и их родителей.</p>	<p>Проведение диагностики уровня сформированности семейных ценностей у учащихся предполагает определенное «вторжение» образовательного учреждения в частную жизнь семьи, поэтому перед началом опроса необходимо провести беседу с родителями, цель которой состоит в разъяснении работы подобного рода, чтобы получить на это их согласие.</p> <p>Важно обратить внимание родителей на продолжающийся кризис семьи, как института социализации, находящий свое выражение в росте разводов, конфликтных семей, семей с антисоциальной направленностью. Важно донести до родителей актуальность консолидации семьи и школы для выстраивания единого образовательного пространства по формированию семейных ценностей у подрастающего поколения. Родителям необходимо объявить также о том, что результаты анонимного опроса учащихся педагог обсудит с ними на очередном родительском собрании или в ходе индивидуальной беседы, где познакомит родителей с теми ответами, которые дали их дети. Данная информация окажется для</p>

	<p>родителей весьма ценной и необходимой для совершенствования взаимоотношений с ребенком.</p>
<p>*Разработка совместно с родителями системы единых педагогических требований и согласование основных направлений школьного и домашнего семейного воспитания.</p>	<p>Может осуществляться как через индивидуальную работу с семьями учащихся, так и на классных родительских собраниях.</p>
<p>*Проведение тематических классных часов и внеклассных мероприятий по основным направлениям формирования семейных ценностей.</p>	<p>При выборе содержания, форм организации воспитательной работы по формированию семейных ценностей необходимо соблюдать принцип учета возрастных и индивидуальных особенностей учащихся. <i>В 5-6 классах</i> идет формирование представлений о человеке как субъекте жизни и наивысшей ценности на Земле, а, следовательно, и семье, как основе основ человеческой жизни и воспитания. Одновременно формируются отношения к школе и культурным ценностям в жизни человека. Содержание воспитательной работы может быть направлено на формирование у учащихся мотивации к изучению своей родословной, воспитанию чувства гордости за членов своей семьи и ответственности перед ними за свои достижения. Учащихся среднего школьного возраста целесообразно ознакомить с основами генеалогии, рассказать о семейных обязанностях; осуществить проектную деятельность по составлению символики семьи (герб, флаг, гимн).</p> <p>В 7-8 классах учащиеся обретают ценностные отношения к социальному устройству человеческой жизни. Как быть успешным? Как стать счастливым? Как научиться жить в мире людей и строить с ними свои отношения? Поиск ответов на эти вопросы не оставляет подростков равнодушными. Параллельно с этим идет формирование отношений к труду, к себе, к обществу, развивается эстетический вкус.</p>

	<p>Родители становятся для ученика в этом возрасте менее авторитетными, чем сверстники. Появляется кризис взаимодействия поколений. Задача школы – формирование культуры взаимоотношений детей и родителей, демонстрация авторитета родителей в социуме и школе.</p>
	<p>Для учащихся 10-11 классов рекомендуется уделить внимание формированию позитивных отношений между поколениями семьи, формированию опыта конструктивного общения между членами семьи, созданию творческих и проектных работ по данной теме. Могут быть рассмотрены вопросы об идеальной семье.</p>
<p>*Организация лектория для родителей по вопросам формирования ценности семьи и семейных ценностей.</p>	<p>Рекомендуются приблизительные темы лектория:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Семейные ценности в современном обществе. 2. Семья и семейные ценности – это составляющая человеческого счастья. 3. Традиционные и современные семейные ценности. 4. Семья и школа: согласование ценностей воспитания. 5. 10 основных ценностей семейных отношений и др. 6. Семейная эмоциональная атмосфера: модель «здоровых» отношений.
<p>*Проведение «круглого стола» с участием всех субъектов педагогического процесса по проблематике семейных ценностей.</p>	<p>При проведении «круглого стола» важно определить актуальную тему и круг вопросов для всех участников. Например, «Семейные ценности в современном мире» (Вопросы: традиционные семейные ценности в условиях современного мегаполиса, межконфессиональные браки: история и современность, религиозные традиции в семье и модернизация социума, одинокий ребенок во взрослом мире: семья или детский дом?, роль учреждений культуры и средств массовой информации в поддержании традиционных семейных ценностей).</p>
<p>*Проведение совместных с родителями и учителями досугово-развлекательных мероприятий, основанных на традициях семьи.</p>	<p>Рекомендуются разнообразные досуговые формы, рассчитанные как на массовую аудиторию (Новый год, проводы зимы, балы, карнавалы, танцевальные вечера), так и на более камерную (вечера отдыха, семейные праздники и т.д.) Важны и развлекательно-образовательные формы досуга (конкурсы, интеллектуальные игры, викторины, а также экскурсии), поскольку</p>

	<p>позволяют аудитории в игровой форме повышать свой интеллектуальный уровень. Задача педагога научить родителей методически грамотно использовать ту или иную форму организации семейного досуга.</p>
<p>*Участие в тематических конкурсах и проектах.</p>	<p>Это могут быть конкурсы по следующим номинациям: 1. Конкурс семейных видеороликов «Корни и крылья нашей семьи» на тему: «Наши семейные ценности». 2. Конкурс семейных проектов «Корни семьи - копилка мудрости, культуры вдохновения, полет в будущее». 3. Конкурс семейных сайтов и Web-страниц «Вместе ярче жизнь» по теме: «Наши дети – главная ценность семьи» ит.д.</p> <p>1. Проект «Семейное чтение». 2. Проект «Счастливая семья» Номинации по проекту: «Семья года», «Мама года», «Папа года», «Ребенок года», «Приз зрительских симпатий» и др.</p>

5. Для эффективного формирования семейных ценностей *достаточно проводить по одному мероприятию в месяц, сочетая работу с ученическим и родительским коллективами.*

6. *Мероприятия следует организовывать как в традиционных формах – лекции, конференции, круглые столы, так и интерактивных – семинары, практикумы, тренинги и др. Приоритетной формой организации психолого-педагогического просвещения является дистанционное обучение посредством сети интернет, предполагающее создание специального ресурса и/или использование имеющихся интернет-ресурсов, а также значительного потенциала социальных сетей. Рекомендуется размещение на специальном ресурсе информационно-методических материалов базового модуля, тематических модулей, адресованных специальным категориям родителей, использование возможностей интерактивного консультирования и более глубокого погружения в ту или иную тему с участием профессионалов педагогов, психологов, юристов, экономистов и др. В очных и очно-заочных формах просветительской работы необходимо применять диалоговые формы проведения занятий, в основе которых – диалог друг с другом, диалог с преподавателем, диалог с книгой, и, самое главное, диалог с самим собой. При этом речь идёт о диалоге как непосредственном, так и опосредованном. Это могут быть развивающие технологии – такие, как урок семейной любви, родительские чтения, портфолио семьи и др. в рамках таких направлений, как «школы любящих родителей», «школы семейного уклада», «школы родительского актива», семейные клубы по интересам.*

7. *Использовать как важнейшее условие качества и эффективности проведения детско-родительских мероприятий по популяризации и формированию семейных ценностей учёт педагогом особенностей современного восприятия информации.* Так называемое «клиповое сознание» и «лайковое мышление» предполагает использование в работе ярких, коротких, эмоционально насыщенных видеороликов, аудиоматериалов, стихов.

8. *Рекомендовать один из эффективных методов работы по актуализации детьми и родителями своего опыта, обращение к «семейным рекордам» – примерам удивительно долгого и интересного семьеустройства из жизни и литературы.* А также для эффективной работы комплексно применять различные тексты, содержащие описание и/или упоминание семейных ценностей.

9. *Важно включить в работу с родителями современные методы и технологии,* ориентированные на дистанционное взаимодействие, применение интерактивных форм, учитывающих ограниченность свободного от трудовой деятельности времени у родителей и необходимость их мотивации к участию.

10. *Обеспечить для реализации ценностного воспитания в семье взаимодействие с обучающимися и их родителями специалистов других ведомств* (психологов, специалистов организаций здравоохранения, культуры, физической культуры и спорта, общественных организаций и др.), что будет способствовать разностороннему подходу к решению просветительских и воспитательных задач.

11. *Разрабатывать и реализовать уникальные авторские методики работы* по семейному воспитанию педагогов своей организации образования с непосредственным «погружением» обучающихся в «семейную среду».

12. *Совместную работу с детьми по воспитанию семейных ценностей следует проводить на основе комплексных тематических программ,* включающих мероприятия (как традиционные, так и инновационные, авторские) и для обучающихся, и для родителей, и для педагогов. Такая организация деятельности школы позволит обеспечить целостность и преемственность воспитательной работы с детьми, высокий профессиональный уровень педагогических кадров по вопросам семьи и семейных ценностей, корректировку ценностных установок родителей, их сближение с позицией образовательной организации, повышение родительских компетенций в целом и, как следствие, результативность работы по популяризации и формированию семейных ценностей в среде обучающихся.

13. *К подбору тематики семьи подходит неформально, так как она является настолько тонкой и специфической, что она не может быть формализована и унифицирована.* Ключевым принципом в работе по организации и проведению мероприятий для обучающихся и их родителей по популяризации и формированию семейных ценностей должен быть не принцип унификации, а *принцип разнообразия информационно-просветительских материалов,* адаптированных под возрастные и социальные потребности аудитории.

14. *Активно использовать яркие примеры* семьеустройства, интересные подходы со стороны государства по поддержке семей, семейного творчества и инициатив, общественные достижения в разработке сценариев мероприятий как условие качественной и эффективной работы.

15. *При проведении занятий по актуализации семейных ценностей большое место необходимо отводить работе с ценностно ориентирующей терминологией.* Предлагается три уровня работы с терминами, обозначающими нравственные категории:

- информационный уровень;
- уровень осознания значимости;
- уровень восприятия ценности как органичной части мировоззрения и

руководства для поведения.

Постепенное прохождение этих уровней предполагает работу с нравственными категориями на разных возрастных этапах становления ребёнка в различных формах преподнесения материала.

Важнейшими терминами при работе, посвящённой семье и семейным ценностям, являются понятия «духовность» и «нравственность».

Духовность – качественная характеристика сознания и самосознания личности, отражающая целостность и гармонию её внутреннего мира, способность выходить за пределы себя и гармонизировать свои отношения с окружающим миром. Она определяется не столько образованностью, широтой и глубиной культурных запросов и интересов, сколько предполагает постоянный и непрекращающийся труд души, осмысление мира и себя в этом мире, стремление к совершенствованию себя, расширению своего сознания. Это и особый эмоциональный строй личности, проявляющийся в тонких движениях души, обострённом восприятии всего, что окружает человека, в способности к высоким духовным состояниям и установлению тонких духовных связей между людьми, в основе которых – чуткое отношение к человеку, забота о его духовном росте и благополучии. В педагогическом обиходе духовность характеризуется как проявление «человеческого в человеке». Духовность – это то, что возвышает личность над физиологическими потребностями, этическим расчётом, рациональной рефлексией, то, что относится к высшей способности души человека, что заложено в основание личности.

Нравственность – индивидуальная форма существования морали общества, внутренний закон человека, побуждающий его соотносить свои действия и поступки с общественными нормами. Вопросы нравственности человека и общества в целом всегда и во все эпохи были актуальны, а сейчас они встали особенно остро. Нравственность нерядоположена святости, она иерархически соотносится с ней через понятие «духовность».

16. *Важно руководствоваться глоссарием базовых терминов для детальной и разносторонней проработки на детско-родительских мероприятиях, в ряду которых следующие [36]:*

1) верность – стойкость в отношениях и исполнении своих обязанностей, долга, неизменность в чувствах;

2) взаимопомощь – взаимная помощь, поддержка, оказываемая друг другу, и отношения, основанные на общих интересах и целях;

3) взаимопонимание – согласие, взаимное понимание, разумение, тесный контакт;

4) доброта – стремление делать добро, заботливость, предупредительность, способность к сочувствию, без чего доброта немыслима;

5) душевность – отзывчивость, искренность, добросердечие, сострадательность, добротолюбие;

6) забота – внимание, поддержка, оказание помощи, защита; попечение и благодеяние по отношению к больным, слабым и пожилым;

7) искренность – открытость, прямота, честность, неподдельность, душевность, прямота, правдивость;

8) любовь – высшее чувство сердечной привязанности, самое чистое чувство, которое рождает желание творить добро, быть милосердным;

9) нежность – теплота и мягкость, тонкость и хрупкость в отношениях;

10) правота – верность, истинность, правильный образ действий и мыслей;

11) радушие – сердечное отношение в сочетании с гостеприимством, с готовностью помочь, оказать услугу, приветливость;

12) скромность – простота в обращении, критическое отношение к себе, уважение к другим, нежелание подчеркивать свои заслуги;

13) сердечность – доброе сердце, искренность, душевность, сострадательность, отзывчивость, радушие, внимательность;

14) совесть – сознание и чувство ответственности человека за свое поведение, побуждающие человека к истине и добру, отвращающее от зла и лжи;

15) сострадание – чувство жалости, вызванное чьим-либо несчастьем, тяжелой судьбой;

16) сочувствие – понимание чувств другого человека, равнодушие, соболезнование;

17) справедливость – соответствие человеческих отношений, законов, порядков морально-этическим, правовым нормам и требованиям;

18) уважение – чувство, основанное на признании чьих-либо достоинств, заслуг;

19) человеколюбие – любовь, милосердие, доброта, приветливость;

20) чуткость – способность чутко относиться к окружающим.

17. *Использовать как эффективный способ работы с ценностно ориентирующей терминологией обращение к цитатам выдающихся деятелей истории, культуры, науки.*

18. *Формировать содержание мероприятий в соответствии с актуальным запросом родителей и опорой на современные технологии [36]:*

1) Технология подготовки и исполнения правил семейной жизни. Правила могут касаться самых разных сторон семейной жизни – от распределения ролей, функций и мест в иерархии до распорядка дня и позволения открыто выражать свои мысли и чувства. Правила показывают, что в семье можно делать, а что нет, что считается хорошим и плохим, то есть они представляют собой элемент семейной идеологии. Правила передаются в новую семью – правила ведения хозяйства, семейного бюджета, разрешения конфликтов. Правила возникают на разных стадиях жизненного цикла, нередко противоречат друг другу, и поэтому близкие постоянно должны о них договариваться. Бывает и так, что своим неконструктивным поведением члены семьи провоцируют установление правил, их не устраивающих.

2) Технология уроков семейной любви – технология формирования и корректировки родительской позиции и детей, и взрослых, развитие рефлексивных способностей, одна из срезовых диагностик и самодиагностик семейных отношений, способ формирования основ семейной культуры.

3) Портфолио семьи – современная форма работы с семьёй, механизм её развития и способ самодиагностики, помогает членам семьи переосмыслить самих себя, свои отношения друг с другом, определить приоритеты семейных ценностей, создать новые семейные традиции.

4) «Индивидуальная книга Доброты» – основа для индивидуальной работы со школьником, способ организовать процесс самовоспитания и самоопределения ребёнка, механизм развития его рефлексивных способностей и возможность для формирования самоуважения, чувства собственного достоинства.

5) «Книга добрых слов» – история жизни школы (класса) в добрых словах; форма личностной и социальной рефлексии детей, родителей, учителей; способ воспитания благодарного, внимательного и заботливого человека, форма налаживания отношений внутри «школьного треугольника».

6) Родительские чтения – форма родительского образования, направленная на самовоспитание мам и пап, на развитие семейных отношений, повышения уровня семейной культуры.

7) Толковый словарь (девочки – девушки – женщины; мальчика – юноши – мужчины; порядочного человека; семейного счастья и др.) – форма работы с детьми и родителями, процесс согласования семейных и общечеловеческих ценностей, механизм формирования позитивного образа семьи, семьянина, гражданина и т.д.

8) Карта развития семьи – современная форма индивидуальной работы с семьёй, организованный процесс самодиагностики и развития семьи, возможность узнать себя, своего партнера, скорректировать своё представление о семье и семейных ценностях.

9) Письма (к любимым, к детям, к себе и др.) – технология отлаживания отношений с самим собой и с окружающими людьми, форма самоанализа и самопрограммирования, своеобразный тренинг сердца на доброту и

милосердие, способ узнать друг друга, путь-дорога к сердцу дорогих и значимых людей.

10) Работа с ситуациями – технология самокорректировки родительской позиции, способ формирования общественного мнения – что такое «хорошо» и что такое «плохо» в жизни человека, семьи, общества, возможность найти выход из конкретной конфликтной ситуации и решение семейной проблемы.

11) Родовая книга (книга летописи рода) – форма изучения себя, истории своей семьи, своего рода, способ возрождения самоуважения, чувства собственного достоинства; условие воспитания истинного семьянина и гражданина своей страны.

12) Заповеди, правила, кодексы – технология разработки «писанных» и «неписанных» правил организации жизнедеятельности человека, семьи, сообщества; процесс согласования ценностных смыслов в коллективе детей и родителей; определение норм и правил порядочного человека, семьянина, настоящего мужчины, истиной женщины и т.д.

13) Технология «словесный портрет». Например, рекомендуется использовать дневники Александры Федоровны Романовой – это кладезь мудрости, это действительно так. Жена– душа семьи. По этим материалам Александры Федоровны мы с детьми и со взрослыми составляем словесный портрет этой жены. По этим дневникам можно писать и портрет своей будущей семьи. Какой она может быть?

19. Особое внимание сегодня следует уделить развитию семейной культуры личности, которая включает в себя:

- осознание безусловной ценности семьи как первоосновы нашей принадлежности к народу, Отечеству;

- понимание и поддержание таких нравственных устоев, как любовь, взаимопомощь, почитание родителей, забота о старших и младших;

- бережное отношение к жизни человека, забота о продолжении рода.

20. Выделить как важные элементы системы семейных ценностей:

- ценности, на основе которых строятся отношения между членами семьи;
- семейные традиции, задающие и сохраняющие основные семейные ценности;

- круг семейных событий и праздников, порождающих ценностные приоритеты семьи;

- идеал семейной жизни, определяющий ценностно-смысловую направленность семьи [36].

21. В работе по данному направлению следует опираться на принципы:

1. Принцип следования нравственному примеру.

2. Принцип диалогического общения.

3. Принцип системно-деятельностной организации воспитания.

4. Принцип ориентации на идеал.

Принцип следования нравственному примеру. Следование примеру – ведущий принцип нравственного воспитания. Пример членов семьи, педагога, старшего взрослого – это возможная модель выстраивания отношений ребёнка

с другими людьми и с самим собой, образец ценностного выбора, совершённого другим.

Принцип диалогического общения. В формировании ценностных отношений большую роль играет диалогическое общение школьника со сверстниками, родителями (законными представителями), учителями и другими значимыми взрослыми. Наличие значимого другого в воспитательном процессе делает возможным его организацию на диалогической основе. Диалог исходит из признания и безусловного уважения прав воспитанника свободно выбирать и сознательно присваивать ту ценность, которую он полагает как истинную. Выработка личностью собственной системы ценностей, поиск смысла жизни невозможны вне диалогического общения человека с другим человеком, ребёнка со значимым взрослым.

Принцип системно-деятельностной организации воспитания. Основной результат – развитие личности ребёнка на основе формирования универсальных учебных действий.

Принцип ориентации на идеал. Идеал – это высшая ценность, совершенное состояние человека, семьи, школьного коллектива, социальной группы, общества, высшая норма нравственных отношений, превосходная степень нравственного представления о должном. Идеалы определяют смысл воспитания – то, ради чего оно организуется. Идеалы сохраняются в традициях и служат основными ориентирами человеческой жизни, духовно-нравственного и социального развития детей [37].

22. Мероприятия по вовлечению родителей в воспитательную работу по формированию ценностей семьи у обучающихся должны основываться на:

- широким информированием родителей через размещение информации на сайте организации образования;

- с учетом добровольности участия родителей в различных видах деятельности согласно опыту, интересу, взаимного доверия, уважения и поддержки со стороны педагогов.

Заключение

В данных рекомендациях мы попытались по-новому посмотреть на организацию работы по формированию ценностей в семье в условиях современной организации образования, так как привитие ценностей подрастающему поколению является как никогда актуальным направлением казахстанского образования и главной его функцией является воспитание семейных ценностных ориентаций у молодого поколения.

Являясь для ребенка микромоделью общества, семья оказывается важнейшим фактором в выработке системы социальных установок и формирования жизненных планов. Общественные правила жизни впервые осознаются в семье, культурные ценности общества потребляются через семью, познание других людей начинается с семьи. В процессе семейного воспитания, накопленные личностью духовные богатства не только передаются из поколения в поколение, но и перерабатываются, совершенствуются, развиваются и обогащаются.

Институт семьи становится очень важным для развития личности для передачи семейных ценностей из поколения в поколение.

Ценностные ориентации формируются не только собственно семьей, но и многими социальными институтами (СМИ, социально ориентированными неправительственными организациями, школами, вузами, социальными центрами и др.), которые должны сообща приучать детей и подростков к выполнению «семейного долга», пропагандировать традиционные семейные ценности среди родителей и молодых людей, готовящейся ко вступлению в брак, в том числе через показ положительных примеров.

Практические мероприятия, предложенные в рекомендациях, направлены на укрепление семьи, повышение престижа семейных отношений, объединение членов семьи на основе общих интересов.

Список использованной литературы

1. «Конструктивный общественный диалог – основа стабильности и процветания Казахстана» // Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана. 2 сентября 2019 г. <http://www.akorda.kz/ru/>.
2. Конвенция ООН «О правах ребенка» (ратифицирована постановлением Верховного Совета Республики Казахстан от 8 июня 1994 года). adilet.zan.kz/rus/docs/B...
3. «Формирование семейных ценностей у детей среднего школьного возраста средствами образовательной деятельности»: Методическое пособие. Под общей редакцией С.В. Васильевой, Г.А. Бакуровой, Ю.В. Бескорвайной, С.А. Романович. - Санкт-Петербург, ВВМ. – 2015. docplayer.ru/36268405.
4. Субботина Т.Г. Формирование семейных ценностей у школьников. // Вестник педагога. – 2016. <http://vestnikpedagoga.ru/servisy/publik/publ?id=5828>
<https://nsportal.ru/ap/library/drugoe/2013/03/04/referat-yaponskie-semeynye-traditsii>.
5. Железняк О. Образовательная система Японии сегодня // Проблема Дальнего Востока. – 2001. - №5. – С. 85-93.
6. Боярчук Ю.В. Японская школа: принцип связи с жизнью // Воспитание школьников. - 1997. - №5.
7. Воспитание детей в Японии — каковы его особенности? <http://o-buddizme.ru/obraz-zhizni/vospitanie-detey-v-yaponii>.
8. Физическая культура в Японии revolution.allbest.ru/sport/...
9. Разорвина А.С. Некоторые особенности семейного воспитания в США. / <http://journalpro.ru/articles/nekotorye-osobennosti-semeynogo-vospitaniya-v-ssha/>
10. Как воспитывают детей в США. // <https://interesnoznat.com/kak/kak-vospityvayut-detej-v-ssha.html>
11. Школьное образование в США. // <https://vseobr.com/detskoe-obrazovanie/shkolnoe-obrazovanie-v-usa/>.
12. [Воспитание детей в Швеции: как воспитывают ребенка в Швеции](http://tvoymalysh.com.ua/children/...) // tvoymalysh.com.ua/children/...
13. Тайлакова Е. А. Воспитание экологической культуры детей и молодежи в Финляндии и Швеции. // <https://cyberleninka.ru/article/n/vospitanie-ekologicheskoy-kultury-detey-i-molodezhi-v-finlyandii-i-shvetsii>.
14. <https://eco-forchildren.ucoz.ru/index/shvecija/0-16>.
15. u.sweden.se/ljudi/uvazhenie-lichnosti-so-shkolnoj-skami/.
16. Гриншпун С.С. Подготовка учащихся к жизни и труду в школах Швеции https://portalus.ru/modules/shkola/rus_readme.php?archive=1195596857&id=1194957245&start_from=&subaction=showfull&ucat=
17. <https://byharest.ru/chto-znachit-shvedskaya-semya-semya-v-shvecii>
18. Соколова К. С., Сырескина С. В. Уникальность воспитания детей в Англии // Молодой ученый. — 2017. — №41. — С. 178-179. — URL <https://moluch.ru/archive/175/45930/>
19. Денисова Екатерина Петровна. Взаимодействие учителей и родителей в нравственном воспитании учащихся в начальной школе Великобритании: Дис.

- ... канд. пед. наук : 13.00.01 : Москва, 2004 135 с. РГБ ОД, 61:04-13/2328
<http://lib.ua-ru.net/diss/cont/107518.html>
20. Волков Г.Н. Этнопедагогика: учебник для студентов средних и высших педагогических учебных заведений. - М.: Издательский центр «Академия», 1999. - 168с.
21. <https://news.tut.by/world/659315.html>
22. <https://mollafitness.ru/vospitanie-v-sovremennom-kitae-otlichiya-kitaiskoi-sistemy-vospitaniya.html>
23. <https://www.kakprosto.ru/kak-978788-kitay-i-ssha-sravnenie-semeynyh-tradiciy-i-cennostey>
24. <https://hitgym.ru/semeinye-cennosti-v-kitae-osobennosti-vospitaniya-kak-vospityvayut-svoih-detei/>
25. <https://library.by/portalus/modules/shkola/readme.php?archive=&id=>
26. <https://psibook.com/sociology/traditsii-semeynogo-vospitaniya-v-kitae.html>
27. <https://smart72.ru/otnoshenie-k-roditelyam-v-italii-kak-vospityvayut-detei-italyancy-kakie-my/>
28. <https://papeleta.ru/snot/shkolnoe-obrazovanie-v-italii-sistema-obrazovaniya-v-italii/>
29. https://www.molomo.ru/inquiry/family_canada.html
30. <http://www.worlds-culture.ru/index.php?action=full&id=465>
31. <https://kazakhstanlife.ru/tradicii-i-obychai-kazaxskogo-naroda/>
32. <https://nsportal.ru/ap/library/nauchno-tekhnicheskoe-tvorchestvo/2013/04/18/traditsii-koreyskogo-naroda-prazdnovanie-pervogo>
33. https://ehistory.kz/ru/contents/view/traditsii_i_obichai_chechentsev_i_ingushei_v_multikulturnoi_zhizni_kazahstana_4436 © e-history.kz
34. Алпысбес М. А. Шежире казахов: источники и традиции (Учебник для вузовских и послевузовских спецкурсов). -Астана, 2013, с. 240.
35. Опыт внедрения программы «Крепкая семья» для детей 10-14 лет в Назарбаев Интеллектуальных школах / Педагогический диалог №3, 2019. - Стр.88-90.
36. Методические рекомендации по организации и проведению мероприятий для обучающихся и их родителей по популяризации и формированию семейных ценностей в среде обучающихся образовательных заведений. – М., 2018.
37. <https://infourok.ru/metodicheskie-rekomendacii-k-kursu-vneurochnoy-deyatelnosti-semeynie-cennosti>

СПИСОК РЕКОМЕНДУЕМОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Атемова К.Т, Исабекова Г.Б. [Духовная культура](#). Казахская культура. Кочевая культура. Семья. Традиции. // [Вестник КарГУ](#), Серия «Педагогика», 2015. – С. 48-59.
2. АргынбаевХ.А. Казахская семья. - Алматы: Кайнар, 1996. - 288 с.
3. Абсаттаров Р.Б. Национальные процессы: особенности и проблемы. - Алма-Ата: Гылым, 1995. - 245с.
4. Айтпаева А.К. Казахские народные игры как средство воспитания младших школьников: Автореф. дисс. ...канд. пед. наук. — Алматы,1997. - 23с.
5. Акатай С. Геронкратия и традиционные морально- этические устои казахов //Культура и искусство в стратегии развития Казахстана. Казакстаннын даму стратегиясындагы мэденниет пен енердн орны. - Алматы, 1999. - С. 25.
6. Акишев А.К. Искусство и мифология саков. - Алма-Ата: Наука, 1984. -176 с.
7. Акпарова Ж.М. Формирование интереса к казахскому народному творчеству детей старшего дошкольного возраста: Автореф. дисс. ... канд. пед. наук. - Алматы, 1997. - 23 с.
8. Антология педагогической мысли Казахстана /Сост.: К.Б.Жарикбаев, С.К.Калиев. - Алматы: Рауан, 1995. - 512с.
9. Антонов А.И., Медков В.М. Социология семьи: Учеб. пособие для ВУЗов. - М.: Изд-во МГУ, 1996
10. Баласагунский Ю. Құтты білік. - Алматы: Жазушы, 1986. – 358
11. б. Волков Г.Н. Этнопедагогика. /Под редакцией члена-корреспондента АПН СССР, профессора И.Т.Огородникова. - Чебоксары, 1974. - 376с.
12. Волков Г.Н. Этнопедагогика: учебник для студентов средних и высших педагогических учебных заведений. - М.: Издательский центр «Академия», 1999. - 168с.
13. Волков Г.Н. Исследование, изучение, освоение и применение народной педагогики //Материалы Всесоюзной научно-практ. конф. - Чебоксары, 1991. - С.6-21.
14. М. Педагогика. - Алматы: Родной яз., 1992. - 160 с.
15. Жахан Ж.Ж. Народное воспитание и преемственность поколений казахского народа. — [ЭР]. Режим доступа: http://www.rusnauka.com/16_NTP_2008/Psihologia/34050.doc.htm

16. Измайлов А.Э. Народная педагогика: Педагогические воззрения народов Средней Азии и Казахстана. - М.: Педагогика, 1991. - 256с.
17. Иванова О.А., Щербаков Ю.Н. Как помочь семье? - М., 1990.
18. Калыбекова А. Теоретические и прикладные основы народной педагогики казахов. Изд. 2. – Алматы: БАУР, 2006. – 364 с.
19. Калыбекова А.А. Дидактические возможности народной педагогики в семейном воспитании //В сб. мат. 2-ой Межд. научно-практ. конф. молодых ученых. - Шымкент: ЮКГУ, 2004. - С.98-100.
20. Коянбаев Ж., Қоянбаев Р.М. Педагогика. - Алматы: Жалын, 1995. - 276 с.
21. Корнилко И.А., Битабаров Е.А., Алтаева Б.С. Семейные традиции казахского народа как фактор нравственного воспитания современных школьников. — [ЭР]. Режим доступа:<http://www.rusnauka.com/>
22. Калиев С., Жарыкбаев К. Казахское обучение и воспитание. - Алматы: Санат, 1996. - 350 с.
23. Кунанбаев А. Слова назидания. - Алматы: Ана-тілі, - 91 с.
24. Кенжеахмет-улы С. Казахские народные традиции и обряды. - Алматы: Ана тілі, 2002.
25. Кожаметова К.Ж. Казахская этнопедагогика: методология, теория, практика. — Алматы: Гылым, 1998. - 317 с.
26. Кожаметова К.Ж. Халықтық педагогиканы зерттеудің кейбір ғылыми және теориялық мәселелері!. - Алматы: Білім министрлігінің баспасы, 1993. – 17 б.
27. Куликова Т. А. Семейная педагогика и домашнее воспитание: Учебник для студ. сред. пед. учеб. заведений. - 2-е изд., испр. и доп. - М.: Издательский центр «Академия», 2000. - 232 с.
28. Левин А.И., Левина Л.В. Современная семья и ее эволюция в условиях перехода к постиндустриальному обществу. - Курск: Кур. ин-тут соц. образования (фил.) МГСУ, 2001.
29. Мацковский М.С. Социология семьи: Проблемы теории, методологии и методики. - М., 1989.
30. Магауова А.С. Подготовка будущего учителя к использованию прогрессивных традиций народной педагогики в учебно-воспитательном процессе общеобразовательной школы: Автореф. дисс. ... канд. пед. наук. - Алматы, 1995. – 22 с.
31. Мамытжанов К., Айтбаева А.Б., Касен Г.А. Народная мудрость в воспитании: духовные ценности, традиции и обычаи //Педагогика және психология. - 4(37) 2018, С.169-177.
32. Овчинникова С.В. Особенности обычаев и традиций в Великобритании // Молодежный научный форум: Гуманитарные науки: электр. сб. ст. по мат.

XVIII междунар. студ. науч.-практ. конф. № 11(17). URL: [https://nauchforum.ru/archive/MNF_humanities/11\(17\)](https://nauchforum.ru/archive/MNF_humanities/11(17)).

33. Семья в процессе развития. - М.: Гос. НИИ семьи и воспитания, 1999.
34. Семейное воспитание. Как стать хорошим родителем: Методическое пособие для родителей. – Астана: Институт семейного воспитания. Кн. 2., 2011. – 316 с.
35. Турманжанов У. Казахские пословицы и поговорки. — Алма-Ата: Знание, 1980. — С. 82-86.
36. Узакбаева С.А., Кожухметова К.Ж. Использование материалов казахской этнопедагогике при изучении педагогических дисциплин (Дополнения к содержанию программы курса «Педагогика и методика воспитательной работы»). 1997. - 81с.
37. Узакбаева С.А., Кожухметова К.Ж. Концепция этнопедагогического образования студентов высшей школы. — Алматы: Өнер, 1998. – 20 с.
38. Ушинский К.Д. Избранные педагогические произведения. – М., Просвещение, 1968, с.371.
39. Хасанова Ж.С. Подготовка воспитателей к использованию казахской народной педагогики в нравственном воспитании дошкольников: Авто- реф. дисс. ... канд. пед. наук. - Алматы, 1995. - 26с.
40. Шаханова Н. Мир традиционной культуры казахов (этнографические очерки). - Алматы: Казахстан, 1998.
41. Шорманов М. Казахские народные обычаи. - Караганда: Арка, 2000.

МЕРОПРИЯТИЯ ДЛЯ ОБУЧАЮЩИХСЯ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА НА КАНИКУЛАХ

ЗАНЯТИЕ С ЭЛЕМЕНТАМИ ТРЕНИНГА «МИР СЕМЬИ»

*Семья – людей святой оплот,
Надежду жить она дает,
Дает простор, дает тепло.
Проблемам и беде назло
Семья дает поддержку нам,
С ней всё по силам, по зубам,
Всё по плечу и по судьбе –
Семья, святой поклон тебе!*

Цель: формировать у учащихся представление о семье, семейных ценностях и семейных традициях.

Задачи:

- образовательные: раскрыть понятия «семья», «семейные ценности», «семейные традиции»;
- развивающие: развить у детей нормативное восприятие позитивных семейных ценностей; способствовать развитию коммуникативных качеств;
- воспитательные: сформировать у ребенка гармоничный образ семьи, семейных ценностей и бережного отношения к ним; воспитывать нравственные качества личности, добрые взаимоотношения между детьми в группе, ценностное отношение к себе и окружающим.

Участники: обучающиеся в возрасте 10–11 лет.

Педагогические условия: создание мотивации к деятельности у обучающихся, чередование видов деятельности, рефлексия.

Принципы: коммуникативности, деятельности, целостности, непрерывности, психологической комфортности, вариативности, творчества.

Подходы: личностно ориентированный, системно-деятельностный.

Педагогические методы: словесные, наглядные, игровые и практические, творческая деятельность.

Материалы и оборудование: плакат с изображением дерева, вазы, изображение клумбы, карточки с изображениями деревьев, цветов, чемоданов, фломастеры, магнитофон. Ведущие: психолог и социальный педагог

Ход занятия

I. *Организационный момент.* Психологический настрой Ведущие здороваются с участниками и предлагают им поприветствовать друг друга, выполняя упражнение «Плечо к плечу».

Для этого нужно встать в один общий круг и поздороваться без слов, одними прикосновениями, приветствуя соседа, соприкоснувшись с ним локтями, плечами, мизинцами рук, пятками, коленями, кончиками туфель и т.п.

Упражнение «Улыбка»

Психолог загадывает загадку:

– Есть у радости подруга в виде полукруга.

На лице она живет: то куда-то вдруг уйдёт,

То внезапно возвратится.

Грусть-тоска её боится. (Улыбка).

(Психолог предлагает участникам улыбнуться друг другу).

II. *Определение темы занятия.*

Целеполагание

Ведущие предлагают обсудить значение эпиграфа занятия, выслушивают ответы детей.

Для наглядности и лучшего усвоения материала на доске создается раздел «Словарь», в который будут заноситься новые понятия.

III. *Основная часть*

Упражнение «Ассоциативный куст»

Психолог предлагает записать все идеи и ассоциации, связанные со словом «семья». Затем устанавливает связи между этими понятиями и подводит итоги упражнения.

Социальный педагог дает определение слова «семья», сначала объясняя своими словами, затем – по толковому словарю. Это определение заносится в «Словарь» на доске.

Целесообразно рассказать учащимся интересную легенду или поучительную историю о жизни дружной семьи.

Упражнение «Генеалогическое дерево моей семьи» Ведущие знакомят учащихся с понятиями «генеалогия» «генеалогическое дерево». Определения заносятся в «Словарь» на доске.

На доску крепится изображение дерева с красивыми яркими листьями как символ семьи. Детям раздаются маленькие изображения деревьев, на которых они должны «расположить» членов своей семьи, указав степень родства (мама, папа, бабушка, дедушка, сестра, брат и т.д.), имена и отчества родственников.

Учащиеся под спокойную музыку выполняют упражнение. Затем по очереди выходят к доске и вокруг плаката с изображением дерева прикрепляют свои деревца, озвучивая то, что написали.

Психолог знакомит учащихся с понятием «счастье», объясняя, что оно для разных людей разное. Затем предлагает участникам взять «цветы» с лепестками, на которых педагогические работники школы заранее записали «секреты семейного счастья».

Зачитываются вслух «секреты семейного счастья» (любовь, доверие, уважение, взаимопомощь, доброта, понимание, вера, верность, любовь, материнство и т.д.), и делается вывод, что семейное счастье основывается на семейных ценностях. Ребята знакомятся с понятием «семейные ценности», которое заносится в «Словарь» на доске.

Социальный педагог рассказывает о праздниках, посвященных семье, например, о Дне семьи, любви и верности, который отмечается 8 июля. Сопровождает повествование легендой, которая лежит в основе праздника.

Следующее понятие, с которым психолог знакомит учащихся, – «семейные традиции» (заносится в «Словарь» на доске).

Упражнение «Клумба семейных традиций»

Дети выбирают карточки с изображением цветов и записывают на них свои семейные традиции. Затем по очереди выходят к доске и прикрепляют цветок на «клумбу», озвучивая написанное. *IV. Подведение итогов*

Рефлексивное упражнение «Чемодан в дорогу»

Психолог предлагает учащимся взять листочки с изображением чемодана и написать на них, что бы они взяли с собой в дорогу после проведенного занятия. В чемодан нужно сложить всё, что ребята узнали, чему научились, что может пригодиться в жизни.

Зачитываются по очереди перечни «взятых в дорогу вещей».

ТРЕНИНГ ПО ГАРМОНИЗАЦИИ ДЕТСКО-РОДИТЕЛЬСКИХ ОТНОШЕНИЙ «МАМА И Я – ДРУЖНАЯ СЕМЬЯ»

Цель: гармонизация взаимоотношений в системе «родитель – ребенок».

Участники: дети младшего школьного возраста, их мамы.

Подходы: личностно ориентированный, системно-деятельностный.

Педагогические методы: словесные, игровые и практические, коллективная деятельность.

Ход тренинга

Ведущий приветствует участников и рассказывает притчу:

«За день до рождения Ребенок спросил у Создателя: «Я не знаю, что я буду делать в этом мире?» Создатель ответил: «Я подарю тебе Ангела... Он всегда будет рядом с тобой». – «Но я не понимаю его языка». – «Ангел будет учить тебя своему языку. Он будет охранять тебя от бед». – «Как и когда я должен вернуться к тебе?» – «Твой ангел скажет тебе всё». – «А как зовут моего Ангела?» – «Ты будешь называть его МАМОЙ».

Таким образом, ведущий подводит участников к теме тренинга: как сделать так, чтобы ребенок всегда чувствовал мамину любовь?

1. Упражнение «Приветствие»

Цель: знакомство с участниками, конкретизация ожиданий от занятий.

Передавая клубок по кругу, необходимо назвать свое имя и сказать несколько слов о том, с какими ожиданиями пришли на занятие.

2. Упражнение «Поменяйтесь местами те, кто...»

Цель: снятие напряжения, создание дружеской обстановки. Это упражнение похоже на детскую игру «Уголки». Убирают один стул – один человек остается без места. Его задача занять освободившийся стул, пока остальные участники будут меняться местами по определенному заданию ведущего (например, меняются местами те, кто сейчас одет в брюки; у кого светлые волосы; кто любит мороженое; кому нравится играть; кто мечтает полететь на Луну; кто любит свою маму и т.д.).

3. Упражнение «Дождик» **Цель:** сплочение группы.

Участники хлопают в ладоши в ритме, заданном ведущим. Сначала медленно одним пальчиком по ладошке, затем двумя пальчиками, тремя, четырьмя, вот уже хлопаем тихонько всей ладонью, а теперь громче и очень громко. А сейчас тише, еще тише, четырьмя пальчиками, тремя, двумя, одним. Звуки похожи на капли весеннего дождя.

4. Упражнение «Яйцо»

Цель: активизация эмоционально-телесных связей, чувства безопасности и доверия.

Мама играет роль скорлупы, а ребенок – цыпленка. Ребенок садится на ковер, поджимает колени к груди и обхватывает их, голова прижата к коленям. Мама садится сзади, обхватывает ребенка руками и ногами. Звучит релаксационная музыка. Ведущий поясняет упражнение: «Цыпленку хорошо и уютно в своем домике. Скорлупа защищает его, согревает, дает ему всё необходимое. Цыпленок пошевелился, покрутил головкой – нет, еще не пришло время. Вот солнышко стало пригревать сильнее, цыпленочку становится жарко, тесновато... Он поводит плечиками, стараясь освободиться... Скорлупа не пускает – ей тоже очень приятно, когда внутри неё цыпленок. Она крепко держит, но цыпленок не сдаётся, он всё активнее шевелится, пробует носиком пробить скорлупу, освободиться. Вот уже головка показалась, вот и плечики освободились. Скорлупа уже не сопротивляется – она понимает, что пришло время отпустить своего цыпленка. Еще чуть-чуть... и вот цыпленок на свободе! Он расправил свои пока еще маленькие крылышки, потянулся и, довольный, устроился в своем гнездышке».

5. Упражнение «Зеркало»

Цель: научить воспринимать другого человека.

Выполняется в парах. Участники договариваются: кто «зеркало», а кто человек. Человек смотрит в зеркало и выполняет какие-то действия. «Зеркало» повторяет. Затем роли меняются. Повторить два раза.

Обсуждение:

– Какую роль было легче играть? Какую труднее?

– Как вы думаете, почему?

6. Упражнение-медитация «Портрет»

Цель: активизация эмоционально-телесных связей, релаксация. Звучит приятная, спокойная музыка. Мама и ребенок садятся друг напротив друга. Они «рисуют» лицо. Начинает мама. Осторожно обводит черты лица ребенка сначала пальцем, затем чистой кисточкой. Ребенок так же «рисует» мамин портрет.

7. Упражнение «Послушный – непослушный» **Цель:** психоэмоциональная разрядка.

Мамы сидят на ковре, дети – спиной к ним, между ногами. Ведущий поясняет упражнение: «Цыплята, как и детки, бывают послушными и непослушными. Когда цыпленок непослушный, он стучит ногами, машет руками – мама его крепко держит, обняв сзади. Когда цыпленок послушный, мама его гладит по головке, обнимает».

Выполняется по команде.

8. Игра «Коршун»

Цель: развитие чувства безопасности.

Звучит веселая музыка. Мамы-домики стоят произвольно. Дети-цыплята бегают, прыгают, веселятся. Коршун (ведущий) спит. Когда коршун выходит на охоту, цыплята прячутся в домики. Повторить 3–4 раза.

9. Упражнение «Совместный рисунок»

Цель: актуализация стилей взаимоотношений в паре.

Паре предлагается нарисовать совместный рисунок на тему «Семья животных».

Вопросы для презентации рисунков:

- Как называется рисунок?
- Кто был инициатором идеи?
- Кто что рисовал?
- Удобно ли было рисовать вдвоем?
- Какие чувства испытывали?
- Что на рисунке главное?

10. Упражнение «Спасибо»

Цель: разрядка эмоционального напряжения.

Все участники по кругу должны заглянуть в глаза каждому и сказать «спасибо», никого не пропустить, повторяться можно. В заключение разбиться по парам «мама – ребенок», обняться, показать, как они друг друга любят.

Рефлексия

Обсуждение, что понравилось в тренинге. Каков ответ на вопрос, заданный в начале занятия? (Как сделать так, чтобы ребенок всегда чувствовал мамину любовь?).

СЕМЕЙНАЯ ГОСТИНАЯ С РОДИТЕЛЯМИ

Тема: «Азбука народной культуры»

Цель: познакомить родителей с устным народным творчеством казахского и русского народа, легендами, обрядами. Рассказать родителям о празднике Наурыз его возникновении и проведении, вызвать у родителей желание участвовать в играх и викторине.

Ход гостиной.

Здравствуйте дорогие гости. Сегодня у нас семейная гостиная, тема «Азбука народной культуры» в которой участвуют 4 семьи: две семьи показывают русскую культуру, и две казахскую культуру. Чтобы в нашей гостиной было тепло и по - домашнему уютно, начнём с викторины.

Викторина «Мой Казахстан»

1. Какая песня исполняется стоя? (Гимн).
2. Кому мы выражаем своё уважение, вставая при исполнении Гимна? (Родина).
3. Какое слово обозначает форму государственного правления и звучит одинаково на многих языках? (Республика).
4. А как называется республика, в которой мы живём? (Казахстан).
5. В стародавние времена этим словом называли самый главный город страны, в котором жили и работали государства? (Столица)
6. В нашем государстве этот город по-казахски так и называется. (Астана). Как сегодня называется наша столица? (Нур-Султан)
7. Назовите фамилию главного государственного и политического деятеля нашего государства. Какой пост он занимает? (Назарбаев Н.А. – Экс-Президент Республики Казахстан)
8. Как называется самый красивый город Казахстана. (Алматы)

С давних времён существует устное народное творчество. Устное народное творчество – это все виды и жанры литературы, когда-либо существовавшие и продолжающие существовать. Это то, что люди сами сочиняют, и рассказывает друг другу. Устное народное творчество, ещё можно назвать – народный фольклор. Если перевести слово «фольклор» с английского языка, то мы получим – народная мудрость.

I. Обычай и традиции – это праздники. Праздники вносят приятное оживление, создают хорошую атмосферу, поднимают хорошее настроение. Проведение традиционных праздников и обычаев украшают и укрепляют быт семьи, дружбу друзей, появляются новые знакомые.

Обычай- есть исторически сложившийся более или менее устойчивые нормы общественных отношений людей, их образа жизни и быта, которые передаются от поколения к поколению и охраняются силами общественного мнения.

Сегодня мы с вами посмотрим четыре обычая:

1. Пасха.
2. О вербе.
3. О пятнице.

II. Традиции – это исторически сложившийся, устойчивые и наиболее обобщённые нормы общественных отношений, передаваемые из поколения в поколение и охраняемые силами общественного мнения.

Дети рассказывают о русской традиции масленицы.

- Это самый разгульный праздник на Руси. Праздник масленицы длится целую неделю. И каждый из семи дней масленицы имеет своё название, которое и определяет, что делают в этот день и как его празднуют.

- Понедельник - «Встреча». Утром в этот день делают соломенную куклу - Масленицу, наряжают её, зовут гостей и Масленицу в гости.

- Нам зима-то надоела!

Весь наш хлеб-то переела,

Всю кудельку переплела.

Веретена поломала.

- Душа ль ты моя, Масленица.

Сахарные твои уста,

Сладкая твоя речь.

Приезжай к нам в гости,

На широкий двор,

На горах покататься

В блинах повалятся.

- День второй величают «Заигрышем» с утра девицы и молодцы на санях катаются: парни ищут невестушек, а девушек женихов выбирает.

- Вот и третий день «Лакомкой» народ прозвал Масленица - кривошейка, встретим тебя хорошенько! С блинами, с каравайцами, с сыром, с маслом, с калачом. И с печёным яйцом!

- День четвёртый - «Разгуляй» принимаем мы гостей со всех сил и волостей.

- Пятый день уже поспел, оглянутся, не успел. Тёщу зять позвал вчера на блины и кренделя потому, как наступили тётки нашей вечера.

- А в субботу, этот день назывался «Широкая Масленица», устраивали посиделки: в деревнях ходили в гости к родственникам на блины, в городах устраивали балы, маскарады, в театрах давали представления.

- В воскресенье народ прощался с Масленицей, устраивал ей проводы и назывался этот день «Прощёным воскресением».

- За околицей на сероватом снегу сожгут соломенное чучело Масленицы. Вместе с чучелом сгорают в костре неудачи и обиды и беды прошлого года.

- Сильные просят у слабых прощения за принесенные обиды, младшие – у старших, старшие – у младших. Давайте же и мы попросим друг у друга прощения.

Казахские традиции - рассказывают семьи.

1. Следующие задания о загадках и приметах.

Загадки – учат думать, воображению, смекалке.

Воспитывают любовь к труду, к природе, спорту и т.д. Загадки бывают четырёх видов: иносказания, описания, загадки – задачи, загадки вопросы.

Народная мудрость – приметы, люди наблюдают за животными, птицами и могут по их повадкам предугадать погоду.

Каждая семья рассказывает:

- Загадки
- Приметы

1. **Следующие задания кухни.** Кухня - у каждого народа есть свои национальные блюда. Сегодня я вам предлагаю послушать четыре рецепта:

- Русские блины.
- Русские куличи.
- Наурыз-коже.

V. **Легенда** - поэтический рассказ о каком-нибудь историческом событии, дополненный воображением, вымыслом. Сегодня мы слушаем четыре легенды:

- Легенды небылицы. Шуточные диалоги.
- Легенда о домбре.
- Легенда.

VI. **Наурыз** – древний и любимый праздник одновременно. С астрономической точки зрения приходит весеннее равноденствие, с 21-ого на 22 - е марта. С мифологической - под взглядом Кызыр земля становится плодovitой. Праздник наурыз праздновали всегда с давних времён. С 1926 года в Казахстане празднование Наурыза было запрещено, как религиозный мусульманский праздник. 15 марта 1991 года вышел указ президента о народном празднике весны Наурыз Мейрамы. И с тех пор ежегодно 22 марта проводится по всему Казахстану праздник Наурыз.

Праздник жив! Праздник культуры. Не один праздник не проходит без интересных игр, весёлой музыки, добрых песен, зажигательных танцев.

- Игра с яйцом «Не урони яйцо».
- Дружное рукопожатие.
- «Игра на домбре.
- Русский танец.

На этом наша семейная гостиния закрывается.

Бабушка бата, кидает шашу. Семьи награждаются дипломами.

Источник: lizey8.kz/index.php/homepage-3/

ОТКРЫТЫЙ УРОК «МОЯ СЕМЬЯ»
Краткосрочный план по Познанию мира

Сквозная тема:	Моя семья и друзья
Школа: Смирновская СШ №1	
Дата: 23/11/2016г.	ФИО учителя: Сабитова Н.Н.
Класс: 1 «б» класс.	Количество присутствующих: отсутствующих:
Тема урока:	Моя семья
Цели обучения, которые достигаются на данном уроке (ссылка на учебную программу):	
1.1.1.1 понимать и объяснять значение понятия «семья» на основе исследования различных источников 1.1.1.2 определять свое место в системе родственных связей относительно других членов семьи	
Цели урока:	<ul style="list-style-type: none"> • понимать и объяснять значение понятия «семья» на основе исследования различных источников; • определять свое место в системе родственных связей относительно других членов семьи.
Критерии успеха	<p>Все учащиеся смогут: рассказать о своей семье, об обязанностях каждого члена семьи. Расскажут о семейных традициях.</p> <p>Большинство учащихся смогут: выразить свою точку зрения и оценивать характер взаимоотношений людей в семье. Через ролевою игру осознают важность традиций.</p> <p>Некоторые учащиеся смогут: определять свое место в системе родственных связей относительно других членов семьи.</p>
Привитие ценностей	Национальные ценности: казахстанский патриотизм и гражданская ответственность; уважение; сотрудничество; труд и творчество; открытость; образование в течение всей жизни.
Межпредметные связи	<p>Художественный труд. Дайте задание нарисовать предмет, с которым учащиеся ассоциируют свою семью. Они могут изобразить солнце, радугу, дерево, дом и т. д. Можно к нему придумать название. Например: «Мама, папа, я — вместе дружная семья», «Наша семья — крепость», «Один за всех, все за одного!», «Быть всегда вместе!» и т. д.</p> <p>Обучение грамоте. На разноцветных полосках бумаги они пишут свое имя, имена мамы, папы, бабушки, дедушки, брата, сестры.</p>

Навыки использовани я ИКТ	На данном уроке учащиеся не используют ИКТ	
Предваритель ные знания	Познакомились с понятием «общение» и знают о его важности в жизни человека; знают о различных типах отношений между людьми; Используют правила общения на практике.	
Ход урока		
Этапы урока	Запланированная деятельность на уроке	Ресурсы
Начало урока	<p>(К) Создание положительного настроения. - Здравствуйте, дорогие дети. Мне очень приятно снова видеть вас всех вместе. Сегодня мы собрались на необычный урок творчества, любви, радости и доброты. Прислонитесь друг другу ладошками. -Что вы почувствовали, приветствуя друг друга? / тепло, радость, любовь и т.д. Подарите улыбку друг другу. Игра с мячом «Моя семья» - Ведущий бросает игроку мяч, задавая при этом слово на казахском, английском или русском языках. Ребенок возвращает ведущему мяч, должен ответить на поставленный вопрос. Например, ведущий называет слово мама-ребенок называет это слово на одном из выбранных языках, на котором он знает это слово. Мама - ана или mother. Папа – эке или father. Бабушка – эже или grandmother. Дедушка – ата или grandfather. Дети – балалар или children. Сестра – карындас или sister. Брат – аға или brother.</p>	Мяч.
Критери и успеха	Учащиеся называют слова на трех языках.	
Середин а урока	(П) Давай обсудим. У каждой пары на столе 2 картинки. Внимательно рассмотрите изображения этих картинок, обсудите в паре и выберите на какой из этих картинок изображена семья. Выскажите свое мнение. Вывесить на доске свою выбранную картинку.	Картинки на каждую парту.

- А чем семья отличается от другой группы людей?

- Можно ли наш класс назвать семьей?

Вывод: Семья – это близкие и родные люди. Они живут вместе. В каждой семье очень важны добрые отношения.

(II) Родословная.

- С древних времен символом семьи являлось дерево, как показатель силы и мощи семьи.

- Какой орган дерева находится в земле? (*Корень*)

- Как дерево берет свое начало от корня, так нашим появлением на свет мы обязаны папам и мамам, а папы и мамы появились благодаря бабушкам и дедушкам, а раньше бабушек и дедушек на Земле появились ваши прабабушки и прадедушки. Можно сказать, что прабабушки и прадедушки – это наши корни. Именно от них берут начало наши семьи. Каждому человеку нужно знать корни своей семьи. На уроке художественного труда мы с вами изготовили деревья, которые вы должны были заполнить дома с родителями. А сейчас вы в парах расскажите друг другу о деревьях ваших семей.

- Кто хочет всем нам и нашим гостям рассказать о своей семье?

(Ответы 1-2 ребят)

Демонстрация готовых деревьев учителем.

Выставка.

- На кого из членов своей семьи вы хотели бы быть похожи?

- Почему?

(К) Динамическая пауза.

«Кто живёт у нас в квартире?»

Раз, два, три, четыре (*хлопаем в ладоши*)

Кто живёт у нас в квартире? (*шагаем на месте*)

Раз, два, три, четыре, пять (*прыжки на месте*)

Всех могу пересчитать (*шагаем на месте*)

Папа, мама, брат, сестра (*хлопаем в ладоши*)

Кошка Мурка, два котёнка (*наклоны туловища вправо, влево*)

Мой сверчок, щегол и я - (*повороты туловища вправо, влево*)

Вот и вся моя семья. (*хлопаем в ладоши*)

- Что еще объединяет членов одной семьи?

**Готовые
деревья
«Родословная»**

	<p>Во многих семьях есть традиция проведения свободного времени.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Как вы проводите свободное время в своей семье? - У каждого из вас есть брат, а у кого нет, давайте представим, что у вас есть брат. - Как бы вы проводили свободное время с братом? <p>Работа в рабочей тетради. с.19 Рабочий лист 17. Мой брат</p> <p>Ученики из предложенных картинок выбирают ту, которая показывает совместное время проведение с братом. Отмечают ту картинку, которая им подходит.</p> <p>(К) Традиции.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Что еще объединяет членов одной семьи? <p>Семью объединяют семейные традиции. Существует традиция собирать и хранить семейные фотографии и старинные вещи, оставшиеся от предков.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Ребята, поднимите руки, у кого дома есть такая традиция? <p>Отмечать семейные праздники – тоже традиция.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Какие праздники отмечают в вашей семье? <p>В Казахстане единой семьей живут 16 млн. человек, представителей более ста национальностей и народностей, которые зорко охраняют ее государственные границы.</p> <p>Приближается день рождения нашего независимого государства. 16 декабря 2016 года наша большая дружная казахстанская семья празднует 25 лет Независимости Республики Казахстан.</p> <p>(Г) Игра «Ромашка». В середине цветка напишите слово «семья». Учащиеся должны на каждом лепестке наклеить ассоциацию к этому слову.</p> <p>Попросите дополнить предложение: «Ромашка - символ семьи, потому что ...</p> <ul style="list-style-type: none"> - Что символизируют лепестки цветка? (Членов семьи) - На чём держатся лепестки? (На сердцевине) - Что может случиться с лепестками, если повредить сердцевину? (Они погибнут) 	<p>Рабочая тетрадь: Мой брат, рабочий лист 17, с. 19.</p> <p>Карта Казахстана.</p> <p>Изображение ромашки.</p>
--	--	--

	<p>Игра «Дружная семья»</p> <ul style="list-style-type: none"> - Кто для тебя мать твоей мамы? (Бабушка) - Дочь моей мамы, но не я? (Сестра) - Отец твоего папы? (Дедушка) - Кем тебе приходится брат твоего отца? (Дядя) - Кем тебе приходится сестра твоего отца? (Тетя) <p>Знаешь ли ты? 15 мая – Международный день семьи. В Казахстане День семьи празднуется в сентябре.</p>	
Критери и успеха	<p><i>Учащиеся могут передать результаты своих наблюдений через рисунки. Более способные ученики в своих рисунках показывают, как их родители помогали старшим, в какие игры они играли, в какие современные детские игры сами играют и т. д.</i></p>	
Конец урока	<p>(К, Г) Творческое коллективное задание.</p> <p>А сейчас мы с вами попробуем изобразить свою семью с помощью гирлянды.</p> <ul style="list-style-type: none"> - На уроке обучения грамоте мы с вами приготовили разноцветные полоски для изготовления гирлянды. <p>Каждую полоску скрепляют в колечко и соединяют гирлянду. Получается родословная: у каждого своя, неповторимая Гирлянду каждого школьника можно объединить с гирляндой других учеников.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Что получится, если все гирлянды объединить. <p>Итог урока. Рефлексия.</p> <p>Отлично, все удалось, мне было уютно и комфортно – красное сердце.</p> <p>Еще не всё мне удаётся - розовое.</p>	<p>Разноцветные полоски с именами членов семьи.</p> <p>Сердечки двух цветов (красные и розовые)</p>
<p><u>Дифференциация</u></p> <p>Каким образом Вы планируете оказать больше поддержки? Какие задачи Вы планируете поставить перед более способными учащимися?</p>	<p><u>Оценивание</u></p> <p>Как Вы планируете проверить уровень усвоения материала учащимися?</p> <p><i>Используйте данный раздел для записи методов, которые Вы будете использовать для оценивания того, чему учащиеся научились во время урока.</i></p>	<p><u>Здоровье и соблюдение техники безопасности</u></p> <p><i>Здоровьесберегающие технологии.</i></p> <p><i>Используемые физминутки и активные виды деятельности.</i></p>

<p>Дополнительные задания</p> <p>Предложите учащимся изобразить свою семью с помощью гирлянды. На разноцветных полосках бумаги они пишут свое имя, имена мамы, папы, бабушки, дедушки, брата, сестры. Каждую полоску скрепляют в колечко и соединяют гирлянду. Получается родословная: у каждого своя, неповторимая Гирлянду каждого школьника можно объединить с гирляндой других учеников. Попросите сделать вывод о том, что получится, если все гирлянды объединить.</p>	<p>Школьники узнали:</p> <ul style="list-style-type: none"> • что такое «семья»; • как составлять родословную. <p>Учащиеся научились:</p> <ul style="list-style-type: none"> • понимать и объяснять значение понятия "семья" на основе исследования различных источников; • определять свое место в системе родственны) связей относительно других членов семьи. <p>Рабочий лист 17. Мой брат</p> <p>Ученики из предложенных картинок выбираю" ту, которая показывает совместное время проведение с братом.</p> <p>Обратите внимание учащихся на «Ромашку».</p> <p>Попросите дополнить предложение: «Ромашка - символ семьи, потому что</p> <p>Игра «Дружная семья»</p> <p>Кто для тебя мать твоей мамы? (Бабушка)</p> <p>Дочь моей мамы, но не я? (Сестра)</p> <p>Отец твоего папы? (Дедушка)</p> <p>Кем тебе приходится брат твоего отца? (Дядя)</p> <p>Кем тебе приходится сестра твоего отца? (Тетя)</p>	<p>Физкультминутка.</p> <p><u>«Кто живёт у нас в квартире?»</u></p> <p>Раз, два, три, четыре (хлопаем в ладоши)</p> <p>Кто живёт у нас в квартире? (шагаем на месте)</p> <p>Раз, два, три, четыре, пять (прыжки на месте)</p> <p>Всех могу пересчитать (шагаем на месте)</p> <p>Папа, мама, брат, сестра (хлопаем в ладоши)</p> <p>Кошка Мурка, два котёнка (наклоны туловища вправо, влево)</p> <p>Мой сверчок, щегол и я - (повороты туловища вправо, влево)</p> <p>Вот и вся моя семья. (хлопаем в ладоши)</p>
---	--	---

**ВНЕКЛАССНОЕ МЕРОПРИЯТИЕ
«СЕМЬЯ — ВОЛШЕБНЫЙ СИМВОЛ ЖИЗНИ»****Багаева Л.В., Дегтярёва И.А. Арыкбалыкская школа-гимназия****Пояснительная записка**

Большое значение в работе с родителями учащихся имеет заранее продуманная и чётко организованная система сотрудничества. Одним из направлений работы в организации сотрудничества классного руководителя и родителей является формирование у родителей культуры принадлежности к школьному образовательно-воспитательному пространству. Для этого в системе классного руководителя должно быть больше мероприятий, объединяющих учеников и родителей — круглые столы, дни открытых дверей, внеклассные мероприятия и т. д. Создание ситуации эффективного взаимодействия школы и семьи так же возможно через проведение совместных родительских собраний. Именно на таких собраниях необходимо знакомить родителей с традициями школы и класса, с содержанием и методикой организации образовательно-воспитательного процесса, перспективами развития школьного коллектива.

Взаимодействие семьи и школы будет наиболее плодотворным, если родители сами будут принимать участие в разработке и планировании классных дел, в формировании традиций классного коллектива, правил для обучающихся и родителей и т. д.

Все вышеперечисленные характеристики легли в основу конкурсной семейной программы «Семья — волшебный символ жизни».

Цель: установление дружественных отношений сотрудничества через совместную деятельность классного руководителя, обучающихся и родителей.

Задачи:

- выявить интеллектуальные и творческие способности детей и их родителей;
- развить чувство солидарности и здорового соперничества;
- способствовать развитию семейного творчества и сотрудничества семьи и школы;
- привить обучающимся чувство любви и уважения к родителям, гордости за свою семью;
- вызвать и укрепить интерес детей и взрослых к совместному проведению досуга.

Оборудование и материалы:

- разрезные карточки с пословицами;
- ручки, карандаши, бумага, плакаты;
- музыкальное сопровождение;
- призы для участников и команд.

Прогнозируемые результаты:

- активное участие родителей в жизни класса;

- создание атмосферы взаимопонимания между родителями и детьми;

- проявление самостоятельной творческой активности.

Ход мероприятия:

Звучит песня «Дом» (Антон Кузнецов исполнение под гитару)
(создание семейной атмосферы)

Мимо текла-текла река.

Плыли куда-то облака.

Шел человек. Была дорога нелегка.

И человек мечтал о том,

Чтобы построить где-то дом,

Чтоб поселилось счастье с ним в доме одном.

Если бывало, он сдавал,

То неизменно напевал

Песню любимую свою ту, что пою.

Дом, как известно всем давно,

Это не стены, не окно,

Даже не стулья за столом. Это не дом.

Дом — это там, куда готов Ты возвращаться вновь и вновь.

Радостным, добрым, нежным, злым, еле живым.

Дом — это там, где Вас поймут.

Там, где надеются и ждут.

Где ты забудешь о плохом — это твой дом.

1-й ведущий: Добрый день, дорогие гости! Мы рады приветствовать вас в нашей школьной гостиной.

2-й ведущий: Семья — самое главное в жизни для каждого из нас. Семья — это близкие и родные люди, те, кого мы любим, с кого берем пример, о ком заботимся, кому желаем добра и счастья. Именно в семье мы учимся любви, ответственности, заботе и уважению.

1-й ведущий:

Семья — поистине высокое творенье.

Она — заслон надежный и причал,

Она дает признание и рождение,

Она для нас — основа всех начал.

2-й ведущий: Сегодня мы снова вместе, чтобы получить заряд бодрости, блеснуть эрудицией и поболеть за те дружные семьи, что рискнули принять участие в конкурсе.

1-й ведущий: На семейном празднике присутствуют семьи, состоящие из детей нашего класса и их родителей.

Поприветствуем первый игровой столик — семью _____,

второй игровой столик — семью _____,

третий игровой столик — семью _____.

(Ведущие поочередно представляют семейные команды: фамилии, имена, профессии, увлечения, возраст детей и т. д.)

2-й ведущий: А теперь представляем вам семейный совет, выполняющий функции жюри (представление членов жюри и системы конкурсной оценки).

1-й ведущий: Ну, что ж, самое время начинать конкурсную программу. Желаем всем удачи! Зрители, ваши аплодисменты будут лучшей наградой для участников конкурса. Итак, наш первый конкурс!

Первый конкурс «Пословица неспроста молвится»

2-й ведущий: Создать семью нелегко, а сохранить её ещё труднее. Беды, радости бывают в каждой семье, но достойно разрешить многие конфликты нам не всегда удаётся, не достаёт житейской мудрости! Именно этому учат нас пословицы и поговорки. Давайте их вместе вспомним.

1-й ведущий: Конкурсное задание заключается в том, чтобы из набора слов, которые вы получили в конвертах, составить пословицу. Конечно, для этого надо немного потрудиться, так как пословицы эти немного забыты. Например: из слов (дети, наказывать, стыд, кнут) получается замечательная пословица «детей наказывай стыдом, а не кнутом». Немного изменив падеж, форму, добавив предлог или частицу, вы справитесь успешно с заданием.

(Пословицы и поговорки, которые можно взять за основу:

1. Дом вести — не рукавом трясти.
2. Когда семья вместе и сердце на месте.
3. Дети не в тягость, а в радость.
4. Семейные нелады доведут до беды.
5. В родной семье и каша гуще.
6. Птица рада весне, а дитя матери.)

(Жюри выставляет оценки командам)

Второй конкурс «Дом моей мечты».

2-й ведущий: Друзья, вы задумывались, почему так говорят: «Мой дом — моя крепость»? Несомненно, у человека должен быть дом, и не просто крыша над головой, а место, где его любят и ждут, понимают, принимают таким, каков он есть, место, где человеку тепло и уютно. Сегодня на празднике каждая семья может построить дом своей мечты. Пусть ваша семья превратится в строительную бригаду.

1-й ведущий: Семейным командам предстоит защитить проект своего дома. Каков будет его внешний вид, архитектура, какое внутреннее строение и расположение, чем он будет отличаться от других. В общем, все ваши идеи и мечты должны воплотиться в этом проекте. Удачи Вам! (Участники получают листы, карандаши и пр.)

2-й ведущий: Задание было серьёзное, сложное. Но наши семьи справились с ним отлично. Оказывается, что своего архитектора, строителя, дизайнера можно найти в каждой семье.

(Жюри выставляет оценки командам)

Третий конкурс «Весёлая уборка»

1-й ведущий: Ежедневная домашняя работа — уборка квартиры, приготовление пищи, мытьё посуды, — не для всех привлекательна. Но если вы знаете, что ваш труд оценят, то заниматься этим гораздо приятнее.

2-й ведущий: А мы сейчас постараемся вообще превратить домашнюю работу в игру, и участвовать в ней будет вся семья. Семейные команды выстраиваются на одной линии, В «затылочек» друг другу. Все члены команды поочередно метут мусор (воздушные шары), «прогоняя» на определённое расстояние, передавая эстафету друг другу. Побеждает команда, первая закончившая уборку. (Жюри оценивает команды)

Четвёртый конкурс «Знаем ли мы друг друга».

1-й ведущий: Дотошные социологи заметили: «Богатый выдумками досуг оберегает семью от вторжения скуки». А этой «пришелицы» ох как надо опасаться! От скуки, однообразия все беды, от этого многие пороки. Можно найти каждому увлечение по душе, а можно использовать это время для разговоров друг с другом.

2-й ведущий: Давайте посмотрим, насколько хорошо вы знаете друг друга. Я задаю вопрос: один член семьи пишет, а другой устно отвечает (по 3 вопроса родителям и детям каждой семьи, оцениваются совпавшие ответы).

Вопросы теста для детей:

1. Назовите отчество бабушки по линии мамы.
2. Какое любимое блюдо вашего папы?
3. Назовите любимую телепередачу вашей мамы.
4. Где после школы учились ваши родители?
5. Назовите любимую песню или музыкальное произведение вашей мамы.
6. За какой спортивный клуб болеет ваш папа?
7. Назовите любимый цветок вашей мамы.
8. Назовите любимый праздник в вашей семье.
9. Назовите хобби вашей мамы.
10. Под каким знаком Зодиака родился ваш папа?

Вопросы теста для родителей:

1. Какой любимыми цвет вашего ребенка?
2. Какой любимый праздник?
3. Сколько лет вашему ребенку?
4. Под каким знаком Зодиака он родился?
5. Сколько денег вы даете своему ребенку на карманные расходы?
6. Какой стиль одежды предпочитает ваш ребенок?
7. Как зовут друзей вашего ребенка?
8. Какая его любимая музыкальная группа или солист?
9. Какой любимый учебный предмет?
10. Чем увлекается ваш ребенок?
11. Какие книги за последний месяц прочел ваш ребенок?

(жюри выставляет оценки)

Пятый конкурс «Пойми меня»

1-й ведущий: Родители и дети так много времени проводят вместе и часто обращаются друг к другу с одной и той же просьбой, что должны научиться понимать друг друга без слов.

2-й ведущий: Участники команд получают карточки с короткими фразами-просьбами, с которыми часто родители и дети во всех семьях обращаются друг к другу. Дети родителям, а родители детям передают пантомимой содержание типичных просьб.

Для детей:

- 1) Купите мне новый мобильник!
- 2) У меня болит голова/живот. Можно я не пойду в школу?
- 3) Помогите мне решить задачу!
- 4) Можно мне пойти погулять/на дискотеку?
- 5) Дайте денег на диск и т. п.
- 7) Тебя вызывают в школу.

Для родителей:

- 1) Надень шапку! Холодно!
- 2) Сделай музыку тише!
- 3) Помогите мне подвинуть шкаф!
- 4) Сходи за хлебом.
- 5) Вставай, а то опоздаешь в школу!
- 6) Выключай телевизор/компьютер и садись делать уроки!

(жюри выставляет оценки)

1-й ведущий: В языке народа жили и живут слова, обозначающие степень родства. А каких родственников вы знаете?

2-й ведущий: Участники команд должны определить степень родства (семьи получают одинаковые карточки).

1. Брат жены — (шурин).
2. Брат мужа — (деверь).
3. Сестра мужа — (золовка).
4. Мать жены — (теща).
5. Отец жены — (тесть).
6. Мать мужа — (свекровь).
7. Отец мужа — (свекор).
8. Дочь брата или сестры — (племянница).
9. Брат отца или матери — (дядя).
10. Родители мужа и жены — (сваты).

(жюри выставляет оценки)

Седьмой конкурс «Наши таланты»

1-й ведущий: В каждой семье есть свои таланты: кто-то танцует, поёт, играет на музыкальных инструментах, кто-то любит сочинять, декламировать свои стихи, а часто бывает так, что вся семья занимается художественной самодеятельностью. И сейчас мы в этом убедимся. (После жеребьёвки, семейные команды поочерёдно представляют подготовленные номера художественной самодеятельности).

(жюри выставляет оценки)

2-й ведущий: У нас остался еще один конкурс: «Снимай, фотограф!». Каждая команда должна так ярко, убедительно позировать фотографу, чтобы всем стало ясно — вот настоящая, дружная семья!

(делается снимок на память)

1-й ведущий: Наш конкурс закончился. Большое спасибо нашим участникам-командам за ваши улыбки, смекалку и хорошее настроение. А болельщикам — за активную поддержку. И хочется пожелать вам, чтобы вы всегда и везде сохраняли свой, именно свой, неповторимый стиль взаимопонимания и единства.

2-й ведущий: А сейчас слово предоставляется нашему семейному совету для подведения итогов конкурса. (итог, награждение команд памятными призами и подарками)

1-й ведущий: Пусть долгие годы сохраняется тепло вашего семейного очага. А сейчас настало время для чая в семейном кругу. Всех приглашаем в столовую продегустировать любимые блюда наших семей и пообщаться!

Звучит песня «Мы желаем счастья вам» (сл. И. Шаферан, муз. С.Намин)

Источник: <https://www.azbyka.kz/vneklassnoe-meropriyatie-semya-volshebnyy-simvol-zhizni>

КЛАССНЫЙ ЧАС «ДЕНЬ СЕМЬИ»

Классный час по традициям семьи. Семья - это не просто родственники, живущие рядом. Это близкие люди, которые сплочены чувствами, интересами, отношением к жизни.

- Сегодня мы встретились с вами, ребята, и с вами, уважаемые взрослые, чтобы поговорить о самом важном в жизни каждого человека - семье. Семья - это не просто родственники, живущие рядом. Это близкие люди, которые сплочены чувствами, интересами, отношением к жизни

Ученик 1:

В семейном кругу мы с вами растем.

Основа основ - родительский дом.

В семейном кругу все корни твои,

И в жизнь тыходишь из семьи.

В семейном кругу мы жизнь создаем,

Основа основ - родительский дом.

Песня о семье.

Готовясь к нашему мероприятию, вы рисовали рисунки, составляли родословную своей семьи, собирали фотографии, семейные реликвии, вещи. Думаю, что нам сегодня есть чем поделиться друг с другом, о чем рассказать нашим гостям

Так что же такое семья?

Ученик 2:

Семья – защита от обид,

Для малышей она как щит.

Как прочная она броня

От холода и от огня.

Случилась с малышом беда,

Семья поймёт его всегда;

Порой за шалость побранит

Но все равно потом простит.

Ученик 3:

Семья – это громкое слово!

Семья – это звонкое слово!

Семья – это слово важное,

Об этом вам скажет каждый.

Семья – это солнце светит,

Семья – это звезды на небе,

Семья – это всё любовь.

Любовь сыновей и отцов,

Любовь дочерей и мам.

Любовь свою дарим вам!...

Выдержки из сочинений «Что такое семья?»

Ребята, как вы писали в своих анкетах, семья-это те, кто дорог вам больше всего на свете. Если вам плохо, если трудно, если вас обидели, вас приласкает, приголубит, поймет и утешит ваша семья - это. ваши родные и близкие вам люди. - И я согласна с вашими ответами, что семья является для человека самым важным в жизни, и какое счастье, что у вас есть замечательные семьи.

Песня (петь с детьми).

Но все семьи разные, разнятся они своими привычками, укладом, обычаями, традициями. Традиции - это то, что передается из поколения в поколение.

Ученик 4:

Традиции семьи...

В них - мудрость наших предков

Традиции семьи...

В них - времени печать.

Традиции семьи -

Прекрасное наследие.

Его нам будут свято завещать.

Ученик 5:

Вчерашний день, минувший год

Не умирает в человеке.

Прошедший век - он в нашем веке

Еще звенит, еще поет.

Живут высокие веленья

Ума и сердца прежних лет...

1. Издавна одной из традиций была традиция узнавать о своих предках, составлять свою родословную, **генеалогическое дерево**. Эта традиция возвращается в семьи.

Вот и вы попытались составить свои родословные. У кого-то на дереве 7, 8,9, и больше листочков. **А самое роскошное дерево или больше всего родственников смогли написать Астафьев Данил -59 Пережогина Н. 41, Маркина А.- 23, Битюцкий З. -21.**

Я думаю, что каждый год на вашем дереве будут распускаться новые листочки с именами ваших родственников, и вы будете не только дополнять список, но и узнавать новые сведения о ваших родственниках.

2. -Одной из традиций было также то, что люди гордились своими знаменитыми предками.

И пусть ваши родственники не были знаменитыми историческими личностями, а были просто хорошими людьми, кем бы вы могли гордиться в своей семье. О своих родных вы узнали и теперь поделитесь с нами вашими мыслями.

Я думаю, что вы, ребята, искренне восхищались своими родными.

3....- Человек рождается, получает имя. Оно дается или по святцам - церковным книгам в честь какого-нибудь святого, чей праздник отмечается в том месяце, когда родился ребенок, или модное в данный период, либо в честь кого - то из членов семьи. Поднимите руку, кого называли в честь родственников?

Имена, имена, имена.. .

В нашей речи звучат не случайно.

Как загадочна эта страна,

Так и имя - загадка и тайна.

Имена ведь - не просто слова,

А почти воплощенная память.

Ради вечной надежды своей

Вспоминайте судьбою хранимых,

Имена самых верных друзей,

даже боль приносивших любимых.. .

Имена, имена, имена –

В этой жизни звучат не случайно.

Как загадочна наша страна,

Так и имя - загадка и тайна.

4. -Ну а теперь я хочу поговорить о следующей традиции. Издревле на Руси существовала традиция: представители одной семьи занимались одним видом деятельности. Так рождались династии гончаров, портных, пекарей, сапожников, военных, строителей, артистов, учителей. В нашем классе есть тоже семьи, где сформировались династии – **11 Даша, Настя Р –мед. раб, Дима М, Настя П(швея),Надя – водители, Дима Б. Стёпа – электрики, Маша – бухгалтеры, Рома, Полина(бухг) – учителя, Данил - ж/д.**

5.- Ученик 6:

Жизнь человека - только миг

В безбрежном времени вселенной,

И только в памяти живых

Она становится нетленной.

И дух наш, продолжая жить,

Во внуков, правнуков вольется.

И никогда не оборвется

Веков связующая нить.

Ребята, я вижу вы принесли свои семейные альбомы.

Традиция составлять и хранить семейные альбомы прочно вошла в нашу жизнь с 1829 года, когда французский художник и конструктор Дагер изобрел фотографию. В каждой семье есть фотографии, которые надолго оставляют память о дорогих людях, о событиях в семейной жизни.

Наши близкие, которые уже ушли от нас, все те люди, которые нам дороги, но которых уже нет в живых, живут до тех пор, пока о них сохраняется память.

Покажите нам самую интересную семейную фотографию. **Показ фото, рассказ детей.**

6. Традиция хранить старинные вещи Человек живет, пользуется какими-либо вещами, которые ему дороги, связаны с какими-либо событиями в его жизни. И вот уже человека нет, а вещь остается. Мы продолжаем ее хранить. У каждого дома: в гараже, в чуланчике, на чердаке у бабушки – хранится много старых вещей. Вот и вы провели разведку старинных предметов, принесли их сюда, чтобы всем их показать. **Рассказы ребят**

7. Ученик 7:

А дом, заставленный добром, еще не дом.

И даже люстра над столом,- еще не дом.

И на окне с живым цветком - еще не дом.

И даже с чайника бочком - еще не дом.

Когда вечерняя сгустится темнота,

Тогда эта истина понятна и проста-

Что от ладоней до окна наполнен дом

Твоим теплом.

Тепло дома помогает создать совместно проведенные вечера, поездки, походы, праздники, проведение свободного времени всей семьей, ужины в кругу семьи. Это тоже традиция. Об этом вы писали в своих анкетах. Назовите по одному традиционному в вашей семье блюду.

Ученик 8:

Дом - это там, где вас поймут,

Там, где надеются и ждут,

Где ты забудешь о плохом,

Это твой дом.

V. Выводы:

Мы говорили о разных семейных традициях. они нужны чтобы было интересно, весело, чтобы семья была крепкой, дружной. Очень важно следовать семейным традициям, чтить их, хранить, передавать из поколения в поколение.

Наш класс - тоже семья. И все, что происходит в классе, относится к каждому из вас. И если что-то у нас не получается, не складывается, то страдает весь класс. Если мы где-то проявляем себя с хорошей стороны, получаем грамоты, завоевываем места, то выигрывает весь класс. **И мне хочется, чтобы вы переживали и болели за свой класс как за одну большую семью.**

Семья – это счастье, любовь и удача,

Семья – это летом поездки на дачу.

Семья – это праздник, семейные даты,

Подарки, покупки, приятные траты.

Рождение детей, первый шаг, первый лепет,

Мечты о хорошем, волнение и трепет.

Семья – это труд, друг о друге забота,

Семья – это много домашней работы.

Семья – это важно!

Семья – это сложно!

Но счастливо жить одному невозможно!

Всегда будьте вместе, любовь берегите,

Обиды и ссоры подальше гоните,

Хочу, чтоб про нас говорили друзья:

Какая хорошая Ваша семья!

ПОДАРКИ.

Песня

Источник: <https://intolimp.org/publication/klassnyi-chas-dien-siem-i.html>

КЛАССНЫЙ ЧАС «СЕМЬЯ И КАРЬЕРА: ВЫБОР СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ»

(проводится совместно с родителями в рамках ежегодной родительской конференции в форме дискуссии)

Основная цель: формирование у старшеклассников осознанного похода к своему будущему, построение жизненной траектории.

Занятие включает в себя несколько этапов:

1. Проведение анкетирования
2. обработка, оформление и анализ результатов
3. Работа в группах по направлениям: семья, карьера, эксперты
4. Выступление от групп. Ответы на вопросы.
5. Выступление экспертов (родители и ребята)
6. Обсуждение вопроса «Совместимы ли карьера и семья?»
7. Рефлексия.

Дискуссия по теме: "Семья и карьера: выбор современной молодежи".

Цель: формирование у старшеклассников осознанного похода к своему будущему, построение жизненной траектории.

Задачи:

Поработать над понятиями «семья», «карьера», увидеть особенности понимания учащимися этих понятий. Продемонстрировать причинно – следственные связи между осуществляемым выбором, принимаемыми решениями и их последствиями. Убедить участников ответственно отнестись к выбору жизненных стратегий, построению компромиссов. Показать возможность и необходимость планирования своего будущего. Продолжить работу по формированию умений познавательных, коммуникативных, личностных общеучебных умений и навыков

Оборудование: презентация, опросник, результаты опроса одноклассников, оценочный лист, вопросы для групп

План занятия:

Мотивационный момент. Анализ результатов анкетирования. Работа в группах по направлениям: семья, карьера, эксперты. Выступление от групп. Ответы на вопросы. Выступление экспертов. Обсуждение вопроса «Совместимы ли карьера и семья?» Рефлексия.

Этапы

Деятельность учителя

Деятельность учащихся

Мотивационный момент

Вступление: по словам Зигмунда Фрейда, "Каждый человек будет счастлив, если он может нормально любить и нормально работать". Увы, в наше время молодым часто приходится делать выбор между карьерой и семьей. Согласно последним статистическим данным количество женщин, посвящающих свою жизнь целиком работе и карьере, становится все больше и

больше. При этом их возраст во многих случаях больше тридцати, а семьи и детей они не имеют. Многие молодые мужчины также не стремятся заводить семью раньше 30-35 лет.

Сегодня мы приглашаем вас обсудить:

- как в современном мире достигнуть хорошего качества жизни, сделать карьеру и одновременно успеть устроить свою личную жизнь, создать семью?

- возможно ли для современного молодого человека совмещать полноценную заботу о семье и хорошую работу?

Воспринимают информацию.

Определяют тему классного часа

Анализ результатов анкетирования и формулировка темы классного часа

Представление в диаграммах результатов анкетирования по вопросам:

Опросник:

1. Что является первостепенным и приоритетным в разные годы жизни: в 18 лет, в 25 лет, в 30 лет?

2. Какой возраст вы считаете оптимальным для создания семьи?

3. Что вы больше всего цените в будущем супруге (верность, доброту, скромность, ум, мужественность, женственность и т. д.)?

4. Чем вы объясните большое количество разводов в настоящее время?

Как предотвратить разногласия в семье?

5. Дети в семье — это благо или бремя?

6. С какого возраста необходимо строить карьеру?

- Как бы вы сформулировали тему классного часа

Осмысливают, включаются в обсуждение

Озвучивают варианты тем

Делают первоначальный выбор: семья и карьера

Работа в группах

-Поскольку ответ на наш главный вопрос – семья и карьера очень неоднозначный, мы разделили нашу аудиторию на 2 противоборствующих лагеря. 1 будет за карьеру, 2 будут за семью. Также работает группа экспертов.

Эксперты работают по оценочному листу:

Содержательность ответов.

Аргументированность.

Использование жизненных примеров.

Высказывание личного отношения.

Умение работать в команде.

Обсуждение вопросов в группах:

Семья

Семья... А что это такое?

Семья и только семья. Можно ли оправдать подобную жизненную установку/позицию?

За семью нужно бороться? Всегда ли? И как?

Можно ли отнести семью к категории в жизненного успеха?

Карьера

Что вы вкладываете в понятие карьера?

Существует мнение, что каждый должен делать карьеру. Хорошо это или плохо?

Человек реализуется только в карьере? В каких областях жизни может реализоваться человек?

Говорят, что карьеру делают только те, кто не может создать семью. Правда ли это?

4-5. Выступление от групп. Ответы на вопросы.

Выступление экспертов.

Для активности работы учитель дополняет вопросами, например:

-Как вы оцениваете результаты анкетирования- 90% опрошенных отметили, что дети- это благо, 3%- это даже чудо, 3% - 50\50, 3%- благо в нужное время?

- Назовите известных вам людей, успешно построивших карьеру, но м.д. даже не создав надежной семьи?

Отвечают на вопросы

6.Обсуждение вопроса «Совместимы ли карьера и семья?»

В сутках 24 часа. Хватает ли их Вам? Сколько из них на Ваш взгляд нужно уделять на семью и на карьеру?

-Посвятить себя хранению домашнего очага или искать подходящую работу, уделять больше внимания семье или реализовывать свои карьерные амбиции?

-Совместимы ли семья и карьера?

-В чем тогда вы видите проблему для современной молодежи?

- Уважаемые гости, приведите примеры как это можно совместить в реальной жизни?

-Рационально использовать время для построения карьеры и внимания к близким людям.

Рефлексия:

Панно «Открытый микрофон» высказывания на стихах по теме классного часа:

- Что я узнал для себя по проблемам занятия?

- Какой раздел стал более важным для меня?

-Как это повлияло на мою жизненную позицию? И др.

Источник: <https://edudocs.info/klassnyy-chas-dlya-starsheklassnikov-semya-i-karera-vybor-sovremennoy-molodeji.html>

КЛАССНЫЙ ЧАС ДЛЯ СТАРШЕКЛАССНИКОВ «СЕМЬЯ И СЕМЕЙНЫЕ ЦЕННОСТИ»

(10 - 11 класс. Совместное мероприятие классного руководителя и школьного психолога).

КЛАССНЫЙ РУКОВОДИТЕЛЬ: Добрый день, дорогие друзья! Вы учитесь в нашей школе последние годы, поэтому все чаще мы с вами обсуждаем вопросы вашего будущего, выбора профессионального пути, учебного заведения и дальнейшего трудоустройства.

Каждый из вас мечтает иметь в будущем престижную высокооплачиваемую работу, но кто из вас уже задумывался, что для этого необходимо? (учащимся предоставляется возможность высказать свое мнение)

ПСИХОЛОГ: Да, все вы абсолютно правильно отметили, что для успешного трудоустройства необходим диплом о высшем образовании, свободное владение компьютером, знание иностранного языка, свидетельства об окончании курсов различного содержания и направленности. Конечно же, имеют значение и рекомендации, которыми вас могут снабдить ваши преподаватели или руководители стажировки. Но исчерпывается ли этим список требований к соискателю? Конечно же, нет! Большую роль будут играть и ваши личностные характеристики. Как вы думаете, какие черты личности будут важны для ваших будущих работодателей при приеме вас на работу? (учащимся предоставляется возможность высказать свое мнение)

КЛАССНЫЙ РУКОВОДИТЕЛЬ: Несомненно, каждый работодатель мечтает об ответственных, аккуратных, дисциплинированных и неконфликтных сотрудниках. Однако все больше руководителей крупных компаний обращают внимание также и на человеческие качества сотрудников, например, преданность. В каждой организации существует своя корпоративная культура, свои ценности, этические нормы и правила поведения. Преданный работник разделяет все корпоративные ценности и соблюдает корпоративный кодекс, на него можно положиться в ответственный момент. Каким образом можно узнать, сможет ли претендент на вакансию в будущем стать преданным членом организации, или в какой-то момент он не оправдает доверие своего руководства? (учащимся предоставляется возможность высказать свое мнение)

ПСИХОЛОГ: Соглашусь со всеми вами – и психологические тесты, и собеседование с опытными руководителями, и даже принятая в ряде крупных фирм проверка на «детекторе лжи» дадут необходимую информацию.

Но есть еще более простой способ определить, способен ли человек на такое чувство, как преданность. Древний кодекс самураев «Бусидо» (что в переводе означает «Путь воина») гласил: «Ищи верного самурая в доме почтительного сына!» Как вы думаете, справедливо ли такое утверждение? (учащимся предоставляется возможность высказать свое мнение)

КЛАССНЫЙ РУКОВОДИТЕЛЬ: В «Бусидо» дается такое объяснение этому утверждению: человек не может быть одновременно непочтительным к своим родителям и в то же время преданным своему руководителю. Долг перед родителями, которые дали жизнь, является первостепенным, и если человек неспособен исполнить свой сыновний долг, то он никогда не будет верен людям, с которыми его не связывают кровные узы. На такого человека невозможно положиться в любой ситуации, а в трудные моменты от него можно ожидать любой подлости. (учащимся дается задание «Нарисуй свой герб» – см. Приложение. Озвучиваются основные характеристики семей, подчеркиваются общие черты)

ПСИХОЛОГ: Уважительное отношение к родителям закреплялось даже на законодательном уровне. Причем не где-то в Японии, а у нас, в России. Изданный Петром I в 1717 году указ «Юности честное зерцало, или показание к житейскому обхождению, собранное от разных авторов» содержал различные указания относительно поведения молодого человека в родительской семье. Например, подробно указывалось, как должен молодой человек разговаривать со своими родителями – не перебивать, без спроса не вступать в разговор, а на обращенный к нему вопрос – отвечать без промедления и не дерзить. Одно из множества указаний так и звучало: «Почитай старших, благогови».

Таким образом, на государственном уровне закреплялись нормы уважительного отношения к родителям. В это вкладывался глубокий смысл. Как вы думаете, в чем состояла задумка Петра I? (учащимся предоставляется возможность высказать свое мнение. Необходимо подвести их к мысли о том, что если человек уважает своих родителей, он также будет уважительно относиться к людям старшего поколения, признавать их авторитет и прислушиваться к их мнению. Такой человек будет являться сознательным гражданином, преданным работником и хорошим семьянином)

ПСИХОЛОГ: А теперь давайте проверим, насколько хорошо вы разбираетесь в человеческих взаимоотношениях и их взаимосвязи. Попробуем вместе разгадать небольшой кроссворд. (учащиеся решают кроссворд – см. Приложение)

КЛАССНЫЙ РУКОВОДИТЕЛЬ: Ни для кого из вас не секрет, что в настоящее время молодежь считает уважительное отношение к родителям устаревшим и совершенно ненужным атрибутом семейных отношений. Но мы с вами сейчас увидели, что уважение к родителям напрямую связано с другими личностными чертами человека.

Как вы думаете, если бы сейчас был издан закон, подобный указу Петра I, что-то могло бы измениться в отношении молодых людей к своим родителям? Почему? (учащимся предоставляется возможность высказать свое мнение)

ПСИХОЛОГ: Вы совершенно правы, заставить уважать кого-то невозможно. В принципе, невозможно заставить человека быть воспитанным, соблюдать общепринятые моральные нормы.

Вместе с тем, человек может испытывать определенные чувства, но не уметь их выразить. Особенно это касается ситуаций общения с родителями.

Ведь в глубине души каждый из вас испытывает к ним любовь, сильную привязанность и уважение. Однако довольно часто не получается сдержаться и не наругать родителям в ситуации конфликта.

КЛАССНЫЙ РУКОВОДИТЕЛЬ: На уроках русской и мировой литературы вы неоднократно сталкивались с тем, что в прежние времена к родителям обращались на «Вы». Неудивительно, что при этом и отношения были другие – невозможно обращаться на «Вы» и разговаривать неуважительно. А в ваших семьях сохранилось такое обращение к кому-либо? К кому именно обращаются на «Вы»? (учащимся предоставляется возможность поделиться своими наблюдениями)

ПСИХОЛОГ: Уважающий своих родителей человек никогда не повысит на них голос и не упрекнет их ни в чем. Родители дали нам самое главное, что мы имеем – жизнь.

Имеет ли ребенок моральное право не уважать родителей и упрекать их в чем-то? Рассмотрим некоторые ситуации (проводится ролевая игра – см. Приложение)

КЛАССНЫЙ РУКОВОДИТЕЛЬ: Обычно в конце воспитательных бесед подводятся итоги, формулируются «морали басен»... Но в этот раз мы не будем этого делать. Пусть каждый из вас самостоятельно подведет итог сегодняшнего урока – может быть, вы услышали для себя что-то новое, узнали себя в ком-то из персонажей, пожалели о сказанных сгоряча словах...

ПСИХОЛОГ: Первое слово и первый шаг

С именем матери связаны вечно.

В жизни людей самый первый урок –

Любовь матерей всегда бесконечна.

Строгий отец лишь с виду сердит –

Сложно ему показывать ласку.

Но у кроватки твоей он сидит –

Ты засыпаешь только под сказку.

Памяти нашей пыльны уголки,

Мы вырастаем, стираются годы.

Уж и не вспомнить – с какой же поры

Мы начинаем мечтать о свободе?

Чтобы спокойно гулять до утра,

Куртку носить широко нараспашку,

Чтобы никто не пристал: — Где была?

— Ела ли суп? — Готова «домашка»?

Знаю, никто не поверит сейчас,

Но годы пройдут, пролетят, пробегут...

И все отдадите, лишь бы у вас

Снова спросили: — Ела ли суп?

ПРИЛОЖЕНИЕ Задание «Нарисуй свой герб» Все знают, что на поединках рыцари выступали под флагами со своим семейным гербом (причем это касается как европейских рыцарей, так и японских самураев). Зачастую

обедневший рыцарь не имел ни клочка земли, ни имущества, ни слуг. Но до тех пор, пока он с гордостью носил герб своей семьи, он считался принадлежащим к высшему сословию. Одним из признаков настоящих аристократов являлось уважительное отношение к родителям и семейным традициям. Есть ли в вашей семье что-то такое, что отличает ее от других семей? Что-то очень ценное, чем вы дорожите и что охотно поместили бы на свой герб? Изобразите герб своей семьи таким, каким вы его видите.

Кроссворд
Взаимоотношения между людьми, которые являются бескорыстными и основаны на взаимной симпатии, доверии, искренности, общих увлечениях и интересах (Дружба)

Чувство, проявляющееся в глубокой и самоотверженной привязанности к другому человеку. В русском языке также – женское имя (Любовь)

Высокий статус человека в коллективе, отражающий признание за ним права принимать ответственные решения, а также демонстрирующий значимость его личностных или профессиональных качеств для окружающих (Авторитет)

Чувство ласковости и мягкости по отношению к кому-то, например, у матери по отношению к ребенку. Также название двух песен – Майи Кристалинской и МакСим (Нежность).

Способность принимать на себя обязанности отвечать за действия и поступки, а также любые их последствия (Ответственность)

Способность проявлять заботу, придавать значение чужим потребностям. Также – познавательный процесс, направляющий восприятие на определенный объект (Внимание).

Способность ждать подходящего момента, продумывать последующие шаги без излишней спешки. Для воспитания ребенка родителям его нужно очень много (Терпение)

Радостное состояние, при котором человек ощущает полное удовлетворение своей жизнью, своими достижениями, воплощением своих желаний (Счастье)

Ролевая игра

Учащиеся получают тексты диалогов, изображающих конфликтные ситуации между родителями и детьми. Задача – прочитать по ролям, после чего обсудить правомерность высказываний детей.

После обсуждения предложить учащимся, читавшим диалог, продемонстрировать возможные фразы детей в таких ситуациях, которые бы не оскорбляли родителей и не приводили к конфликту.

Ситуация 1
Мама: Марина, ты уже собралась? Мы скоро выходим.
Марина: Что?!

Мама: Марина, ты забыла? Мы же сегодня идем в гости к Светлане Петровне.

Марина: Это вы идете в гости, а я никуда не иду!

Мама: Марина, в чем дело? Мы же заранее все обсудили! Мы можем опоздать из-за тебя!

Марина: Из-за меня или из-за себя? Это я виновата в том, что мне нечего надеть?

Мама: Марина! Да как у тебя язык поворачивается! Я себе год не могу платье купить, а тебе только на прошлых выходных купили новую юбку!

Марина: Да носи сама эту юбку! Я вообще ее не хотела – в них полгорода ходит, все как из одного инкубатора вылупились! Достало меня это барахло! И жизнь у меня из-за этого такое же барахло!

Ситуация 2

Отец: Ты на часы смотрел?

Игорь: Смотрел, ну и что?

Отец: Что значит «ну и что»? Во сколько ты должен приходиться домой?

Игорь: Кому я должен? Мне что — десять лет, чтобы я домой в девять часов приходил?

Отец: Ты с кем так разговариваешь? Я тебе что – друг из подворотни?! Ты же прекрасно знаешь – матери на работу вставать в пять утра! А она заснуть не может, пока ты домой не явишься!

Игорь: Теперь я еще и виноват, что ей не спится? Меня же дома нет, я не шумлю, не мешаю – какие проблемы?

Отец: И это твоя благодарность за то, что мы на тебя падем? Себе ничего позволить не можем, все сыночку любимому – а в ответ ни капли уважения? С меня хватит! С этого дня – никаких тряпок новых, никаких дискотек, вообще ничего!!!!

Игорь: Ну и прекрасно! Переживу!!

Источник:

https://znanio.ru/media/klassnyj_chas_dela_semejnye_dlya_starsheklassnikov-94530

Содержание

Введение.....	98
1 Международный опыт по формированию семейных ценностей в организациях среднего образования.....	99
2 Традиционные культурные ценности как основа воспитания в семье.....	119
3 Методические рекомендации по культивированию семейных ценностей и важности института семьи в учебно-воспитательном процессе организаций среднего образования.....	139
Заключение.....	151
Список использованной литературы.....	152
Приложение.....	154

**Білім алушылардың бойында отбасылық құндылықтарды
қалыптастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар**

**Методические рекомендации по формированию
у обучающихся семейных ценностей**

Басуға 12.03.2020 ж. қол қойылды. Пішімі 60×84 1/12.
Қағазы офсеттік. Офсеттік басылыс.
Қаріп түрі «Times New Roman». Шартты баспа табағы 12

Подписано в печать 12.03.2020 г. Формат 60×84 1/12.
Бумага офсетная. Печать офсетная.
Шрифт Times New Roman. Усл. п.л. 12

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
«Б. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы» РМҚК
010000, Нұр - Сұлтан қ., Мәңгілік ел д-лы 8, «Алтын Орда» БО, 15-қабат.

Министерство образования и науки Республики Казахстан
Национальная академия образования им. Б.Алтынсарина
010000, г. Нур - Султан, пр. Мәңгілік ел 8, БЦ «Алтын Орда»